

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ” СКОПЈЕ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ДОКТОРСКА ДИСЕРЦИЈА НА ТЕМА

**ВЛИЈАНИЕТО НА СТРАНСКИТЕ КРЕДИТИ ВРЗ ЕКОНОМИИТЕ
НА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ,
СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

МЕНТОР

Проф. Д-р Љубе Трпески

ИЗРАБОТИЛ

М-р. Флорида Велјаноска

Скопје, мај 2013

СОДРЖИНА

Абстракт-----	8
Вовед -----	15
Глава 1 Улогата и значењето на странските кредити-----	21
1. Странските кредити и економскиот развој -----	21
1.1. Улогата и значењето на странските кредити -----	22
1.1.1 Видови на странски кредити -----	22
1.1.2 Текови на странски капитал кон земјите во развој и транзициските економии-----	24
1.2. Потребата од странски кредити во земјите во развој и транзициските економии --	25
1.2.1. Странските кредити и нивното влијание за подобрување на инфраструктурните услови -----	28
1.2.2. Странските кредити и развојот на корпоративниот сектор -----	29
1.2.3. Странските кредити и платниот биланс -----	30
1.3. Потребата од странски кредити во Република Македонија -----	31
1.3.1. Местото на Република Македонија помеѓу земјите во развој и транзициските економии -----	31
1.3.2. Инвестициите и штедењето во Република Македонија во изминатите две декади -----	32
1.3.3. Потребата од странски кредити за инвестиции во Република Македонија -	35
1.3.3.1. Потребата од странски кредити за развој на инфраструктурата во Република Македонија -----	36
1.3.3.2. Потребата од странски кредити за малите и средните претпријатија ---	36
2. Извори на странски капитал -----	37

Глава 2 Мултинационалните кредитори како извори на странски кредити	39
1. Карактеристики на мултинационалните извори на кредити	39
1.1. Потребата од кредити од мултинационални извори во земјите во развој и транзитските економии	40
1.2. Елементи на кои треба да обрнат внимание мултинационалните кредитори при одобрување на инвестициските проекти	46
1.3. Тренд на кредитите од мултинационални извори на кредити во изминатиот период	47
1.4. Критики кои се упатуваат на сметка на мултинационалните извори на кредити	50
1.5. Преглед на мултинационални извори на кредити	52
2. Светска банка	54
2.1. Улогата и придонесот на Светска банка за намалување на сиромаштијата и промовирање на економскиот развој	54
2.2. Критички осврт на работата на Светска банка	57
2.2.1. Критики во однос на делувањето на Светска банка во функција на економскиот развој намалувањето на сиромаштијата	57
2.2.2. Критики во однос на регионалната дистрибуција на активностите на Светска банка и на нето кредитните текови	63
3. Финансиски институции од Групацијата на Светска Банка	65
3.1. МБОР и земјите во развој	68
3.1.1. МБОР и развојот на инфраструктурата	69
3.1.2. МБОР и климатските промени	78
3.1.3. МБОР и информациско – комуникациските технологии	79
3.1.4. МБОР и приватниот сектор	80
3.1.5. Делување на МБОР во услови на финансиски и економски кризи и потреси	82
3.1.6. Преглед на соработката на Република Македонија и Светска банка во изминатиот период	86

3.1.6.1. Економските перформанси на Република Македонија од осамостојувањето до денес -----	86
3.1.6.2. Улогата и значењето на Светска банка во изминатиот период во Република Македонија -----	88
3.1.7.3. Стратегија за пертнерство со земјата за периодот од 2007 до 2010-----	91
3.1.7.4. Стратегија за партнерство со земјата за периодот од 2011 до 2014-----	98
3.2. Меѓународно Здружение за развој (ИДА) -----	102
3.2.1. Односите на ИДА со земјите во развој и транзициските економии -----	103
3.2.1.1. Придонесот на ИДА за развој на образованието -----	104
3.2.1.2. Придонесот на ИДА за развој на здравството -----	107
3.2.1.3. Придонесот на ИДА за развој на транспортот -----	109
3.2.1.4. ИДА придонесот за подобрување на пристапот до чиста вода и санитарни услуги -----	112
3.2.1.5. ИДА придонесот во енергијата -----	114
3.2.1.6. Механизмите на ИДА за кризни и итни состојби -----	115
3.2.1.7. Придонесот на ИДА за воспоставување на полова еднаквост -----	117
3.2.2. Соработката на Република Македонија со ИДА -----	118
3.3. Меѓународна финансиска корпорација (ИФЦ) -----	121
3.3.1. Придонесот на ИФЦ во изминатиот период -----	127
3.3.2. Активности на ИФЦ по одделни региони -----	130
3.3.2.1. Јужна Америка и Кариби -----	133
3.3.1.2. Источна Азија и Пацифик -----	134
3.3.1.3. Јужна Азија -----	135
3.3.1.4. Суб - Сахарска Африка -----	136
3.3.1.5. Среден Исток и Северна Африка -----	138

3.3.1.6. Европа и Централна Азија -----	139
3.3.1.7. Западна Европа -----	139
3.3.2. Соработка помеѓу ИФЦ и Република Македонија во изминатиот период ----	139
3.4. Мултилатерална Агенција за гарантирање на инвестициите (МИГА) -----	144
3.4.1. Секторска анализа на кредитните гаранции на МИГА -----	147
3.4.2. Регионална дистрибуција на проектите на МИГА -----	148
3.4.3. Развојни резултати на МИГА -----	150
3.4.4. Соработка помеѓу МИГА и Република Македонија во изминатиот период --	152
4. Европска инвестициска банка (ЕИБ) -----	154
4.1. Регионална дистрибуција на активностите на ЕИБ -----	155
4.1.1. Активности на ЕИБ во рамките на ЕУ -----	156
4.1.2. Активности на ЕИБ надвор од ЕУ -----	157
4.1.3. Активности на ЕИБ во земјите од проширувањето -----	158
4.1.4. Активности на ЕИБ во медитеранските земји -----	160
4.1.5. Активности на ЕИБ во соседните земји (Источна Азија, Јужен Кавказ и Русија)-----	161
4.1.6. Активности на ЕИБ во Централна Азија -----	161
4.1.7. Активности на ЕИБ во Суб-Сахарска Африка, Пацифик и Р. Јужна Африка----- -----	162
4.1.8. Активности на ЕИБ во Азија и Јужна Америка -----	162
4.2. Активности на ЕИБ во Република Македонија -----	162
5. Европска банка за обнова и развој (ЕБОР)-----	163
5.1. Регионална анализа на активностите на ЕБОР -----	164
5.2. Секторска анализа на активностите на ЕБОР -----	166
5.3. Критики на работата и активностите на ЕБОР-----	168

5.4. Активности на ЕБОР во Република Македонија -----	170
6. Останати регионални развојни банки-----	175
6.1. Интер-Американска развојна банка (ИАРБ) -----	175
6.2. Секторска и географска дистрибуција на активностите на Африканската развојна банка (АФРБ)-----	178
6.2.1. Секторска анализа на активностите на АФРБ -----	178
6.2.2. Географска дистрибуција на активностите на АФРБ -----	180
6.3. Азиска развојна банка (АРБ)-----	181
6.3.1. Регионална анализа на активностите на АРБ -----	181
6.3.2. Секторска анализа на активностите на АРБ -----	183
7. Нови иницијативи за формирање на мултинационални развојни банки – Иницијатива на БРИКС земјите -----	185
7.1. Иницијатива на БРИКС земјите за основање на нова развојна банка – предизвик за ММФ и Светска банка -----	185
7.2. Основи на кои ќе почива работата на новата развојна банка која планираат да ја основаат БРИКС земјите -----	187
7.3. Потенцијални предизвици и проблеми кои може да се појават во текот на основањето и работата на развојната банка -----	188
8. Улогата на ЕХИМ банките и банките за поддршка на развојот врз земјите во развој и транзициските економии -----	191
8.1. Функции и цели на ЕХИМ банките и банките за поддршка на развојот -----	193
8.2. Производи кои ги нудат ЕХИМ банките и банките за поддршка на развојот -----	194
8.3. Улогата на Македонската банка за поддршка на развојот (МБПР) врз економскиот развој на Република Македонија -----	196
8.3.1. Влијанието на МБПР врз економскиот развој на Република Македонија-----	197

Глава 3 Билајтералните и приватните кредитори како извори на кредити -----

1. Билатералните кредитори како извори на кредити-----	200
2. Тренд на билатералната поддршка во изминатиот период-----	204
3. Приватните кредитори како извори на кредити-----	207
3.1. Пристапот на земјите во развој и транзициските економии до меѓународниот финансиски пазар-----	209
3.2. Избор помеѓу банкарски кредити и обврзници како извори на приватен долг-----	212
4. Тековите на кредити од приватни кредитори во изминатиот период -----	217
4.1. Регионална дистрибуција на кредитите од приватни кредитори во изминатиот период-----	219
5. Билатералните и приватните кредитори во Република Македонија во изминатиот период -----	223
5.1. Билатералните кредити во Република Македонија во изминатиот период-----	223
5.2. Улогата и значењето на приватните кредитори за економскиот развој на Република Македонија-----	228
5.2.1. Динамична анализа на приливите на странски кредити од приватни кредитори во Република Македонија-----	231
 Глава 4 Значење на странските банки и нивните кредитни пласирани преку нивните банки ќерки во земјите во развој и транзициските економии-----	
1. Учество на странскиот капитал во сопственичката структура на банките во земјите во развој и транзициските економии-----	234
1.1. Тренд на влезот на странскиот капитал во банкарскиот сектор во земјите во развој и транзициските економии-----	235
1.2. Ефекти од влезот на странските банки врз економиите на земјите во развој и транзициските економии -----	240
1.2.1. Позитивни ефекти од влезот на странските банки во земјите во развој и транзициските економии-----	241
1.2.2. Потенцијални негативни ефекти кои може да произлезат од влезот на странските банки во земјите во развој и транзициските економии -----	243

2. Учество на странскиот капитал во банкарскиот сектор на Република Македонија ---	246
3. Ефекти од влезот на странските банки врз банкарскиот сектор во Република Македонија -----	249
3.1. Пораст на ефикасноста и профитабилноста -----	250
3.2. Пораст на конкурентноста на банкарскиот систем -----	251
3.3. Поделба на солвентноста, ликвидноста и стабилноста-----	252
3.4. Пораст на кредитите и депозитите -----	253
3.5. Изложеност на странски ризици и кризи -----	254
3.6. Пристап на малите и средните претпријатија до кредити -----	255
ЗАКЛУЧОК -----	256
Користена литература -----	280

ABSTRACT

The main objective of this paper is to investigate the effects of foreign loans inflow on developing and transition economies. Namely, these countries are facing the shortage of capital for investment, which is necessary for stimulating economic growth. The low level of national saving is referring them on using foreign capital. Foreign loans are one of the forms in which foreign capital enters in the developing and transition economies. Foreign loans are crucial for financing infrastructure projects, for obtaining loans for corporative sector, for bridging balance of payment gap, etc.

Foreign loans are accessible from different sources: loans from multinational sources, loans from bilateral sources and loans from private sources. In the frame of this paper we have analyzed the most important multinational financial institutions with the global mandate - Institutions from the World Bank Group: International Bank For Reconstruction and Development (IBRD), International Development Agency (IDA), Multinational Financial Corporation (IFC) and Multinational Investment Guarantee Agency (MIGA), as well as the most important institutions with the regionale mandate – European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), European Investment Bank (EIB), African Development Bank (AfDB), Asian Development Bank (ADB) and Inter – American Development Bank (IADB). According to the findings in this paper, the role of the World Bank Group Institutions is invaluable for the developing and transition economies. The amount of financial, technical and expert support, in combination with accumulated global knowledge and experience, makes IBRD the biggest global contributor for reducing poverty in the world. The role of IDA is especially important for the least developed countries. It offers loans (interest free) and grants for the countries of the “third world”. The main focus of this institution is on fragile and with conflict affected countries. IFC in contrast with the two previous mention institutions, works with the private sector. It approves loans, and it makes equity investments, as well. The role of MIGA is to stimulate FDI in developing and transition economies, by offering guarantees for noncommercial risks, wich are the main obstracles of FDI inflows in these countries.

Although the role of these institutions is very big, there are some contraverses, as well. The great number of experts are showing their disbelieves that the bank is representing the interest of the developing and transition economies. In contrary, they believe that the interests of the

main shareholders are the ones that are guiding the policy of the bank. This paper has shown that the bank support is not as big, as it wants to show. Namely, in some years the repayments, together with the interest payment, are bigger than the amount of the new approved loans. There are also many critics for the way in which the bank forces economic growth in least developed countries. The critics argue that the bank policies generate overexploitation of the natural resources and cost many negative ecological externalities, including dislocation of the poor people. However, the greatest critics and contraverses were over the geographical distribution of the financial support. This statements were verified, by this paper, as well. We confirmed that the greatest part of the World Bank support was canalized to the upper - middle income countries (mostly in the countries from the Latin America region). The problem is even bigger if we considere the fact that there are many experts that claim that these countries already have access to the international financial market, and so they should not receive support from the international financial institutions. In contrary, some of the least developed countries in some years have had negative net flows, which means that new approved loans were smaller, than the repayments.

In the last two decades Macedonia has developed successfull collaboration with the World bank institutions. It has realized many projects in the infrastructure, education, helth sector, agroculture, energy, government policies and through IFC it has made many capital investments in companies, in order to stimulate process of privatization of national enterprises. IFC has also approved credit lines through the local banks.

According to the findings in the paper, regional development institutions have far less influence on development, compared to the multinational institutions with global mandate. However, the role of EBRD is bigger, and is different from the others regional institutions. It approves far more support for the developing and transition economies, than any other regional financial institution.

In the last years Macedonia has developed collaboration with EBRD and EIB. Both have approved many credit lines, which were canalized to the small and medium enterprises (SME) through local banks. Those activities have contributed for the development of the local financial market, as well as for the support of the SMEs. The banks have also made equity investments in Macedonian companies, mainly in order to support the process of privatization of the national enterprises.

Bilateral loans are less important than multilateral loans. The amount of the bilateral loan is smaller, and is mainly correlated with some political or economic influences. Bilateral loans are mainly tied, and are conditioned with buying from the suppliers that comes from the

country – source of loan. The amount of bilateral loans in Macedonia is small and did not play important role in the development of the country.

Private loans are only accessible for the limited number of the developing and transition economies, since most of them did not have access to the international financial market. The inflow of loans from this source in Macedonia was very small, in the past. Actually, the country has received the great part of the finances from private creditors, in the last three years.

The last part of the paper is dedicated to the foreign banks' entry. We have investigated the effects from the foreign banks' entry, as well the role of the credit lines from the parent funds, that are canalized through local banks. The banking sector in Macedonia consists mainly of the foreign capital, and foreign banks dominate according to the amount of the approved loans, accepted savings, etc.. According to the findings in the paper, the effects from this entry are positive, and have contributed for the increase of the profitability, stability, liquidity and the solvency of the banking sector.

In order to get qualitative results we have used broad range of statistical methods, as well as descriptive, analytic – synthetic, comparative and history methods. We have also used tables and figures for better visual presenting of the results, so that the reader can get qualitative understanding of the data that are shown in the paper.

The findings from this paper can be used for better understanding of the effects from foreign loans in order to escape appearance of the side effects and to increase the productive usage of the foreign loans. The results can be also used as a constructive critics over the work of the multinational development institutions, so that they will work in more appropriate way and will be in a position to reduce poverty in the world, faster and painlessly.

АБСТРАКТ

Главната цел на овој труд е да се утврдат ефектите од приливот на странските кредити врз земјите во развој и транзициските економии. Имено, овие земји се соочуваат со недостаток од капитал за инвестиции, кој е неопходен за стимулирање на економскиот раст и развој. Ниското ниво на национално штедење ги упатува овие земји кон користење на странскиот капитал. Странските кредити се една форма преку која странската акумулација влегува во земјите во развој и транзициските економии. Странските кредити се круцијални за финансирање на инфраструктурни проекти, за обезбедување на кредити за корпоративниот сектор, за надминување на дефицитот во платниот биланс и слично.

Странските кредити може да потекнуваат од различни извори: кредити од мултинационални извори, кредити од билатерални извори и кредити од приватни извори. Во рамките на овој труд, е извршена анализа на најзначајните мултинационални финансиски институции со глобално поле на делување – институциите од групацијата на Светска банка: Меѓународна банка за обнова и развој (МБОР), Меѓународната агенција за развој (ИДА), Меѓународната финансиска корпорација (ИФЦ) и Мултинационалната агенција за гарантирање на инвестициите (МИГА), како и на најзначајните институции со регионално поле на делување – Европската банка за обнова и развој (ЕБОР), Европската инвестициска банка (ЕИБ), Африканската развојна банка (АФРБ), Азиската развојна банка (АРБ) и Интер – Американската развојна банка (ИАРБ). Според заклучоците кои произлегоа од анализата, институциите од групацијата на Светска банка имаат непроценлива улога за земјите во развој и транзициските економии. Обемот на финансиска, техничка и експертска поддршка, во комбинација со акумулираното знаење и искуство, ја прават МБОР најголем глобален фактор за намалување на сиромаштијата во светот. Улогата на ИДА е особено значајна за најмалку развиените земји. ИДА доделува бескаматни кредити и грантови за земјите од “третиот свет“, при што главниот фокус на активностите е ставен на кривките и од конфликт погодени земји. За разлика од претходните институции, ИФЦ работи со приватниот сектор. Оваа институција одобрува заеми, но врши и капитални инвестиции. Улогата на МИГА е да го стимулира влезот на странските директни инвестиции (СДИ) во земјите во развој и

транзициските економии, преку давање на гаранции за некомерцијални ризици, кои се јавуваат како најголемите пречки за влез на СДИ.

Иако улогата на овие институции е голема, постојат бројни контроверзи во нивното функционирање. Огромен број експерти ги искажуваат своите сомневања во искреноста на изјавите дека банката ги претставува интересите на земјите во развој и транзициските економии. Спротивно, тие тврдат дека банката со своите политики ги застапува интересите на нејзините главни акционери, според кои и се води при извршувањето на своите активности. И, овој труд покажа дека поддршката и не е толку голема, колку што се обидува самата банка да ја прикаже. Имено, во некои години, отплатите на минатите кредити, заедно со каматата се поголеми од износот на новоодобрените кредити. Критики се упатуваат и во однос на политиката на банката за поттикнување на економскиот раст во најсиромашните земји. Не ретко се случува банкарските политики да генерираат прекумерна експлоатација на природните богатства и да доведуваат до негативни еколошки екстерналии, вклучително и дислоцирање на голем број сиромашни граѓани. Сепак, најголеми критики се упатуваат во однос на географската дистрибуција на активностите на Светска банка. Овие критики ги потврди и анализата извршена во дисертацијата. Трудот покажа дека најголемиот дел од поддршката на Светска банка беше насочен кон високо – средно доходовните земји (најмногу кон земјите од Јужна Америка). Проблемот станува уште поголем ако се земе во предвид фактот што многу експерти постојано упатуваат на тоа дека, овие земји треба постепено да се исклучуваат од користење на фондовите на Светска банка од причина што истите веќе имаат пристап до меѓународниот финансиски пазар. За разлика од нив, анализата во трудот покажа дека некои, најмалку развиени земји, во одредени години имаат негативни нето текови со Светска банка, односно отплатите беа поголеми од новоодобрените кредити.

Во изминатите две декади Република Македонија разви успешна соработка со институциите на Светска банка. Во соработка со банката реализирани се голем број на проекти во инфраструктурата, енергијата, земјоделството, финансискиот сектор, образованието, здравството, а се реализираа и проекти за зајакнување на владините политики и администрација. Преку ИФЦ беа извршени и поголем број на капитални – сопственички инвестирања во компании, со цел да се олесни приватизацијата на државните компании.

Според наоѓањата во оваа дисертација, регионалните финансиски институции имаат далеку помало влијание, споредено со институциите од групацијата на Светска

банка. Како и да, е улогата на ЕБОР е поголема и поразлична во однос на останатите регионални мултинационални институции. Оваа институција одобрува многу повеќе поддршка, споредено со сите останати регионални финансиски институции.

Изминатите две децении Република Македонија соработуваше со ЕБОР и ЕИБ. Двете институции одобруваа кредитни линии за малите и средните претпријатија (МСП), кои потоа преку локалните банки се канализираа до МСП. Овие активности придонесоа многу за развој на локалниот финансиски пазар, но беа и значајна поддршка на МСП. Банките вршеа и капитални – сопственички инвестирања во македонските компании, главно како поддршка на процесот на приватизација на државните компании.

Кредитите од билатерални извори имаат далеку помало значење споредено со кредитите од мултинационални извори. Обемот на кредити од билатерални извори е помал и е главно поврзан со остварување на одредени политички или економски влијанија. Кредитите од билатерални извори во најголем број од случаите се врзани и условени со набавка на производи од земјата извор на кредити. Обемот на кредити од билатерални извори во Република Македонија е мал и не играл значајна улога за развојот на земјата.

Кредитите од приватни извори се достапни само за ограничен број на земји во развој и транзициски економии, со оглед на тоа што повеќето од нив немаат пристап до меѓународниот финансиски пазар. Приливот на кредити од овој извор во Република Македонија во изминатиот период беше многу мал. Всушност, земјата поголемиот дел од вкупниот прилив на кредити од приватни кредитори го оствари во изминатите три години.

Последниот дел од дисертацијата е посветен на влезот на странските банки во земјите во развој и транзициските економии. Анализирани беа ефектите од влезот на странските банки врз економиите на земјите во развој, а анализа беше направена и на кредитните линии кои се пласираа преку локалните филијали, обезбедени со средства од матичните банки. Банкарскиот сектор во Република Македонија се состои главно од странски капитал, при што странските банки доминираат според обемот на одобрени кредити, примени депозити и слично. Според заклучоците од овој труд, ефектите од влезот на странските банки во Република Македонија беа главно позитивни и имаа придонес за зголемување на профитабилноста, стабилноста, ликвидноста и солвентноста во работењето.

Со цел да се добијат поквалитетни резултати, во истражувањето беа употребени широк спектар на статистички методи, аналитичко – синтетички, дескриптивни, историски и компаративни методи.

Резултатите од овој труд може да се употребат за подобро разбирање на ефектите од странските кредити, со цел да се избегне појавата на споредни ефекти и да се зголеми продуктивното користење на истите. Резултатите треба да се сватат како еден вид конструктивна критика на работата на мултинационалните развојни финансиски институции, за да се обезбеди нивно подобро функционирање, кое ќе придонесе за намалување на сиромаштијата во светот, на побрз и побезболен начин.

ВОВЕД

Актуелност на темата и научен придонес

Инвестициите претставуваат една од најзначајните економски категории. Без инвестиции, нема економски раст и нови вработувања, нема зголемување на извозот, ниту нова и софистицирана технологија, нема пораст на буџетските приходи, односно нема економски просперитет. Но, за да има инвестиции, потребно е да има финансиски ресурси. Од аспект на секоја земја, на секоја влада, најдобро е кога средствата за инвестиции би се обезбедиле од домашни извори, односно од национално штедење, од причина што, ефектите од националното штедење за домашната економија се бројни и играат клучна улога за развојот на финансиските пазари, за стимулирање на економскиот раст и подобрување на животниот стандард, без притоа да создадат зависност и задолженост кон странство.

Но, токму националното штедење е она што им недостасува на земјите во развој и транзициските економии и затоа во услови кога тоа не е доволно за финансирање на инвестициите, земјите се природно упатени на користење на странски извори на инвестиции, односно на странска акумулација. Формата преку која ќе влезе странскиот капитал може да биде различна. Зависно од формата на влез, различни се ефектите, но и последиците.

За потребата од странска акумулација, во функција на инвестициите, но и на поддршка на инфраструктурните, и другите владини проекти, кои ја детерминираат инвестициската клима и придонесуваат за намалување на сиромаштијата, извршени се бројни истражувања, напишани се бројни трудови. Во најголемиот број од овие трудови, доминира анализата на влијанието на странските директни инвестиции (СДИ), како најповолен, најзастапен облик на влез на странскиот капитал во изминативе две децении. Иако, ваквите анализи се оправдани, со оглед на широко распространетите текови на СДИ во глобални рамки и со оглед на бројните позитивни ефекти врз националната економија, сепак се чини дека неоправдано многу мал број на истражувања се посветени на влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзициските економии. Потребата од ваквите истражувања е уште поголема со оглед на импликациите кои може да настанат врз целокупната економска стабилност на земјата, во случај на неефективно користење на странските кредити. Всушност, и епизодите на презадолженост на земјите во развој, не се

непознати на пошироката економска јавност, напротив, историјата познава неколку такви сценарија, кои за жал и во современи услови се повторуваат. Тековната должничка криза која ги зафати некои земји од Европската унија покажа дека и развиените земји, па дури и цели економски унии, може да бидат силно погодени и разнишани поради неразумно и недомаќинско користење на странските кредити, како во јавниот, така и во приватниот сектор. Последната должничка криза уште повеќе ја наметна потребата од извршување на опсежна анализа на влијанието на странските кредити. Кога развиените земји не може лесно да се справат со последиците од неразумното користење на странските кредити, како ќе се справат земјите во развој и транзициските економии, кои сеуште немаат доволен извоз, доволно развиен пазар на капитал, стабилни буџетски приходи, а од друга страна имаат развиена корупција, што доведува до неефективно користење на финансиските ресурси и мало национално штедење.

Со оглед на горчливите искуства од неразумното користење на странските кредити, кои помалку или повеќе се почувствуваа насекаде, се јавува дилема околу реалните ефекти од странските кредити, особено врз економиите на земјите во развој и земјите во транзиција. Искуствата покажаа дека без оглед на изворот на странски кредити, и без оглед на претходниот кредитен бонитет на една земја, неразумното користење на кредитите, безмалку може да ги погоди сите. Оттука, се налага и потребата од извршување на една опсежна анализа на ефектите од странските кредити, но и на политиките од кои се водат изворите на кредити при доделување на истите. Јасно е дека во случај на презадолженост главната вина се бара кај корисникот на кредитот, што секако не ги амнестира од одговорност институциите - извори на кредити, кои при одобрувањето намерно или ненамерно не успеале квалитетно да ги предвидат и анализираат сите значајни кредитни детерминанти.

И покрај актуелноста на материјата околу влијанието на странските кредити врз земјите во развој и транзициските економии, многу малку литература е посветена на ова прашање. Она што особено недостасува е научен труд кој во себе ќе инкорпорира анализа на сите поединечни извори на странски кредити. Тоа е потребно, бидејќи, само на тој начин ќе може да се направи корелација помеѓу истите и ќе може да се согледа најподобниот извор на кредити за секоја група на земји.

Со цел да се надмине недостатокот од литература за влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзициските економии, се одлучивме, тема на оваа дисертација да биде токму влијанието на странските кредити врз

споменатата групи на земји. Анализата на странските кредити ќе биде извршена од аспект на изворот на странски кредити, опфаќајќи ги притоа официјалните – мултилатерални и билатерални извори, како и приватните извори на странски кредити.

Анализата во трудот ќе придонесе за целосно познавање на сите можни позитивни и негативни влијанија од странските кредити, а ќе има влијание и врз создавањето на услови од кои ќе може да се извлечат најголеми придобивки од користењето на странските кредити. Она што ќе биде особено голема придобивка од трудот е фактот што ќе произлезат заклучоци околу одредени недоречености и аномалии кои постојат во функционирањето на самите институции – извори на кредити, кои предизвикуваат дилеми и контроверзи. Токму овој труд очекуваме да ги поттикне надлежните во надминување на ваквите дилеми.

Со оглед на значењето на странските кредити за Република Македонија, кои во услови на недоволно национално штедење се неодминлива опција за остварување на посакуваната стапка на економски раст, од големо значење е структурната анализа според изворот на кредити, која е извршена во трудот. Таа анализа треба да биде основа за креаторите на политики во земјата да ги согледаат институционалните недостатоци во изминатиот период, кои беа причина за недоволно искористување на можностите кои ги пружаат меѓународните финансиски институции. На овој начин ќе се изврши корекција на истите и секако ќе се преземат мерки за зголемување на подготвеноста на самата земја во процесот на реализација на конкретни проекти и контрола на истите.

Цели и предмет на истражувањето

Целта на оваа докторска дисертација е да се даде придонес во осознавањето на вистинската потреба и значење на странските кредити во функција на обезбедување на одржлив економски раст и благосостојба во земјите во развој и транзициските економии. На овој начин ќе се придонесе за поголема посветеност и ориентираност на државата, но и на самите стопански субјекти кон користење на оваа форма на странски капитал. Тука, особено се мисли на институционално зајакнување на сите субјекти кои се надлежни за подготовка, реализација и контрола на проектите кои ќе се финансираат со странски кредити. Истовремено, дисертацијата треба да ги открие сите споредни ефекти кои може да се појават во случај на ненаменско и неразумно користење на странските кредити.

Исто така, целта на трудот е да се анализира делувањето на меѓународните развојни институции, за да може да се согледаат евентуални контроверзи и аномалии во нивното функционирање. Конечно, она што беше главна водилка при дефинирањето на темата на дисертацијата беше желбата да се апелира до владите на претпазливост при користење на странските кредити, односно, да не се дозволи силната желба за обезбедување на странска акумулација да произведе малигни ефекти по националната економија.

Предмет на трудот ќе биде анализа на причините поради кои земјите во развој и транзициските економии се упатени на користење на странски кредити, потоа анализа на одделните извори на странски кредити и утврдување на нивниот тренд и ефектите кои произлегуваат од користењето на истите. Со оглед на зголемувањето на учеството на странските банки во банкарскиот сектор во земјите во развој и транзициските економии, вклучувајќи ја тука и Република Македонија, предмет на истражување ќе бидат и ефектите кои произлегоа од влезот на странските банки.

Методолошки пристап

Материјалите кои се селективно избрани за изработка на овој труд беа внимателно тестирани во голем број научни работилници и семинари. Значаен дел од материјалите се прибрани преку официјални билтени, но и специфични истражувања на меѓународните финансиски институции. За потребите на докторската дисертација обезбедени се и официјални материјали, извештаи, билтени, издадени од централни банки, министерства и други институции.

Во текот на истражувањето ќе бидат применети повеќе методи на истражување. Методолошкиот приод треба да резултира со теоретски и практични сознанија, кои ќе придонесат не само за зголемување на обемот на странски кредити, туку и за нивно порационално и поефикасно користење. Методолошкиот приод ќе се базира на примена на дескриптивната или описна метода, врз основа на податоци добиени од релевантни институции, потоа на широка примена на статистичките методи, аналитичко синтетичкиот метод, историскиот и компаративниот метод. За визуелно прикажување користени се табеларниот и графичкиот метод на презентирање.

За да се обезбеди пообјективна теоретска заснованост и емпириска аргументација при проучувањето на предметната проблематика, користена е обемна стручна и научна литература од домашни и странски автори. Користената литература

за изработка на овој труд се состои од научни и стручни трудови кои се однесуваат на конкретната проблематика.

Конципираност на материјалот

Трудот е поделен во четири глави. Првата глава е посветена на анализата на улогата и значењето на странските кредити за економскиот развој на земјите во развој и транзициските економии. Во главата е направен осврт на причините поради кои оваа група на земји се соочуваат со недостиг од национален капитал потребен за финансирање на економскиот развој, како и на алтернативните облици на странски капитал преку кои може да се надмине јазот помеѓу потребните и расположливите финансиски фондови за финансирање на инвестициите. Со оглед на карактеристиките на странските кредити, како извор на финансирање, направен е и осврт на намената на странските кредити.

Во втората глава ќе биде даден осврт на значењето на мултинационалните финансиски институции како извор на странски кредити, опфаќајќи ги тука како финансиските институции со глобално поле на делување, така и регионалните финансиски институции. Во рамките на развојните финансиски институции со глобално поле на делување, направена е анализа на институциите од групацијата на Светска банка. Во таа смисла извршена е опсежна анализа на Меѓународната банка за обнова и развој (МБОР), како институција со најголем обем на активности, на Меѓународната агенција за развој (ИДА), која е формирана за поддршка на најсиромашните земји, Меѓународната финансиска корпорација (ИФЦ), чија задача е поддршка на приватниот сектор и Меѓународната агенција за гарантирање на инвестициите (МИГА), која издава гаранции од некомерцијални ризици. Во рамките на развојните институции со регионално поле на делување, во дисертацијата се опфатени Европската банка за обнова и развој (ЕБОР), Европската инвестициска банка (ЕИБ), Африфриканска развојна банка (АФРБ), Азиската развојна банка (АРБ) и Интер - Американската развојна банка (ИАРБ). Анализата на овие институции е извршена од аспект на нивната финансиска, технолошка, експертска и стручна поддршка наменета за земјите во развој и транзициските економии. Со оглед на фокусот на трудот – странските кредити, значајно место зазема географската и секторската дистрибуција на тековите на кредити од споменатите институции. Посебен дел од главата е посветен на соработката на Република Македонија со институциите од групацијата на Светска

банка, ЕБОР и ЕИБ. Тука е направен и преглед на проектите кои се реализирани во Република Македонија во соработка со ИФЦ и МИГА, а како прилог на трудот се дадени проектите кои изминатите две децении се реализирани од страна на МБОР, ИДА, ЕБОР и ЕИБ.

Третата глава се осврнува на билатералните и приватните кредитори како извор на странски кредити. Во однос на билатералните кредити направена е анализа на трендот на билатерални кредити во изминатиот период, со истовремен осврт на сите споредни ефекти кои може да произлезат од истите и заради кои земјите кориснички на овој извор треба да бидат претпазливи. Анализата на приватните извори на кредити опфаќа преглед на трендот на кредитите од овој извор во земјите во развој и транзициските економии, а потоа продолжува со анализа на обликот на долговен инструмент, кој е подобен и е на располагање, согласно условите во самите земји. Осврт е направен и на причините заради кои овој извор на кредити е недостапен за поголемиот дел од земјите во развој, како и на последиците од евентуалната неможност за враќање на кредитите. Како и во претходната глава, така и тука е направена анализа на приливот на кредити од билатерални и приватни извори во Република Македонија, во изминатите две децении.

Во последната, четврта глава, извршена е анализа на значењето на влезот на странските банки во земјите во развој и транзициските економии и импликациите од тој влез. Осврт е направен и на сопственичката структура на банкарските сектори во земјите во развој и транзициските економии. Извршена е и анализа на структурата на банкарскиот сектор во Република Македонија од аспект на сопственоста, но и на промените во показателите за успешност во работењето на банките по влезот на странските банки.

Дисертацијата завршува со заклучните согледувања кои произлегуваат од анализата извршена во трудот.

І ГЛАВА - УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА СТРАНСКИТЕ КРЕДИТИ

1. СТРАНСКИТЕ КРЕДИТИ И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ

Кредитите претставуваат една од најзначајните економски категории. Без кредити е невозможен развој и просперитет на економиите. Без доволно кредити, нема доволно средства за инвестиции, за проширување и модернизација на капацитетите, за техничко - технолошки развој, за реализација на инфраструктурни проекти, за подобро здравство, образование и сл. Според тоа, без кредити не може да се очекува динамичен економски развој и перспективи. Кредитите може да се обезбедат од домашни и од странски извори, односно од домашна и од странска акумулација.

Повеќе од јасно е дека најдобро би било кога една земја е способна самостојно, од сопствени извори да обезбеди средства за инвестиции. Причините за тоа се бројни. Прво, националното штедење е постабилен извор на инвестиции, не е толку подложно на надворешни шокови, и не влегува во “бегство“ при појава на знаци на кризи и потенцијални шокови. Второ, националното штедење не предизвикува ограничувања во политиките на властите, не е предмет на условувања, со кои се ограничува слободата на политичарите и однапред се определува намената на средствата. Трето, доходот од штедењето не излегува надвор од националната економија, туку останува во земјата, каде преку потрошувачката или продолженото штедење се мултиплицира и позитивно влијае врз домашната економија. Четврто, националното штедење не влијае негативно врз платниот биланс и не врши притисок врз девизниот курс, бидејќи при враќањето на кредитите заедно со каматата, финансиските средства не излегуваат надвор од националната економија.

Но, за жал, оние на кои им се најпотребни кредити – земјите во развој и транзициските економии се многу далеку од обезбедување доволно национално штедење за реализација на планираните инвестиции. Причини за тоа има повеќе. Прво, овие земји имаат мал доход по глава на жител, што е основен предуслов за штедење. Имено, ако граѓаните остваруваат мали приходи, од кои најголемиот дел од населението едвај преживува, многу е тешко, па дури и невозможно, да може дел од доходот да го издвои за штедење. Второ, финансиските пазари во овие земји се недоволно развиени, а познато е дека тие се основен предуслов за атрактивни и стимулативни штедни пакети, со кои се поттикнуваат граѓаните и стопанските субјекти

не само да штедат, туку и заштедите да ги депонираат во финансиските институции. Трето, голем дел од земјите во развој беа соочени со “банкарски истекувања” – паника, по што, значаен број од банките не беа во можност да вршат исплата на штедните влогови, а со тоа, во огромна мерка се намали довербата на граѓаните во сигурноста на финансискиот сектор. Четвртата причина за малото национално штедење во земјите во развој и транзициските економии е непосредно поврзана со претходната, а се однесува на тезаурација на парите, односно повлекување на парите од промет, со тоа што граѓаните наместо средствата да ги депонираат во банки, тие ги чуваат заштедите дома.

Сите наведени причини за мало национално штедење придонесуваат домашната акумулација во земјите во развој и транзициските економии да биде недоволна за поддршка на динамичен економски развој. Пред да продолжиме со анализа на потребата од странски кредити во земјите во развој и транзициските економии, би сакале да извршиме разграничување во групата на земји во развој. Имено, кога зборуваме за земји во развој кои немаат доволно национално штедење, мислиме на земјите во развој кои не се извознички на нафта. Наспроти нив се јавуваат земјите во развој – извознички на нафта, кои не само што имаат доволно национално штедење за поддршка на националните инвестиции, туку се јавуваат и како главен извор на странски кредити, кои со рециклирање на “петро-доларите” се влеваат не само во земјите во развој, туку и во развиените земји. Оттука, овие земји иако влегуваат во групата на земји во развој, не се вбројуваат во групата на земји со мало национално штедење.

1.1. УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА СТРАНСКИТЕ КРЕДИТИ

1.1.1. ВИДОВИ НА СТРАНСКИ КРЕДИТИ

Повеќе од јасно е дека земјите во развој и транзициските економии имаат потреба од прилив на странски капитал за финансирање на економскиот развој. И не само тоа, соочени со дефицитот во трговскиот биланс, односно со неповолниот сооднос увоз/извоз, тие мора преку капиталната сметка да обезбедат рамнотежата во платниот биланс. Влезот на странската акумулација може да се изврши во повеќе форми:

- Странски директни инвестиции (СДИ) – оваа форма на влез на странскиот капитал е најповолна за земјите во развој и транзициските економии.

Приливот на странски капитал во облик на СДИ е многу стабилен и дава широк спектар на позитивни ефекти за земјата примател на инвестициите. Пораст на вработувањата, зголемување на платите и продуктивноста на трудот, нова и современа технологија, нови менаџерски знаења, кноу - хау (know - how), се само дел од благотворните ефекти од СДИ.

- Портфолио инвестиции – со развојот на финансиските пазари портфолио инвестициите стануваат се позастапена форма на присуство на странскиот капитал во земјите во развој и транзициските економии. Овој облик на странски капитал е понестабилан во однос на останатите, бидејќи многу лесно може да дојде до “бегство на капиталот“ при појава на знаци на потенцијални кризи или потреси, што би имало негативно влијание врз кривките економии на овие земји. Во суштина, оваа аномалија на портфолио инвестициите се потврди и за време на кризата од 1997 - 1999 година, која настапи кај азиските земји познати како азиски тигри, кај кои дојде до масовен одлив на портфолио инвестиции во екот на кризата, со што во огромна мерка се придонесе за продлабочување на азиската финансиска криза.
- Странска помош – давање на бесповратна финансиска или техничка помош од страна на влади на странски држави и меѓународни финансиски институции за земјите во развој. Овој облик на странски капитал е најзастапен кај најсиромашните земји во развој, и иако најпогоден, со оглед на економските перформанси во земјите, последниве години добива се повеќе критики, бидејќи според голем дел од експертите, фактот што станува збор за бесповратна помош остава голем простор за недомаќинско користење на средствата. Во суштина, тоа во голема мерка е потврдено и со бројни истражувања, со кои е утврден неповолен однос помеѓу странската помош и економскиот развој. Имено, емпириските резултати покажуваат дека порастот на странската помош предизвикува намалување на домашните буџетски приходи. Според споменатите истражувања, од 1\$ пораст на помошта во форма на грантови, 28% се неутрализира со помалите буџетски приходи. Истовремено, порастот на грантовите ја зголемува зависноста на земјата од странскиот капитал, бидејќи доаѓа до пораст на учеството на грантовите во вкупните буџетски приходи.

- Странски кредити – е многу застапена форма на влез на странскиот капитал. За потребата, значењето и потенцијалните негативни ефекти од странските кредити во земјите во развој и транзициските економии, ќе се осврнеме во продолжение.

1.1.2. ТЕКОВИ НА СТРАНСКИ КАПИТАЛ КОН ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Земјите во развој чинат 85% од светската популација, а истовремено учествуваат во вкупните капитални текови со само 7,6% , односно со 19% во вкупните глобални СДИ, или само 22,5% во глобалниот аутпут. Иако, генерално, сите показатели историски гледано имаат тренд на пораст, сепак тој пораст не е доволен за да доведе до поголеми квалитативни промени во “третиот свет”.

Доколку погледнеме наназад, односно направиме историски преглед на капиталните текови кон земјите во развој и транзициските економии, ќе забележиме дека до 1997 год., кога настапи азиската криза имаше континуиран раст на глобалните капитални текови, а во тие рамки и тековите насочени кон земјите во развој и транзициските економии. Поконкретно, вкупните нето капитални текови се зголемија три пати, односно од 123 милијарди САД\$ во 1991 година, на 300 милијарди САД\$ во 1997 година. Уште подрастичен беше порастот на долгорочните приватни капитални текови кои пораснаа за пет пати, односно од 62 милијарди САД\$ во 1991 година, на 360,1 милијарди САД\$ во 1997 година. Во истиот период дојде и до пораст на учеството на земјите во развој и транзициските економии во вкупните глобални капитални текови од 11,8% на 14,4%. Во периодот од 1997 година, па до 2002 година, тековите на капитал кон земјите во развој бележеа тренд на опаѓање, намалувајќи се на 173,5 милијарди САД\$ во 2002 година. Од тогаш, трендот се промени, и капиталните текови започнаа интензивно да растат, достигнувајќи 1,1 трилион САД\$ во 2007 година.

Пораст имаше и кај СДИ, од 153,8 милијарди САД\$ во 2002 година, на 446,7 милијарди САД\$ во 2006 година, и кај нето позајмиците кое во глобални рамки порасна од 10,9 милијарди САД\$ во 2001 година, на 294,5 милијарди САД\$ во 2006 година. Во периодот по 2007 година, со настапувањето на сцена на големата економска и финансиска криза, дојде до нагло опаѓање на вкупните текови на капитал, а во тие рамки и на тековите на капитал кон земјите во развој.

Трендот на опаѓање на нето тековите на капитал престана во 2009 година кога истите достигнаа 353 милијарди САД\$, додека во 2010 година делумно се опоравија и изнесуваа 510 милијарди САД\$ - капиталните текови кон земјите во развој. Тоа е пораст од 45 % во однос на 2009 година. Сепак, глобалните текови сеуште се за 50% пониски од рекордот достигнат во 2007 година. Доколку се изврши анализа на дистрибуцијата на капиталните текови во земјите во развој, ќе се утврди дека тие се главно насочени кон неколку економии и тоа пред се кон Кина, Индија, Бразил, Индонезија, Малезија, Мексико, Јужна Африка, Тајланд и Тајван. Во останатите земји, иако има пораст, истиот е со далеку помала динамика на раст во однос на споменатите земји.

1.2. ПОТРЕБАТА ОД СТРАНСКИ КРЕДИТИ ВО ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Голем дел од земјите во развој сеуште се наоѓаат во фаза во која нивниот раст е во голема мерка зависен од тековите на странски фондови, во форма на грантови, СДИ и странски кредити. Поради тоа, не изненадува фактот што голем број на истражувања во минатото, како емпириски, така и теоретски, беа насочени кон утврдување на врската помеѓу економскиот развој и странскиот капитал.

Странските кредити претставуваат една од формите на влез на странскиот капитал во земјите во развој и транзициските економии. Тие одиграле многу значајна улога за економскиот развој на многу земји кои денес се сметаат за напредни или развиени економии. Нивните карактеристики се исти како и кај домашните кредити, со единствена разлика во фактот што давателот на кредити е надвор од националната економија, односно не е резидент на домашната земја. Со самото тоа, следува дека и сервисирањето на долгот се врши кон субјекти во странство, со што доаѓа до одлив на капитал надвор од националната економија. Според тоа, со користење на странските кредити се влијае врз состојбата на платниот биланс на земјата, а со тоа и последиците од користењето на странските кредити се различни и со потенцијални сериозни последици, кои не се својствени за домашните кредити или за другите форми на влез на странски капитал. Во што се состои таа ризичност? Странските кредити се облик на долг. Поседувањето на долг значи и постоење на обврска за враќање на позајмената сума заедно со камата. Во моментот на влез на странските кредити тие го неутрализираат дефицитот во трговскиот биланс, но при нивното враќање ефектите се

обратни, односно доаѓа до одлив на капитал од земјата, кој доколку не бил во меѓувреме компензиран со подобрување на односот увоз/извоз, може да го продлабочи дефицитот во платниот биланс, да влијае на намалување на девизните резерви и да се создаде притисок врз девизниот курс на националната валута. Истовремено, вкупното ниво на надворешен долг на земјата има огромно влијание врз перцепцијата за нејзината макроекономска стабилност, нејзиниот рејтинг утврден од страна на рејтинг агенциите, а сето тоа влијае на височината на каматните стапки, според кои земјата може да се позајмува на меѓународниот пазар на капитал. Но, и уште повеќе, прекумерното задолжување кон странство може во огромна мерка да го ограничи пристапот на земјата до меѓународните пазари на капитал.

Извршени се бројни истражувања како теоретски така и емпириски, во кои се анализира врската помеѓу странските кредити и прекумерната задолженост на земјите во развој. Во раните истражувања, на странскиот капитал се гледало како на помош (Мек Кинон 1964, Ченери и Строут 1966). Неколку студии кои се занимавале со утврдување на врската помеѓу економскиот развој и долгот, споменати се во еден од работните документи на Светска банка.¹ Според споменатиот документ, Алтер (1961), Аврамовиќ и др. (1964), Кинг (1968) и Соломон (1977), ја анализирале можноста за сервисирање на долгот акумулиран во текот на развојот, преку барање, стапката на економски раст на БДП да биде повисока од стапката на раст на долгот. Тие утврдиле дека овој услов не е исполнет, односно дека долгот расте по повиска стапка од БДП, па затоа, според нив може да се очекува дека во иднина ќе има негативна стапка на економски раст. Во истиот труд се забележува дека една од причините поради која доаѓа до презадолженост на земјите во развој е фактот што плановите за економски развој се прават на среден рок, најчесто од 5 години. Спротивно пак, првите знаци на презадолженост и појава на проблеми со сервисирање на долгот доаѓаат на долг рок, кој не е покриен со детално планирање. Авторите потенцираат дека, временската рамка за која се изготвуваат плановите не е погрешно утврдена. Напротив, со оглед на трошоците и трудот кои треба да се вложат од една страна, но и малата веројатност дека ќе се предвидат со сигурност условите во иднина, не е разумно планирањето да се врши на долг рок. Всушност, тоа и би било многу малку релевантно. Затоа, тие апелираат, планирањето да остане на 5 години, но притоа да се земат во предвид можните проблеми кои може да се појават во иднина при сервисирањето на долгот, и

¹ Gershon Feder, "Economic Growth, Foreign Loan and Debt Servicing Capacity of developing Countries", WB Reprint Series: Number 146, April, 1980, str.3

да се врши континуирана ревизија и прилагодување на плановите, уште од најраната фаза од нивната имплементација.²

Сега се поставува прашањето, доколку странските кредити може да имаат такви споредни ефекти, зошто земјите во развој и транзициските економии и понатму масовно ги користат? Зошто, воопшто, земјите во развој и транзициските економии имаат потреба од странски кредити?

Најкраток и наједноставен одговор на првото прашање би било дека потенцијалните позитивни ефекти од странските кредити се далеку поголеми отколку потенцијалните ризици и негативните последици. Одговорот на второто прашање е непосредно поврзан со одговорот на првото, и во суштина тоа претставува дообјаснување.

Во услови на недоволна домашна акумулација, најдобра алтернатива на една земја за надминување на инвестицискиот јаз, би била користење на странска бесповратна помош. Сепак, јасно е дека, невозможно е да се обезбеди континуирана и доволна помош за финансирање на економскиот развој во облик на грант. Втора алтернатива би била прилив на СДИ. Навистина, овој облик на странски капитал од година во година ги надминува рекордите. МНК масовно се шират во земјите во развој и транзициските економии, но сепак не можат да ги задоволат сите потреби на земјите приматели на СДИ. Понатака, СДИ не се насочени кон проекти од поширок општествен интерес кои ги реализира владиниот сектор. СДИ не даваат финансиска поддршка на постојниот корпоративен сектор во земјата, тие не обезбедуваат финансии за малите и средните претпријатија, кои според искуството и најмногу имаат потреба од нив, но и најтешко обезбедуваат пристап до финансиските извори. Значи, за нив останува алтернативата - долговен капитал, односно странски кредити.

² Ибид, стр.13

1.2.1. СТРАНСКИТЕ КРЕДИТИ И ПОДОБРУВАЊЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ УСЛУГИ

Странските кредити се незаменлив извор на средства за инвестиции како за јавниот, така и за корпоративниот сектор во земјите во развој и транзициските економии. Проектите кои ги реализира јавниот сектор се со голема вредност, која практично е невозможно самостојно од сопствени буџетски приходи да ја обезбедат властите. Од друга страна, со оглед на огромното значење на ваквите проекти за развој на инфраструктурата, за реформи и модернизација на здравствениот и образовниот систем во земјата, за поддршка на инвестициската клима, за подобрување на квалитетот на живеењето, и во крајна линија за идниот економски развој - ваквиот тип на инвестиции на јавниот сектор се неопходни. Значењето на инфраструктурата за поддршка на економскиот развој е долго дебатирано. Во Светскиот извештај за развој од 1994³ забележано е дека инфраструктурата е значајна за поттикнување на развојот на бизнисот и подобрување на бизнис климата. Во многу истражувања во споменатиот извештај е констатирано дека приватните инвеститори ги сметаат инфраструктурните услуги како многу значајни двигатели на инвестициското одлучување. Проблемот со недостатокот од инфраструктура е многу изразен во земјите во развој. Искуството покажало дека многу бенефити од бројни инвестиции не се целосно искористени, поради слабите институционални услови и неразвиената инфраструктура.

Врската помеѓу инфраструктурата и економскиот развој започна да се потенцира во седумдесеттите – осумдесеттите години од минатиот век. Се покажало дека инфраструктурата делува на подобрување на продуктивноста во бизнисот, домаќинствата и владините услуги. Времето кое компаниите го трошат на обезбедување вода, електрична енергија, пристап до пазари, до квалитетни и достапни транспортни и телекомуникациски услуги, ја одредува продуктивноста на трудот и трошоците за извршување на активностите. Тоа од своја страна го одредува нивото на инвестициите, кои во комбинација со продуктивноста се основни претпоставки за економски раст.

И покрај општо прифатеното мислење за големото значење на инфраструктурата, сеуште огромен дел од популацијата во земјите во развој, не само што нема завидни инфраструктурни услуги, туку нема ниту елементарни услови за живеење. Во најмалку развиените земји, главно од Суб - Сахарска Африка и Јужна

³ “World Development Report: Infrastructure for Development – Executive Summary”, World Bank, Washington, June 1994

Азија околу 1,1 милијарда луѓе живеат без чиста вода, 1,6 милијарди луѓе живеат без електрична енергија, 2,4 милијарди луѓе живеат без основни санитарни услуги, повеќе од 1 милијарда луѓе немаат пристап до телефонски услуги или патишта. Реалната состојба е уште полоша ако се знае дека во голем дел од земјите, инфраструктурните услови се достапни само на хартија, додека во реалноста постојат само инсталации кои не функционираат.

Од се што е досега напоменато, станува јасно дека вложувањата во подобрување на инфраструктурните услови се неопходни за земјите во развој. Јасно е дека без вложувања во инфраструктура, не може да се очекува економски развој во оваа група на земји. Земјите во развој имаат неодложна потреба да обезбедат средства за инфраструктурни вложувања. Би било нелогично овие средства владите во земјите во развој и транзициските економии да ги обезбедат од националниот пазар на капитал, и на тој начин да ја осиромашат и така сиромашната понуда на капитал и да го истиснат корпоративниот сектор, и преку намалување на расположивите средства и преку пораст на каматните стапки кој следи кога понудата се намалува, односно кога се зголемува бројот на субјектите на страната на побарувачката на капитал. Следи дека, решение за финансирање на проектите во јавниот сектор е задолжување во странство.

1.2.2. СТРАНСКИТЕ КРЕДИТИ И РАЗВОЈОТ НА КОРПОРАТИВНИОТ СЕКТОР

Кредитите се незаменлив извор на инвестиции за корпоративниот сектор, бидејќи мал е бројот на компаниите кои се во состојба од сопствени средства да ги финансираат инвестициите за техничко - технолошко унапредување, модернизација и осовременување. Според тоа, компаниите се неопходно упатени на користење на екстерен капитал.

Како што веќе заклучивме, националното штедење во земјите во развој не е доволно за задоволување на потребите на пазарот на капитал, па така, кога националната понуда на капитал е мала, а побарувачката голема, состојбата на националниот пазар на капитал е напната, затегната, односно позната како состојба на “скапи пари“, која ја карактеризираат високи каматни стапки и строги критериуми при избор на инвестициските проекти кои ќе се финансираат. Состојбата за малите и средните претпријатија (МСП) е уште посложена, со оглед на фактот што домашните финансиски институции ги игнорираат МСП, односно ја користат својата на некој

начин монополска положба при доделување на кредитите, давајќи скапи кредити на најмалку ризичните баратели на финансиски средства. Оттука, следува дека позајмувањето во странство е нужност, односно дека странските кредити се незаменлив извор при финансирање на економскиот развој во земјите во развој и транзициските економии. Она што би се случувало во оваа група на земји без користење на странска акумулација во форма на кредити е не само недостаток од средства за финансирање на инвестициите, високи каматни стапки, строги кредитни критериуми, туку во крајна линија недостаток на инвестициски проекти, кои ќе дадат поврат кој ќе овозможи враќање на кредитот, односно целосно замирање на економската активност во земјите во развој и транзициските економии.

1.2.3. СТРАНСКИТЕ КРЕДИТИ И ПЛАТНИОТ БИЛАНС

Кога се зборува за потребата од странски кредити во земјите во развој и транзициските економии, не може а да не се споменат споредните ефекти врз платниот биланс на земјите. Имено, во најголемиот број од земјите во развој и транзициските економии има дефицит во трговскиот биланс. Односно, обемот на увоз во овие земји е многу поголем од обемот на извоз. И покрај тоа што, главно трендот на пораст на извозот е својствен за повеќето земји, сепак заеднички им е и трендот на пораст на увозот, кој расте со брзо темпо. За да дојде до значителни промени во овој сооднос, потребно е подолго време, заради неколку причини. Прво, во трговскиот биланс на земјите во развој и транзициските економии доминира претежно увозот на финални производи, додека во структурата на извозот доминираат производи со понизок степен на обработка. Второ, увозната зависност од енергенси, особено нафта, чија цена на светските берзи е во постојан пораст врши огромен притисок врз билансот на плаќања со странство, врз девизниот курс и девизните резерви. Трето, зависноста од увоз на современа технологија и опрема, и четврто - демонстрацискиот ефект, односно, кога домашните граѓани се определуваат за купување на “увозни производи“.

Ваквите состојби во трговските биланси на земјите во развој и транзициските економии веројатно ќе потраат уште долго. Тука, секако не ги вклучуваме “извозните гиганти“ како Кина, Русија, Малезија и други, кои и во услови на криза имаат суфицит во платниот биланс. За останатите земји во развој и транзициски економии, дефицитот во платниот биланс е континуиран проблем за чие решавање се потребни време и

инвестиции во реалниот сектор, насочени кон производство за извоз, или кон производство на производи – субститути, кои ќе ги заменат увозните.

Јасно е дека дефицитот во плаќањата со странство ќе постои и понатака и земјите во развој ќе бидат уште долго принудени да бараат начини за негово покривање. Една од опциите е користење на странските кредити. Преку странските кредити, кои се составен дел на капиталната сметка од платниот биланс, се врши покривање на дефицитот од увозно/извозните трансакции, односно се обезбедуваат потребните девизи за плаќање на вишокот увоз над извоз. Но, мора да се напомене дека ваквото решение само моментално го надминува проблемот, кој може да ескалира во времето кога ќе се враќаат кредитите. Затоа, при користење на странските кредити за урамнотежување на состојбата во платниот биланс, потребна е подготовка на соодветна стратегија со која ќе се зголеми извозот, кој би обезбедил девизи за враќање на кредитите во моментот на нивното доспевање.

1.3. ПОТРЕБАТА ОД СТРАНСКИ КРЕДИТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1.3.1. МЕСТОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПОМЕЃУ ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Со оглед на фактот што групата на земји во развој не е хомогена и постои огромна разлика во нивото на националниот доход, животниот стандард, условите за живеење и перспективите, може да се издиференцираат неколку подгрупи на земји во развој. На една страна се јавуваат најсиромашните земји, помеѓу кои главно се наоѓаат земјите од Суб - Сахарска Африка и Јужна Азија и Пацификот. Условите во оваа група на земји се екстремно тешки, поради што странскиот капитал главно се влева во форма на бесповратна помош или бескаматни кредити. Од другата страна, се јавува друга крајност, односно земји со огромни перспективи, кои се повеќе ја зацврстуваат својата глобална економска моќ, која станува сериозна закана и за најразвиените економии во светот. Во оваа подгрупа на земји во развој ќе ги вклучиме пред сè растечките економии на Кина, Индија, Малезија, Бразил, Мексико, Турција, Чешка, Словачка, Словенија, Унгарија, Полска и други земји во развој и транзициски економии, чии перформанси континуирано се подобруваат и се приближуваат кон групата на развиени земји. Помеѓу овие две крајно спротивставени групи на земји, се наоѓаат земјите во развој чии економски карактеристики и перспективи, иако не се

комплетно идентични, сепак се далеку од подгрупата на најмалку развиени земји, но и многу различни од развиениот свет. Во таа подгрупа на земји во развој и транзициски економии се наоѓаат и најголемиот број од земјите во развој, помеѓу кои и Република Македонија.

Сепак, Република Македонија покрај тоа што е вклучена во групата на земји во развој, таа е дел и од транзициските економии. Во групата на транзициски економии се вклучени земјите од поранешниот комунистички модел на владеење, кои сега поминуваат низ процес на општествено, политичко и економско реформирање, во функција на воведување на пазарна економија, демократија, плурализам и владеење на правото. Тоа што Република Македонија е земја во развој која поминува низ процес на транзиција ја усложнува состојбата и управувањето со финансиските ресурси, бидејќи покрај тоа што треба да се обезбедат финансиски средства за финансирање на економскиот развој, треба да се обезбедат и средства за спроведување на процесот на транзиција и реализација на голем број проекти поврзани со општественото, политичкото и економското трансформирање на целокупното општество.

1.3.2. ИНВЕСТИЦИИТЕ И ШТЕДЕЊЕТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ИЗМИНАТИТЕ ДВЕ ДЕЦЕНИИ

Изминативе две децении Република Македонија беше соочена со огромни предизвици. Процесот на трансформација на општествено - економското уредување, беше процес кој остави длабоки траги и последици врз економскиот раст и перспективите на земјата. Иако Република Македонија не беше единствена земја која поминуваше низ процесот на транзиција, сепак очигледен е фактот дека тој процес беше подолг и потежок во однос на поголемиот дел од останатите транзициски економии. Причините за тоа беа како субјективни, односно погрешни политики на владејачките гарнитуре, така и објективни и предизвикани од ембаргото кое беше поставено од Република Грција врз Република Македонија, ембаргото кон Република Србија и меѓуетничките тензии кои кулминираа со конфликтот од 2001 година. Сето тоа придонесе стагнацијата да прерасне во најчесто употребуваниот термин за искажување на економската состојба во земјата. Стагнацијата како економска категорија е тесно поврзана, или поточно, последица на недоволно инвестиции, односно вкупен износ на инвестиции кој е помал од инвестициите за замена на амортизираните – дотраени капитални фондови. Тоа значеше дека, земјата нема

доволно инвестиции за финансирање на простата репродукција. Очигледен беше фактот дека има недостиг од капитал за вложување. Домашните извори на инвестиции беа очајни. Некои од причините за недостиг од национално штедење се исти како и за останатите земји во развој, дел се карактеристични за транзициските економии, а дел од нив се специфични само за Република Македонија. Во продолжение ќе ги наведеме причините за многу ниското ниво на штедење, односно домашна акумулација во Република Македонија.

1. Причини за ниско ниво на штедење кои се карактеристични за сите земји во развој:
 - Ниско ниво на национален доход по глава на жител – кој не е доволен за покривање на основните животни трошоци, па според тоа и не може да се издвои дел од тој доход за штедење.
 - Висока стапка на невработеност – значаен дел од работоспособното население е невработено, не остварува редовни приходи.
 - Недоволна стабилност на финансискиот сектор и слабо развиени финансиски пазари.
2. Причини за ниско ниво на штедење кои се карактеристични за транзициските економии:
 - Неделување на пазарните критериуми во претходниот систем – отсуство на финансиски пазари.
 - Државна наспроти приватна сопственост – приватната сопственост е далеку поефикасна отколку државната сопственост, која остава многу простор за нерационално, непродуктивно и неефикасно работење.
 - Отсуство на СДИ – најголемиот број од земјите во транзиција беа затворени за влез на СДИ, односно на сила беа бројни ограничувања со кои се спречуваше или отежнуваше влезот на СДИ, кои може да бидат значаен извор на акумулација и може во голема мерка да го поттикнат развојот на финансиските пазари. Ова,
 - особено се однесува на отсуството на СДИ во финансискиот сектор.
 - Непочитување на банкарските критериуми во работењето – банките ги запоставуваат критериумите на ликвидност, солвентност, профитабилност. Кредитите се доделуваа според политичко влијание, а не според профитабилноста на проектот и квалитативните карактеристики на

кредитобарателот. Ваквото работење ги наполни билансите на банките со ризични пласмани и лоша актива.

3. Причини за ниско ниво на штедење кои се специфични за Република Македонија.

- Финансиската криза со пропаѓањето на девизните штедни влогови – во првите години од осамостојувањето банкарскиот систем на Република Македонија западна во длабока криза, поради која банките не беа во можност да ги исплатат девизните штедни влогови на штедачи. Причините за таквата состојба беа и повеќе од јасни, односно лежеа во фактот што банките во претходниот систем беа во функција на организациите на здружен труд, поради што ги занемаруваа основните постулати на банкарското работење и ги наполнија своите биланси со неперформансни и ризични пласмани. Во услови кога кредитите се даваат пред се за финансирање на потрошувачката или за исплата на плати, невозможно е да се очекува дека ќе дојде до враќање на истите. А, таква во суштина и им беше намената на кредитите во тој период. Последиците по довербата на штедачите беа огромни, односно дојде до застој во штедењето, а луѓето и тие пари што ги штедеа претпочитаа да ги чуваат повеќе дома, отколку да ги вложат во банка или друга финансиска институција. На тој начин дојде до тезаурација на дел од парите, така што и оние средства кои се штедеа не можеа да се искористат за инвестиции.
- Пропаѓањето на неколку пирамидални штедилници ТАТ, Алфа С, Лавци – во средината на деведесеттите години дојде до постепено враќање на довербата на штедачите, кои започнаа наместо дома, заштедите да ги депонираат најчесто во неколку штедилници кои нудеа атрактивни каматни стапки. За жал тој тренд на пораст на штедењето траеше многу кратко и заврши катастрофално. Имено, дојде до банкрот на споменатите пирамидални штедилници, кои му зададоа огромен удар на финансискиот сектор во земјата, а трагедиите на огромен број на граѓани на Република Македонија, кои се соочија со неможност да ги подигнат депозитите, станаа секојдневие. Пропаѓањето на овие штедилници беше огромен удар врз довербата, штедењето, инвестициите, економскиот раст и благосостојба.

Според најновите податоци, штедењето во Република Македонија последниве години има тренд на пораст и достигна вкупен износ од 3,67 милијарди ЕУР, од кои 2,5

милијарди ЕУР се штедење на населението, кое и понатака остана доминантен извор на домашна акумулација. Пораст има како на девизните штедни влогови од 19%, така и на денарските од 9%, односно вкупен пораст на штедењето во 2011 година од 13% во однос на 2010 година. Иако ваквиот тренд на пораст на националното штедење ветува добри резултати, сепак тоа е сеуште многу мало за да може да ги задоволи развојните потреби на националната економија.

1.3.3. ПОТРЕБА ОД СТРАНСКИ КРЕДИТИ ЗА ИНВЕСТИЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Потребата од странски кредити во Република Македонија произлегува од истите причини како и во останатите земји во развој и транзициски економии. Недоволните средства за инвестиции се главна причина заради која Република Македонија е упатена на користење на странски кредити. Имено, како што веќе видовме домашната акумулација ни од далеку не е доволна за обезбедување на потребното ниво на инвестиции за интензивен економски развој. Според тоа, земјата мора да се насочи кон странскиот капитал за надминување на инвестицискиот јаз. Напоменавме дека би било добро доколку странскиот капитал би влегол претежно во облик на СДИ, но за жал приливот на СДИ во Република Македонија во периодот од осамостојувањето до денес не е на задоволително ниво, и не може да ги задоволи потребите за инвестиции. И не само тоа, приливот на СДИ во Република Македонија во голема мерка заостанува во однос на приливот на СДИ во останатите земји во развој и транзициски економии. Многу е мал бројот на МНК кои оствариле гринфилд инвестиции во земјата, така што во вкупните приливи доминираат СДИ поврзани со процесот на приватизација. Оттука, следува дека Република Македонија мора да користи и друг облик на странски капитал, бидејќи домашното штедење и СДИ не се доволни за надминување на инвестицискиот јаз. Со оглед на фактот што Република Македонија не влегува во групата на најмалку развиени земји, следува дека е исклучена од можноста да се потпира на странска бесповратна помош, како форма на странски капитал преку кој континуирано би се обезбедувале финансиски средства за инвестиции. Остануваат странските кредити како облик на странски капитал, преку кој би се обезбедиле неопходните средства за инвестиции.

1.3.3.1. ПОТРЕБА ОД СТРАНСКИ КРЕДИТИ ЗА РАЗВОЈ НА ИНФРАСТРУКТУРАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

За значењето на инфраструктурните услови за земјите во развој и транзициските економии, споменавме и поопширно објаснивме во делот во кој се зборуваше за потребата од странски кредити во земјите во развој и транзициските економии. Многу од она што се однесуваше за останатите земји во развој, се однесува и за Република Македонија. Иако состојбата во Република Македонија е далеку подобра, во споредба со најмалку развиените земји, сепак инфраструктурните услови се далеку од задоволителни. Но, постои уште еден факт кој остава простор за загриженост. Имено, поголем дел од земјите во развој и транзициските економии во изминатава деценија имаа големи вложувања во инфраструктурата, и како резултат на тоа во огромна мерка ги подобрија инфраструктурните услови. Како најблиски примери се Албанија, Хрватска, Црна Гора и други, кои значајно го подобрија своето место според Индексот за инфраструктура.⁴ Наспроти нив, Република Македонија се движеше надолу во рангирањето, но не поради влошените состојби, туку заради фактот што останатите земји вложуваа многу повеќе. Заради тоа на земјата и се потребни многу вложувања за развој на образованието, здравството, патната мрежа и слично. Со оглед од недостатокот на средства на националниот финансиски пазари, потребните средства за инвестиции владата мора да ги обезбеди на меѓународните финансиски пазари или со позајмување од меѓународните финансиски институции.

1.3.3.2. ПОТРЕБА ОД СТРАНСКИ КРЕДИТИ ЗА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

Во особено тешка положба се наоѓаат малите и средните претпријатија кои се практично истиснати од пазарот на кредити. Во состојба на мала понуда на капитал, банките доделуваат кредити на најбонитетните клиенти, а за МСП има многу малку простор за соработка. Но доколку ја погледнеме структурата на вработените, учеството на МСП во создавањето на додадената вредност, учеството на МСП во вкупниот број на претпријатија, динамиката со која тие растат од година во година, ќе утврдиме дека економската сила и перспектива на Република Македонија несомнено лежи во МСП.

⁴ "Global competitiveness report", World Economic Forum, различни години

Имено, во вкупната “бизнис популација“ МСП учествуваат со 97,3%⁵, додека околу 80% од сите вработени во Република Македонија се вработени во МСП.

Врз основа на презентираниите показатели се гледа дека значењето на МСП за економскиот развој и перспективи во Република Македонија е огромно. Меѓутоа, за проширување на обемот на работа, за одржување на ликвидноста, за финансирање на нови проекти на МСП им се неопходни достапни и евтини кредити. Тоа во суштина и е главниот проблем на МСП во Република Македонија. Со оглед на тоа што токму тие се истиснати од домашните банки, единствено што останува е да се потпрат на можноста да искористат кредитни линии, кои се пласираат од страна на домашните банки, но од средства обезбедени од меѓународните финансиски институции.

2. ИЗВОРИ НА СТРАНСКИ КРЕДИТИ

Една од најзастапените анализи на странските кредити е анализата од аспект на изворот на кредитите. Според изворот, странските кредити се делат на:

- Кредити од мултинационални извори – овие кредити потекнуваат од мултинационални развојни институции со глобално поле на делување (пример, Светска банка) и Мултинационални институции со регионално поле на делување (пример, Европска банка за обнова и развој, Европска инвестициска за развој, Азиска банка за развој).
- Кредити од билатерални извори – кои ги добива една земја од друга, по претходно склучен билатерален договор за позајмување.
- Кредити од приватно потекло – од комерцијални банки и други приватни кредитори.

Доколку извршиме анализа на странските кредити наменети за земјите во развој и транзициските економии во изминативе неколку години, ќе забележиме дека странските кредити во 2009 година опаднаа во однос на нивото од 2008 година, и тоа од 210 милијарди САД\$ на 136 милијарди САД\$. Истовремено имаше и значителна промена на композицијата на долгот од аспект на изворот на кредити. Имено, позајмувањето на среден и долг рок од официјални извори го зголеми своето учество

⁵ Т.Фити, В.Хаџи Василева-Маркоска, М.Бејтмен, “Претприемништво“, Економски Факултет, Скопје, 2007, стр.226

во вкупните странски кредити од 13% во 2008 година, на 56% во 2009 година.⁶ За прв пат од 2002 година официјалните текови на кредити ги надминаа приватните текови на странски кредити. Најзначаен извор на кредити во рамките на официјалните кредитори беа мултилатералните институции, особено Бретонвудските институции (МБОР, ИДА, ИФЦ). Тие заеднички сочинуваа 60% од вкупните официјални текови на кредити во 2009 година, во споредба со 44% од 2007 година.

Големо беше и значењето на регионалните банки кои опслужуваат специфични региони. Така, Интер - Американската банка учествуваше со 48% во вкупниот износ на кредити наменети за земјите од Јужна Америка и Карибите, додека групацијата на Светска банка учествуваше со 40%. Азиската банка за развој пак учествуваше со 43% во вкупните кредити од мултилатерални извори кај земјите од Јужна Азија во периодот 2008 - 2009 година, скоро идентично како и групацијата на Светска банка. Порастот на странските кредити од мултилатерално потекло беше особено изразено по 2007 година во Европа, Централна Азија, Јужна Америка и Карибите.

Структурата на кредитите од приватни кредитори во 2009 година беше различна во однос на онаа од 2008 година. Нето приливот од банки и други приватни кредитори, кои добро се држеа до 2008 година, доживеа колапс во 2009 година, поради комбинираниот ефект од силниот пад на бруто приливите и високите плаќања за корпоративни позајмувања.⁷ На регионално ниво гледано, земјите во развој од Европа и Централна Азија доживеа најголем пад на нето приливите на капитал.

⁶ “Global Financial Development 2011: External Debt of developing countries” World Bank, Washington D.S., 2011

⁷ Ибидем.

II ГЛАВА – МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КРЕДИТОРИ КАКО ИЗВОР НА СТРАНСКИ КРЕДИТИ

1. КАРАКТЕРИСТИКИ НА МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ ИЗВОРИ НА КРЕДИТИ

Самото име - мултинационални кредитори укажува дека станува збор за кредитори кои не потекнуваат од едно одредено национално подрачје или земја, туку дека финансиските ресурси со кои овие институции располагаат имаат наднационално - регионално или уште пошироко глобално потекло. Во литературата многу често покрај мултинационални кредитори се користи поимот Меѓународни (Мултилатерални) развојни банки (Институции). Користењето на овој термин е многу симболично и многу јасно ја отсликува реалната улога на овие институции, а тоа е обезбедување на финансиски средства за човечки и физички капитал, преку кој се промовира развојот. Според тоа, мултинационалните кредитори се финансиски механизам кој е така дизајниран да може да обезбеди одобрување на кредити и други форми на финансиска поддршка за земјите во развој и транзициските економии со кои се промовираат реформи во владините политики и практики, се подобрува инвестициската клима, се обезбедува инфраструктурен развој и се поддржува приватниот сектор. На овој начин се исполнува основната цел – идеја, визија на мултинационалните кредитори – намалување на сиромаштијата и промовирање на економски развој во земјите во развој и транзициските економии.

И покрај тоа што основната цел - суштина на постоењето на мултинационалните кредитори, останала иста со текот на годините, тие сепак не се статични, туку еволуираа со текот на времето. Ова особено се однесува на периодот по паѓањето на Берлинскиот ѕид, кога дојде до формирање на Европската банка за обнова и развој (ЕБОР), и до проширување на функциите на мултинационалните институции, во насока на поттикнување и поддржување на процесот на транзиција кон пазарна економија, пред се преку промовирање на инвестиции во приватниот сектор во пост-комунистичките земји од Централна и Источна Европа и поранешниот СССР. Тоа, секако, не значи запоставување на основната идеја за достигнување на интензивен меѓународен развој и намалување на сиромаштијата, напротив со проширување на полето на делување и зголемување на активностите со кои се занимаваат овие

институции, во огромна мерка позитивно се влијае врз двете суштински цели на мултинационалните институции.

1.1.ПОТРЕБА ОД КРЕДИТИ ОД МУЛТИНАЦИОНАЛНИ ИЗВОРИ ВО ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

И покрај постоењето на бројни критики на сметка на мултинационалните кредитори, сепак фактот што до сега не е изнајден посоодветен начин на финансирање на развојот на земјите во развој и транзициските економии, многу јасно го истакнува нивното значење за промовирање на меѓународниот развој. Досега не е откриен подобар и полесен механизам за трансферирање на капиталот во функција на развојот од богатите кон сиромашните земји, од оној кој досега го практикуваа мултинационалните кредитори. Поради рестрикциите и неможноста за пристап до приватните капитални текови, и поради високиот финансиски ризик, огромен број на земји немаа можност да обезбедат странски капитал за финансирање на социјални, инфраструктурни и производни инвестиции. Она што дава дополнителна вредност на овој начин на кредитирање на развојот се условите по кои мултинационалните извори ги пласираат кредитите во земјите во развој и транзициските економии.

Веќе е докажано дека земјите во развој имаат недоволно развиен девизен пазар, ограничен пристап до осигурување и производи за менаџирање на ризикот, кои би потпомогнале во случај на негативни надворешни шокови. Причините за тоа се делумно внатрешни (слаби технички капацитети, економско - политички проблеми, погрешни политики и институции), но и пазарни неуспеси, неликвидност, екстерналии и слично. Од друга страна пак, се покажало дека во секое од споменатите негативни сценарија кои се случиле во некоја од земјите во развој или транзициските економии, токму меѓународните развојни институции ја имале улогата на фактор кој помогнал да се надминат споменатите проблеми. Во исто време, тие им помагаат на владите да ги зајакнат и подобрат институциите и политичката околина, да ги зајакнат техничките капацитети, да ги надминат економско - политичките проблеми кои ја ограничуваат употребата и пенетрацијата на постојните и новите производи на пазарите во земјите во развој и транзициските економии. Според тоа, мултинационалните кредитори помагаат во надминување на ограничувањата, и кај понудата и кај побарувачката на пазарот. Тие, исто така може да играат многу корисна улога како развивачи на

пазарните проекти, со кои се зголемува продуктивноста и животниот стандард во најсиромашните земји.

Во функција на остварување на споменатата улога на меѓународната сцена, мултинационалните кредитори се вклучени во финансирање и вложување во човечки ресурси, преку здравјето, образованието и животната околина. Преку поддршка на приватниот бизнис, преку помагање и поттикнување на владите во испорака на квалитетни услуги, преку промовирање на ефикасно и транспарентно работење и практикување на реформи во функција на формирање на стабилна макроекономска клима, мултинационалните кредитори влијаат на економскиот просперитет и развој, на зголемување на животниот стандард и намалување на сиромаштијата.

Во продолжение, накратко ќе се осврнеме на фактите кои ја потврдуваат неопходноста од постоење на мултинационални кредитори, како извори на странски кредити, неопходни за економски развој и просперитет на земјите во развој и транзициските економии.

- Со оглед на *неразвиеноста на економските и финансиските институции во земјите во развој и транзициските економии, нивната мала големина, немањето пристап до приватен капитал, нестабилноста на националните пазарите и променливоста на глобалните финансиски пазари*, земјите во развој и транзициските економии постојано се наоѓаат во состојба на недостаток на средства за финансирање на економскиот развој. Оттука, поддршката која мултинационалните институции им ја даваат на земјите во развој и на транзициските економии е од непроценливо значење за надминување на споменатите состојби.
- Крехкоста и нестабилноста на економиите во земјите во развој и транзициските економии ги прави истите многу осетливи на *надворешни шокови*. Тоа во суштина се потврди и со големата финансиска и економска криза која го зафати светското стопанство и која ги доведе до работ на оддржливост голем број на земји во развој и транзициски економии, за кои, единствен спас за егзистенција и надминување на бездната во која се најдоа беа токму мултинационалните кредитори.
- За *финансирање на инфраструктурни проекти*, за чие реализирање се неопходни огромни износи на финансиски средства, не постои друга алтернатива за земјите во развој и транзициските економии, освен користење на средствата од мултинационалните институции.

- За *финансирање на јавни инвестиции од социјалната сфера*, кои не се поврзани со висок економски поврат, но се неопходен предуслов за иден перспективен развој, неопходно е учество на капиталот обезбеден од мултинационални извори. Во оваа смисла се вклучени пред сè проекти од областа на: образованието, здравството, банкарската регулатива, судските реформи, јавната администрација. Иако значењето на овие области во промовирањето на приватните инвестиции е огромно, ниту еден приватен инвеститор не би се одлучил да инвестира во нив, бидејќи тие не се поврзани со непосреден економски поврат.
- *Заштитата на животната околина* одзема се поголемо внимание во глобални рамки. Во таа смисла се однесуваат и мултинационалните кредитори, кои работат се повеќе на јакнење на свеста за значењето на животната околина, преку поддржување на еколошко подобни проекти кои не влијаат негативно на животната околина, туку напротив ја унапредуваат.
- Со оглед на сиромашната понуда на националниот пазар на капитал во земјите во развој и транзициските економии, екстремно е тешко за приватниот сектор во тие земја да обезбеди средства за проширување и модернизација на приватните компании, вклучувајќи ги тука и малите и средните претпријатија (МСП). Од тие причини се повеќе мултинационалните кредитори се јавуваат како *партнери на приватниот сектор*, како преку кредити, така и преку учество во сопственичкиот капитал.

Сепак, значењето на мултинационалните кредитори не се сведува само на претходно споменатите ефекти, туку тоа е далеку поголемо. Последниве години меѓународните развојни банки се повеќе го нагласуваат значењето на производството на *меѓународните јавни добра, меѓуграничните екстерналии и промовирањето на социјално одговорно однесување на компаниите и нивните менаџери*. Во овие активности особено се вклучени институциите од групацијата на Светска банка.

Кога се зборува за потребата од кредити од мултинационално потекло, неопходно е да се изврши разграничување помеѓу напредните економии, односно земјите кои веќе имаат постигнато завидна стапка на економски раст и се приближуваат кон развиениот свет, со средно развиените земји кои имаат постабилни економски услови, и на крај со најмалку развиените земји или сиромашниот свет, во кој пред сè припаѓаат земјите од Суб - Сахарска Африка, Јужна Азија и Пацификот, кои не се во можност да ги вратат дури и поволните кредити од мултинационалните

институции. Последната група на најсиромашни земји во рамките на земјите во развој и транзициските економии користат поповолни, односно субвенционирани кредити или бесповратна помош, кои соодејствуваат со реалните услови во оваа група на земји.

Наспроти најсиромашните земји за кои нема никаков приговор дека оправдано ги користат поволните средства на мултинационалните кредитори, се повеќе се јавуваат тврдења дека меѓународните институции треба да запрат со финансирање на проекти во напредните економии во Јужна Америка и Источна Азија, Индија, Кина и Русија. Меѓутоа, поголем број експерти и понатака сметаат дека финансирањето на овие земји треба да продолжи од неколку причини:⁸

- Овие економии сеуште немаат доволно зрели економски и финансиски институции, се карактеризираат со нестабилност на националните пазари, изложени се на променливост на глобалните финансиски пазари, немаат пристап до приватниот капитал, кој е ограничен и скап, а истовремено се изложени на голема несигурност, дури и во услови кога нивниот долгорочен развој е јак.
- Кредитите од мултинационални кредитори ги охрабруваат јавните инвестиции со силен социјален ефект – инвестициите во образование, здравје, рурална инфраструктура, банкарска регулација, судски реформи. Ова се инвестиции кои го поддржуваат растот во отворени пазарни системи и ги поттикнуваат продуктивните приватни инвестиции.
- Мултинационалните кредитори може да им помогнат на растечките економии во надминување на несигурноста од променливоста на капиталните пазари. Со оглед на фактот што кризите најмногу ги погодуваат најсиромашните, кои ги губат работните места и истовремено го отежнуваат пристапот до образование за децата, како исклучително важна се јавува улогата на мултинационалните кредитори во надминување на кризните состојби и обезбедување на кредити за развој.
- Кредитите се моторот при промена на политики и промовирање на меѓународни цели. Мултинационалните кредитори обезбедуваат средства за финансирање на проекти со кои се подобрува глобалното општество, се намалува глобалната сиромаштија, се промовира човечкиот развој, заштитата на природната околина, се спречува корупцијата и се развива конкурентноста.

⁸ Jose Angel Gurria Paul Voloker, “The role of Multinationa Development Banks in Emerging Market Economies”, Inter- American Dialogue, EMP Financial Advisors, LLC

- Давањето на кредити на растечките економии не ги истиснува, туку ги поддржува кредитите наменети за најсиромашните земји.

Сметаме дека е од корист да наведеме неколку практични примери од кои ќе може да се види придонесот на мултинационалните кредитори во надминување на кризните состојби и промовирањето на економскиот раст и воопшто за унапредувањето на живеењето, подобрувањето на животниот стандард и намалувањето на сиромаштијата во некои од растечките економии.

- Влијание на мултинационалните кредитори во услови на криза – Пример Мексико – Со настапување на финансиската криза од крајот на 1994 година, дојде до значително влошување на економските перформанси во Мексико. БДП по глава на жител паѓаше, а се зголемуваше невработеноста од 3,7% во 1994 година, на 7,3% во 1995 година. Ваквата состојба предизвика притисок врз буџетскиот дефицит поради намалените приливи, а со тоа и властите презедоа мерки за намалување на истиот. Такви мерки кои одеа на штета на граѓаните и бизнис секторот беа: зголемување на цената за користење на јавните добра, зголемување на ДДВ од 15% на 16%, како и намалување на буџетските расходи во образованието и здравството за 11,6%. Со оглед на тензијата состојба која настапи, а која најмногу ги погоди најсиромашните, во пресрет на Мексико излегоа Светската банка и Интер - Американската развојна банка, кои одобрија кредити во вкупен износ од 3 милијарди САД\$, од кои 2 милијарди САД\$ беа искористени за реструктурирање на финансискиот систем на земјата, што е главен елемент за враќање на довербата на пазарите и 1 милијарда\$ за социјално – најсиромашните слоеви во државата.
- Влијание на мултинационалните кредитори врз економскиот раст, унапредувањето на живеењето, намалувањето на сиромаштијата, подобрувањето на инфраструктурата – Пример Кина. – Н.Р. Кина во осумдесеттите години не беше она што е сега – економски гигант, кој полека го презема приматот на економски најмоќна нација во светот. Напротив, состојбите ни од далеку не доликуваа на денешните. Пред околу три децении, околу 80% од населението живееше со помалку од 1 САД\$ дневно, 2/3 од населението беше неписмено, 32% од БДП се создаваше во земјоделството, а имаше и очајна инфраструктура. Но, тогаш се случи пресвртот кај оваа нација. Во 1980 год., Кина стана официјална членка на

Светската банка и на Азиската развојна банка, со што започна да ги искористува техничките и финансиските ресурси на двете развојни институции, во повеќе области:

- Макроекономија – Кинеските власти немаа искуство во водење и креирање на макроекономски политики. Светска банка воведо детална и стручна анализа на економијата, која овозможи утврдување на соодветна макроекономска политика.
- Социјален сектор – особено нов пристап кај универзитетското образование. Нова образовна стратегија, која вклучува тренинг на учители, пишување на книги и практикување на предавања. Наспроти бројката од 2/3 неписмено население во осумдесетите години, денес во Народна Република Кина е задолжително и средното образование.
- Проект менаџмент - Светска банка, заедно со Азиска банка за развој, донесоа обучени инженери, финансиски експерти, секторски менаџери, кои се вклучија во локалните проекти, за да ги обучат домашни експерти.
- Заштита на животната околина - брзата индустријализација одеше на штета на животната околина. Во Кина тоа беше особено поврзано со големиот број на население и со користење на јагленот како извор на енергија. Светска банка силно се посвети, поддржуваше и промовираше проекти со кои се минимизираа несаканите еколошки влијанија. Таа промовираше технологија за прочистување на јагленот и воведување на централно греење во големите градови, со што во голема мерка се намали нивото на сулфур и другите штетни гасови во воздухот. Банката даде 300 милиони САД\$ за прочистување на загадените реки кај Шангај.
- Унапредување на физичката инфраструктура – беше, но и покрај огромниот напредок е сеуште ограничувачки фактор за развој, поради енормно големата популација и брзото темпо на раст. Домашните, билатерални и приватни кредитори ни од далеку не беа доволни за потребните инфраструктурни инвестиции. Светска банка заедно со Азиската развојна банка поддржаа значајни проекти за модернизација на пристаништата, патиштата, дистрибуцијата и телекомуникациите.

- Намалување на сиромаштијата – од 1991 година па до 2000 година, Светска банка додели кредити за Кина во вредност од околу 3 милијарди САД\$ за проекти во земјоделството, образованието, здравството, изградбата на рурални патишта, снабдување со вода во руралните средини и друго. Преку ИДА, Светската банка додели многу средства за подобрување на ефикасноста во земјоделството и за развој на агробизнисот.

Поминаа веќе три децении откако Кина стана членка на Светска банка, и сега се вбројува во најбрзо растечките економии во светот, со континуирана двоцифрена стапка на економски раст, крајно модернизирана, со стапка на невработеност во 2012 година од само 4,1%. Кина, која го зазеде приматот на најголем примател на приватните текови на капитал, особено на СДИ, Кина која од година во година го зголемува извозот со право се нарекува светска работилница, Кина која од зависник од странски капитал, полека ја зазема улогата на значаен извор на капитал за инвестиции, особено за останатите земји во развој од Азискиот континент.

1.2. ЕЛЕМЕНТИ НА КОИ ТРЕБА ДА ОБРНАТ ВНИМАНИЕ МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КРЕДИТОРИ ПРИ ОДОБРУВАЊЕ НА ИНВЕСТИЦИСКИ КРЕДИТИ

Во досегашниов дел од трудот посветивме доволно простор на улогата и значењето на кредитите од мултинационални извори за земјите во развој и транзициските економии. Сепак, многу е важно да се напоменеме дека, како и кај секој друг кредит, така и кај кредитите од овие извори може да дојде до одредени негативни споредни ефекти, поради кои мора да се биде многу претпазлив и внимателен во текот на целата постапка, од идентификација на проектот, па се до негова конечна реализација и анализа на ефектите од истиот.

Со цел да се избегнат сите потенцијални негативни ефекти, кои не ретко се јавуваат при користење на кредити од надворешни извори, меѓународните развојни банки треба да обрнат внимание на неколку елементи при одобрување на проектите кои ќе ги финансираат:

1. Кредитите треба да се така дизајнирани, да не создаваат зависност кај корисниците.

2. Кредитната способност и очекуваните ефекти од проектите мора да се почитуваат како критериуми при доделување на кредити.
3. Мора да постои условеност при користење на кредитите која може да се постави на различни начини. Еден од начините е да се ограничи идното кредитирање зависно од почитувањето на условите на тековниот кредит. Друг начин би бил да се постават финансиски санкции или да се бара забрзано враќање на кредитот или да се откажат идните транши кои е планирано да се префрлат, да се постават финансиски пенали, да се зголемат каматните стапки и слично.
4. Мултинационалните кредитори треба да се стават во функција на развојот и во вонредни услови, како што се пазарните и економските кризи и потреси. Притоа, кредитирањето треба да биде насочено кон обезбедување на долгорочни развојни стратегии.
5. Мултинационалните кредитори треба постојано да ги зајакнуваат своите врски со приватниот сектор и да се стават во функција на негова поддршка и унапредување.

1.3. ТРЕНД НА КРЕДИТИТЕ ОД МУЛТИНАЦИОНАЛНИ ИЗВОРИ НА ФИНАНСИРАЊЕ ВО ИЗМИНАТИОТ ПЕРИОД

Во 2010 година глобалните долговни текови забележаа значителен пораст, достигнувајќи ниво од 495 милијарди САД\$, во однос на 167 милијарди САД\$ во 2009 година.⁹ Промена немаше само во обемот на долговни текови, туку се промени и структурата на долгот. Промената беше од два аспекти - од аспект на кредиторите кои се извор на долговни финансиски текови и од аспект на позајмувачите, кои се јавуваат како корисници на истите. Во однос на изворите на кредитирање беше забележан драстичен пад на долговните текови кон земјите во развој и транзиционите економии од официјални извори. Учеството на кредитите од официјални кредитори (мултинационални и билатерални) се намали во вкупните кредити на 14%, во однос на 49% во 2009 година. Спротивно на нив, тековите од приватни кредитори пораснаа на 424 милијарди САД\$, односно скоро пет пати повеќе од 2009 година. Од аспект на корисниците на кредити, дојде до значаен раст на кредитите кои беа насочени кон приватниот сектор, чијшто вкупен износ во 2010 година достигна 353 милијарди САД\$, што е пораст за 9 пати во однос на 2009 година. Што се однесува до кредитите

⁹ "Global development Finance: External Debt of Developing Countries", World Bank, Washington DC, 2012

кои беа насочени кон јавниот сектор или кои беа гарантирани од државата, се забележа пораст од 12 % во 2010 година, но и покрај тоа дојде до пад на нивното учество во вкупниот долг од 76% во 2009 година, на 29% во 2010 година, што се должеше на порастот на приватните текови. Апсолутните износи на нето долговните текови може да се видат на графиконот број 1, кој следи во продолжение.

Графикон бр.1 Нето долговни текови според изворот на кредити
за периодот 2001 – 2010 година

Извор: “ Global development Finance: External Debt of Developing Countries”, World Bank, Washington DC, 2012

Од графиконот може убаво да се види дека официјалните извори на кредити во изминатиот период имаа турбулентно движење. Односно, се забележува дека во периодите кога доаѓа до поголемо раздвижување кај приватните долговни текови, доаѓа до пад на официјалните извори, односно, во одредени години тие имаат и негативен предзнак, што покажува дека отплатите на постојните кредити заедно со каматите за истите се поголеми од новите позајмувања, од официјални извори. Обратно, кога приватниот капитал се воздржува од позајмување, на “сцена“ стапуваат официјалните извори, кои го надоместуваат јазот кој настанува поради недостигот од кредити.

Историски гледано, 90-те години поради слабите економски перформанси, особено во транзициските економии кои беа последица на длабоките општествено економски трансформации кои се случуваа, практично беше невозможно земјите во развој и транзициските економии да се приближат до приватните текови на капитал. Заради тоа, за нив единствена опција беа официјалните текови на долговен капитал. Како се подобруваа општествено - економските, но и политичките перформанси во

земјите во развој и транзициските економии, така тие полека обезбедуваа пристап до приватните кредитори и се пренасочуваа кон нив. Таквата состојба започна со почетокот на овој милениум, кога, како што се гледа и од графиконот број 1 доаѓа до континуиран пораст на приватните текови, односно до континуиран пад на официјалните долговни текови кон земјите во развој и транзициските економии. Максимумот на приватните текови се достигна во 2007 година, од кога истите започнаа да паѓаат, а официјалните текови спротивно да растат.

Причините за ваквите состојби се повеќе од јасни, со оглед на големата економска и финансиска криза која ја зафати светската економија, кога дојде до значително нарушување на економската и финансиската состојба кај приватните кредитори. Во ваква ситуација повторно се истакнаа официјалните кредитори, кои го надоместија недостатокот од капитал во земјите кои имаа потреба и кои беа погодени од глобалната криза. Со стабилизирање на економските и финансиските состојби во глобалната економија дојде до пад на официјалните кредитори и враќање на земјите во развој и на транзициските економии кон приватните кредитори.

Нето приливите на капитал од официјални кредитори во форма на концесионални и неконцесионални кредити паднаа во 2010 година на 71 милијарда САД\$, при што дојде до промена на композицијата во рамките на самите официјални кредитори. Мултинационалните кредитори го намалија своето учество од 92% во 2009 година, на 83% во 2010 година, додека пак билатералните кредитори процентуално го зголемија своето учество во вкупните официјални капитални текови во 2010 година, кога пораснаа за 76% во однос на 2009 година.

Според податоците од Извештајот за глобалните финансии на Светска банка¹⁰, во 2010 година имаше пад на кредитите кои беа доделени од мултинационални кредитори и тоа за цели 20%. Анализирани по региони, земјите од Европа и Централна Азија и Јужна Америка и Карибите, примија 39% и 25% - соодветно од вкупните капитални текови од официјални извори во износ од 181 милијарди САД\$. Кон земјите од Јужна Азија и Суб - Сахарска Африка се слеаа по 15% од вкупните капитални текови од официјални извори, додека занемарливи 5% беа насочени кон земјите од Источна Азија и Пацификот, како и кон земјите од Средниот Исток и Западна Африка.

Како што веќе напоменавме погоре во трудот, кредитите од мултинационалните извори започнаа драстично да растат во периодот од 2007 година, па се до 2009 година.

¹⁰ Ибид. стр.26

Главна причина за тоа беше големата економска и финансиска криза, поради која земјите во развој започнаа масовно да повлекуваат средства од Мултинационалните развојни банки. Така, повлекувањата од Меѓународната банка за обнова и развој (МБОР) и Меѓународната агенција за развој (ИДА) се зголемија за 73%, во периодот 2007 - 2009 година. Овој тренд на раст на кредитите беше пратен и со раст на пласманите од регионалните развојни банки, чишто повлекувања пораснаа за 59% во периодот 2007 - 2009 година. Трендот на раст заврши во 2010 година, кога дојде до обратен тренд на опаѓање на кредитите од мултинационални извори. Сепак, и покрај глобалниот пад на кредитите од официјални извори, кредитите од МБОР и понатака продолжија да растат.

1.4.КРИТИКИ КОИ СЕ УПАТУВААТ НА СМЕТКА НА МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ ИЗВОРИ НА КРЕДИТИ

Генерално земено, и покрај фактот што мултинационалните развојни институции имаат огромно позитивно влијание врз развојот на земјите во развој и транзициските економии, не изостануваат критиките кои се упатуваат на сметка на мултинационалните извори на кредити. Многу експерти сметаат дека моменталното делување на овие институции е далеку од она што треба да биде, особено во неколку сфери во кои земјите во развој и транзициските економии може да имаат корист, доколку развојните финансиски институции се поодлучни во нудењето на нови производи и иновации. Најчесто, како забелешки на работата на мултинационалните кредитори се споменуваат:

- Ограничениот пристап до кредити и гаранции во домашна валута, како и на девизни и валутни деривати изразени во домашна валута. Иако иницијативите за подобрувања на ова поле не изостануваат, особено од страна на Светска банка, сепак досега не се постигнати некои позначајни резултати.
- На полето на осигурување, меѓународните финансиски институции нудат недоволни и несоодветни инструменти. Постојат иницијативи за унапредување на постојните и воведување на нови инструменти, но сепак сеуште не е постигнат некој задоволителен напредок.

- На меѓународните финансиски институции им се забележува на недостаток на иницијативност, особено на пазарно - развојна иницијативност. Тоа е најочигледно кај индексираниите долговни инструменти.
- Мултинационалните кредитори пред се, сè насочени кон кредитирањето како доминантен аранжман и тоа кај средно развиените земји, кои континуирано бележат подобрување на економските перформанси и кои имаат пристап до приватниот капитален пазар. Сепак, и покрај тоа, мултинационалните кредитори продолжуваат да ги кредитираат овие земји по субвенционирани каматни стапки, со што, наместо да го унапредуваат, тие го кочат развојот на приватниот пазар на капитал.
- Критики на сметка на мултинационалните кредитори се упатуваат поради фактот што тие склучуваат кредитни аранжмани и со најсиромашните земји, а не им доделуваат грантови. Ваквите критики, според нашето наоѓање се неоправдани, бидејќи многу анализи и истражувања покажуваат дека често грантовите се поврзани со несовесно и неефикасно менаџирање со доделените финансиски средства, точно заради фактот што не постои обврска за продуктивна инвестиција која би го гарантирала враќањето на главницата, заедно со камата.

Покрај споменатите критики, во последно време експертите се повеќе нагласуваат дека мултинационалните извори на кредити не пружаат доволна кредитна поддршка за земјите во развој и транзициските економии и дека отплатите на кредитите во дадени години се поголеми од износот на новоодобените кредити и дека како резултат на тоа мултинационалните кредити имаат нето прилив, наместо нето одлив на кредити. Тоа може да се види и од графиконот кој е даден во продолжение, а на кој се прикажани нето тековите на кредити од официјални извори.

Табела бр. 1 Нето кредити од официјални кредитори во периодот 2001 – 2010 година
во милијарди САД\$

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Официјални кредитори	30,9	6,9	-12	-24	-64,3	-69	1,5	29,5	80,5	71,2
Светска банка	7,4	-0,5	-2,6	2,4	2,6	-0,3	5,2	7,2	18,3	22,4
Меѓународен монетарен фонд	19,5	14,2	2,4	-14,7	-40,2	-26,7	-5,1	10,8	26,8	13,8
Останати официјални кредитори	4,1	-6,7	-11,7	-11,9	-26,8	-42	1,5	11,5	35,4	35

Извор: "Global Development Finance: External Debt of Developing Countries",

The World Bank, Washington DC, 2012

Од табелата бр.1 се гледа дека во периодот 2003 - 2006 година, официјалните кредитори имаа поголем прилив на средства по основ на отплати, отколку што изнесуваа вкупно одобрените кредити од нивна страна. Веќе споменавме дека ваквиот однос на официјалните кредитори се оправдува со нараснатите текови на капитал од приватни извори, што сепак во целост не го оправдува однесувањето на официјалните кредитори. Тоа, од причина што токму оние кои имаат и најголема потреба од странски капитал, истиот не можат да го обезбедат од приватни извори, бидејќи станува збор за земји со лоши економски перформанси, кои ги одвраќаат приватните кредитори и инвеститори. Но, токму распоредот на финансиската поддршка по земји, која ќе биде обработена во делот кој е посветен на критичкиот осврт на работата на Светска банка ќе покаже дека дистрибуцијата на поддршката на мултинационалните кредитори е најголема токму во земјите со стабилни развојни економски услови, кои и без тоа имаат пристап и до приватните извори на кредити и кои апсорбираат значаен дел од СДИ. Според тоа, структурата и обемот на кредитна поддршка на мултинационалните извори, не кореспондира со реалните потреби на најкревките и најпогодените земји во развој и на транзициските економии. Во дадени години овие земји имаа поголеми отплати по основ на користени кредити, отколку што изнесуваа новоодобрените кредити на Светска банка.

1.5.ПРЕГЛЕД НА МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ ИЗВОРИ НА КРЕДИТИ

Кога се зборува за меѓународни развојни банки, пред се се мисли на групацијата на Светска банка и на петте регионални развојни банки:

- Европска инвестициска банка
- Европска банка за обнова и развој
- Интер - Американска развојна банка
- Африканска развојна банка
- Азиска развојна банка

Овие банки имаат голем број на земји членки, вклучувајќи ги и земјите кои позајмуваат – земјите во развој и транзициските економии и земјите кои се извори на капитал - развиените земји.

Покрај споменатите мултинационални извори на кредити, постојат и други финансиски институции, кои и покрај тоа што не располагаат со обемот на фондови со кој располагаат претходно споменатите институции, тие сепак имаат голем придонес за

промовирањето на економскиот раст и проперитет на земјите во развој и транзициските економии. Такви се:

- Меѓународниот фонд за земјоделски развој
- Исламската развојна банка
- Нордискиот развоен фонд и Нордиската инвестициска банка
- Фондот на ОПЕК за Меѓународен развој

Иако со помало значење, сепак сметаме дека е вредно да ги споменеме и дел од суб-регионалните банки, кои се основани со цел промовирање на развојни цели, бидејќи и тие се класифицираат како мултинационални кредитори поради фактот што се во сопственост на повеќе држави. Тоа се: Латино - Американската развојна банка, Карибската развојна банка, Централно – Американската банка за економски интеграции, Источно Африканската развојна банка и Западно Африканската развојна банка.

Неспорно е дека значењето на сите споменати мултинационални кредитори е големо од аспект на развојот и економскиот просперитет на земјите во развој и транзициските економии, вклучувајќи ја тука и Република Македонија. Сепак, според обемот на фондови со кои располагаат, опсегот на делување и досегашниот придонес за развојот на споменатата група на земји се издвојуваат неколку меѓународни развојни банки, кои во продолжение ќе бидат детално обработени. Тоа се:

- Групација на Светска банка
 - Меѓународна банка за обнова и развој (МБОР)
 - Меѓународно здружение за развој (ИДА)
 - Меѓународна финансиска корпорација (ИФЦ)
 - Меѓународна агенција за гарантирање на инвестициите (МИГА)
- Европска инвестициска банка (ЕИБ)
- Европска банка за обнова и развој (ЕБОР)
- Интер - Американската развојна банка
- Африканска развојна банка
- Азиска развојна банка

2. СВЕТСКА БАНКА

2.1. УЛОГАТА И ПРИДОНЕСОТ НА СВЕТСКА БАНКА ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА СИРОМАШТИЈАТА И ПРОМОВИРАЊЕ НА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ

***“ Our dream is world free of poverty”
“Нашиот сон е свет без сиромаштија”***

*“Светска банка е глобална врска на знаењето, учењето и иновативноста во функција на намалување на сиромаштијата. Таа поврзува цела мрежа на волонтери, инженери, експерти и институции, кои помагаат во изнаоѓање на решенија за справување со глобалните предизвици. Светска банка е извор на финансиска и техничка помош за земјите во развој низ целиот свет. Таа не е банка во вистинска смисла на зборот туку е еден вид на уникатно партнерство, формирано со цел - намалување на сиромаштијата и поддршка на развојот”.*¹¹

Живееме во поделен свет на богати и сиромашни. Глобалните приходи изнесуваат повеќе од 31 трилион САД\$ годишно и се нерамномерно распределени по региони, земји, граѓани. И, додека просечниот доход по глава на жител во некои земји достигнува 40,000 САД\$ годишно, 28 милијарди луѓе или повеќе од една половина од вкупниот број на жители во земјите во развој живеат со помалку од 2САД\$ дневно, односно 1,1 милијарда жители со помалку од 1САД\$. Половина милијарда луѓе живеат во бедна сиромаштија. Илјадници луѓе умираат дневно и милиони годишно, заради причини поврзани со сиромаштија. Праксата покажува дека економскиот раст сам по себе не е одговор на глобалните проблеми, и особено не на сиромаштијата во светот. За разрешување на големите глобални проблеми потребни се организирани и заеднички чекори на многу институции, организации, влади, бизнисмени, граѓани.

Доколку се направи анализа на придонесот и залагањето на одделни институции за надминување на сиромаштијата, несомнено Светска банка ќе ја заземе водечката улога. Светска банка, наднационалниот предизвик, нејзиното поле на делување е далеку пошироко, подлабоко. Таа ги разрешува глобалните предизвици за кои е потребна меѓународна соработка за надминување на недовербата, раздорот и нередот.

¹¹ <http://www.Worldbank.org>

Светска банка овозможува искористување на позитивните искуства, знаења и учења од сите земји, континенти и школи. Таа во својата практика ја комбинира правната култура и почитувањето на индивидуалните вредности на поединецот од САД (како симбол на овие вредности), одговорноста и креирањето на заеднички добра како основна карактеристика на Азија и Европа, како синтеза на два света, од динамизам и либерализам, комбинирани со стабилност и социјална демократија.

Светска банка не е само извор на финансии, таа е и извор на знаење. Таа е еден вид на форум во кој експерти од различни професии, дисциплини и земји се здружуваат заради решавање на сложени меѓународни проблеми кои се разрешуваат со комбинирање на знаење, искуство и добра практика. Без Светска банка има само парцијални обиди на различни субјекти кои делуваат изолирано, независно, а не глобално и интегрирано за решавање на глобалните проблеми. Таа овозможува остварување на глобалните цели без регионални блокови, геополитичка конкуренција и фрагментизам.

Во функција на решавањето на глобалните проблеми и во функција на намалување на сиромаштијата и промовирање на економскиот развој, Светска банка е силно посветена на шест стратегиски подрачја.¹² Тоа се:

1. *Обезбедување на одржлив развој* – според студиите на Светска банка околу 1,4 милијарди жители на земјата живеат со помалку од 1,25 САД\$ дневно. Со континуираниот пораст на цената на храната состојбата уште повеќе се влошува. Цивилните конфликти, гладот и болестите владеат, поради што на многу нации им е тешко да обезбедат одржлив развој. Во таа смисла, Светска банка поддржува програми за земјоделско производство, транспорт, снабдување со вода, комуникациски технологии и информации.
2. *Поддршка на постконфликтни и крвкит држави* – Војните погодуваат многу држави. Се проценува дека 80% од 20^{те} најсиромашни земји биле во војна. Всушност, сиромаштијата дава плодна почва за развој на воени состојби и конфликти. Дури и кога ќе престане војната, крвките земји потклекнуваат на лошите околности и се создава хаос. Затоа Светска банка им дава помош и заштита од конфликти и ја помага реконструкцијата на земјите. Тоа е во суштина еден од најдобрите начини за борба со сиромаштијата. Еден таков пример е Руанда. Таму, Светска банка помогна преку формирање на Фонд за

¹²<http://www.web.worldbank.org>

демобилизација и Реинтегративни програми, со кои им се помогна на поранејните војници да се реинтегрираат во општеството преку програми за вработување и образование.

3. *Поддршка на креирањето на глобални јавни добра* – Светска Банка дава огромна поддршка за проекти од областа на образованието, здравството, животната околина, инфраструктурата и други области кои се од витално значење за развојот. Светска банка е силно фокусирана на климатските промени, на заштитата од преносливите болести и нивното лечење (СИДА, маларија и други), на намалување на ефектите од кризите во меѓународниот финансиски систем. Последниве децении, Светска банка даде повеќе од 10 милијарди САД\$ за заштита од СИДА и за образованието во Суб-Сахарска Африка.
4. *Поддршка на средно развиените земји* – иако оваа група на земји не се соочуваат со истите предизвици, со кои се соочуваат најсиромашните земји, сепак состојбата во овие земји е далеку од задоволителна. Тие, сè уште се соочуваат со сиромаштија која е особено изразена помеѓу различните етнички групи. Светска банка инвестира во инфраструктура и обезбедување на основни услуги, со што ги поттикнува земјите на спроведување на реформи и политики со кои се овозможува образование и други основни животни услови за најсиромашните. Еден таков пример е Болса фамилија програмата, која се спроведе во Бразил, со која Светска банка додели 46 милиони САД\$ за најсиромашните жители, наменети за купување на храна, школски прибор, облека за деца и слични средства.
5. *Поддршка на знаењето и учењето* – Им се дава помош на најсиромашните земји со цел развивање на знаење, преку користење на аналитички алатки, податоци, учество на конференции. Светска Банка, обезбедува и он - лајн податоци за земјите, со цел да им обезбеди пристап до најразлични информации. Така, во извештајот на Светска банка од 2008 година, констатиран е напредок во периодот од 1990 година до 2008 година кај половина милион луѓе кои преку технолошки прогрес успеале да се “ослободат“ од сиромаштијата.
6. *Помош на Арапскиот свет* – Светска банка соработува со овој регион со цел искористување на сите потенцијали за раст и развој. Арапскиот свет, според Светска банка мора да научи брзо и смело да се интегрира во глобалната

економија. Овој регион страда од недостаток на економска диверзификација, конфликти, недостиг на вода. За да се надминат овие недостатоци Светска банка заедно со арапските држави ја формираа Арапската светска иницијатива, која има три клучни компоненти: развој на инфраструктурни проекти; развој на претприемништвото; и човечки развој преку подобрување на квалитетот во образованието. Светска банка има обезбедено 100 милиони САД\$ како иницијална сума за микро, мали и средни претпријатија, наманети за директно кредитирање на луѓето од арапскиот свет кои сакаат да започнат или водат бизнис.

2.2. КРИТИЧКИ ОСВРТ НА РАБОТАТА НА СВЕТСКА БАНКА

2.2.1. *КРИТИКИ ВО ОДНОС НА ДЕЛУВАЊЕТО НА СВЕТСКА БАНКА ВО ФУНКЦИЈА НА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ И НАМАЛУВАЊЕТО НА СИРОМАШТИЈАТА*

Првобитната цел при формирањето на Светска банка беше обновата на разурнатата Европа од Втората светска војна. Подоцна, таа се реинкарнира во развојна агенција со многу пошироко поле на делување. Од тогаш, па се до денес, таа е предмет на бројни критики и контроверзи повеќе од која било друга институција. Опозиционери на нејзиното делување се појавуваат насекаде низ светот. Притисоци за нејзините активности даваат земји донатори, влади донатори, агенции донатори, групи на граѓани, невладини организации, па дури и самите вработени во Светска банка. Глобално, стана многу препознатлива славната реплика “Ја Баста” (доста е доста), која беше дадена на годишниот состанок во Мадрид, на кој се означија 50 години од постоењето на Светска банка. Се погласни се мислењата, меѓу кои е и најпознатиот цитат на Брус Рич изнесен по повод споменатата годишнина дека: “50 годишната вклученост на Светска банка во глобалната економија е доволно долга”.¹³

Иако Светска банка се прокламира како институција која е претставник на 186 земји членки, сепак доволно е да се види само раководната структура на Банката во изминатиот период и распоредот на гласачката моќ (која е презентирана како прилог на овој труд), за да се сфати кој во суштина е креатор на политиката на Банката и чии

¹³ Rich Bruce, “The cuckoo in the nest: fifty years of political meddling by the World Bank”, The Ecologist. Vol.24, January/February 1994

интереси доминираат во нејзиното функционирање. Секако, тоа се интересите на моќните економски земји.

Светска банка респектира и се залага за две контрадикторни улоги. Едната е политичка, а другата е практична организација. Согласно со првата улога Светска банка мора да ги задоволи потребите на земјите кои се јавуваат како главни извори и донатори на финансиски средства и кредити, а другата како организација која треба да биде неутрална и специјализирана за меѓународна помош, техничка асистенција и кредити. Перкинд напоменува дека постои тесна врска помеѓу меѓународните финансиски институции и мултинационалните компании. Тој тврди дека владите ги прифаќаат фондовите на Светска банка и ММФ за изградба на брани, аеродроми и други инфраструктурни објекти како поддршка на некои социо - економски политики кои владите од третиот свет сами не се во состојба да ги реализираат. Притоа, во најголем број на случаи владите немаат потреба од ваквите проекти. Преголемиот број на кредити мора во иднина да бидат вратени од страна на даночните обврзници во земјите во развој и транзициските економии. Подоцна, владите во земјите во развој најчесто се соочуваат со потешкотии околу враќање на долгот, што за последица има наложување на одредени политики од страна на Светска банка и ММФ, кои се во корист на САД, земјите од групата 7 најразвиени во светот и компаниите со потекло од тие земји. Тоа секако оди на штета на земјите во развој кои стануваат се позависни и позадолжени. Со зголемување на долгот се создаваат услови за полесно трансферирање на природните ресурси, особено нафтата и гасот. Тоа според него е јасно, ако се земе во предвид распоредот на гласачката моќ во Банката, но и во останатите институции во состав на групацијата на Светска банка. Затоа, тој напоменува дека - лесно може да се заклучи дека Светска банка “ не е банка на светот“, туку е Банка, односно институција која им служи на интересите на САД.

И покрај прокламираната заложба за борба со сиромаштијата се повеќе се појавуваат критики на сметка на работата на Бретонвудските институции во смисла дека тие не се институции кои реално се борат со сиромаштијата. Критичарите на Светска банка потенцираат повеќе противречности и проблеми кои се појавуваат во нејзиното функционирање. Според нив, таа наместо институција за борба со сиромаштијата и со зависноста на земјите во развој, во реалноста е институција која е извор на сиромаштија и беда во третиот свет. Најголемиот број од критиките упатени на сметка на Светска банка се однесуваат на нејзините програми за структурно прилагодување, кои според голем број на независни експерти, аналитичари и

невладини организации, се во најмала рака извор на проблеми, а во најлош случај и погубни за земјите во развој и особено за земјите од третиот свет.

Перкинг,¹⁴ наведува неколку цврсти докази, кои според него се потврда дека прокламативната посветеност на Банката за намалување на сиромаштијата, во праксата не се потврдува како таква.

- Како резултат на економските политики кои ги наметнува Светска банка повеќе од половина од светската популација живее со помалку од 2 САД\$ дневно.
- Повеќе од 2 милијарди луѓе немаат пристап до основните животни услови за современо живеење, како што се пристап до електрична енергија, чиста вода, основни здравствени услуги, комуникациски средства и многу други.
- Од 55% - 60% од проектите кои се финансирани од Светска банка завршиле неуспешно.
- Трошоците за менаџирање на кредитите кои се наменети за “третиот свет“ се повеќе отколку сите програми во овие земји за образование и здравство.
- Долгот на земјите од “третиот свет“ расте од година во година и достигна 3 трилиони САД\$.
- Во голем број на земји 1% од населението поседува 90% од приватниот имот.
- Секој ден најмалку 34.000 деца помали од 5 година умираат од глад и болести предизвикани од болести кои може лесно да се излечат.
- Трошоците за војска (воена опрема) се премногу високи.

Покрај тоа Перкинс потенцира дека голем број на земји се презадолжени и во сиромаштија токму заради политиките на Светска банка и ММФ. Со зголемување на обемот на позајмици, Светска банка започна да го зголемува своето влијание врз земјите приматели на кредити. Нејзините инвестиции даваа добар поврат за нејзините акционери. Повратот во одредени години беше поголем од вкупниот износ на одобрени кредити. Таквиот тренд продолжи до раните 80^{ти} години, кога дојде до појава на должничка криза. За првпат се појави ризикот од неплаќање на долговите. Следеа многу состаноци зад затворени врати на кои учествуваа земјите кои имаа најголемо

¹⁴ Perkins John, “Confessions of an Economic Hit Man”, Pinguin Group First Plums Printing, USA, 01.2006, pg 334-341

влијание. Оттогаш дојде до промена на фокусот во делувањето на Банката. Таа зазеде поинвазивна улога, која обезбедува враќање на долгот.

Главниот акцент при доделување на кредитите започна да се става на програмите за структурно прилагодување, кои во суштина се програми за контрола на буџетот и трошењата на земјата примател на финансиска поддршка. Поддршката е условена со бројни ограничувања кои се однесуваат на макроекономските услови на дефицитот, на кредитирањето, на замрзнување на цените, каматните стапки и платите, на либерализација преку намалување на трговските бариери, приватизација на државните претпријатија и други ограничувања.

Програмите кои ги поддржува Светска банка примарно се условени од сигурноста на финансиската инвестиција и можноста да се врати долгот. Заради тоа банката воспоставува бројни ограничувања со кои се намалуваат трошењата во образованието, здравството, со што се влошува и без тоа очајната состојба во која се наоѓаат граѓаните во земјите од третиот свет. Крајниот ефект од имплементирањето на програмите за структурно прилагодување според критичарите е намалување на животниот стандард. Многу малку се посветува внимание на еколошките ефекти од реализацијата на проектот. Во голем дел од проектите кои се финансирани од Светска банка игнорирани се социјалните, човечките и еколошките аспекти. Пример, финансирањето на нафтовод во Западна Африка –Чад и Камерун, понатака, проектот во Кина со кој се предизвика дислоцирање на бројни етнички Тибетанци. Со проекти кои се финансирани од Светска банка се претпоставува дека се погодени околу 2,6 милијарди жители глобално, било преку губење на земја, живеалиште, промена на начин на живот и слично.

Многу критичари тврдат дека одлуките кои ги носи Светска банка како поддршка на одредени проекти се водени од политички мотиви и дека многу често тие одат во корист на одредени политичари и бирократи од третиот свет, кои имаат тесни врски со одредени високи функционери од Светска банка. Најдобар доказ за тоа е случајот со Танзанија, која во времето на претседавање на Мек Намара со Светска банка добиваше помош по глава на жител многу повеќе, отколку било која друга земја. Причините за тоа лежеа во фактот што Мек Намара беше во добри односи со лидерот на Танзанија, денес познат како диктатор Ниерере. Сето тоа изгледа уште пострашно

денеска, доколку се знае дека токму диктаторскиот режим од тој период се смета за главна причина за мизеријата која владее во оваа земја.¹⁵

Сличен е и примерот со Виетнам, кој добиваше поддршка од Светска банка, иако во извештаите на западните земји постојано се зборуваше за бруталната репресија и концентрационите кампови во оваа земја. Сепак, Светска банка му додели 78 кредити во вкупен износ од 60 милиони САД\$ за производство на ориз. Овој случај подоцна се поврзуваше со смртта на десетици илјади луѓе на Јужно кинеско море.¹⁶

Политиките на Светска банка и условите според кои таа ја практикува финансиската поддршка можат да бидат особено погубни и болни доколку се спроведуваат лошо, брзо, преку т.н. “Шок терапија“. Тие се особено опасни доколку се спроведат во неконкурентни и слаби економии, какви што впрочем се и условите во најголемиот број од земјите во развој.

Светска банка заедно со ММФ ја прокламираат неолибералната економија како основен предуслов за користење на нејзините фондови. Она што е најнеобично во сето тоа е фактот што овие институции се залагаат за систем, кој развиените земји како носители на политиките и управувачи со ММФ и Светска банка и самите не го почитуваат во целост. Од друга страна, оваа идеологија и агенда се потврдува како основен предуслов за добивање на пари од Бретонвудските институции за земјите во развој и транзициските економии.

Идеологијата на неолиберализмот, која е предуслов за финансиската поддршка, се однесува на:

- Либерализирање на економијата и експлоатацијата на ресурсите, извозно-отворен пазар.
- Минимизирање на улогата на државата.
- Стимулирање на приватизацијата и намалување на заштитата на домашната индустрија.
- Други политики за прилагодување – девалвација на домашната валута, пораст на каматните стапки, флексибилност на пазарот на работна сила, елиминирање на субвенциите.
- Поставување на политики за привлекување на странски инвеститори преку различни регулаторни мерки и стандарди.

¹⁵ James Bavard, “The World Bank vs The World Poor”, Policy Analysis, 28.09.1987

¹⁶ Ибид, стр.53

Ефектите од ваквите политики, како што веќе напоменавме може да бидат разочарувачки. Со ваквите мерки може да се зголеми мизеријата во земјите во развој и да се зголеми нивната зависност од богатиот свет. За да одговорат на овие предизвици, најчесто, земјите пристапуваат кон:

- Зголемување на извозот, како би обезбедиле девизи за враќање на долгот.
- Форсирање на влез на глобалниот пазар – пред да бидат економски и социјално доволно стабилни и подготвени за тоа.
- Извоз на сировини и производи со низок степен на обработка, со што уште повеќе се осиромашуваат земјите во развој, бидејќи увезуваат производи со повисок степен на обработка, најчесто финални производи.
- Владата истовремено мора да троши помалку; да ја намали потрошувачката; да ги отстрани или намали финансиските рестрикции и ограничувања.

Ваквата состојба потоа ќе доведе до намалување на вредноста на работната сила, нестабилност на капиталните текови, односно спиралата ќе започне да се движи надолу и да повлекува социјални немири. Во најлош случај, капиталните текови може да доживеат колапс како резултат на бегството на инвеститорите кои се загрижени за својата актива во земјата во развој која е погодена од ваквите политики. Тоа и не е така непознато. Во суштина, азиската финансиска криза од 1997 - 1999 година и кризата од Бразил и Мексико, како и кризите во многу други земји најдобро го потврдија тоа. Голем број на независни експерти и медиуми ги обвинија токму програмите за структурно прилагодување за ваквите состојби кои според нив беа крајно неефективни, и погубни.

Потребата од зголемување на извозот и покрај тоа што изгледа како приоритет, може во крајна линија да ја зголеми зависноста. Веќе споменавме околу нерамномерната размена – сировини за финални производи, која гледано од финансиски аспект е уште понерамномерна. Но, тука е и недоволниот трансфер на технологија, која е основен предуслов за економски раст и просперитет. За крај на овој дел ќе се послужиме со еден цитат на Смит:

***“Програмите за структурно прилагодување се најсовршениот мирновременски инструмент за трансфер на богатството од периферијата кон централниот (развиениот свет), среќнај било која во историјата на светот, без иришоа да се привлече големо внимание на медиумите“.*¹⁷**

¹⁷ J.W.Smith, “The World’s Wasted Wealth 2”, Institute for Economic Democracy, 1994

2.2.2. КРИТИКИ ВО ОДНОС НА РЕГИОНАЛНАТА ДИСТРИБУЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ НА СВЕТСКА БАНКА И НА НЕТО КРЕДИТНАТА ПОДДРШКА

Покрај останатите забелешки кои се упатуваат на сметка на институциите на Светска банка, од анализата во овој труд произлегоа уште неколку кои заслужуваат посебно внимание. Имено, анализата на тековите на кредити од Светска банка покажа дека во одреден број на години вкупниот износ на отплати по основ на претходно користени кредити е поголем отколку вкупниот износ на новоодобрени кредити. Таква состојба имаше во 2002, 2003 и 2006 година. Тоа не би било загрижувачки доколку би се однесувало на растечките економии кои со оглед на подобрувањето на економските перформанси и треба постепено да се ориентираат кон користење на приватните извори на кредити, а помалку да почиваат на мултинационалните извори на кредити. Но, за жал дури и најсиромашните земји одредени години бележат нето одлив наместо нето прилив на кредити од Светска банка. Така, регионот на Суб - Сахарска Африка, кој важи за дом на најсиромашните граѓани, во 1971 години има нето одлив на кредити кој изнесува 1 милијарда САД\$, а исто така и во регионот на Источна Азија и Пацификот од кој доаѓаат значаен број на ИДА земји, во 1970, 2002 и 2003 има нето одлив на кредити.

Покрај тоа постои уште еден факт кој остава простор за загриженост, а тоа е дистрибуцијата на помошта по одделни земји и региони. Имено во регионот на Суб - Сахарска Африка за првпат е надминат нето приливот од 2 милијарди САД\$ во 1985 година, до кога нето приливот се движеше од 170 милиони САД\$ до 2 милијарди САД\$. Оттогаш, па до 2008 година, нето приливот беше континуирано во границите помеѓу 1 и 3 милијарди САД\$. Со настапувањето на глобалната криза дојде до пораст на кредитните активности и севкупната поддршка на мултинационалните извори, а во тие рамки и на кредитната поддршка на институциите од групацијата на Светска банка, која за првпат во 2010 година во регионот на Суб - Сахарска Африка достигна 6,24 милијарди САД\$. За да не се протолкуваат погрешно презентирани податоци во апсолутни цифри, односно да се согледа нивната реална слика, ќе направиме споредба со регионот на Јужна Америка и Карибите, кој добил најголема поддршка од Светска банка во изминатиот период, која постојано растеше достигнувајќи нето прилив по основ на кредити од 4,54 милијарди САД\$ во 1986 година. Тоа не е рекорд, бидејќи во услови на глобална криза, кредитната поддршка повеќекратно се зголеми и достигна 14,56 милијарди САД\$ во 2009 година, односно 16,78 милијарди САД\$ во 2010 година.

Тоа е највисока поддршка која е дадена на било кој регион од страна на Светска банка. Состојбата станува уште позагрижувачка доколку се земе во предвид кредитната поддршка дадена за некои од земјите од регионот. За пример ќе ги земеме Бразил и Мексико, кои имаат значајно подобри економски перформанси отколку останатите земји од регионот, но и во однос на повеќето од земјите во развој и транзициските економии. И покрај поволните услови во овие земји, тие поединечно примиле кредитна поддршка која во одредени години била дури и повисока од вкупната нето поддршка за регионот на Суб - Сахарска Африка. Така, нето приливот на кредити од Светска банка во Бразил се движел од 1 до 2,5 милијарди САД\$, достигнувајќи 5 милијарди САД\$ во 2010 година. Само за споредба во целиот регион на Суб - Сахарска Африка истата година нето кредитната поддршка беше 6,24 милијарди САД\$ во услови на глобална криза, која најмногу ги погодува најсиромашните, бидејќи тие немаат изградени капацитети и институции за да се справат со кризата. Загрижувачки е што една земја со напредни економски услови, во изминатиот период примала приближно иста нето поддршка колку и целиот најсиромашен регион во светот. Слично е и со Мексико кој исто така во текот на целиот период иако има години со нето одлив, сепак, генерално бележи нето прилив на кредити од Светска банка кој се движи од 1 до 2 милијарди САД\$, достигнувајќи 4 милијарди САД\$ во 2010 година.

Интересно е да се направи и анализа на географската дистрибуција на активностите на Светска банка во регионот на Источна Азија и Пацификот, каде доминираат кредитите доделени на Индија, која иако е ИДА земја, подобна е за користење на МБОР фондовите, и која повеќе од една деценија бележи приближно двоцифрена стапка на економски раст, дури и во услови на економска криза. Оваа земја апсорбираше најголем дел од кредитната поддршка наменета за Источна Азија и Пацификот, и во некои години целиот регион бележеше нето одлив, додека истовремено Индија бележеше нето прилив на средства од Светска банка. Во текот на периодот од 70^{тите} до 2011 година, нето тековите помеѓу Светска банка и Источна Азија и Пацификот се движеле помеѓу 1 и 3 милијарди САД\$, колку што биле и само за Индија. Понатака во 2008 година целиот регион има нето прилив од 3 милијарди САД\$, додека само Индија има нето прилив од 2,34 милијарди САД\$. Во 2009 година целиот регион имаше нето прилив од 5,46 милијарди САД\$, додека Индија нето прилив од 2,6 милијарди САД и во 2010 година нето прилив од 3,9 милијарди САД\$ за целиот регион, додека за Индија нето прилив од 4,6 милијарди САД\$.

Спроведената анализа на тековите на Светска банка покажа дека критиките кои се упатуваат на сметка на нејзините институции не се случајни. Имено, фактот што во сите региони во кои делува Светска банка во одредени години се забележани нето негативни текови со Светска банка, укажува дека прокламативните залагања за постојан пораст на поддршката не се спроведуваат доследно во праксата. Од друга страна и географската дистрибуција на поддршката по одделни земји предизвикува уште поголеми контроверзи. Несватливо е како може одредени земји за кои на глобално ниво се водат дебати, дали воопшто треба да имаат пристап до фондовите на Светска банка, со оглед на тоа што имаат поволни економски услови кои им обезбедуваат континуиран пристап до меѓународниот финансиски пазар, да добиваат поголема поддршка од најсиромашните региони во светот. Ваквата состојба оправдано ги подгрева сомневањата дека бонитетот на самите баратели на кредити, но и политичкото влијание и интересите на доминантните гласачи ја детерминираат поддршката на Банката, а не реалната посветеност на борбата против сиромаштијата и желбата за што порамноправен свет.

3. ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ ОД ГРУПАЦИЈАТА НА СВЕТСКА БАНКА

Групацијата на Светска банка ја сочинуваат пет финансиски институции и тоа:

- Меѓународна банка за обнова и развој (МБОР)
- Меѓународна агенција за развој (ИДА)
- Меѓународна финансиска корпорација (ИФЦ)
- Мултинационална агенција за гарантирање на инвестиции (МИГА)
- Меѓународен центар за решавање на инвестициски спорови (ИЦСИД)

Секоја институција во состав на групацијата на Светска банка има соодветна надлежност, односно поле на делување и се разликува по групата на земји кои може да аплицираат и да бараат поддршка. За таа цел, Светска банка има извршено и класификација на земјите членки, за да може прецизно да се одреди за кој вид на средства, поддршка и кај која институција во состав на групацијата на Светска банка, секоја земја членка да може да аплицира и да бара поддршка. Така, според класификацијата на Светска банка:

- Земјите со национален доход по глава на жител под 995 САД\$ годишно, односно до 3 САД\$ дневно, се рангираат како земји со низок доход.

- Земјите со национален доход по глава на жител, повисок од 995 САД\$, односно над 3 САД\$ дневно, се рангираат како земји со ниско - среден доход.
- Земјите кои го надминуваат нивото од 3,945 САД\$ по глава на жител, се класифицираат како напредни економии со среден доход.
- Земји со високо ниво на доход се оние кои имаат национален доход по глава на жител кој надминува 12.195 САД\$.¹⁸

Земјите кои имаат национален доход по глава на жител помал од 1.175 САД\$ треба и може да ги користат средствата и поддршката на ИДА. Како постепено земјата го приближува националниот доход пер capita до споменатиот износ, така започнува да ги користи средствата на МБОР, а кога веќе ќе се достигне границата се смета дека земјата “матурирала“ и се преориентира кон користење на фондовите на МБОР.

Позначајни информации за институциите од групацијата на Светска банка се дадени во табелата, која следи во продолжение.

¹⁸ Ravi Kanbur, “The role of the World Bank in Middle Income Countries”, September 2010

Табела бр.2 Институции во состав на групацијата на Светска банка

Име на институцијата	Основни функции	Година на основање	Број на членови	Вкупно портфолио за 2010 година
Меѓународна банка за обнова и развој (МБОР)	Обезбедува кредити и развојна асистенција за средно доходовни земји (975\$<PCI<10.000\$) за одржлив развој.	1945	187	Кумулативно кредитирање: 524 милијарди САД \$ Кредити во ФГ2010: 44.2 милијарди САД \$, за 164 нови операции во 46 земји
Меѓународна агенција за развој (ИДА)	Игра важна улога за намалување на сиромаштијата во најсиромашните земји - (PCI < 1135\$), на кои му дава бескаматни долгорочни кредити и грантови.	1960	170	Кумулативно кредитирање: 221 милијарди САД \$ Кредити во ФГ2010: 14.5 милијарди САД \$, за 190 нови операции во 66 земји
Меѓународна финансиска корпорација (ИФЦ)	Обезбедува инвестициски и советодавни услуги за развој на приватниот сектор во земјите во развој.	1956	182	Кумулативно портфолио: 38.7 милијарди САД \$ (плус 8 милијарди САД \$ во синдикализирани заеми) Портфолио за ФГ2010: 12.7 милијарди САД \$ сопствени и 5.4 милијарди САД \$ мобилизирани, за 528 проекти во 104 земји
Мултилатерална агенција за гарантирање на инвестициите (МИГА)	Ги охрабрува странските инвеститори за инвестирање во земјите во развој преку издавање на гаранции за обезбедување од некомерцијални ризици.	1988	175	Кумулативно издадени гаранции: 22.4 милијарди САД\$ (вклучително и износот на гаранции издадени преку Кумулативната програма за гаранции). Издадени гаранции за ФГ2010: 1.5 милијарди САД\$ за 19 проекти
Меѓународен центар за решавање на инвестициски спорови (ИЦСИД)	Поддршка при решавање на инвестициски спорови помеѓу странски инвеститори и земјата домаќин.	1966	143	Вкупно регистрирани случаи: 319 Вкупно регистрирани случаи за ФГ2010 година: 27

Извор: "World Bank Annual Report for Financial Year 2010", стр: 4 - 10

Многу често некои земји, помеѓу кои и Република Македонија, поминале низ период на транзиција, односно премин од користење на средствата на ИДА, кон користење на средствата на МБОР. Во периодот на транзиција тие ги користат средствата на двете институции, бидејќи фондовите на МБОР покрај тоа што се наменети за земјите со средно ниво на доход, нив ги користат и сиромашните, но кредитоспособни земји.

Процесот на транзиција го поминале повеќе земји, помеѓу кои и Кина како ниско развиена земја, која ја користеше финансиската и техничка поддршка од ИДА и МБОР. Со силен економски раст, Кина успеа да го надмине нивото за користење на ИДА фондовите и се трансформира од ниско доходовна земја, во напредна, средно доходовна земја и денес е корисник на МБОР средствата.

Слично и Индија, како ниско доходовна земја, долго време беше корисник на ИДА фондови, пред се заради ниската стапка на економски раст. Во последниве две децении земјата забележа интензивен економски раст (особено минатата деценија) кој и овозможи да стане подобна за користење на фондовите на МБОР.

Останатите две институции кои се во составот на групацијата на Светска банка - ИФЦ и МИГА се ориентирани кон поддршка на приватниот сектор и кон промовирање на инвестициите. Притоа, ИФЦ дава директна поддршка на приватниот сектор преку кредитирање и капитални инвестиции, додека МИГА тоа го прави преку издавање на инвестициски гаранции.

Во продолжение на трудот ќе дадеме детален осврт на улогата, значењето и придонесот на институциите во состав на групацијата на Светска банка за економскиот раст, развој и благосостојба во земјите во развој и транзициските економии, како и нивниот придонес за намалувањето на сиромаштијата. Презентацијата ќе бидат поддржана и со анализа на резултатите од реализацијата на тие проекти.

3.1.МБОР И ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ

МБОР работи како партнер на владите во земјите во развој и транзициските економии и има огромен придонес за постигнувањето на импресивни резултати во истите. Во периодот од основањето до денес, МБОР придонесе за подобрување на условите за живеење на голем број сиромашни, обезбедувајќи им пристап до работа, пазар, но и до есенцијални животни услуги, како што се вода, патишта, енергија, санитарни инсталации, квалитетни урбани услуги и друго.

Значењето на МБОР за земјите во развој и транзициските економии беше уште понагласено во времето на големата економска и финансиска криза од 2007 година. Во услови кога финансиската и воопшто економската стабилност на голем број на земји во развој и транзициски економии беше во голема мерка сериозно погодена, од исклучителна важност беше активноста на МБОР. Во такви услови, МБОР одигра клучна улога во поддршката на владините расходи за здравство, образование, социјална заштита. МБОР помогна и за креирање на голем број на работни места, за поддршка на земјите да продолжат со реформите и за зголемување на инвестициите во одржлив развој и раст.

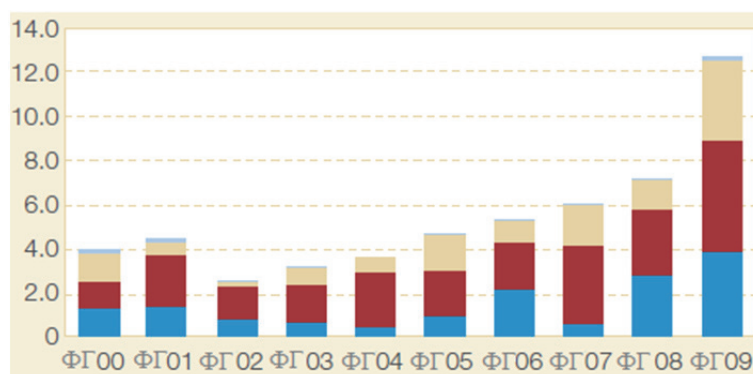
Во продолжение на овој дел ќе се осврнеме на значењето и улогата на МБОР во изминатиот период за развојот на инфраструктурата и приватниот сектор во земјите во развој и транзициските економии. Исто така, посебно внимание ќе посветиме и на улогата на МБОР за надминувањето на големата економска и финансиска криза од 2007 година, како и во борбата против климатските промени.

3.1.1. МБОР И РАЗВОЈОТ НА ИНФРАСТРУКТУРАТА

МБОР има клучна улога во земјите во развој и транзициските економии за изградба на инфраструктура, која е од витално значење за подобрување на животот на сиромашните граѓани. Јасно е дека на луѓето им е неопходен пристап до санитарни услуги, електрична енергија, квалитетни патишта, образование, здравство и работа.

За жал, сеуште голем број на луѓе во земјите во развој немаат пристап до основни инфраструктурни услови. Од тие причини, МБОР посветува многу големо внимание и го зголемува обемот на инвестиции во инфраструктура, што може да се види и од графиконот кој следи во продолжение.

Графикон бр.2 МБОР кредити за инфраструктура во периодот 2000 – 2009 година

Извор: “IBRD Results: Infrastructure Brief”, World Bank, 2011

Од приложениот графикон се гледа дека поддршката на МБОР за унапредување на инфраструктурата е голема и дека истата континуирано се зголемувала изминатава деценија, достигнувајќи го максимумот во фискалната 2009 година. Тоа, секако дека не е случајно, туку е поврзано со финансиската и економската криза, кога и во најголема мерка се потврди и докажа посветеноста на МБОР за делување во услови на надворешни потреси и кризи. Инвестициите на МБОР во инфраструктурата многу се зголемени, од ниски 2,5 милијарди САД\$ во фискалната 2002 година, на 7,8 милијарди САД\$ во 2008 година, односно 12,7 милијарди во 2009 година. Целта на голем дел од проектите кои се реализирани во 2009 година како што веќе напоменавме беше борба со кризата, и надминување на последиците од истата.

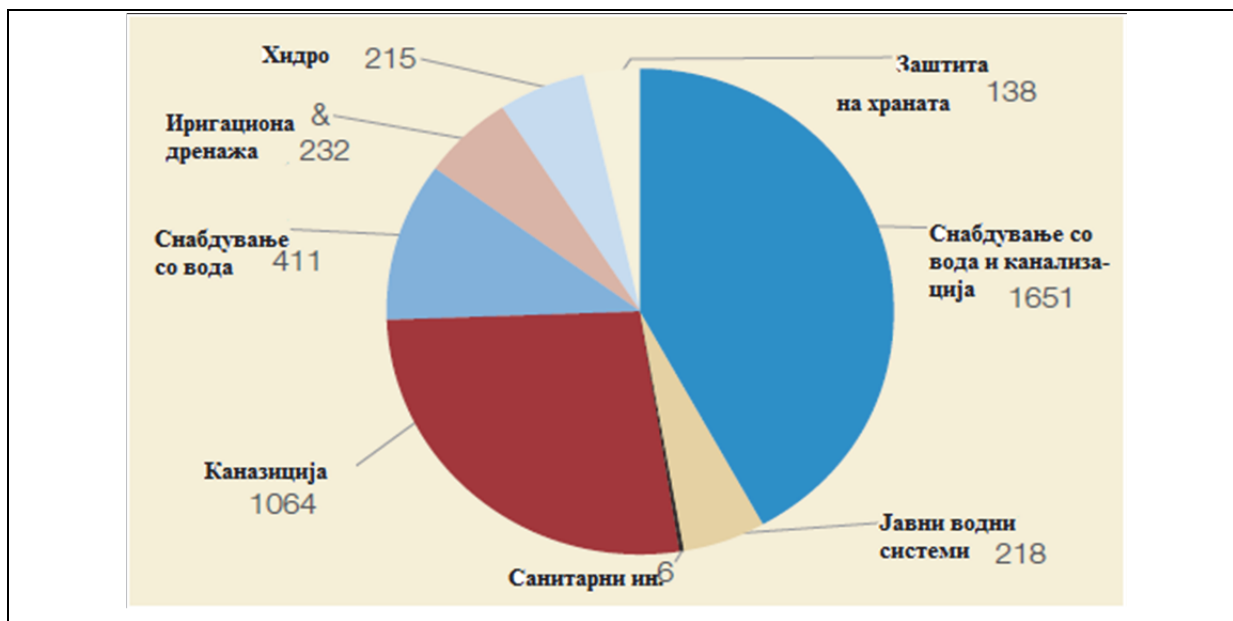
Покрај кредитите кои беа наменети за инфраструктурни проекти, МБОР големо внимание посветува и на изработка на студии со кои се решаваат различни инфраструктурни прашања. Така, во периодот од 2005 до 2009 година МБОР има финансирано повеќе од 800 технички и политички студии кои ја обработуваат инфраструктурната проблематика.

Кредитите на МБОР кои се доделени на земјите во развој и транзициските економии за развој на пооделни инфраструктурни сектори, и резултатите од истите, се анализирани во продолжение на трудот.

1. *Снабдување со вода и канализација*

Повеќе од 20 милиони луѓе добија пристап до вода изминатава деценија, додека 10 милиони жители добија пристап до канализација. Глобално, 1,6 милиони деца умираат годишно од диареја која е последица на консумирање на нечиста вода и несоодветна канализациска мрежа и хигиена. Каква беше структурата на вложувањата на МБОР во секторот вода во фискалната 2009 година, може да се види од графиконот кој следи во продолжение.

Графикон бр.3 МБОР кредити наменети за секторот вода во фискалната 2009 година
во милиони САД\$

Извор: "Information Statement", World Bank, Washington, 2011

Поконкретно, резултатите од МБОР активностите во овој сектор се следни:¹⁹

- 99% од жителите на Метро Мана (Филипини) имаат пристап до вода во 2009 година, во споредба со 26% во 1997 година. Истовремено, достапноста до чиста вода за пиење е обезбеден за 6,1 милиони граѓани, во споредба со 3,1 милиони во 1997 година.
- 87% од населението во рурално Мексико денес има пристап до чиста вода, во споредба со 50% од 2004 година.
- 240,000 жители од рурален Парагвај и 25,000 домородци од истата земја имаа корист од изградбата на 500 системи за водоснабдување кои беа изградени во периодот од 1998 година до 2008 година.
- Во Уругвај за 60,000 жители и 5,500 домаќинства во 12 градови се обезбедија три нови канализациски системи во период од 10 години.
- 146,000 жители и 225,000 туристи имаа корист од подобриот третман на отпадните води во Хрватска, што иницираше и зајакнување на инвестициите и еколошка контрола.

¹⁹ "Information Statement", World Bank, Washington D.C., 2011

2. МБОР и инвестиции во енергија

Од 1980 година до денес, 130,000 села и 20 милиони домаќинства глобално имаа корист од руралната електрификација. Обезбедени се 600,000км нови електрични линии и инсталирани се 50 субстанции. Инсталирани се и околу 1 милион соларни системи, а зајакнати се и институциите за менаџирање со истите.

Посветеноста на МБОР на развојот на енергијата беше голема во изминатиот период. Тоа може да се види и од табелата која следи во продолжение, а на која се прикажани проектите на МБОР од областа на енергетика во периодот 2000 - 2008 година, во поделни земји, во кои се реализирани проектите.

Табела бр. 3 МБОР енергетски проекти во периодот 2000 – 2008 година

Фискална година	Земја	Име на проектот	Број на луѓе кои имаа бенефит
2000-2006	Мексико	Алтернативна енергија	200.000
2001 (во тек)	Бразил	Проект за намалување на сиромаштија во рурална Бахија	250.000
2002-2006	Бразил	Намалување на сиромаштија во Сецип	73.867
2002-2008	Еквадор	Проект за модернизација на енергијата, општествениот сектор и руралните услуги	2.200
2003 (во тек)	Боливија	Проект за трансформација на руралната во пристојна инфраструктура	16.000
2004 (во тек)	Филипини	Рурален енергетски проект	2.000
2006 (во тек)	Перу	Рурална електрификација	160.000
2006-2009	Бразил	Намалување на рурална сиромаштија	93.000
2007 (во тек)	Пацифички острови	ГЕФ Финансирање на одржлива енергија	21.500
2008 (во тек)	Азербејџан	Рурални инвестиции	116.667
2008 (во тек)	Мексико	Интегрирани енергетски услуги	50.000

Извор: "Information Statement", World Bank, Wshington D.C., 2011

Вкупната вредност на енергетските проекти на МБОР во 2009 година изнесуваше 7,3 милијарди САД\$, при што уделот на МБОР во тие проекти беше 3,8 милијарди САД\$.

Бројно презентирани, некои од резултатите на МБОР во енергетскиот сектор во измината деценија се следни:²⁰

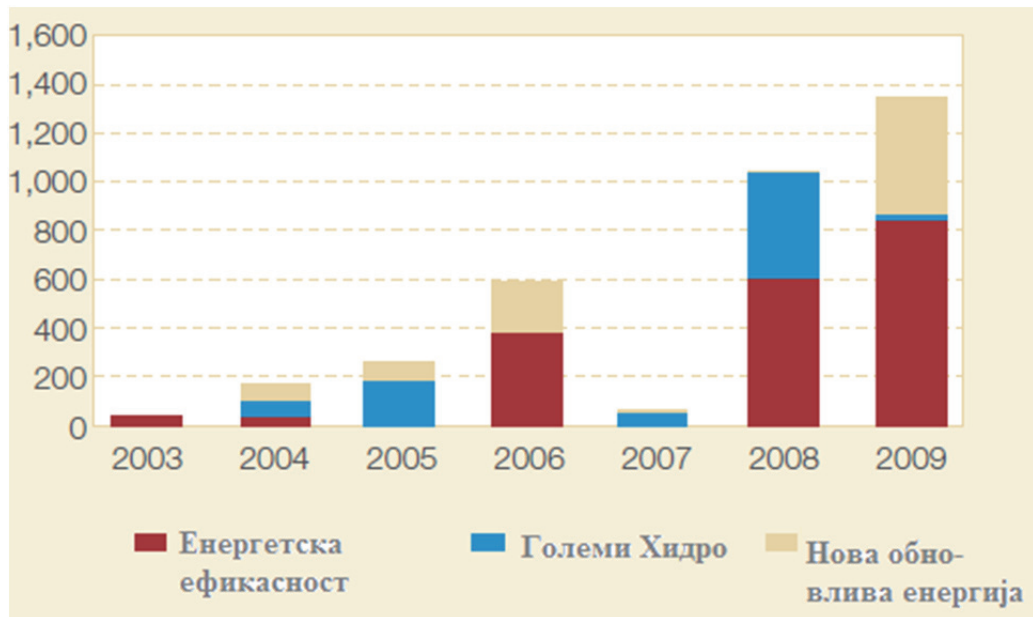
- Во најсиромашните делови од Мексико 250,000 луѓе од руралните краеве добија пристап до соларни куќни системи.
- 4,6 милиони домаќинства добија поголема моќност на електричната енергија во Турција во периодот 1998 - 2008 година.
- Од 1993 год., индиската Power Grid Corporation, скоро трипати го зголеми трансмисијскиот капацитет и сега е трет најголем дистрибутер на енергија во светот.
- 400,000 рурални домаќинства од северозападна Кина имаа корист од соларните системи.
- За повеќе од 15% се намалени загубите на електричната енергија во Доминиканска Република.

Во глобални рамки се повеќе се истакнува проблемот со недостиг на енергија, што ги прави инвестициите во енергија исклучително значајни. Оттука, се повеќе се потенцира потребата од изнаоѓање на нови обновливи извори на енергија и намалување на загубите при користење на истата. Во тие рамки и МБОР е силно посветена на изнаоѓање на решенија за глобалните енергетски проблеми. Причината за тоа лежи во фактот што голем број на земји - членки на МБОР се погодени од неадекватната и недоволната снабденост со енергија. Тоа секако дека води до ниска продуктивност, намалена конкуретност и невработеност, што негативно делува на економските активности и економскиот раст.

Дека МБОР е силно посветена на изнаоѓање на обновливи извори на енергија и на зголемување на ефикасноста во користење на истата, се докажува со следниот графикон, на кој се прикажани инвестициите на МБОР наменети за зголемување на ефикасноста во користење на енергијата.

²⁰ Ибид.стр.55

Графикон бр. 4 МБОР кредити за развој на обновлива енергија и енергетска ефикасност во периодот 2003 - 2009 година, во милиони САД\$

Извор: "Information Statement", World Bank, Washington D.C., 2011

Графиконот покажува дека обемот на инвестиции за обновлива енергија и зголемување на енергетската ефикасност е особено зголемен во 2008 и 2009 година, кога го достигнал и историски највисокото ниво на инвестиции. Со оглед на тековните глобални енергетски проблеми за очекување е дека поддршката во иднина ќе биде уште поголема и тоа не само во делот на кредитирањето, туку и во делот на техничката поддршка и советодавните услуги.

3. МБОР инвестициите во транспортниот сектор

Транспорт е круцијален за економски и трговски развој. Без транспорт не може да се изврши пренос на инпутите (суровини, материјали, енергија, работна сила,) од едно на друго место, без нив пак, не може да има ни производство. Без транспорт невозможно е движењето на стоката од производителот до купувачот, ниту пак може да се извршат бројни услуги. Транспортот е од витално значење и за пристапот до здравствени услуги, образование, работни места и слично.

Оттука, не зачудува фактот што најголем дел од кредитите на МБОР се наменети токму за транспортниот сектор. Кумулативно инвестициите на МБОР во транспортниот сектор од 2007 година до 2009 година изнесуваа 11,6 милијарди САД\$, што претставува 19% од вкупниот износ на доделени кредити во споменатиот период.

Притоа, најголем дел од средствата беа наменети за Европа (37%) и Централна и Источна Азија и Пацификот (29%), а потоа следеа Јужна Америка и Карибите (21%).

Гледано по поодделни транспортни суб сектори, поддршката на МБОР најмногу беше насочена кон изградбата на патишта и автопати. Повеќе од 40,000 км пат се изградени со поддршка на МБОР и уште 40,000 км се поправени изминативе четири години. Тоа е доказ дека МБОР даде голем придонес за подобрување на пристапот до работните места, пазарите, социјалните услуги и друго. И, со Транспортната бизнис стратегија на МБОР за периодот 2008 - 2012 година, се нагласува потребата транспортот да биде “Сигурен, Чист и Достапен“, што гарантира силна посветеност на Банката на развој на транспортниот сектор и во иднина. Структурниот преглед на инвестициите во транспортот може да се види од графиконот кој следи.

Графикон бр. 5 МБОР инвестициите во транспорт во милиони САД\$: Дистрибуција по вид на транспорт

Извор:” Information Statement”, World Bank, Washington D.C., 2011

И покрај тоа што учеството на кредитите наменети за изградба на патишта и автопати е намалено во изминатиот период, односно од 83% во 2006 година, на 66% во 2009 година, сепак тоа и понатаму доминира во однос на инвестициите во останатите дејности во рамките на транспортниот сектор.

Позабележителните резултати на МБОР во областа на транспортниот сектор се следните:²¹

- Околу 40,000 км патишта се изградени или поправени во периодот од 2007 - 2009 година.

²¹ Ибид.стр.55

- 3,500 км патишта се изградени или поправени во Кина што придонесе за значително намалување на бројот на несреќи.
- Преку инвестициите во транспортниот сектор, поддржани од МБОР се придонесе за намалување на транспортните трошоци за 40% во Казахстан, односно за намалување на несреќите до 20%, во периодот 1998 - 2008 година.
- 15,000 км рурални патишта се изградени и поправени во Перу.

4. *Урбана инфраструктура*

Повеќе од половина од светската популација, од околу 6 милијарди жители живее во градовите. Во текот на наредните 20 години ООН предвидува 90% урбанизација во земјите во развој и транзициските економии. Урбаната популација во Африка и Азија се предвидува дека ќе се дуплира во истиот период. Предвидувањата покажуваат дека до 2020 година, земјите во развој и транзициските економии ќе вдомат околу 80% од светската урбана популација.

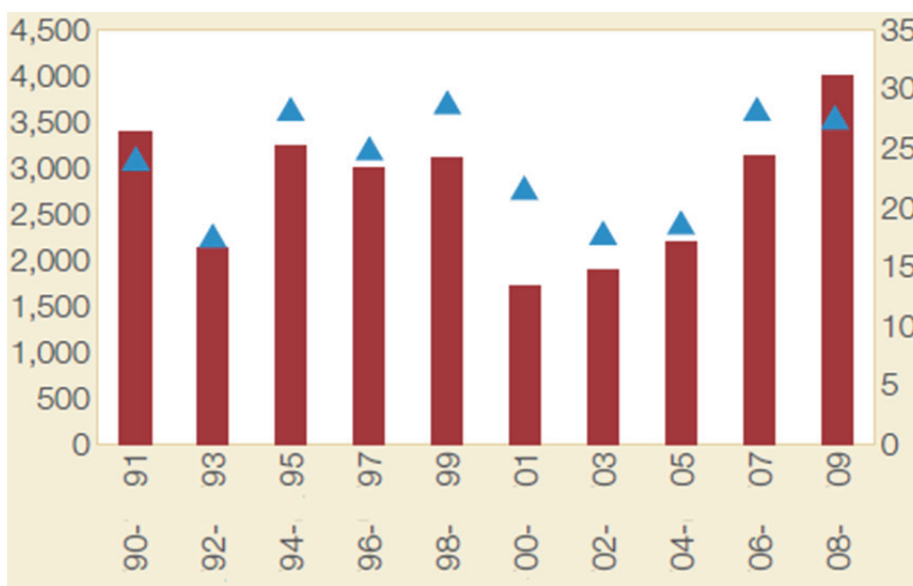
Оттука, произлегува потребата од поголемо внимание на развојот на урбаната инфраструктура. Ниту една земја не може да се развива без урбанизација. Скоро сите земји во просек беа 50% урбанизирани пред да станат средно доходовни земји и сите високо доходовни земји се во просек од 70% до 80% урбанизирани. Урбанизацијата која се одвиваше во земјите во развој и транзициските економии придонесе за намалување на сиромаштијата во изминатите декади. Сепак, истовремено не смее да се запостави фактот дека урбанизацијата значи – трошоци, предизвици, проблеми.

Како што растеше урбанизацијата, така растеа и инвестициите со кои се поддржуваше истата. Инвестициите на МБОР во проекти за урбана инфраструктура, за поддршка на локалните власти и заштитата на околината (која секако се загадува повеќе во услови на раст на урбанизацијата) во изминатите 10 години достигнаа 14 милијарди САД\$, во вкупно 115 урбани единици, во повеќе од 50 земји.

Преку поддршка на различни проекти МБОР во голема мерка допринесе за подобрување на квалитетот и квантитетот на испораката на урбаните услуги, за унапредување на состојбата во сиромашните квартави, за промовирање на локалниот економски развој, за успешно менаџирање на општините во повеќе од 4,500 градови. МБОР даде поддршка за реформите со кои општините ги зголемуваа своите приходи преку различни даноци, локални давачки и кориснички такси.

Како растеше урбанизацијата, така растеше и делот од портфолиото на МБОР кој беше наменет за нејзина поддршка, односно за елиминирање на потенцијалните негативни ефекти од урбанизацијата и мултиплицирање на позитивните. Од графиконот кој следи во продолжение може да се види динамиката на кредитите на МБОР наменети за урбан развој.

Графикон бр.6 МБОР кредити за урбан развој во периодот 1991 - 2009 година,
во милиони САД\$

Извор: "Infrastructure Brief", The World Bank, Washington D.C., 2011

На графиконот е прикажан износот на вкупните кредити наменети за поддршка на процесот на урбанизација, во милиони САД\$. Притоа, премногу е да се очекува дека овие инвестиции сами по себе, без национална координација, без дополнителна поддршка од локалните власти, без меѓусебна соработка и соработка помеѓу општините ќе дадат импозантни резултати. Анализите покажуваат дека инвестициите за подобрување на пристанишната инфраструктура, развојот на националните и меѓународните мрежи, во просек може да ги намалат трошоците за испорака до 12%.

Покрај традиционалниот начин на поддршка на урбаната инфраструктура, МБОР се повеќе користи и иновативни методи во неколку сектори. Еден таков пример е примерот со Проектот за културно наследство кој беше реализиран во Босна и Херцеговина, со кој се изврши реконструкција на познатиот мост во Мостар, како и други општински инвестиции кои дадоа огромен придонес за враќање на живоста во центарот на градот, за обединување помеѓу жителите, за повторно воспоставување на локалниот туризам, а како резултат на Проектот се зголеми и бројот на туристи за четири пати.

Во прилог на поддршката на МБОР за инвестирање во урбаниот развој, може да послужат и следните податоци:

- Во земјите членки на МБОР околу 1,7 милијарди жители живеат во урбани услови што претставува околу 50% од вкупната популација.
- Се проценува дека 1 милијарда или 32% од вкупниот број на урбани жители низ светот живеат во сиромашни квартали.
- Изминатата декада МБОР позајмила околу 14 милијарди САД\$ за проекти наменети за урбан развој во 115 операции, во повеќе од 50 земји.
- Во фискалната 2008 година, 83% од МБОР проектите кои се однесуваа на урбаниот развој беа рангирани како задоволувачки или високо задоволувачки, во смисла на ефектите од имплементација на истите. Рангирањето беше направено од страна на Независната евалуациска група на Светска банка (World Bank Independent Evaluation Group).

3.1.2. МБОР И КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ

Со оглед на се понагласените дебати на глобално ниво околу последиците од климатските промени и се понагласената потреба за заштита на животната средина, МБОР активно се вклучи во борбата со климатските промени. Се проценува дека, околу 360 милиони жители живеат на крајбрежје со ниска надморска височина, што ги прави почувствителни на климатски промени и тоа од невреме, бури и пораст на морското ниво. Сиромашните жители кои живеат во урбаните средини, обично живеат во најнесигурните делови од градот, кои се повеќе подложни на поплави, лизгање на земјиште, земјотреси и други елементарни непогоди.

Со оглед на главното поле на интерес на МБОР – намалување на сиромаштијата, не изненадува фактот што МБОР дава поддршка на проектите кои се насочени кон намалување на негативните ефекти од климатските промени. Проектите кои МБОР ги поддржува даваат мултипликативни ефекти за заштитата на животната околина. Вредно е да се споменат неколку резултати од реализацијата на проектите на МБОР:

- Загадувањето со дизел во Колумбија и Богота се намали за 50%.
- Бразил, Кина, Индија, Индонезија, Мексико, Полска и Јужна Африка имаа голема корист од нискокарбонските студии кои беа изработени од МБОР, а кои

ги користеа како инпут во акциските планови за националните климатски промени.

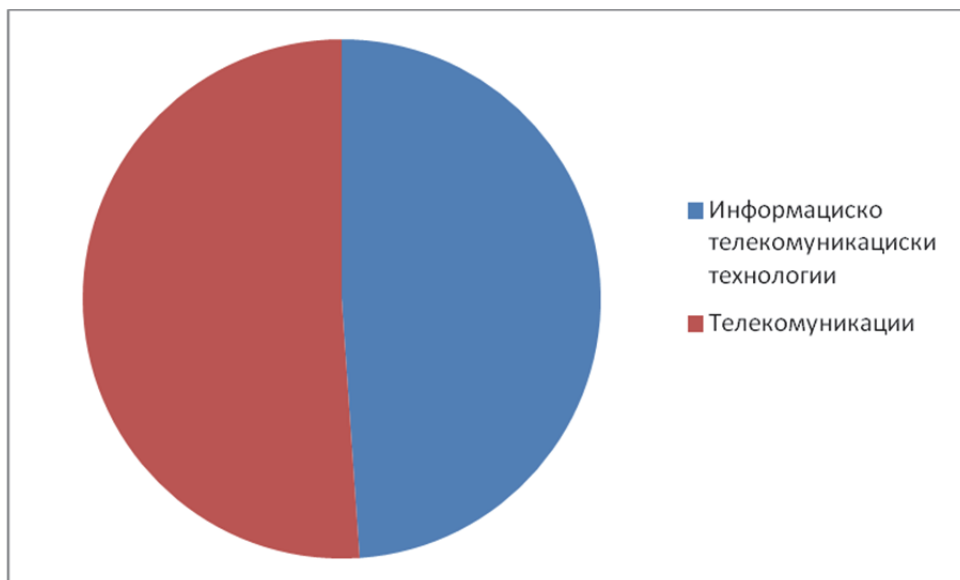
- Во Мароко во 2009 година беа прибрани 20% од вкупните отпадоци, кои беа отстранети од депонии, во споредба со незначителен дел во 2008 година.

3.1.3. МБОР И ИНФОРМАЦИСКО – КОМУНИКАЦИСКИТЕ ТЕХНОЛОГИИ

Како резултат на глобализацијата информациско – комуникациските технологии (ИКТ) станаа главен и неопходен предуслов за развој на конкурентноста на индивидуите, фирмите, градовите, па и на цели нации и региони. Преку ИКТ се елиминира влијанието на растојанието и се овозможува земјите во развој и транзициските економии повеќе да се интегрираат во глобалното производство и на глобалниот пазар.

Поддршката на МБОР за проектите од ИКТ интензивно се зголемувала изминатиот период и достигна импозантни износи.

Графикон бр. 7 МБОР кредити за ИКТ во 2009 година

Извор: www.ibrd.org

Фактот што МБОР континуирано ја зголемува поддршката за ИКТ се потврдува и со податокот дека во периодот од 2003 година, па до 2009 година, кредитите наменети за ИКТ се зголемиле за приближно четири пати, односно од 50 милиони САД\$ во 2003 година, на 196 милиони САД\$ во 2009 година.

Целта на делувањето на МБОР во овој сектор е да им се помогне на земјите-членки на Банката да ги искористат придобивките на ИКТ. Истовремено,

воспоставувајќи институционални реформи, подобрувајќи го пристапот до информациска инфраструктура, поддржувајќи го развојот на човечкиот потенцијал од областа на информациско - комуникациската технологија, земјите во развој и транзициските економии, со поддршка на МБОР масовно уживаат во придобивките на ИКТ.

Во продолжение неколку факти за поддршката на МБОР за ИКТ:

- Повеќе од 40 земји имаа корист и добија законска асистенција од МБОР во изминатата декада. Тоа водеше до подобри перформанси во секторот од аспект на раст и намалување на цените.
- 7,3 милиони луѓе во Мароко во 2003 година добија пристап до мобилна комуникација, во однос на 117,000 во 1998 година.
- Делот од глобалното население кој е покриен со бежична (wireless) телефонска мрежа се зголеми драстично на 84% во 2007 година, во однос на 70% на крајот на минатиот милениум.
- Кон крајот на 2008 година, имаше вкупно 3,1 милијарда корисници на фиксни и мобилни телефони (од кои 76% на мобилни телефони) во земјите кориснички на МБОР фондовите.
- 17% од вкупната светска популација во 2006 година имаше пристап до интернет мрежа, во однос на 2% во 1999 година.

3.1.4. МБОР И ПРИВАТНИОТ СЕКТОР

Стратешка цел на МБОР е да го зајакне институционалниот капацитет и политичките алатки во земјите во развој, за да се формира клима која ќе овозможи зголемување на учеството на приватниот капитал. Голем дел од земјите во развој и транзициските економии сеуште не се во можност да се задолжат под поволни услови, на период помал од 5 до 7 години. Од друга страна, приватните инвеститори не се заинтересирани за инвестирање во проекти од образованието, здравството, локалната самоуправа, кои не се многу профитабилни и за чие враќање е потребно да помине подолг временски период. Сепак, сите се сложуваат дека ваквите инвестиции се неопходни за развој на поволна инвестициска клима и за влез на приватниот капитал.

Веќе напоменаваме дека групата на земји кои се корисници на МБОР фондовите се земји со средно ниво на доход, односно земји со веќе стабилни економски услови. Оттука, самиот факт што една земја е корисник на нејзините средства упатува на

заклучок дека станува збор за земја со добар потенцијал за раст и развој. Доколку извршиме една компаративна анализа на тековите на мултинационални извори на кредити и на приватните текови, ќе забележиме дека најнапред во земјите во развој влегуваат мултинационалните агенции, а потоа и приватниот капитал. Односно, како опаѓа учеството на мултинационалните агенции, така се зголемува учеството на приватниот капитал.²² Тоа не упатува на заклучок дека кредитите кои биле доделени од страна на Меѓународни развојни банки се искористени за промовирање на поволна инвестициска клима и се гарант за приватните инвеститори за поволните услови во дадена земја.

Кога еден инвеститор прави оценка на потенцијалот на една земја за инвестирање, тој, покрај другите елементи, секогаш ги зема во предвид и макроекономската стабилност, инфраструктурните услови, човечкиот потенцијал – изразен преку стручноста и образованоста на работната сила, развиеноста на информациско – комуникациската технологија и слично. Не е случаен фактот што МБОР најголем дел од своите кредити ги пласира во проекти кои се поврзани токму со овие области.

Од не помало значење се и советите и студиите кои ги изработуваат експертите на МБОР, во соработка со надворешни консултанти. Во дел од тие студии дадени се детални податоци за перформансите и резултатите во одредени земји, кои не можат да им бидат достапни за приватните компании на друг начин. Исто така, МБОР функционира како партнер на властите, при што располага со многу податоци за идните мерки и активности на властите и на тој начин ги стимулира и поттикнува приватните инвеститори да инвестираат во одредена земја, гарантирајќи притоа за континуитетот на одредени политики.

Банката располага со огромно искуство и знаење и така им овозможува на земјите креирање на законска рамка и инвестициска клима, која е веќе докажана како успешна и која придонесла за раздвижување на капиталот во правец на земјите во развој. Некои од позначајните успеси на Банката на ова поле се:

- Поефикасна супервизија и контрола на активностите на комерцијалните банки во Египет и Србија во изминативе три - четири години.
- Во Тунис е намалено времето за обезбедување на индустриска земја.

²² Поблиску за оваа анализа во делот кој се однесува на изворите на кредити.

- Во Мауритас е намалено времето за започнување на бизнис од 46 дена во 2005 година, на 6 дена во 2009 година.
- Во Виетнам преку стимулативни пакети се отворени 76,000 нови фирми во 2009 година.
- Во Бразил – северниот регион, 256,000 клиенти отворија микро фирми, во споредба со 37,000 пред шест години.
- Во Романија 700,000 луѓе добија пристап до микро кредити за период од 10 години.
- Стамбените кредити во Алжир пораснаа од 14,000 во 1998 година, на 22,900 во 2008 година, што се одрази исклучително позитивно на градежниот сектор.

3.1.5. ДЕЛУВАЊЕ НА МБОР ВО УСЛОВИ НА ФИНАНСИСКИ И ЕКОНОМСКИ КРИЗИ И ПОТРЕСИ

Сметаме дека најеклатантен пример преку кој се гледа улогата и значењето на МБОР во земјите во развој и транзициските економии, вклучувајќи ги тука и растечките економии, е делувањето на МБОР во услови на големата финансиска и економска криза од 2007 година.

Повеќе од гласни се оценките на експертите дека економската криза која ја зафати светската економија кон крајот на 2007 година, е најголема по Големата депресија од 1929 - 1933 година. Разорни беа последиците по економиите на голем број на земји, а на свој грб најдобро тоа го почувствуваа земјите кои достигнаа импозантни стапки на економски раст една деценија пред настапувањето на кризата. Токму во овој период МБОР го покажа своето вистинско лице и беше вистински закрилник на земјите во развој и транзициските економии, но и на растечките економии, кои и тоа како во овој период имаа потреба од финансиската поддршка и техничката помош од МБОР.

МБОР многу брзо и одлучно успеа да одговори на финансиската криза во време кога нејзините клиенти имаа потреба од нејзина помош. Во вакви околности банката играше клучна улога и имаше огромен придонес во водењето на глобалната економија кон економски развој и опоравување.

Ваквите тврдења се потврдуваат и со вкупниот износ на кредити доделени од страна на МБОР во 2009 година - 33 милијарди САД\$, што е скоро трипати повеќе од

претходните години. Во 2010 година се постави нов рекорд од 44 милијарди САД\$. На овој начин и практично беше демонстрирана улогата на МБОР во услови на криза.

И покрај тоа што земјите кои се корисници на МБОР фондовите се средно доходовни земји и имаат пристап до приватните пазари на капитал, тие имаат недостаток од финансиски средства, кој особено дојде до израз за време на кризата. Кризата во голема мерка го отежна пристапот до финансиските ресурси, како до пазарот на капитал, така и до банкарските кредити, кои се доделуваа под строги банкарски критериуми и во недоволен износ, поради зголемениот ризик. Од друга страна, фискалните приходи драстично се намалија, а пораснаа јавните расходи наменети за итни потреби, со што владите на земјите во развој и транзициските економии се најдоа во исклучително тешка положба и имаа недостаток од финансии за реализација на планираните инфраструктурни проекти.

Како одговор на кризата МБОР го промовираше проектот „ИНЕФРА“ (Infrastructure Recovery and Asset Platform) кој започна да се имплементира на почетокот на 2009 година, и чија цел беше одржување на постојната актива и реализирање на приоритетните проекти во земјите во развој и транзициските економии.

За да може појасно да се согледа улогата на МБОР во услови на економска и финансиска криза, во продолжение ќе го презентираме регионалниот одговор на МБОР на глобалниот потрес од крајот на 2007 година.

- **Африка** – Иако на почетокот на кризата Африка не беше силно погодена, сепак не остана имуна на глобалните економски превирања. Падот на цените на стоките, намалените приватни текови и буџетски приходи, создадоа непогодна клима за реализирање на инфраструктурните инвестиции. МБОР брзо одговори со пораст на инфраструктурното кредитирање како составен дел на комплетната реакција на групацијата на Светска банка и тоа во износ од 2,5 милијарди САД\$ во 2008 година, и 3,6 милијарди САД\$ во 2009 година, од кои 200 милиони беа доделени токму од МБОР. Во 2010 год., поддршката беше уште поголема, при што во првите седум месеци вкупната помош на ниво на групација на Светска банка наменета за Африка изнесуваше 1,1 милијарда САД\$, од кои 400 милиони САД\$ беа од МБОР.
- **Источна Азија и Пацификот** – МБОР поддржа бројни структурни и институционални реформи во времето на азиската финансиска криза од крајот на

деведесеттите години, при што земјите од овој регион подготвени ја дочекаа кризата од крајот на 2007 година. Сепак, со оглед на длабокото разорно дејство, беше невозможно комплетно да се елиминира влијанието од кризата. Затоа, со цел да се избегнат последиците од глобалниот потрес, голем број на земји од регионот воведоа стимулативни пакети, од кои значаен дел беа наменети за инфраструктурни проекти. Светска банка одобри 3,1 милијарда САД\$ во 2009 година за инфраструктурни проекти, од кои 2,9 милијарди САД\$ беа токму од МБОР. Поддршката продолжи и во 2010 год., кога во првите седум месеци Светска банка ангажира 500 милиони САД\$, од кои 200 милиони САД\$ беа обезбедени од МБОР фондовите. Како попознати се проектот – стимулативниот пакет во вредност од 300 милиони САД\$ за Кина и 100 милиони САД\$ за Индонезија.

- ***Европа и Централна Азија*** - После една декада силен раст, земјите од Европа и Централна Азија беа силно погодени од економската и финансиската криза и доживеаа силен и ненадеен пад на капиталните текови. Тие не беа во состојба да спроведат антициклични макроекономски политики, со што инфраструктурните проекти во регионот станаа исклучително ризични. Како одговор на ваквата состојба, групацијата на Светска банка одобри 5 милијарди САД\$ за инфраструктурни проекти во 2009 година, од кои најголемиот дел, односно 4,5 милијарди САД\$ беа средства на МБОР, додека во првите седум месеци од 2010 год., беа доделени вкупно 1,1 милијарда САД\$, од кои 1 милијарда беа средства на МБОР. Како позвучни и позначајни проекти се Казахстанскиот југозападен патен проект, кој се спроведе во соработка со Азиската развојна банка, Европската банка за обнова и развој, Јапонската меѓународна корпоративна агенција и Исламската развојна банка, со кој проект значајно се подобрија транспортните врски. Исто така, значаен е и Проектот за подобрување на енергетската ефикасност во Турција, како и Проектот за обновлива енергија кој е кофинансиран со 100 милиони САД\$ средства на Фондот за чиста технологија. Исто така, МБОР започна да применува и нови финансиски инструменти кои значеа нов пристап во давањето на поддршка за инфраструктурен развој.
- ***Јужна Америка и Карибите*** - во соработка со МБОР се применија стимулативни пакети со акцент на инфраструктурни проекти. Властите од овој регион се фокусираа на креирање на нови работни места, за што инвестираа 25 милијарди САД\$ во 2009 година, што беше 20% пораст во однос на планираното

во Буџетот. Светска банка интензивно се вклучи во поддршка на овие проекти и тоа со вкупна финансиска поддршка од 3,2 милијарди САД\$ во 2009 година, од кои скоро сите, односно 3,1 милијарда САД\$ беа поддршка на МБОР. И, во 2010 год., Светска банка ја продолжи поддршката на овој регион со вкупен износ на инвестиции од 3,2 милијарди САД\$, од кои скоро сите беа средства на МБОР. Како позначајни беа Проектот за оддржлив развој (ДПЛ) во вредност од 450 милиони САД\$ и Транзитниот проект во Рио де Жанеиро со вкупна вредност од 212 милиони САД\$.

- ***Среден Исток и Северна Америка*** - земјите од овој регион се соочија со помали приходи од нафта и туризам и пад на странските директни инвестиции (СДИ). Сето тоа беше последица на економската и финансиска криза која придонесе за комплетно влошување на економските перформанси. Светска банка го поддржа овој регион со вкупна вредност на кредити од 1,4 милијарди САД\$ во 2009 година, од кои 1,2 милијарди САД\$ беа средства на МБОР. Во првите седум месеци од 2010 год., вкупниот износ на финансиска поддршка изнесуваше 41 милиони САД\$, од кои, скоро сите беа средства на МБОР.
- ***Јужна Азија*** – Како резултат на економската криза се преполови стапката на економски раст во земјите од овој регион, односно од просечни 9% во 2006 година, на околу 5% во 2009 година. Значително ослабна и кредитниот пазар, а се намали и надворешното кредитирање. Со ова многу се отежна реализирањето на инфраструктурните проекти. За да се елиминираат негативните ефекти од кризата, Светска банка се вклучи со поддршка од 2 милијарди САД\$ во 2009 година, од кои 900 милиони САД\$ беа средства на МБОР и 3 милијарди САД\$ во 2010 година, од кои 2,5 милијарди САД\$ беа поддршка на МБОР.

3.1.6. ПРЕГЛЕД НА СОРАБОТКАТА ПОМЕЃУ МЕЃУНАРОДНАТА БАНКА ЗА ОБНОВА И РАЗВОЈ (МБОР) И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ИЗМИНАТИОТ ПЕРИОД

3.1.6.1. ЕКОНОМСКИТЕ ПЕРФОРМАНСИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО ДО ДЕНЕС

Република Македонија е мала континентална земја со население од приближно 2 милиони жители. До 90-те години, земјата беше дел од поранешната Југословенска федерација, од која, за разлика од останатите земји успеа на мирен начин да ја прогласи својата самостојност. Меѓутоа, и покрај тоа, не успеа да остане имуна на последиците од воените дејствија на територијата на поранешна Југославија. Економската состојба беше крајно неповолна, изразена преку пад на општествениот производ, енормно висока невработеност, висока инфлација и сива економија, висока задолженост, како и екстремно низок животен стандард на населението. Последиците за ваквата состојба беа бројни. Прво, земјата беше економски најнеразвиена република во поранешна Југославија, па според тоа беше и најмалку подготвена во првите години од осамостојувањето да започне економски самостоен живот. Второ, воените дејствија на територијата на поранешна Југославија иако ја одминаа Македонија, се одразија крајно негативно врз македонската економија, бидејќи дојде до губење на дел од традиционалните пазари за македонските производи, а беше оневозможен и пристапот до пазарите на западните земји поради воените дејствија кои го попречија одвивањето на транспортот низ земјите од поранешна Југославија. Негативни последици имаше и ембаргото врз тогашна Југославија (Србија и Црна Гора), кое беше поставено од меѓународната заедница, но и ембарго кон Република Македонија од Грција. Трето, спорот кој беше наметнат од Грција околу името, го одложи приклучувањето на Република Македонија во меѓународните организации. Така, земјата остана затворена и без пристап до сообраќајната мрежа од север заради ембаргото врз Југославија и од југ заради ембаргото на Грција врз Македонија. Особено неповолно се одрази губењето на пристап до морските пристаништа, кои го отежнаа увозот на клучните производи, но и извозот на македонските производи.

Првите знаци на економско опоравување во земјата се забележаа во 1996 година, кога престана трендот на пад на БДП и за првпат по осамостојувањето се регистрира позитивна стапка на економски раст. За жал, предизвиците, особено оние од политичка и безбедносна природа не престанаа. Најпрво, во 1999 година, започна косовската

криза и бомбардирањето на Србија, а потоа и најголемиот предизвик, кој воедно и ја затресе севкупната стабилност во Република Македонија – конфликтот од 2001 година. Во овој период економијата повторно влезе во негативната зона на раст, а јавните расходи загрижувачки растеа. Веќе наредната година економскиот раст се врати во зоната на раст, кој за жал беше далеку зад просекот од останатите земји од Централна и Источна Европа.

Поинтензивен раст на БДП од над 5% беше регистриран во 2007 и 2008 година, кога и останатите економски перформанси бележеа нагорен тренд, вклучувајќи ги и СДИ, извозот, условите за водење на бизнис. И уште еднаш како по некое правило, Македонија беше исправена пред сериозен предизвик, токму во оние моменти кога се чинеше дека работите тргнуваат во добар правец. Големата финансиска и економска криза која ја зафати глобалната економија, силно зачука на вратата на Република Македонија. Иако, земјата во однос на падот на глобалната економија добро се справи со кризата, сепак не остана имуна на колапсот на финансиските пазари и назадувањето на развиените економии. Падот на БДП (иако минимален во споредба со останатите земји), малиот прилив на СДИ, намалувањето на извозот и на девизните резерви, како и големите притисоци врз платниот биланс, не можеа, а да не се одразат негативно врз македонската економија.

Република Македонија полека се враќа во зоната на раст на БДП, СДИ се враќаат на нивото од пред кризата со тенденција за понатамошен раст. Извозот расте, а бизнис климата континуирано се унапредува, јавните расходи се во границите на нормала, а интензивно се релаксира и монетарната политика што е предуслов за економски раст. Макроекономската стабилност е задоволителна и без сериозни знаци за идно влошување.

Сепак, надворешните предизвици, поврзани со долговната криза во Грција, но и во Италија, Шпанија и другите европски земји, која претставува потенцијална опасност за цела Европа, не смее да се запостави, бидејќи Република Македонија како земја аспират за членство во Европската унија е и најмногу упатена во трговските и воопшто во економските односи, токму со земјите од Европската унија. Така е невозможно да се очекува дека ќе остане непогодена од евентуалните економски и политички потреси во Унијата.

3.1.6.2. УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА МБОР ВО ИЗМИНАТИОТ ПЕРИОД ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија стана членка на Светската банка во 1994 година. Станувањето дел од Светската банка се покажа како стратешка одлука, со оглед на фактот што од зачленувањето, па се до денес, Банката даде огромна поддршка и имаше огромен придонес за зајакнувањето, стабилизирањето и воопшто за одржувањето на македонската економија и унапредувањето на живеењето во бројни сфери (образование, здравство, судство, социјална сфера, култура, инфраструктура и др.) од живеењето.

Активностите на МБОР во Република Македонија докажаа дека Банката не е само финансиска, туку е пред сè техничка, административна и стручна помош и поддршка.

Во периодот од 1994 до јануари 2013 год., во Република Македонија се реализирани повеќе од 1 милијарда САД\$,²³ и тоа 23 кредити преку Меѓународната Агенција за развој (ИДА) и 29 кредити преку МБОР. Истовремено, Македонија има примено и 180 милиони САД\$ врз основа на грантови. Активното портфолиото на Република Македонија, заклучно со јануари 2013 година изнесува 11 проекти²⁴ од областа на образованието, здравството, бизнис климата, социјалната заштита, земјоделството, инфраструктурата и друго. Вкупната вредност на МБОР кредити реализирани во Република Македонија во изминатиот временски период изнесува 427.903.297 САД\$, односно вкупно 59 проекти, кои во детали се дадени како прилог на овој труд. Обработката на проектите е извршена по хронолошки редослед, почнувајќи од проектите кои се реализирале први по осамостојувањето во 90-тите, и завршувајќи со оние кои се реализирани заклучно со јуни 2013 година. Комбинираните проекти помеѓу МБОР и ИДА се дадени во делот на прилози кој се однесува на ИДА проектите.

МБОР има огромна заслуга за воспоставувањето и одржувањето на макроекономската стабилност во земјата, за поддршка на процесот на транзиција и приближување кон Европската унија, за одржливоста на економијата во услови на политички конфликти и надворешни економски потреси и политички неприлики. МБОР беше првата институција која по итна постапка (high case) излезе со финансиска

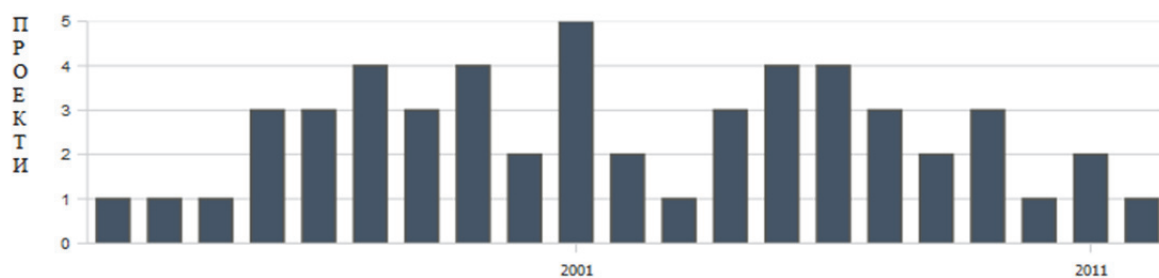
²³ “World Bank – Macedonia Partnership Country Program Snapshot October 2012”, World Bank, Washington D.C., 2012

²⁴ <http://www.worldbank.org.mk>

поддршка за време на косовската криза, но и подоцна за време на конфликтот од 2001 година и за време на финансиската и економската криза.

Во првата деценија од зачленувањето, соработката помеѓу Република Македонија и Светска банка се одвиваше комбинирани преку двете институции ИДА и МБОР. Како созреваше македонската економија, како се подобруваа економските перформанси и уловите на живеење и се зацврстуваа кредитоспособноста на земјата, се овозможи нејзино “матурирање“ и целосен прекин во користење на ИДА фондовите. Тоа се случи на 30 јуни 2001 година. Последниот кредит под ИДА услови беше искористен во фискалната 2002 година, кој беше одложен од 2001 година. Поконкретни податоци во однос на бројот на реализирани проекти по фискални години, секторите во кои беа насочени проектите, како и статусот на проектите (активни, затворени), од графиконите кои следат во продолжение.

Графикон бр.8 Број на проекти на Светска банка во Република Македонија во периодот 1992 - 2011 година

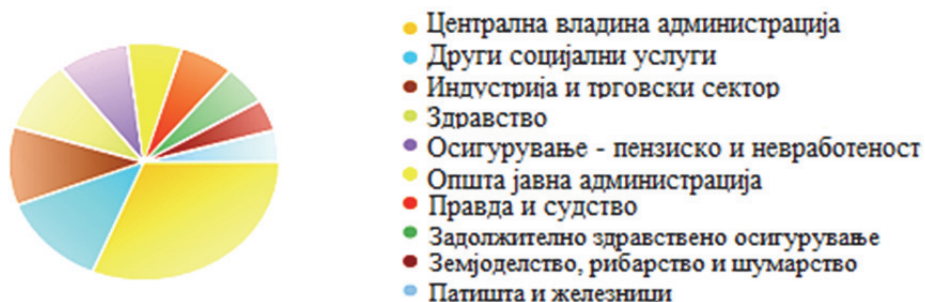
Извор: <http://www.worldbank.org>

Графикон бр.9 Статус на реализираните проекти на Светска банка во Р. Македонија

Извор: <http://www.worldbank.org>

Графикон бр. 10 Секторска дистрибуција на реализирани проекти на Светска банка во Република Македонија од осамостојувањето до почетокот на 2013 година

Извор: <http://www.worldbank.org>

Од графиконот бр.10 се гледа дека најголемиот дел од реализираните проекти на МБОР во Република Македонија се за централната владина администрација, што е и очекувано со оглед на целиот систем на реформи кој беше неопходно да се спроведе во процесот на транзиција на земјата во пазарна економија, која се темели на демократија и владеење на правото. Бројот на проекти кои МБОР ги реализира во последниве години се динамизира, а се измени и нивната намена, согласно со напредокот на македонската економија. Преку поддршка на проекти, но и преку техничка соработка, МБОР имаше огромен придонес за напредокот на Република Македонија во однос на условите за водење на бизнис, кои го детерминираат „дуинг бизнис“ показателот, кој го определува Светска банка. Така, во период по 2007 година, Република Македонија напредуваше во ова рангирање за 74 места, односно од 96 во 2007 година, на 22 во 2012 година. Поддршката на МБОР беше особено изразена на полето на спроведување на регулаторната гилотина, унапредувањето во спроведувањето на имотните права, особено во реформирањето на катастарот на недвижности, подобрувањето на ефикасноста на судскиот систем, олеснувањето на постапката за започнување и затворање на бизнис и друго. Соработката помеѓу Република Македонија и Светска банка континуирано се унапредува, при што истата се издигна на ниво на стратешко партнерство, кое за обврска имаше изработка на четиригодишна стратегија за партнерство со земјата, преку која се прецизира идната соработка помеѓу МБОР и Македонија. Во продолжение на трудот ќе се осврнеме на основните компоненти кои беа содржани во Стратегиите за партнерство со земјата(СПЗ) за периодот од 2007 – 2010 година, и за периодот од 2011 – 2014 година.

3.1.6.3. СТРАТЕГИЈА ЗА ПАРТНЕРСТВО СО ЗЕМЈАТА ЗА ПЕРИОДОТ ФИСКАЛНА 2007 –
ФИСКАЛНА 2010²⁵

Пред да започнеме со презентирање на податоците содржани во Стратегијата, би сакале да напоменеме дека истите се преземени од соодветниот документ изработен од страна на Светска банка.²⁶ Со Стратегијата беше покриен четиригодишен период од 2007 до 2010 година, и со неа се утврдија основните насоки и правци на соработката помеѓу Светска банка и Република Македонија. Во текот на анализираниот период Светска Банка реализираше вкупно 9 кредитни операции чиј вкупен износ изнесуваше 292 милиони САД\$. Во тие рамки 3 кредити се однесуваа на развојни политики, додека 6 беа инвестициски проекти. Во продолжение даден е преглед на реализираните кредити во периодот покриен со Стратегијата.

Табела бр. 4 Преглед на реализираните проекти на МБОР во Република Македонија во периодот 2007 - 2010 година

ФГ 07	- ТТФСЕ 2	20
	- ГЕФ Проект за одржлива енергија	Грант
	- Проект за зајакнување на земјоделството	20
	- ЦДПЛ 2	30
	ВКУПНО	70
ФГ 08	- Проект за локални патишта	105
	- ЦДПЛ 3	25
	ВКУПНО	130
ФГ 09	- Проект за развој на општините	25
	- Проект за условни парични трансфери	25
	ВКУПНО	50
ФГ 10	- ДПЛ 1	30
	- Дополнително финансирање: Катастар на недвижности и регистрација	12
	ВКУПНО	42
	ВКУПНО	292

Извор: D. Boskovski, R. Hamedoun“Annex 2: FY06-FY09 CAS Completion Report”, World Bank, Washington D.C., June 2010, str.40

²⁵ Според методологијата на Светска банка фискалната година се зема од 1 јули претходната година, до 30 јуни наредната година. Така на пример фискалната 2007 година, го опфаќа периодот од 1јули 2006 година, до 30 јуни 2007 година.

²⁶ “Стратегија за партнерство со земјата за Република Македонија за периодот ФГ 2007 – ФГ 2010“, Извештај бр. 54928-МК, Документ на Светска банка, Светска банка, Вашингтон, 2010

Основните цели содржани во Стратегијата се конзистентни со дефинираните владини приоритети во предвидениот период. Тоа се:

- Поттикнување на економски раст кој го поддржува креирањето на нови работни места и подобрувањето на животниот стандард.
- Унапредување на управувањето и транспарентноста во јавниот сектор.

Остварувањето на вака поставените цели е реализирано со помош на 280 милионска програма за кредитирање, со која се поддржува Владата во спроведувањето на длабоки реформи, преку комбинација на постојните кредитни програми со 10 нови проекти, предвидени за реализација во четиригодишниот период. Изработката на Стратегијата беше утврдена земајќи ги во предвид владините приоритети и барањата поставени согласно со барањата за ЕУ членство.

Анализата на остварените цели е извршена преку 4 кластери, и тоа:

- ***Раст и конкурентност***- На ова поле остварени се следните резултати:

Резултат 1. Зголемување на флексибилноста на пазарот на труд и намалување на даноците - Поддршката на Светска банка беше изразена преку кредитот за развојни политики (Programmatic Development Policy Loan). За таа цел беше донесен новиот Закон за работни односи, со кој се измени регулативата во неколку области поврзани со условите за вработување, колективното договарање, а се елиминараа и бројни ограничувања, кои беа идентификувани како пречки од страна на приватниот сектор. Сепак, придонесот на Банката не беше само во донесувањето на Законот, напротив, таа активно го поддржуваше и процесот на негова имплементација. Покрај тоа, на барање на Владата, Банката изготви три политички забелешки на база на извршеното истражување на работната сила. Од огромно значење беше и позитивното искуство и практики кои Банката ги користеше во некои други земји, пред се, Унгарија, Бугарија, Србија и други. Со поддршка на Банката беше изготвен и новиот Закон за мирно решавање на работните спорови, кој промовира нов пристап во работните односи и акционерите.

Резултат 2. Земјишна реформа - Воспоставување на ефикасен систем на земјишна администрација – Поддршката започна во 2005 година, кога и отпочна реализацијата на Проектот за катастар на недвижности со кој се поддржуваше развојот на ефикасен и ефективен катастар на недвижности и систем на регистрација, што треба да придонесе за развој на пазарите на земјиште и недвижности. Дополнително, финансирање на овој проект беше одобрен и од

страна на Бордот во мај 2010 година, а беше иницирано од добрите резултати остварени со реализацијата на првиот проект. Ефектите од проектот се забележителни. Катастарот на недвижности сега покрива 98% од територијата на Република Македонија. Донесен е нов Закон за катастар со кој се олеснува процесот на регистрација на земјиште, а има и значаен напредок во однос на капацитетот и начинот на управување со Агенцијата за катастар на недвижности, во насока на подобрување на квалитетот на услуги и ориентација кон клиентите. Како резултат на спроведените реформи се зголеми бројот на регистрирани трансакции од 42.116 во 2005 година, на 93.240 во 2009 година, а бројот на хипотеки порасна за 114%. Се скрати и времето за регистрација на трансакциите, па така сега 70% од трансакциите се завршуваат за еден ден, додека останатите 30% во рок од 3 до 8 дена. Поддршката на Банката во овој напредок се состои не само во финансиска, туку и во техничка помош. Банката, заедно со Шведската меѓународна агенција ја помогна трансформацијата на Државната геодетска управа во Агенција за катастар на недвижности.

Резултат 3. Подобрување на институционалните капацитети на институциите во земјоделскиот сектор во согласност со ЕУ стандардите – Поддршката на Банката беше преку Стратегијата за земјоделство и приклучување кон ЕУ и Проектот за зајакнување на земјоделството, одобрен во 2007 година. Според оценките на Светска банка достигнатите резултати се задоволувачки и покрај тоа што и понатаму остануваат сериозни предизвици. Со поддршка на ЕУ се подобри користењето на претпристапните фондови на ЕУ за рурален развој (IPA Fifth Component – IPARD). За одбележување е и фактот што дојде до значителен развој на ветеринарните капацитети, поради намалување на бројот на заболени животни и зголемување на бројот на животни кои се имунизирани. Од не помало значење е и изградбата на иригационите водни заедници со кои се покри значаен дел од земјоделската површина.

- ***Подобрување на бизнис климата***

Резултат 1. Подобрување на бизнис климата спорд индикаторите на Дуинг бизнис - Република Македонија го подобри својот ранг според Дуинг бизнис од 83 место во 2006 година, на 22 место во 2012 година. Според истражувањата, заклучено е дека постои драстично подобрување во многу области кои се значајни за водење на бизнис. Поддршката на банката во овој дел се спроведува со помош на проектот ПДПЛ. Согласно со реформите,

регистрацијата на фирмите не се врши повеќе во судовите и во повеќе државни институции, туку во Централниот регистар, со што се намали времето, трошоците и постапката за отворање на бизнис. Така, денес може да се отвори фирма за 24 часа, преку 3 постапки и со помалку од 50 €. Според глобалното рангирање на Дуинг биснис, во оваа област Република Македонија котира на високото 6 место во светот. Покрај проектот ПДПЛ од огромно значење беше и поддршката на Банката, преку советодавните услуги (Doing Business Reform Advisory Services), со кои се асистираше токму на оние реформи кои се клучни за поволна бизнис клима.

Од не помало значење беше и Проектот за институционално зајакнување, со кој се зајакнаа државните институции кои влијаат врз креирањето на бизнис клима и на тој начин директно се одговори на барањата поставени во одредени поглавја од преговорите со ЕУ. Тука беше и регионалната програмата за консолидирани финансиски извештаи во југоисточна и југоцентрална Европа (The road to Europe – Program of Accounting Reform and Institutional Strengthening – REPARIS), која беше подготвена од Светска банка, во соработка со ОЕЦД и Европската комисија, а беше финансирана од Данската и Австриската влада. Во овој период активно беше вклучена и Меѓународната финансиска корпорација (ИФЦ), која инвестираше 90 милиони САД\$.²⁷

Резултат 2. Намалување на регулативата која го кочи бизнисот - Преку Проектот за реформи во бизнис климата и институционално зајакнување (Business Environment Reform & Institution Strengthening Project – BERIS) се спроведе “Регулаторна гилотина“, со која се отстранија 200 непотребни законски и подзаконски акти, кои го кочаа бизнисот, а истовремено се намалија и таксите и другите давачки за формулари и документи во државните агенции и во другите институции кои се од значење за бизнис климата (Катастар, Централен регистар, Нотаријат и слично). Од големо значење беше и воспоставувањето на принципот на “Молчење на администрацијата“.

Резултат 3. Реформа во судството - Подобрување на ефикасноста на судскиот систем и подобрување на судската инфраструктура – поддршката на Светска банка се одвиваше преку проектот на МБОР за имплементација на реформите во правниот и судскиот систем и институционална поддршка, и преку проектот на

²⁷ За проектите за кои беше наменета оваа финансиска поддршка, ќе стане збор подолу во трудот, во делот во кој ќе се обработува Меѓународната Финансиска Корпорација – ИФЦ.

ИФЦ за разрешување на алтернативните спорови. Покрај со споменатите проекти, реформи во судскиот систем се опфатени и со проектот ПДПЛ.

Напредок во оваа област е постигнат во делот на:

- Намалување на просторот за одложување на судските спорови и формирање на Административен суд со што се постигна поголема специјализација на судовите.
 - Подобрена судска инфраструктура – преку изградба на девет нови судски згради, а во тек е изградбата на уште две.
 - Пренос на обврската за извршување на судските одлуки од судовите на извршителите со што судовите се ослободија од товарот на бројни неизвршени предмети.
 - Подобра регулатива и имплементациска рамка за стечај, преку носење на нов Закон за стечај, со кој се намали времето за затворање на фирма, од 3 години и 7 месеци, на 2 години и 2 месеци.
 - Поголема транспарентност при носење на одлуки преку почитување на меѓународните стандарди за транспарентност и фер постапка.
 - Зајакнување на капацитетите на институциите задолжени за имплементирање и контрола на реформите.
 - Инсталирање на информатички систем (Case Management Information System) во судовите на територијата на цела земја во соработка со УСАИД и Европската комисија.
- ***Подобрување на ефикасноста во образованието, здравството и социјалната заштита***

Резултат 1. Подобрување на училишната инфраструктура и квалитетот на образованието (основно и средно образование) – поддршката на Светска банка се оствари преку Проектот за модернизација на училиштата во вредност од 5 милиони САД\$. Истовремено, беше обезбеден и кредит од Данскиот доверителски клуб во вредност од 12,5 милиони САД\$. Со проектот се остварија неколку цели, и тоа:

- Подобрен е квалитетот на образованието преку воведување на планирањето и менаџментот во училиштата.
- Имплементирање на мерки за децентрализацијата на школскиот систем, со што истиот стана подобар и поефикасен. Се воведе и евалуациски процес кој ќе се реализира преку Просветниот

инспекторат, со што ќе се добиваат реални показатели за квалитетот на образовниот систем.

- Воспоставување на среднорочно и долгорочно планирање на централно ниво и во училиштата.
- Доделување на општински училишни грантови за 427 основни и средни училишта кои беа наменети за подобрување на училишната инфраструктура, хигиена и сигурност, како и за обука на учители и наставници.

Како резултат на спроведените реформи дојде до зголемување на бројот на запишани ученици во средно образование, кое достигна 95% од вкупниот број на ученици кои завршиле основно училиште, во споредба со 85% пред реализација на проектот. Истовремено, дојде до намалување на бројот на отпишани ученици на 1,9%, во однос на 2,1% претходно. Значајни подобрувања во периодот 2004 – 2007 год., беа регистрирани и во делот на перформансите на учениците.

Резултат 2. Подобра ефикасност и транспарентност на Фондот за здравствено осигурување, зајакнување на капацитетот на Министерството за здравство и зајакнување на Пензискиот фонд.

Резултат 3. Подобра администрација во здравството и наградување по системот според заслуги (трудот). Поддршката на Банката во здравствениот сектор се реализираше преку Проектот за управување со здравствениот сектор.

Резултат 4. Зголемена ефикасност и ефективност на социјалниот систем. Поддршката на Банката се обезбеди преку Проектот за имплементација на социјалната заштита.

- ***Подобрување на патиштата, железничката и локалната инфраструктура, намалување на трошковите и транспортните (трансакциските) трошоци, подобра ефикасност и одржливост на енергетскиот сектор.***

Резултат 1. Значаен придонес во модернизирањето на патната мрежа и унапредувањето на менаџерските капацитети на железницата. Се спроведоа политички и институционални реформи кои беа од клучно значење за реформирање и унапредување на споменатата област. Светска банка својата поддршка ја даде преку Проектот за реформи во железницата и Проектот за подобрување на постоечката регионална и локална патна мрежа.

Резултат 2. Подобрување на оддржливоста и ефикасноста на енергетскиот сектор – поддршката на Банката се одвиваше преку третиот проект за Република Македонија од Програмата на енергетската заедница од југоисточна Европа, со кој се зголеми капацитетот на дистрибутивната мрежа на државната компанија МЕПСО и се обновија 38 трафостаници на територијата на земјата, вклучувајќи ја и главната станица во Скопје.

Со оглед на фактот што преку проектите на Банката во досегашниот период се поддржуваа подобрувањата во стабилноста на енергетскиот сектор, додека заостануваше обновливата енергија, Банката во соработка со Владата во 2007 година го реализираше Проектот ГЕФ – грант за обновлива енергија.

Резултат 3. Подобрување на локалните услуги и на локалната инфраструктура во одредени општини – преку Проектот за подобрување на општинските услуги кој започна да се имплементира во 2009 година, Банката даде поддршка на процесот на формирање на стабилна и финансиски оддржлива локална власт. Поддршката се состоеше од доделување на финансиски средства на општините, но што е уште поважно се имплементираа успешни практики на финансиско менаџирање и правилна распределба на обврските.

Заклучно со јуни 2010 година, кредитното портфолио на Република Македонија со МБОР изнесуваше 14 проекти, со вкупна вредност од 319,7 милиони САД\$, од кои 201 милиони САД\$ останаа неповлечени. Малиот износ на повлечени средства според Банката се должи главно на три причини. Прво, заради комплексно дизајнираните проекти, второ, заради слабиот капацитет на Владата и нејзините институции и трето заради слабите менаџерски вештини на клучните личности во процесот на имплементација на Проектот (пречеста промена на тимовите во проектите, недостаток на координација помеѓу членовите и друго).

Покрај тоа што Банката вложува сопствени фондови, истовремено таа е и значаен мобилизатор на средства од други извори. Така на пример, во периодот покриен со стратегијата, со помош на Светска банка, Република Македонија повлече уште 40 милиони САД\$ во форма на грантови или кофинансирање од други извори, и повеќе од 100 милиони САД\$ во форма на паралелно финансирање.

3.1.6.4. СТРАТЕГИЈА ЗА ПАРТНЕСТВО СО ЗЕМЈАТА ЗА ПЕРИОДОТ 2011 - 2014 ГОДИНА²⁸

И во периодот кој е опфатен со Стратегијата за партнерство со земјата за 2011 – 2014 година, Светска банка предвидува продолжување на соработката со Република Македонија, бидејќи според оценките на Банката, и покрај значајниот напредок кој е постигнат во бројни области, и понатака остануваат бројни проблеми и предизвици со кои се соочува Република Македонија и кои треба да ги реши, а за кои секако дека и е потребна финансиска, стручна и техничка поддршка од Светска банка.

Согласно со Стратегијата, основните цели на Банката за четиригодишниот период ќе бидат: “Да се обезбеди селективно и фокусирано финансирање, знаење и советодавни услуги како поддршка за побрз, посеопфатен и поеколошки економски раст”.²⁹ Поконкретно, целите согласно со Стратегијата се:

- Побрз раст преку зголемување на конкурентноста – Банката ќе обезбеди поддршка за подобрување на макроекономската стабилност и зголемување на конкурентноста, преку учество во проекти од различни области. Поддршката на Република Македонија и е потребна особено сега кога се соочува со неизвесно економско и финансиско опкружување, кое настапи по големата економска и финансиска криза. Регионот на Европа и Централна Азија беше најпогоден од кризата, така што главните трговски и финансиски партнери на Република Македонија потешко се опоравуваат од кризата. Тоа претставува сериозна опасност, бидејќи капиталот ќе биде оскуден, а увозот бавен.

За да се оствари оваа цел, Банката ќе остане посветена во идниот четиригодишен период на следниве области:

- Задржување на макроекономска стабилност.
- Земјишна реформа – воспоставување на ефикасен систем на земјишна администрација.
- Реформи во судството – Подобрување на ефикасноста на судскиот систем и подобрување на судската инфраструктура.

²⁸ Податоците кои се содржани во овој дел се преземени од Стратегија за партнерство со земјата за Македонија за периодот 2011 - 2014 – Извештај бр. 54928 – МК“, Оддел за Југоисточна Европа и Централна Азија, Светска банка, 20 септември 2010

²⁹ Ибид. стр.94

- Општински услуги – Подобрување на локалните услуги и инфраструктура во избрани области.
 - Патишта – Подобрување на патната инфраструктура и отпорноста кон климатски промени и зајакнување на управните капацитети.
 - Реформи во образованието – Подобрување на квалитетот на високото образование.
 - Зголемување на финансирањето и инвестициите во конкурентски полиња.
- Посеопфатен раст преку зајакнување на можностите за вработување и социјална заштита - Банката ќе продолжи во идниот четиригодишен период да ги поддржува иновативните и ефективните инвестиции за социјална заштита и човечки капитал. Со оглед на фактот што во изминатиот период напорите на Банката и на властите во земјата не успеаа да дадат некој позначителен резултат во поглед на намалувањето на сиромаштијата, од исклучителен интерес останува борбата со сиромаштијата. Согласно со барањата на Светска банка многу е важно да се осигура дека поддршката ќе стигне до најсиромашните и најранливите категории на луѓе. Големо внимание ќе се посвети на капиталот кој е пресуден за долгорочен развој на конкурентноста и за креирање на работни места. За да се постигне тоа ќе се стимулираат реформи со кои ќе се влијае на зголемување на квалитетот во образованието. Затоа, Банката во идниот четиригодишен период ќе остане посветена на:
 - Развој на мрежа на социјална заштита - осигурување дека паричните надоместоци ќе доаѓаат до најранливите.
 - Продолжување на реформите во здравството – подобрување на резултатите во здравството.
 - Проширување на можностите за вработување – намалување на пречките за вработување.
 - Поеколошки раст преку поодржливо користење на ресурсите - Банката ќе изработи голема програма за аналитичка работа, со која треба да и се помогне на Република Македонија подобро да го разбере значењето на инвестициите во зелените сектори и на “озеленувањето “ на кафеавите сектори. Покрај останатото, со оваа програма се очекува да се помогне во адаптацијата кон

климатските промени и да се намали емисијата на јаглерод. За остварување на оваа цел, Банката ќе биде вклучена во реформи во следниве области:

- Енергетика – Подобрување на ефикасноста на енергетскиот сектор и на еколошката оддржливост.
- Водостопанство и цврст отпад – Зајакнување на капацитетите за интегрирано управување со водите во согласност со Рамковната директива за води на ЕУ.
- Земјоделство – Усогласување на секторот со условите на ЕУ; зајакнување на конкурентноста на секторот; адаптација на климатските промени.
- Креирање на политики за поддршка на еколошкиот раст и борба со климатските промени.

Целите кои Светска банка ги постави со Стратегијата за партнерство се формулирани во согласност со Регионалната стратегија на групацијата на Светска банка за Европа и Централна Азија, и се во функција на остварување на директивите поставени од страна ЕУ. За периодот покриен со Стратегијата, Банката предвидува финансирање на помал број на проекти, но со поголема вредност. Банката планира преку МБОР да ангажира нови средства со вкупна вредност од 100 милиони САД\$ во 2011 и 2012 година, а на барање на Владата дозволи да се одобри истиот износ од 100 милиони САД\$ за 2013 и 2014 година. Сепак, конечниот износ на финансиска поддршка ќе зависи од капацитетот на МБОР, но и на Владата.

Поддршка според Стратегијата е предвидена и од Меѓународната финансиска корпорација (ИФЦ), која се очекува да изнесува 100 милиони САД\$. Поддршката ќе биде насочена кон следниве области: подобрување на конкурентноста, климатските промени, развојот на јавното приватно партнерство за нови хидроенергетски постојки, функционирање и одржување на патиштата и управување со цврстиот отпад.

Од табелите број 5 и број 6 кои следат во продолжение ќе може да се видат тековните проекти на Светска банка во Република Македонија во 2011 год., и новите активности на Светска банка кои се предвидени за време на реализација на Стратегијата за партнерство со земјата за 2011 - 2014 година.

Табела бр.5 Тековни проекти на Светска банка во Република Македонија
во 2011 година

Побрз раст: Конкурентност		Посеопфатен раст: Можност за вработување и социјална заштита		Поеколошки раст: Еколошка одржливост и климатски акции	
Тековни инвестициски проекти (датум на затворање)					
Деловно опкружување	ФГ11	Модернизација на обр.	ФГ11	Проект за одржлива	ФГ12
Реформа на железниците	ФГ11	Управување со	ФГ11	енергија (ГЕФ)	
ECSEE APL3	ФГ11	здравствениот сектор		Проект за зајакнување	ФГ12
Проект за правна и	ФГ12	Заем за спроведување на	ФГ11	на земјоделството и	
правосудна имплементација		соц. заштита (СПИЛ)		пристапување	
Втор проект за олеснување	ФГ12	Проект за условени	ФГ14		
на транспортот и трговијата		парични трансфери			
Проект за катастар на	ФГ14				
недвижности и рег.					
Проект за регионални и	ФГ14				
локални патишта					
Проект за подобрување на	ФГ14				
општинските услуги					

Извор: “ Стратегија за Партнерство со Р.Македонија за периодот 2011-2014 – Извештај
54928-МК“, Оддел за југоисточна Европа и Централна Азија, Светска банка, 20.09.2010

Табела бр.6 Нови кредитни и останати активности на Светска банка во Република
Македонија за 2011 – 2012 година.

Нови операции ФГ11-12 (датум на почнување)					
Дополнително финансирање (ECSEE APL3)	ФГ11	Гаранција заснована на политики	ФГ11	Управување со катастрофи ПОРК	ФГ11
				Дополнително финансирање за општи - нски инвестиции	ФГ12
Без позајмување (AAA) ФГ11-14 (датум на почнување)					
Регионален РЕПАРИС	ФГ11	Програмска проценка на	ФГ11-	ТП за енергетска	ФГ11
Високо образование AAA	ФГ11	сиромаштијата во	ФГ14	ефикасност	ФГ11
Нац. студија за набавки	ФГ12	Западен Балкан		Сеопфатна оценка на	
Регионална студија за	ФГ12	ТП за реформа на	ФГ12	водостопанскиот	ФГ12
иновации во Зап. Балкан		пазарот на трудот		сектор	
Програмски финансиски	ФГ11-	ТП за наука/технологија	ФГ12	Поеколошки раст и	ФГ12
сектор за Западен Балкан	ФГ14	ТП за здравствени	ФГ13	климатски промени	
		политики		ТП за земјоделството и	ФГ12
				климатските промени,	
				ТП за градење	
				капацитети за	
				водостопанството	

Извор:“ Стратегија за Партнерство со Р.Македонија за периодот 2011 - 2014 – Извештај
54928-МК“, Оддел за југоисточна Европа и Централна Азија, Светска банка, 20.09.2010

Од табелата бр.6 може убаво да се види дека поддршката на Светска банка не е само финансиска, туку многу повеќе. Се гледа дека Банката во текот на 2011 и 2012 беше вклучена во уште 14 активности кои не се директно поврзани со давање на финансиска поддршка, туку се однесуваат на подобрување на условите во повеќе области кои се од клучно значење за постигнување на целите кои Банката ги има поставено со оваа Стратегија.

3.2.МЕЃУНАРОДНОТО ЗДРУЖЕНИЕ ЗА РАЗВОЈ –ИДА

Откако заврши обновата на земјите по завршувањето на Втората светска војна, МБОР го фокусира своето внимание на земјите во развој. Веќе во 50-^{те} години стана јасно дека сиромашните земји имаат потреба од друг облик на поддршка и од поповолни услови, отколку условите по кои МБОР ги доделува кредитите. Затоа, на иницијатива на САД неколку земји членки на Светска банка одлучија да се формира агенција, чија основна функција ќе биде позајмување на најсиромашните земји, под што е можно поповолни услови. За таа цел, се формира ИДА на која се гледаше како на начин преку кој ќе им се помогне на оние кои “немаат“, преку ставање на располагање на фондови под високо концесионални услови. Имено, финансиската поддршка која ја дава ИДА е во форма на бескаматни кредити и грантови, со долг рок на отплата од 25 до 40 години, вклучително и грејс период од 5 до 10 години. ИДА обезбедува и 100% грантови за земјите кои имаат висок ризик или проблеми со долгот, а оние кои имаат среден ризик и средни долговни проблеми примаат 50% поддршка во форма на грантови. ИДА е сигурно еден од најголемите извори на финансиска поддршка за 81 светски најсиромашни земји, од кои 39 држави доаѓаат од Африканскиот континент. Таа е најголем поединечен извор на донации за основни социјални услуги, за поттикнување на економскиот раст во најсиромашните земји, за намалување на нееднаквоста, за подобрување на животниот стандард и условите на живеењето, за борба со епидемиите и болестите во сиромашниот свет, за постконфликтно рехабилитирање.

Како што веќе споменавме, Светска банка ги групира земјите според нивото на доход, со цел да го одреди типот на поддршка за кој може секоја земја да аплицира. Рангирањето на земјите се врши секоја година на 1 јули, и истото важи до крајот на фискалната година. Прагот на достапност за ИДА фондовите за фискалната 2012 година изнесуваше 1.175 САД\$, но за нејзините фондови може да аплицираат и некои

мали островски економии, кои иако имаат доход пер capita над одредениот праг, поради недостиг од кредитоспособност не може да аплицираат кај МБОР, па ги користат ИДА фондовите. Некои земји, како што се Индија и Пакистан се подобни за користење на ИДА фондовите според доходот по глава на жител, но истовремено се и доволно кредитоспособни за користење на финансиска поддршка на МБОР. Во моментот на пишување на трудот, 81 земја со вкупна популација од 2,5 милијарди жители, односно половина од вкупниот број на жители во земјите во развој се подобни за користење на финансиската поддршка на ИДА, од нив околу 1,5 милијарди жители живеат со помалку од 2 САД\$ дневно.

3.2.1 ОДНОСИТЕ НА ИДА СО ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Од основањето па се до денес, ИДА има вкупно доделено 228 милијарди САД\$ кредити и грантови, во вкупно 108 земји, односно во просек годишно по околу 15 милијарди САД\$, од кои поголемиот дел, односно околу 50% се насочени во Африка. Во фискалната 2011 година ИДА додели вкупно 16,3 милијарди САД\$, од кои 17% во форма на грантови. Истата година беа реализирани вкупно 228 нови операции.

Најголеми 10 ИДА позајмувачи во фискалната 2011 година (без регионалните кредити) беа:

1. Бангладеш - 2.139 милиони САД\$;
2. Индија - 2.072 милиони САД\$;
3. Пакистан – 1.292 милиони САД\$;
4. Виетнам – 1.280 милиони САД\$;
5. Етиопија – 630 милиони САД\$;
6. Гана – 605 милиони САД\$;
7. Нигерија – 535 милиони САД\$;
8. Кенија – 490 милиони САД\$;
9. Танзанија – 420 милиони САД\$;
10. Мозамбик – 413 милиони САД\$.

Проектите на ИДА се главно насочени кон образованието, здравството, обезбедувањето на чиста вода, канализација, заштита и одржување на животната околина, создавање на поволна бизнис клима, инфраструктурен развој и институционални реформи. Со овие промени се трасираше патот кон економски раст и развој, креирање на работни места, повисок доход и воопшто подобри услови за живеење.

Во фискалната 2011 година, секторската дистрибуција на финансиската поддршка на ИДА беше распоредена на следниов начин: Инфраструктура – 42% од вкупно распоредените фондови; Јавна администрација и Правда – 23%; Социјален Сектор – 20%; Земјоделство – 8%; Индустрија – 6%; Финансии – 1%.

Покрај давање на финансиска поддршка, ИДА е активна и со други операции преку кои обезбедува поддршка и помош за своите земји-членки. Имено, ИДА изработува аналитички студии за развој на научна база за дизајнирање на политики за намалување на сиромаштијата, а ги советува и владите околу начините преку кои ќе може да се прошири економскиот раст и да се заштитат сиромашните од економски шокови. ИДА ја координира и донаторската асистенција, како поддршка на сиромашните земји кои не можат да управуваат со сервисирањето на долгот. За таа цел, ИДА има развиено и систем за алоцирање на грантови, кој е базиран на ризикот од презадолженост и е специјално дизајниран да може да им помогне на земјите во постигнување на одржливост на долгот.

Поконкретно околу поддршката на ИДА за најсиромашните земји ќе зборуваме во продолжение на трудот, каде ќе се осврнеме на секторската дистрибуција на финансиската поддршка на ИДА.

3.2.1.1. ПРИДОНЕСОТ НА ИДА ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Се смета дека образованието е пресудно за човечки развој и дека е еден од најсилните инструменти за борба против сиромаштијата. Образованието е значаен двигател на индивидуалниот и општествениот развој и има влијае врз унапредувањето на здравството, врз промовирањето на полова еднаквост, врз воспоставувањето на мир, стабилност и економски раст. Целта на ИДА е да обезбеди непосреден глобален пристап до училишта за најсиромашните групи, да обезбеди подобар квалитет во образованието и да стимулира преземање на поодлучни чекори за вклучување, особено на девојчината и жителите од руралните средини во образовниот процес. Се проценува дека околу 264 милиони млади воопшто не посетуваат училиште и дека високото образование е недостапно за огромен број на население.

Изминатата декада земјите во развој преку поддршка на ИДА забележаа образовна експанзија, при што е постигнат забележителен прогрес, особено во порастот на бројот на лица кои завршиле основно образование. Сепак, сеуште постои глобално заостанување зад поставените Милениумски цели. Во Суб - Сахарска Африка бројот на лица кои завршиле средно образование се движи околу 60%, и покрај постигнатиот прогрес во однос на половата еднаквост. Во 2008 година околу половина од децата кои глобално не посетуваат училиште потекнуваат од Суб - Сахарска Африка и повеќе од $\frac{1}{4}$ од Јужна Азија.

Во текот на изминатите десет години ИДА силно го поддржуваше унапредувањето на образованието во Африка и Јужна Азија, насочувајќи таму повеќе од 80% од поддршката наменета за образование. Околу половина од оваа поддршка беше наменета за основно образование и полова еднаквост, а значаен дел беше наменет и за изградба на училишта, обука на учители, подобро управување со училиштата и друго.

Од 2000-та год., од вкупно 24 милијарди САД\$ кои Светска банка ги намени за проекти од областа на образованието, повеќе од половина, односно 12,6 милијарди САД\$ беа доделени од страна на ИДА. Поддршката на ИДА насочена кон образованието порасна на рекордно ниво на повеќе од 2,1 милијарди САД\$ во фискалната 2011 година. Истата година ИДА одобри и 2 големи образовни проекти во Индија, со вкупна вредност од 1,05 милијарди САД\$, кои треба да овозможат зголемување на бројот на запишувања и завршувања во основно училиште и со кој треба да се подобри квалитетот на инженерското образование. Една од одобрените операции за Индија е дополнителното финансирање на Вториот проект за основно образование, кој е најголема поединечна кредитна операција, откако Светска банка започна со финансирање на образованието во 1962 година. Притоа, кредитирањето на образованието вклучува не само строго кредитирање, туку и аналитичка работа, изградба на капацитети, образовни експерти, политички совети и друго.

Како последица на масовната поддршка која ИДА ја даваше во изминатиот период за образованието, постигнати се следниве резултати:

- $\frac{3}{4}$ од земјите во Јужна Америка и Карибите, Европа и Централна и Источна Азија и Пацификот ги достигнале или се на добар пат да ги достигнат Милениумските развојни цели.
- Вкупниот број на деца кои во изминатата декада не оделе во училиште се намалил од 106 милиони САД\$ на 69 милиони САД\$.
- Во период од десет години зголемен е бројот на женски деца кои се запишале во училиште, и тоа од 91 женски на 100 машки во основно училиште, односно 88 женски на 100 машки деца во средно, на 96 женски на 100 машки во основно и 95 женски на 100 машки во средно.
- Во Суб - Сахарска Африка зголемен е просечниот број на запишани во основно училиште од 58% на 76% за една декада. Некои земји како Етиопија, Мауританија постигнале огромни чекори напред.

- Преку проекти на ИДА во изминатата деценија се обучени 3 милиони нови учители и изградени се повеќе од 2 милиони нови училници, од кои корист имаа околу 105 милиони ученици годишно.
- Создадени се преку 100 образовни публикации, извештаи и други информативни производи, чија основна цел е зголемување на обемот на знаење во некои области, како што се: финансирање на високото образование во Африка, децентрализирано донесување на одлуки во училиштата, манаџмент во образованието и друго.

Како позабележителни резултати во образованието по поделни земји се следните:³⁰

- Преку школски здравствени програми во Кенија се намали отсуството на учениците за 25% и се обезбедија подобри услови за учење.
- Зголемен е бројот на женски ученици во Камбоџа за 30%.
- Во Молдавија се зголеми вниманието на раниот развој на децата на територијата на цела држава на 75%, додека во руралните средини од 51% во 2003 год., на 66% во 2009 година.
- Во Јемен во последните осум години се зголеми бруто стапката на упис на девојчиња во средно од 49% на 78%.
- Зголемен е бројот на девојчиња кои добиле диплома за завршено средно образование во Бангладеш од 39% во 2001 година, на 62,8% во 2008 година.
- Во Авганистан со помош на грантовите се овозможи повторно отворање на 18 јавни институции, само неколку години по војната. Исто така, зголемен е бројот на запишани во високо образование од 25,000 во 2002 година, на 40,000 во 2005 година. Запишувањето на девојчиња достигна 22%, само пет години по укинувањето на забраната за нивно запишување.

³⁰ <http://www.worldbank.org/ida/>

3.2.1.2. ПРИДОНЕСОТ НА ИДА ЗА РАЗВОЈ НА ЗДРАВСТВОТО

Финансиската поддршка на ИДА за здравје, исхрана и население во текот на изминатата декада изнесуваше 25 милиони САД\$ годишно. Со оваа поддршка околу 47 милиони луѓе добија пристап до базични здравствени услуги, имунизирани се 310 милиони деца и обезбедена е терапија за 2 милиони болни од СИДА. ИДА беше, и во иднина ќе биде силно посветена на постигнување на Милениумските развојни цели во делот на здравството.

Како резултат на поддршката на ИДА во изминатиот период добиени се охрабрувачки сигнали во делот на намаленото ширење на некои болести, особено сида и маларија, но сепак и понатака останува многу да се направи. Поради крвкитот здравствен систем во земјите корисници на ИДА фондовите, не може да се постигнат повисоки резултати. Прогресот во делот на мајчиното здравје и исхраната е мал, бидејќи тоа е во директна зависност од способноста на здравствениот систем да допре до најсиромашните. Потребно е зголемување на капацитетот на здравствениот сектор и подобрување на квалитетот на здравствените услуги.

Остварувањето на овие цели е попречено од минатото исполнето со финансиски кризи, кризи поради недостиг на храна, нафтени кризи, кои заедно доведоа 64 милиони луѓе во сиромаштија. Особено неповолно влијание имаше големата финансиска и економска криза од 2007 година, која крајно негативно влијаеше на здравствениот стандард на најсиромашните жители. Од тие причини Светска банка ги зголеми расположивите фондовите за ИДА, од 500 милиони САД\$ во 2008 година, на 1,2 милијарди САД\$ во 2009/2010 година.

Веќе рековме дека здравствените услови во сиромашните земји се очајни и мора уште многу да се направи за да се постигне значаен напредок и да се достигнат Милениумските развојни цели. Сепак, вредно е да се напоменат неколку факти кои се доказ за поддршката на ИДА за здравството во изминатиот период:³¹

- Намалена е смртноста кај децата помали од 5 години во ИДА земјите од 134 на 1000 деца во 1995 година, на 105 во 2007 година.
- Во периодот помеѓу 2004 - 2006 година преку ИДА проектите обучени се 78,000 здравствени експерти.

³¹ Ибид.стр.90

- Во периодот 2005 - 2010 година, ИДА насочи вкупно 5,6 милијарди САД\$ во здравството. Тоа придонесе за зајакнување на здравствениот систем, за чија цел беа наменети најголемиот дел од 30% од вкупните ИДА средства за здравство. За здравјето на децата беа наменети 18%, за туберкулоза и маларија 12%, за репродуктивното здравје 11%, за хив сида 10%, за исхрана 5%.
- ИДА поддршката за здравство во просек изнесуваше 780 милиони САД\$ во изминативе десет години.
- Свкупната поддршка за здравство во изминатите пет години се дуплирала, достигнувајќи 17 милијарди САД\$ во 2006 година, главно од глобалните здравствени партнерства и билатерални и приватни фондови.
- На повеќе од 47 милиони луѓе, им се обезбедени основни здравствени услуги и исхрана.
- 310 милиони деца се имунизирани, што е идентично на 4 пати колку бројот на сите ученици во САД.
- 23,000 здравствени објекти се изградени, преправени или опремени и 1,8 милиони здравствени работници се обучени за да се подобри квалитетот на здравствените услуги.
- Набавени или дистрибуирани се 33 милиони мрежи против комарци, како заштита од маларија. Според една студија изработена во Кенија, намален е бројот на болни за 25%.
- Во Сенегал е обезбедена мултисекторска здравствена програма која беше организирана во соработка со општинската, локална власт, здравствените власти и цивилното општество. Како резултат на реализацијата на оваа програма, националната стапка на неухранетост се намали од 22% на 17%.
- Во Руанда, ИДА даде поддршка за подобрување на здравствениот сектор и управувањето. Како резултат на оваа поддршка здравственото осигурување покрива 70% од вкупното население, збогатени се услугите за сиромашните деца, зголемено е семејното планирање од 10% на 27%, намалено е ширењето на маларијата за 62%.
- Во Авганистан со помош на проектите на ИДА милиони луѓе од руралните средини за првпат добија пристап до примарни здравствени

услуги, а националното ниво на покриеност со здравствени услуги се зголеми од 9% од вкупната популација во 2003 година, на 85% во 2008 година.

3.2.1.3. ПРИДОНЕСОТ НА ИДА ЗА РАЗВОЈ НА ТРАНСПОРТОТ

Развојот на транспортот е круцијален за економски раст, намалување на сиромаштијата и постигнување на Милениумските развојни цели. Согласно со Стратегијата на Светска банка за транспорт, се бара транспортот да биде сигурен, чист и достапен. И, ИДА како дел од групацијата на Светска банка е интензивно посветена на остварување на целите предвидени со Стратегијата. Така, преку фондовите на ИДА во изминатите десет години изградени се, рехабилитирани или одржувани приближно 260,000 км, односно 150,000 км патишта во руралните и 110,000 км патишта во урбаните средини, а изградени се и 10,700 мостови, од што корист имаат приближно 75 милиони луѓе во ИДА земјите.

Корист од унапредувањето на транспортот најмногу имаат најсиромашните. Јасно е дека без оглед колку и да има добро опремени болници, со стручни доктори и современа медицинска опрема, доколку граѓаните од руралните средини немаат пристап до нив, тие нема да имаат и корист од истите. Согласно бројните студии, намалувањето на сиромаштијата е ефективна кога општините веќе имаат подготвен пристап во секое време до есенцијални услуги и пазари.

Сепак, и покрај значителниот напредок во делот на развојот на транспортот, и понатака остануваат бројни предизвици и проблеми. Се проценува дека околу 1 милијарда луѓе, односно околу 40% од руралната популација во земјите кои ги користат фондовите на ИДА имаат недостаток од директен пристап до патишта кои може да се користат без оглед на временските услови. Исто така, докажано е дека поради недоволно знаење и искуство за правилно одржување на патиштата, скратено е времето и трајноста на многу инфраструктурни патишта, особено во руралниот патен сектор. Растат и проблемите поврзани со одржување на патиштата во урбаните средини, заради масовното зголемување на урбаната популација, зголемувањето на бројот на возилата и недостигот или отсуството на јавен транспортен систем.

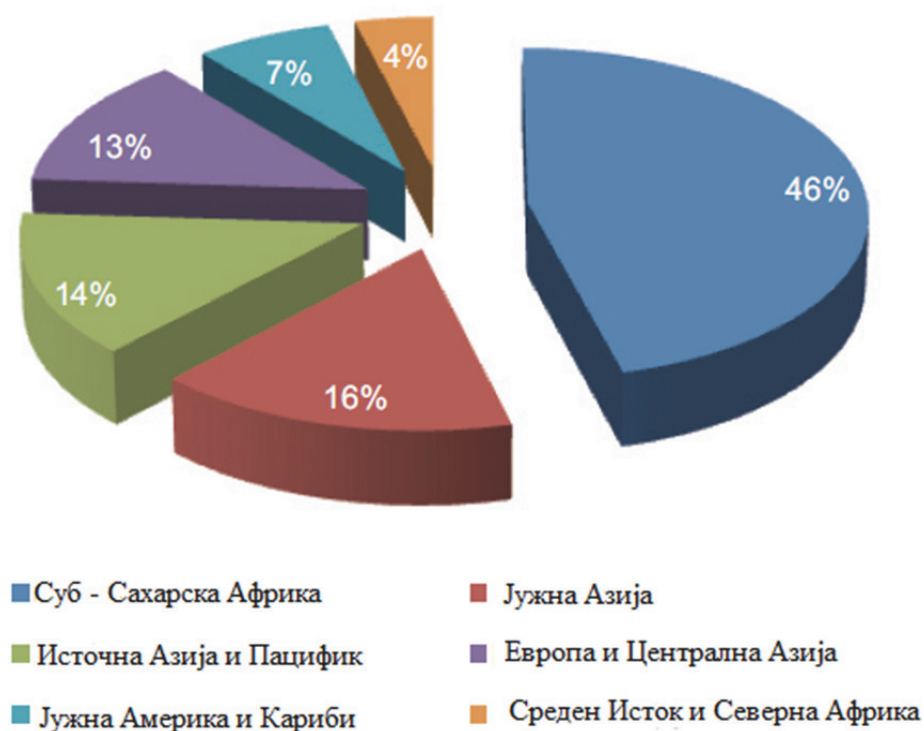
Во вакви услови од огромно значење се активностите на ИДА, која нуди мултидисциплинарна поддршка, почнувајќи од асистирање на владите при креирање на национални и рурални транспортни политики, стратегии и програми, па се до развој

на широкосекторски пристап и мулти донаторска кооперација за инвестирање во руралниот транспорт. ИДА е вклучена и во процесот на подготовка, финансирање, управување и имплементирање на инвестициски проекти од областа на транспортот.

Во изминатите десет години транспортните приоритети на ИДА беа изградба, рехабилитација и одржување на патишта и железници, кои досега претставуваа 74% од вкупните позајмувања во секторот транспорт. Во рамките на оваа категорија, најголем дел заземаат руралните патишта кои сочинуваат $\frac{3}{4}$ од вкупните кредити. Не помало значење ИДА посветува и на институционалниот развој, што зазема 17% од вкупните ИДА кредити. Останатите 9% беа наменти за испорака, воздушен транспорт, пошти и железници.

Во периодот 2001 – 2010 год., ИДА инвестираше вкупно 12,6 милијарди САД\$ во транспорт, од кои 9,3 милијарди беа наменети за патишта и железници. Вкупно, реализирани се 277 проекти. Околу 650 милиони САД\$ беа наменети за рурални патишта. Од вкупно 181 реализирани рурални проекти околу 95% беа во Африканскиот регион, а во истиот регион беа насочени и најголемиот дел од проектите за изградба на патишта и железници, што може да се види и од графиконот кој следи во продолжение.

Графикон бр. 11 Регионална дистрибуција на ИДА фондовите за патишта и железници во периодот 2001 – 2010 година

Извор: World Bank Business Warehouse

Графиконот ја потврдува нашата констатацијата дека најголемиот дел од проектите се реализирани токму во Африка, потоа следи Јужна Азија, Источна Азија и Пацификот и останатите.

Глобалното значење на ИДА и долгорочната соработка со национални и локални клиенти, имаше огромен придонес за одржување на патиштата, намалување на транспортните трошоци, развој на интегрираното рурално планирање, кои се клучни за унапредување на транспортот. ИДА во изминатиот период изгради силен капацитет, кој и овозможи да предлага решнија и институционални иновации при имплементација на нови проекти и програми.

За подобро разбирање на улогата и значењето на ИДА за развојот на транспортот во сиромашните земји во изминатиов период, ќе ни послужат неколку факти.³²

- Боливија – Се проценува дека корист од реализацијата на проектите на ИДА имаа 1,3 милиони жители. Користа беше изразена преку намалени патни трошоци, дуplo зголемена густина на сообраќајот и зголемена брзина на возилата (во просек од 33 км/ч, на 80 км/ч).
- Виетнам – Втор рурален транспортен проект – 103 милиони САД\$ поддршка на ИДА за рехабилитација на 7,600 км патишта и 26 км мостови. Искористеноста на патиштата во периодот помеѓу 2002 и 2004 година порасна за 70% и се намали времето за патување во просек за 12%. Преку добрите патишта се овозможи побрз пристап до здравствени услуги, училишта и слично. Од проектот корист имаше и приватниот сектор, особено малите компании, чие учество во градбата на инфраструктурните објекти предвидени со проектот се зголеми од 35% во првата година, на 100% во последната година. Анализите покажаа дека секој инвестиран долг во патишта го зголемил земјоделското производство за 3 години. Со подобрување на транспортната мрежа се придонесе за намалување на сиромаштијата кај 210,000 луѓе, во период од 5 години.
- Бутан – Втор проект за рурален пристап – Со овој проект се овозможи финансирање преку грантови во износ од 10 милиони САД\$ за поддршка на изградба на 65 км патишта, и за подобрување на состојбата на 24 км постоечки патишта. Корист од реализацијата на овој проект главно имаат 12,000 рурални жители од неколку села. Пред реализацијата на овој проект споменатите жители

³² Ибид.стр.90

на руралните села беа оддалечени од 4 – 62 км од патиштата, односно од 1 час до 15 часови пеш. Со завршувањето на проектот се очекува дека 60% од руралните жители ќе патуваат најмногу 30 минути до патиштата, односно растојание од 2 км.

- Сенегал – преку поддршката на руралната инфраструктура се овозможи значително подобрување на патиштата, зајакнување на децентрализацијата и финансирање на микропроекти. Корист имаа жителите на 110 рурални општини, кои добија далеку подобар пристап до училиштата (децата сега во просек пешачат до училиште 10 минути), здравствените услуги, и друго.
- Индија – се покажа дека трошоците за патување во изминатиот период имаа најголемо влијание врз сиромашните во руралните средини. На секои 1 милион рупии (22,000 САД\$) инвестирани во рурални патишта, ослободени се 163 жители од сиромаштија.

3.2.1.4. ИДА ПРИДОНЕСОТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ПРИСТАПОТ ДО ЧИСТА ВОДА И САНИТАРНИ УСЛУГИ

Се проценува дека 559 милиони жители во земјите кои ги користат ИДА фондовите немаат пристап до чиста вода, односно на секои седум жители, еден нема пристап до чиста вода. Апсурдно е што иако 2/3 од земјината површина е покриена со вода, само 1% од неа е квалитетна за пиење. Факт е дека во просек секојдневно повеќе од 1 милијарда луѓе се борат да дојдат до вода за пиење која нема да го загрози нивното здравје. Апсурдно, но постои. Земја со огромно богатство на дијаманти, злато, какао, го нема она што е најпотребно - чиста вода за пиење. Тоа беше реалноста на Гана во 90^{те} години, каде 2/3 од населението живееше во рурални подрачја, а само 35% имаше пристап до квалитетна вода. Најчестите пет болести од кои страдаа тамошните жители беа поврзани со маларија, дијареја, кожни болести, цревни заболувања, кои се директна последица на недостиг од чиста вода.

Пристапот на ИДА на ова поле е повеќестран. Активностите се насочени кон правилно менаџирање со водените ресурси, кон развој и промовирање на интегрирано планирање со водените ресурси, спроведување на институционални реформи, и инфраструктурна надградба на различни сектори.

Финансиската поддршката на ИДА во овој сектор е голема, и во периодот 1998 - 2010 година изнесуваше околу 577 милиони САД\$ годишно, достигнувајќи рекорд

од 1,67 милијарди САД\$ во 2010 година, што е пораст од 50% во однос на 2009 година. Кредитите пред се беа сконцентрирани кон Африка, која прими половина од ИДА кредитите насочени кон овој сектор во периодот од 1998 година, до денес. Остатокот од средствата беа насочени кон Средниот Исток, Јужна Азија (особено Индија и Јемен), и други.

Резултатите од овие сестрани напори на ИДА дадоа многу резултати, од кои позначајните се:

- Пристапот до чиста вода во сите земји кои користат ИДА поддршка порасна од 65% во 90^{те}, на 76% во 2008 година.
- Иако пристапот до канализација е далеку полош, тој сепак се зголемил од 21% во 90-те, на 37% во 2008 година.
- Бројот на население во Суб - Сахарска Африка кој има пристап до чиста вода се зголемил од 46% во 90^{те}, на 57% во 2008 година.
- Околу 113 милиони луѓе добија пристап до извори на вода, и за секој инвестиран 1 САД \$ во вода и канализација, повратот е 8 САД\$.
- 5,8 милиони луѓе добија пристап до поквалитетни санитарни услуги, пораст од 11% кај девојчиња кои посетуваат училиште откако санитарните услуги станаа достапни.
- Околу 500,000 подобро водоводни мрежи и повеќе од 1,5 милиони цевководи за поврзување на домаќинствата се изградени или поправени.
- Со Проектот за снабдување со вода во Танзанија преку изградба на пумпи и цевководи се обезбеди пристап до вода и канализација за 500,000 луѓе.
- 600,000 луѓе и 3,000 училишта имаа корист од Проектот за вода и канализација за ниско доходовните општини во Индонезија.
- Преку инвестиции во нови системи за снабдување со вода и рехабилитација на неколку вододистрибутивни системи, 1,5 милион луѓе добија пристап до вода.
- Преку Проектот за снабдување со вода и канализација кој е во тек и се реализира во Босна и Херцеговина, се подобри системот за вода во градот и се намалија губитоците на вода.
- Преку Проектот за снабдување со вода во урбаните делови се даде поддршка на водоводните системи во Камбоџа, од што корист имаа 750,000 луѓе, кои добија пристап до вода, со што вкупниот број на лица со пристап до чиста вода се зголеми 9 пати, односно од 10,777 на 105,777.

3.2.1.5. ИДА ПРИДОНЕСОТ ВО ЕНЕРГИЈАТА

Една и пол милијарда жители сè уште се без пристап до електрична енергија, додека 2,5 милијарди жители користат измет, јаглен и цврсто гориво за подготовка на храна и за греење. Секоја година чадот и смогот од шпоретите за подготвување на храна убива околу 1,6 милиони луѓе, особено жени и деца од респираторни заболувања.

Во изминатиот период ИДА беше силно посветена на финансирање на енергетските проекти. Само во 2010 година се инвестираа 1,36 милијарди САД\$ за таа цел. Сепак, и понатака остануваат уште многу предизвици. Според проценките, потребно е секоја година во Суб - Сахарска Африка да се инвестира по 40 милијарди САД\$, за да се добие пристап до енергија за половина од земјите до 2030 година. Колку е неповолна состојбата во поглед на нивото на електрификација во некои земји, може да се види и од табелата која следи во продолжение.

Табела бр. 7 Степен на електрификација на некои ИДА земји

	Степен на електрификација %			ЛУЃЕ БЕЗ ПРИСТАП ВО МИЛИОНИ
	ВКУПНО	УРБАНИ ДЕЛОВИ	РУРАЛНИ ДЕЛОВИ	
АВГАНИСТАН	14	22	12	23,3
БАНГЛАДЕШ	41	76	28	94,9
КАМБОЏА	24	66	13	11,2
МАЛАВИ	9	25	5	13
ТАНЗАНИЈА	12	39	2	36,8
УГАНДА	9	43	4	29,1
ЈЕМЕН	38	75	22	14,2

Извор: "World Energy Outlook 2009", International Energy Agency

Со оглед на неповолната состојба, ИДА беше, но и понатака останува да биде активно вклучена во надминување на тековните состојби. Во изминатиот период има постигнато и значајни резултати, од кои за одбележување се:

- ИДА е активна со Проекти за рурална електрификација и развој на обновливи извори на енергија во Банладеш. Со овие проекти се овозможи поврзување со енергија на 900,000 жители, преку проширување на мрежата и вградување на домашни соларни системи.
- Со проектите на ИДА во Боливија се придонесе за обезбедување на енергија за 90,000 жители од руралните делови во 2005 година. Истовремено, инсталирани се повеќе од 9,200 домашни соларни системи во најсиромашните делови во

Боливија, а корист од тоа имаа околу 45,000 жители. Инсталирани се и 87 соларни системи во училишта, болници и други институции, што беше придобивка за околу 30,000 луѓе. Обезбедено е и јавно осветлување за околу 20,000 жители.

- ИДА беше вклучена и во Кенија преку проекти со кои се поддржуваше хидроенергијата, со кои пристап до енергија добија нови 330,000 жители, од кои 50,000 беа ниско доходовни.
- Во Лаос околу 38,000 домаќинства за првпат добија пристап до модерни електрични услуги. Поддршката на ИДА во оваа земја опфаќа и развој на обновливи извори на енергија, како што се соларните системи и хидроенергијата.

3.2.1.6. МЕХАНИЗМИ НА ИДА ЗА КРИЗНИ И ИТНИ СОСТОЈБИ

ИДА земјите се многу чувствителни на различни кризи и потреси, кои може негативно да влијаат, на и така спориот економски развој. Такви потреси и шокови може да бидат кризи со храна, нафта, финансиски кризи, природни катастрофи (поплави, земјотреси, цунами, бури) и друго. Овие земји немаат доволно капацитет да се справат со ваквите шокови, бидејќи имаат крајно ограничени ресурси, инфраструктурни јазови, ограничена економска диверзификација, променлива и нестабилна околина, слабо развиени институции за борба со кризни состојби и слично. Со оглед на ваквата состојба, ИДА долго време е активно вклучена преку различни операции, како финансиски, така и технички, стручни, во поддршка на своите клиенти за надминување на недоволните влијанија.

ИДА активностите во услови на криза еволуирале со текот на времето, зголемувајќи ја својата флексибилност, брзина и ефективност.

- Кризи со храна – Повеќе од 1 милијарда луѓе се неухранети. И покрај глобалниот пад на цените на храната, по достигнувањето на врвот во 2008 година, тие останала и понатака високи кај голем број од најсиромашните земји. Состојбата уште повеќе ја влоши најголемата суша во последните 60 години, поради која 13,3 милиони луѓе од Африка се соочија со глад. Потребни се инвестиции во земјоделството од 14 милијарди САД\$ годишно во земјите во развој, за да може да се реши проблемот со гладот до 2015 година.

- Финансиски кризи - 50 милиони луѓе живејат во екстремна сиромаштија во 2009 година. Глобалната финансиска криза докажа дека ниско доходните земји не располагаат со капацитети со кои ќе се справат со кризите, со оглед на недостатокот на ресурси и ограничената економска диверзификација.
- Конфликти – Постконфликтните состојби општо земено ја влошаваат состојбата во сиромашните земји. Заstraшувачки е податокот што, годишно во просек се трошат по 100 милијарди САД\$ за конфликти и немири. Уште позаstraшувачки е тоа што се одвива токму во најсиромашните земји, кои наместо да ги насочат крајно ограничените ресурси кон развој, тие ги трошат за деструктивни активности, кои ги враќаат далеку назад. После војната, земјите често се оставени без основни инфраструктурни услуги, заstraшувачка невработеност и без пристап до капитал. Од тие причини, во вакви безизлезни ситуации, од исклучително значење се активностите на ИДА.

Во периодот од 2000 до 2010 година, ИДА беше активно вклучена во финансирање на проекти за демобилизација и реинтеграција на скоро 441.000 екс-бунтовници во 8 постконфликтни земји. ИДА креираше 17 милиони работни места за нивно реинтегрирање. Еден од најуспешните примери, што ја докажува и покажува улогата и значењето на ИДА е ангажираноста на ИДА во Авганистан, на што ќе се осврнеме во продолжение.

- Авганистан е земја која четвртина век се наоѓа во војна и цивилни судири, што доведе до сериозно оштетување на инфраструктурата, нарушено владеење и воопшто до многу лоши услови за живеење. Со цел да се ублажат ваквите состојби, ИДА беше активно вклучена и го имплементираше проектот за Национална сигурност. Досега, околу 24,862 општини добија финансиски средства за имплементирање на приоритетни суб-проекти, преку кои се финансирани околу 55,050 суб-проекти, од кои 45,108 се веќе успешно затворени. Околу 23,205 км примарни и 640 км секундарни патишта се преправени, подобрени или изградени. Околу 39,374 КВ електрична енергија е произведена преку микро, хидро и соларни системи. Од областа на образованието изградени се 331 основни, 173 средни и 41 високо образовни институции. Изградени се и 34 клиники и фармацевтски компании во здравствениот сектор. Преку сите овие суб-проекти генерирани се околу 27 милиони работни места. Она што е уште

поважно е фактот што жените имаа круцијална улога во проектот, што беше од исклучително значење со оглед на положбата на жената во овие земји. Тие беа вклучени во сите фази, почнувајќи од мобилизација, па се до затворање на проектот. Околу 38% од составот на општиниските развојни совети беа жени, кои активно учествуваа во идентификацијата и приоритизација на општинските проблеми, како и во општинските одбори за оценка и контрола на прогресот и достигнувањата. ИДА започна да го реализира овој проект после падот на Талибанците, при што го искористи позитивното искуство од имплементацијата на истиот проект во Индонезија. ИДА беше активна и во мобилизирање на средства од други донатори, кои заклучно со септември 2010 год., достигнаа 1,5 милијарда САД\$. Почетниот ИДА грант достигна 436 милиони САД\$, а ИДА управуваше и со средствата на Јапонскиот социјален развоен фонд во вредност од 42 милиони САД\$.

3.2.1.7. ПРИДОНЕСОТ НА ИДА ЗА ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА ПОЛОВА ЕДНАКВОСТ

Во голем број на земји во развој жените имаат недостаток на право на глас во семејството, општеството, Владата, а немаат и пристап до ресурси неопходни за унапредување на условите за живеење. Јасно е дека поголемите економски можности, кои може да се остварат преку пристап до земја, финансиски услуги и други ресурси, може драстично да го променат статусот на жената и да влијаат на намалување на сиромаштијата и поттикнување на растот.

Факт е дека токму во најсиромашните земји жената е ставена на маргините на општеството. Факт е и дека нема политичка волја за надминување на таквите состојби. Оттука, не е доволно само да се даде финансиска поддршка, туку треба да се изврши и притисок врз политичката власт за промена на таквата состојба. Тоа, секако може да се оствари само преку меѓународните институции, кои се во состојба да ја условат финансиската поддршка со реформи и имплементација на политики за унапредување на положбата на жената и постепено воспоставување на полова еднаквост. На тоа поле, особено е активна ИДА, која работи токму со земјите во кои е најмногу загрозувана половата еднаквост, користејќи посебен пристап за унапредување на положбата на жената во општеството, пред се преку нејзино вклучување во образовниот процес и во подготовката и имплементација на проектите на ИДА.

ИДА активно учествуваше во унапредување на положбата на жената со многу проекти и во голем број на земји. Резултатите се задоволувачки, што може да се види од неколку факти: Во периодот од 2000 - 2010 година зголемен е бројот на запишани девојчиња во основно училиште, и тоа 91 девојче на 100 запишани момчиња; 75% од проектите кои ги има ИДА реализирано во социјалниот сектор содржат полова компонента. Во 2009 година 69% од вкупно реализираните проекти се во земјоделство и руралниот развој, сектори во кои мнозинството од работната популација го сочинуваат жените.

3.2.2. СОРАБОТКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО МЕЃУНАРОДНОТО ЗДРУЖЕНИЕ ЗА РАЗВОЈ (ИДА)

Соработката на Република Македонија со групацијата на Светска банка, најпрво започна преку ИДА и постепено со закрепнувањето на македонската економија и стабилизирањето на општествено - политичката состојба, земјата го достигна нивото на БДП по глава на жител кој беше доволен за “матурирање” и излегување од “ИДА зоната”. Тоа се случи во јули 2001 година. Самиот факт што Република Македонија се префрли во условно кажано “повисока зона“, односно исклучително користење на фондовите на МБОР, е еден вид на потврда дека земјата во изминатиот период, повеќе од две децении значајно напреднала, како во поглед на економскиот раст, така и во поглед на макроекономската стабилност, кредитоспособноста, перцепцијата за ризикот во земјата и слично.

Она што дава дополнителна тежина на соработката и придонесот на ИДА за економскиот развој и намалувањето на сиромаштијата во Република Македонија е фактот што соработката се одвиваше токму во периодот кога македонската економија, и воопшто македонската држава ги преживуваше најголемите искушенија во својата понова историја. Тоа е периодот на осамостојувањето, кога Македонија се соочуваше со војна во своето најблиско опкружување, понатака периодот на ембарго врз тогашна Југославија, и ембарго врз Република Македонија од Република Грција, што заеднички придонесоа за губење на традиционалните пазари за македонските компании. Сето тоа, комбинирано со прекилот на транспортните врски, поради војната, ембаргото и неконкурентноста на македонската економија, длабоко ја потресоа и така нестабилната економија, што беше во опаѓање.

Придонесот на ИДА беше многу значаен и во периодот на уште едно премрежје кое се надвисна над македонското небо – косовската криза. Во периодот

кога стотици илјади бегалци дојдоа на територијата на Република Македонија, ИДА беше првата меѓународна институција која излезе во пресрет на институциите во Република Македонија. Поддршката не изостана и во време на конфликтот од 2001 година, кога сериозно беа потресени стабилноста и воопшто одржливоста на македонската економија. Во вакви услови придонесот на ИДА беше огромен и во делот на реинтеграција на учесниците во судирот, но и во интегрирање на младите во владини и невладини институции во земјата.

Вкупно одобрената финансиска поддршка од страна на ИДА за Република Македонија во форма на кредити изнесува 365,6 милиони САД\$, од кои 360,8 милиони САД\$ се повлечени. Вкупниот износ на тековниот долг на Република Македонија кон ИДА изнесува 335,3 милиони САД\$. Тоа може да се види и од графиконот во продолжение.

Графикон бр. 12 Вкупното кредитно портфолио на ИДА за Република Македонија во милиони САД\$

Извор: <https://www.finances.worldbank.org>

Со цел да се добие подобра претстава за улогата и значењето на ИДА во закрепнувањето и развојот на македонската економија, во продолжение на трудот е дадена табела во која се содржани сите ИДА проекти реализирани во Република Македонија. Покрај тоа, како прилог на оваа дисертација е даден и детален опис на спомнатите проекти по хронолошки редослед.

Табела 8 бр. ИДА проекти во Република Македонија

Име на проектот	Вкупна вредност на проектот во милиони САД \$	Дел од проектот финансиран од ИДА во милиони САД\$
Проект за економско опоравување	80	40
Проект за социјални реформи	17,14	14
Проект за реструктурирање на финансискиот сектор и секторот претпријатија 1	85	85
Проект за реструктурирање на финансискиот сектор и секторот претпријатија 2	65,31	20 + МБОР 30,31
Проект за поддршка на приватните фармери	10,2	7,9
Проект за здравствениот сектор	19,4	16,9
Проект за структурно прилагодување	68,3	30
Проект за рехабилитација на образованието	12,6	5
Проект за рехабилитација на наводнувањето	32,5	5
Проект за прилагодување на социјалниот сектор	29	29
Проект за техничка поддршка на пензиските реформи	1,4	1
Проект за итно опоравување	50	50
Проект за социјална поддршка	11,6	10
Проект за олеснување на трговијата и транспортот во југоисточна Европа	14,5	9,3
Проект за развој на општините и културата	6,12	5
Проект за подобрување на водоснабдувањето	42,37	13,1
Проект за развој на деца и младинци	4,01	2,5
Проект за итно економско опоравување	15	15
Проект за манаџирање и прилагодување на јавниот сектор	15	15
Проект за развој на општините	9,56	5

Извор: <http://www.worldbank.org/ida/>

Од прикажаната табела се гледа дека портфолиото на ИДА во Република Македонија е многу диверзифицирано, и во него доминираат проектите реализирани во социјалниот сектор.

Покрај тоа, реализирани се и проекти во секторот вода, понатака проекти со кои се потпомага процесот на реструктурирање на финансискиот сектор и секторот претпријатија, здравствениот сектор и други сектори. За одбележување се и двата проекти за итно опоравување, кои со оглед на критичниот момент кога истите се одобрени имаа огромно значење за стабилноста и одржливоста на македонската економија.

3.3. МЕЃУНАРОДНА ФИНАНСИСКА КОРПОРАЦИЈА (ИФЦ)

“ Ниту една друга институција освен Меѓународната финансиска корпорација не е врска помеѓу земјите во развој и развиените земји, помеѓу јавниот и приватниот сектор, помеѓу економската, финансиската и еколошката реалност од една страна и владините политички цели, од друга страна. Таквиот статус ја обврзува да ги решава бројните предизвици кои секојдневно се појавуваат ” (Peter Voicke – Извршен вицепрезидент на ИФЦ и директор за развој на приватниот сектор).³³

Како институција во составот на Светска банка, ИФЦ е задолжена за поддршка на приватниот сектор. Поддршката на ИФЦ е многу диверзифицирана и се протега на широк дијапазон на сектори и дејности. Сепак, во изминатиот временски период доминантна беше поддршката на финансискиот сектор, а потоа следеше инфраструктурата, производството и останатите сектори. Поддршката за финансиските услуги изнесуваше 45,4% од вкупно ангажираните средства во 2009 година, односно 52,1% во 2010 година. Проектите во финансискиот сектор се производ на соработката, односно кредитирањето на ИФЦ на комерцијалните банки, кои потоа доделуваат суб - кредити за приватниот сектор. Секторската дистрибуција на портфолиото на ИФЦ во 2009 и 2010 година, може да се види од табелата која следи во продолжение.

³³ Voicke L. Peter, “ The Unique Role of IFC – Highlights from IFC’s Participant Meeting: IFC and it’s Role in Globalization”, World Bank and IFC, Washington D.C., 6-7 July 2001

Табела бр.9 Секторска дистрибуција на портфолиото на ИФЦ
во периодот 2009 - 2010 година

	Обврски 2009		Обврски 2010		% Промена 2009-2010
	Милиони САД\$	%	Милиони САД\$	%	
Агрокултура	326	3,1	237	1,9	27,2
Хемикалии	402	3,8	418	3,3	3,9
Колективно инвестирање	664	6,3	961	7,6	44,8
Финансиски услуги	4.793	45,4	6601	52,1	37,7
Индустриски и потрошувачки услуги	390	3,7	392	3,1	0,5
Инфраструктура	2.047	19,4	2022	16	1,2
Производство	1.296	12,3	1081	8,5	16,6
Нафта, гас и рударство	411	3,9	578	4,6	40,7
Социјални услуги	218	2,1	373	2,9	70,9
Вкупно ИФЦ	10.547	100	12664	100	20,1

Извор: “Annual Portfolio Performance Review – FY 2010”, IFC, 08.09.2010

Поддршката на ИФЦ се протега на широк спектар на активности, и изразено во бројки за секоја од тие активности, изгледа како што е прикажано во продолжение:

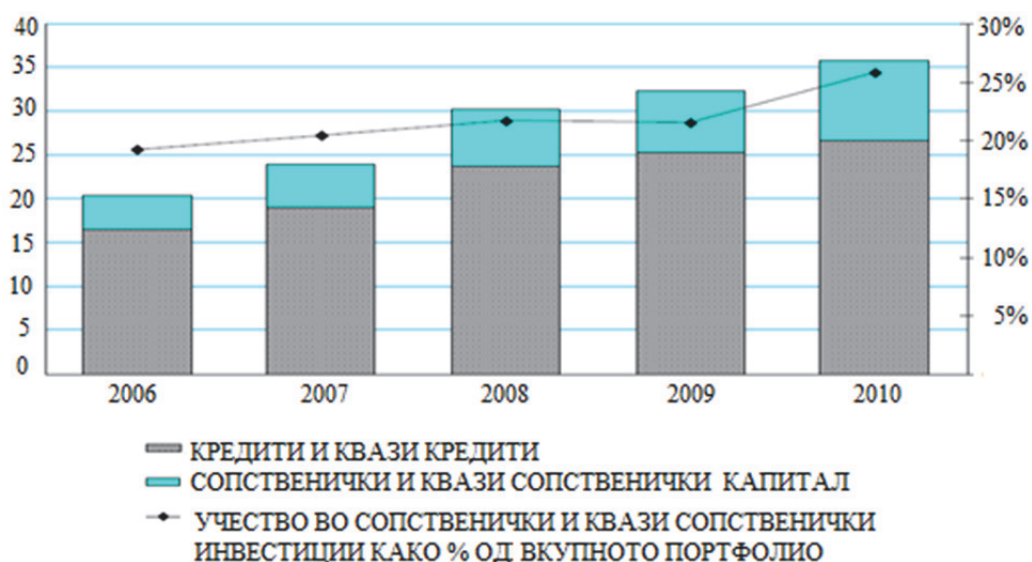
1. **Инвестициски услуги** – Вкупната вредност на инвестициските услуги на ИФЦ во фискалната 2011 год., изнесуваше 12,2 милијарди САД\$ за 518 проекти, од кои 4,9 милијарди САД\$ во најсиромашните земји кои се подобни за користење на фондовите на МБОР. Покрај тоа, ИФЦ беше многу успешна во мобилизирање на фондови од други институции, кои во 2011 год., изнесуваа 6,5 милијарди САД\$ и беа огромна поддршка за приватниот сектор. Во групата на инвестициски услуги спаѓаат: кредитите, сопственичкиот капитал (купување на акции во приватни компании), финансирање на трговијата, активности поврзани со менаџирање на ризикот, менаџирање на ликвидноста, финансирање во локална валута и други активности.

➤ Кредити - ИФЦ доделува кредити за приватниот сектор обично со рок на доспевање од 7 до 12 години. Таа, исто така одобрува и кредити кои се познати како сениор кредити, кои се доделуваат на лизинг компаниите и на финансиски посредници, од кои подоцна тие даваат кредити по суб - проекти за приватниот сектор во соодветната земја, од која доаѓа примателот на основниот - сениор кредит. Во портфолиото на ИФЦ од 2010 година, 25 кредити се номинирани во локална валута, додека во 2011 година 45 кредити беа номинирани во локална валута, што зборува за фактот дека ИФЦ ги

прилагодува условите, како би била поблиска и подостапна до оние на кои им е потребна финансиска поддршка. Кредитното портфолио на ИФЦ во 2010 год., изнесува 5,7 милијарди САД\$, додека во 2011 год., 5 милијарди САД\$.

- **Инвестирање во сопственички капитал** – Првата инвестиција на ИФЦ во сопственички капитал беше извршена во 1962 год., во ФЕМСА, тогашен шпански производител на автоделови, а сега дел од Бош – Шпанија. Инвестициите на ИФЦ се со долгорочен интерес, обично од 8 до 15 години, после што најчесто следи продажба на сопственичкиот удел на ИФЦ во компанијата. Инвестицијата, односно уделот на ИФЦ во компанијата обично е во вредност од 5% до 25% од вкупниот капитал на компанијата. Инвестицијата може да се реализира директно или индиректно преку приватни капитални фондови, и тоа со купување на обични или преференцијални акции или со пласирање на конвертабилни кредити. Во продолжение е даден графикон на кој е прикажано нивото на кредитни активности и сопственички инвестирања на ИФЦ во периодот 2006 – 2010 година.

Графикон бр. 13 Кредити и сопственички инвестирања на ИФЦ
во периодот 2006 - 2010 година во милијарди САД \$

Извор: “Annual Portfolio Performance Review – FY 2010”, IFC, 08.09.2010

- **Трговско финансирање** – Трговијата е од исклучително големо значење за земјите во развој и транзициските економии. Таа е двигател на економскиот раст, апсорбер на огромен дел од вработеното население, односно еден од пресудните фактори за намалување на сиромаштијата, невработеноста и за

креирање на можности за развој на останатите сектори. Пристапот до надворешните пазари и воопшто унапредувањето на надворешната трговија имаат уште поголемо значење за земјите во развој и транзициските економии, кои се соочуваат со бројни ограничувачки интерни фактори, како што се малиот пазар и малата куповна моќ на населението, изразена преку ниското ниво на БДП по глава на жител. Во вакви околности, унапредувањето на надворешната трговија, особено преку пораст на извозот е најдобриот и набрзиот начин за остварување на економски раст и намалување на сиромаштијата во оваа група на земји.

Сепак, и покрај ваквото значење на глобалната трговија, последниве неколку години, пред се како резултат на финансиската криза која го зафати светското стопанство и која придонесе за нестабилност на глобалната побарувачка и недостаток од финансиски ресурси, дојде до пад на трговското кредитирање, па дури и застој во кредитирањето кај некои банки. Како резултат на тоа се забележа двоцифрен пад на глобалниот извоз во сите региони во светот, односно пад од 23% во 2009 година, во однос на 2008 година, што е најголемиот пад во последните 50 години. Како одговор на ваквата состојба ИФЦ презеде две иницијативи. Најпрво ја прошири Глобалната програма за финансирање на трговијата за 3 милијарди САД\$. На овој начин, се поддржа издавањето на гаранции за трговски трансакции во земјите во развој и транзициските економии, со што се даде поткрепа од 18 милијарди САД\$ трговска размена, за период од 3 години. Во моментот програмата е активна во 77 земји, а се очекува нејзино проширување во уште 25 земји во наредните години. Со иницијативата се покриени повеќе од 200 банки во 80 земји. Гаранциите се користат за ублажување на ризикот кој е присутен во меѓународните трансакции и со нив се покриваат записи, кредитни писма, меници, кредити за увоз на капитални добра и авансни плаќања. Во 2010 година ИФЦ издаде повеќе од 2,800 гаранции во вредност од 3,46 милијарди САД\$, од кои 51% во ИДА земјите, додека во 2011 год., се издадени околу 3,100 гаранции во вредност од 4,6 милијарди САД\$. Сепак, според експертите на ИФЦ, гаранциите сами по себе не се доволен импулс за интензивна поддршка на глобалната трговија, па затоа ИФЦ ја лансираше Програмата за глобална трговска ликвидност, како иницијатива со која се поврзуваат владите

на земјите во развој и транзициските економии, меѓународните развојни институции и комерцијалните банки, во поддршка на финансирањето на МСП. Фондот ги започна своите активности во мај 2009 година, со средства од 1 милијарда САД\$. Со овие ресурси се очекува поддршка од 50 милијарди САД\$ меѓународна трговија. Согласно со иницијативата, се предвидува на секои 40% средства на ИФЦ или јавен инвеститор, дополнителна поддршка од 60% од комерцијалните банки. Програмата се реализира со 10^{те} најголеми глобални и регионални банки, кои потоа остварија врска со 1.000 помали коресподентни банки во земјите во развој и транзициските економии, со што се осигурува покривање на најпогодената категорија на граѓани и компании.

- Синдикализирани заеми – До крајот на осумдесеттите години ИФЦ беше многу малку активна во синдикализирањето на заемите. По овој период започна масовна мобилизација на банки и други инвеститори за заедничко кредитирање на проекти, кои во нормални услови не би биле кредитирани. Тоа, од причина што останатите финансиски институции, самата вклученост на ИФЦ институција во склоп на групацијата на Светска банка ја толкуваат како гаранција за сигурност, транспарентност и финансиска, институционална, еколошка и социјална подобност на проектот. Заклучно со 2011 година се обезбедни вкупно 38 милијарди САД\$ синдикализирани заеми, во соработка со преку 550 финансиски институции, во проекти во 100 земји во развој и транзициски економии. Само во 2011 год. се синдикализирани 4,7 милијарди САД\$, што е повеќе од двапати во однос на 2010 година, кога беа синдикализирани 2 милијарди САД\$
 - Структурирани и секјуритизирани финансиски производи – За ова намена во 2010 година, ИФЦ потроши 797 милиони САД\$.
- 2. Советодавни услуги** – Одамна на ИФЦ не се гледа само како на институција која е извор на финансиска поддршка, туку се повеќе се нагласува нејзината улога како извор на советодавни услуги, глобално знаење, експертиза и искуство. ИФЦ многу добро знае дека приватниот сектор нема само дефицит на финансиски ресурси, туку и дефицит на знаење, обуки, ефикасен менаџмент, искуство за надминување на пречките и искористување на можностите, заради што во 1986 година го формира одделот за советодавни услуги. Преку оваа институција ИФЦ е активно вклучена во давање на совети за решавање на проблеми, за избор на

најдобри опции, за организирање на обуки и тренинзи, но и за преговарање и помош на локалните и националните влади во креирање на правна рамка преку која ќе се подобри бизнис климата, ќе се зајакне инфраструктурата и ќе се подобри општиот јавен менаџмент.

Како резултат на се поголемата посветеност на ИФЦ на полето на пружање на советодавни услуги, интензивно се зголемува обемот на активности и ангажирани средства, како и бројот на вработени за реализација на оваа активност. Имено, бројот на вработени во секторот за советодавни услуги се зголемил седум пати во изминативе седум години, и во моментот изнесува приближно 1,100 експерти од различни области. Активното портфолио на корпорацијата за советодавни услуги изнесува околу 1 милијарда САД\$, при што само во 2011 година, беа потрошени вкупно 206,7 милиони САД\$ за советодавни услуги, од кои 65% беа наменети за ИДА земјите.

- **Менаџирање со актива** – ИФЦ е исто така активно вклучена во мобилизирање и менаџирање на фондови во име на голем број на институционални инвеститори, вклучително пензиски фондови, развојни финансиски институции и други. Заклучно со јуни 2011 година, ИФЦ менаџираше со приближно 4,1 милијарда САД\$ актива. Во склоп на ИФЦ се основани три компании чија цел е менаџирање со актива. Тоа се:
 - Капиталниот фонд на ИФЦ – Заклучно со 2011 год., има инвестирано вкупно 960,1 милиони САД\$ во 9 комерцијални банки од различни земји.
 - Фонд на ИФЦ за Африка, Јужна Америка и Карибите – Располага со фонд од 1 милијарда САД\$ и од 2010 год., има инвестирано вкупно 172,4 милиони САД\$. Афрички капитализациски фонд – Неговата цел е инвестирање во систематски важни банкарски институции од банкарскиот сектор во Северна и Суб-Сахарска Африка.

3.3.1. ПРИДОНЕСОТ НА ИФЦ ВО ИЗМИНАТИОТ ПЕРИОД

После изминати 56 години од основањето на ИФЦ може да се каже дека идејата и визијата на иницијаторот за нејзиното формирање и нејзиниот прв претседател е успешно реализирана. Денес ИФЦ е најголем мултилатерален извор на финансиски ресурси за приватниот сектор во земјите во развој и транзициските економии, кој покрива 38% од глобалното развојно финансирање на приватниот сектор.³⁴ Вкупниот износ на портфолиото на корпорацијата од основањето достигна приближно 28,7 милијарди САД\$, а мобилизирани се и дополнителни 6,5 милијарди САД\$ од други извори. ИФЦ соработуваше со 120 земји, на преку 1,656 проекти.³⁵

Бенефитот од активностите на ИФЦ се гледа од следната табела.

Табела бр. 10 Глобални развојни ефекти од реализацијата на проектите на ИФЦ

ИНВЕСТИЦИИ	Портфолио		2010
	2008	2009	
Број на отворени работни места (во милиони)	2,1	2,2	0,2
Кредити за микрофинансирање			
Број на одобрени кредити (во милиони)	8,5	8,5	8
Во вредност (во милијарди САД\$)	9,3	10,8	12,62
МСП Кредити			
Број на одобрени кредити (во милиони)	1,3	1,5	1,7
Во вредност (во милијарди САД\$)	90,6	101,3	127,82
Клиенти кои имале бенефити			
Генерирана енергија (во милиони)	153,4	57,4	41,9
Дистрибуирана енергија (во милиони)	28,5	29,4	32
Дистрибуирана вода (во милиони)	21,6	26,6	20,1
Дистрибуиран гас (во милиони)	12,5	15,7	17,2
Нови телефонски линии (во милиони)	220,1	169,3	179,7
Пациенти кои имаа корист (во милиони)	5,5	7,6	7,5
Студенти кои имаа корист (во милиони)	1,2	1,4	1
Фармери кои имаа корист (во милиони)	1,8	2,1	2,5

Извор: “Annual Portfolio Performance Review – FY 2011”, IFC, 2011

ИФЦ е силно заинтересирана за ефектите од реализацијата на проектите кои таа ги поддржува, па затоа формира посебна независна единица за оценка на ефектите од

³⁴ “Multilateral Aid Review: Assessment of IFC”, IFC, 02.2011

³⁵ Oliver Orton, “ IFC Role in Financial Inclusion in Africa”, IFC, Vienna, 18.05.2012

проектите во однос на финансиските, економските, еколошките и социјалните перформанси на проектите и степенот на поддршка на приватниот сектор. Според Извештајот од 30 јуни 2007 година, 63% од инвестициското портфолио на ИФЦ има високо развоен ефект, 75% од инвестициите покажале добри еколошки и социјални перформанси, додека 71% влијаеле позитивно врз развојот на приватниот сектор.

Улогата на ИФЦ за намалување на сиромаштијата во последните години се зголемува. Во периодот до 2007 година вкупно има трансферирано 1,3 милијарди САД\$ во ИДА земјите. Во 2006 година се трансферирани 1,7 милијарди САД\$, додека во 2010 година 4,9 милијарди САД\$, што укажува на значаен пораст на финансиската поддршка на ИФЦ за кривките земји. ИФЦ креира и петгодишна Пилот програма за африканските земји кои се погодени од конфликт, која е делумно финансирана од донатори и која дава значајни резултати. Како поддршка за најсиромашните земји ИФЦ отвори свои канцеларии во 15 од вкупно 32 најкривки земји и има инвестиции во 22 од нив.

Не е помал и придонесот на ИФЦ за поддршка на проекти кои се во функција на заштита на животната околина и борба со климатските промени. За оваа намена во 2009 година ИФЦ директно инвестираше 10,5 милијарди САД\$, а обезбеди и дополнителни 4 милијарди САД\$. Истата година потроши и 291 милиони САД\$ за советодавни услуги. Останатите резултати на ИФЦ од оваа област се:³⁶

- Финансирање на чистата енергија се зголеми од просечни 221 милиони во претходните 4 години, на 1,034 милијарди САД\$ во 2009 година.
- Почисто производство – ИФЦ го користи своето знаење и искуство со кое на постојните и новите клиенти им нуди комбинација на проекти кои обезбедуваат порационално и поефикасно користење на енергијата со пониски трошоци и повисок поврат.
- Инвестирање во чиста технологија – преку свои и донаторски средства.
- Соларна стратегија – стимулирање на производство на соларна енергија, како и поттикнување на потенцијално заинтересираните за користење на бенефитот од истата.
- Промовирање на иновативно концесионално финансирање.

ИФЦ игра значајна улога и во услови на финансиски и економски кризи. Кога се влошуваат условите во една земја, приватниот капитал има тенденција да беге.

³⁶ “IFC and Climate Change: The critical Role of the Private Sector in Tackling” IFC, 2010

Тоа е особено изразено во сиромашните и кривките земји. Ова “бегство“ на приватниот капитал може многу лошо да се одрази на севкупната стабилност во земјите во развој и транзициските економии. Во такви услови незаменливо е значењето на ИФЦ за задржување на странскиот капитал и за поддршка на компаниите, особено на МСП. Анализите покажуваат дека, кога странските инвеститори се повлекуваат во услови на криза, се зголемува изложеноста на корпорацијата.

ИФЦ има постигнато огромни резултати во делот на нудење на советодавни услуги. Моменталното, активно портфолио на ИФЦ за советодавни услуги изнесува 231,6 милиони САД\$, реализирани преку 179 проекти во 64 земји. Од реализираните проекти, 63% се во ИДА земји, а 14% во кривки и од конфликт погодени земји. Само во Суб - Сахарска Африка расходите на ИФЦ за советодавни услуги се зголемени од 167 милиони САД\$ во 2003 година, на 1,8 милијарди САД\$ во 2009 година.³⁷ Некои од развојните резултати на ИФЦ на ова после се:

- 165.000 компании соработуваа со ИФЦ преку советодавни услуги.
- 2,1 милиони луѓе посетуваа тренинзи, обуки, семинари, конференции организирани од ИФЦ, од кои 974.000 беа жени.
- Донесени се 83 законски и подзаконски акти од страна на локални и национални влади со поддршка на ИФЦ, со кои се подобрува бизнис климата.
- За 688 милиони САД\$ е зголемен профитот на клиентите на ИФЦ.
- 21 милион жители добија пристап до подобри услуги.
- 33 милиони САД\$ пониски трошоци за клиентите на ИФЦ.
- Намалена е емисијата на штетни гасови на годишно ниво, во обем еквивалентен на сообраќај на 275.000 автомобили.

³⁷ Shepard Daniel, “The role of the IFC in Promoting Agricultural Investment and Large scale land Acquisitions”, International Conference on Global Land Grabbing”, 3-8 April 2011

3.3.2. АКТИВНОСТИ НА ИФЦ ПО ОДДЕЛНИ РЕГИОНИ

Во изминатиот временски период ИФЦ беше активна во сите региони како преку инвестициони, така и преку советодавни услуги. Сепак, обемот на активности се разликуваше по поделни региони, и истиот е прикажан во табелата која следи во продолжение.

Табела бр.11 Регионална дистрибуција на ИФЦ активностите во периодот 2009 – 2010 година

	Нови обврски 2009		Нови обврски 2010		Промена % 2009- 2010
	Милиони САД \$	%	Милиони САД \$	%	
<i>Суб - Сахарска Африка</i>	1.824,0	17,3	2418	19,1	32,6
<i>Источна Азија и Пацифик</i>	1.197,0	11,4	1547	12,2	29,2
<i>Јужна Азија</i>	1.215,0	11,5	1061	8,4	12,7
<i>Централна и Источна Европа</i>	1.000,0	9,5	1473	11,6	47,2
<i>Јужна Европа и Централна Азија</i>	1.146,0	10,9	1497	11,8	30,6
<i>Јужна Америка и Кариби</i>	2.721,0	25,8	3006	23,7	10,5
<i>Среден Исток и Северна Африка</i>	1.260,0	11,9	1572	12,4	24,7
<i>Глобално</i>	184,0	1,7	90	0,7	51,1
<i>Вкупно ИФЦ</i>	10.547,0	100,0	12664	100	20,1

Извор: “Annual Portfolio Performance Review – FY 2010”, IFC, 08.09.2010

Од табелата се гледа дека најголемиот дел од вкупните активности на ИФЦ во 2009 и 2010 година се реализирани во регионот на Јужна Америка и Карибите, односно 25,8% во 2009 година и 23,7% во 2010 година. Потоа, следи регионот на Суб - Сахарска Африка, Среден Исток и Северна Африка, Јужна Азија и останатите. Она што е исто така впечатливо е фактот што освен во Јужна Азија, која има пад на новите активности од 12,7% во 2010 година во однос на 2009 година, сите останати региони имаат пораст, кој е најголем во Централна и Источна Европа (47,2%), Суб - Сахарска Африка (32,6%), Јужна Европа и Централна Азија (30,6%).

Значајно е и да се види дистрибуцијата на активностите на ИФЦ по земји, која следи во продолжение.

Табела бр.12 Топ 10 земји корисници на ИФЦ поддршка

<i>Земја</i>	<i>Вкупно ангажирани средства</i>	
	<i>Милиони САД\$</i>	<i>%</i>
<i>Индија</i>	2.448,0	8,9
<i>Бразил</i>	2.251,0	8,2
<i>Русија</i>	1.764,0	6,4
<i>Кина</i>	1.721,0	6,3
<i>Турција</i>	1.609,0	5,9
<i>Аргентина</i>	973,0	3,6
<i>Филипини</i>	849,0	3,1
<i>Колумбија</i>	833,0	3,0
<i>Мексико</i>	759,0	2,8
<i>Перу</i>	681,0	2,5
<i>Вкупно Топ 10 земји</i>	13.888,0	50,7
<i>Вкупно ИФЦ</i>	27.394,0	100,0

Извор: “Annual Portfolio Performance Review – FY 2010”, IFC, 08.09.2010

Индија во изминатиот период се јави како најголем корисник на поддршката на ИФЦ, со 8,9% од вкупното портфолио на корпорацијата. Веднаш зад Индија со 8,2% од вкупното портфолио следи Бразил, па Русија со 6,4%, Кина со 6,3% и Турција која учествува со 5,9% во вкупното портфолио на корпорацијата. Забележителен е и фактот што во групата на 10 најголеми корисници на поддршката на ИФЦ, само Индија е ИДА земја, додека повеќето од останатите земји припаѓаат на групата на високо - средно доходовни земји.

Оттука, претходната табела делумно може да послужи и како поддршка на критичарите на работата на ИФЦ, кои сметаат дека нејзините активности пред се, сè насочени кон средно доходовните земји, кои и онака мобилизираат значително ниво на приватни капитални текови, и дека корпорацијата во својата работа единствено се води од можноста да оствари профит,³⁸ а помалку од желбата да придонесе за намалување на сиромаштијата и за подобрување на условите за живеење на граѓаните, на најпогодените нации. Во функција на извлекување на аргументирани коментари, ќе се послужи со табелата во продолжение, на која е прикажано портфолиото на ИФЦ во групи на земји според нивото на доход.

³⁸ Од основањето до денес, ИФЦ секоја фискална година ИФЦ ја завршува со профит.

Табела бр.13 ИФЦ портфолио по групи на земји според нивото на доход
во периодот 2006 – 2010 година

	ФГ 2006		ФГ 2009		ФГ 2010		ПРОМЕНА ВО %	
	милиони \$	%	милиони \$	%	милиони \$	%	2006-2010	2009-2010
Ниско доходовни земји	3.561	18.2	3.915	12.7	2.654	8.3	25.5	32.2
Ниско - средно доходовни земји	9.001	45.9	13.865	45	13.493	42.2	49.9	2.7
Високо - средно доходовни земји	6.844	34.9	12.407	40.3	14.974	46.8	118.8	20.7
Високо доходовни	186	0.9	595	1.9	860	2.7	363.6	44.4
ВКУПНО	<i>19.592</i>	<i>100</i>	<i>30.782</i>	<i>100</i>	<i>31.981</i>	<i>100</i>	<i>63.2</i>	<i>3.9</i>
Останати земји за кои нема податоци за ниво на доход	2.036		3.721		6.860		237	84.4
ВКУПНО ИФЦ	21.627		34.503		38.841		79.6	12.6

Извор: Annual Portfolio Performance Review – FY 2010”, IFC, 08.09.2010

Од табелата се гледа дека не се случајни критиките во однос на активностите на ИФЦ во земјите со ниско ниво на доход. Она што остава впечаток е фактот што во портфолиото на ИФЦ доминираат ниско средно доходовни и високо средно доходовни земји, кои заедно чинат 85,3% од вкупното портфолио во 2009 година, односно 89% во 2010 година. Забележливо е и што во 2009 и 2010 година доаѓа до пораст на портфолиото на ИФЦ во високо доходовните земји од 0,9 % во 2006 година, на 1,9% во 2009, односно на 2,7% во 2010 година, што е несомнено предизвикано од потребата од поголема поддршка на приватниот капитал во развиениот свет како одговор на глобалната финансиска и економска криза која го зафати светското стопанство. Обратно пак, поддршката на ниско доходовните земји во истиот период опаѓаше и според релативното учество во вкупното портфолио, но и во апсолутен износ. Така, во 2006 година ниско доходовните земји имаа портфолио од 3,561 милиони САД\$, додека во 2010 година 2,654 милиони САД\$. Опадна и релативното учество на ниско доходовните земји во вкупното портфолио од 18,2% во 2006 година, на 8,3% во 2010 година. Секако дека ваквата состојба отвора простор за појава на сомнежи и прашања во однос на искреноста на ИФЦ во себепровирањето како институција која се бори против сиромаштијата. Анализата покажа дека токму во услови на криза кога приватните текови бегаат од сиромашните земји заради зголемената неизвесност,

токму ИФЦ треба да биде таа која ќе го спречи или барем намали тоа “бегство“ преку зголемување на своето присуство и влевање на доверба кај приватните инвеститори. Во овој случај сведоци сме на спротивното, односно на “скриено и ненаметливо бегство и повлекување“ на капиталот на ИФЦ, што дополнително негативно влијание врз приватните инвеститори.

Во продолжение на трудот ќе биде даден осврт на активностите на ИФЦ по региони.

3.3.2.1. ЈУЖНА АМЕРИКА И КАРИБИ

Најголем дел од активностите на ИФЦ во фискалната 2010 година се реализираа токму во Јужна Америка. Вкупниот износ на инвестиции изнесуваше 3 милијарди САД\$, додека расходите за советодавни услуги изнесуваа 19,3 милиони САД\$. Покрај тоа што ИФЦ инвестираше директно, сопствени средства, таа мобилизираше и дополнителни 2,2 милијарди САД\$ од други извори. Вкупниот број на проекти кои ги поддржа ИФЦ изнесува 133.

Табела бр. 14 ИФЦ инвестициски услуги во Јужна Америка и Кариби
во фискална 2011 година, во милиони САД\$

ИФЦ ВКУПНО	3.031
Кредити	1.045
Сопствен капитал	454
Гаранции и меџирање на ризик	1.532
Мобилизирани средства	2.238
Вкупно ИФЦ и мобилизирани	5.269
Портфолио на синдикализирани заеми	4.028

Извор: www.ifc.org

Компаниите и останатите клиенти на ИФЦ во изминатиот период постигнаа значаен развоен ефект. Само во 2010 год., се креирани 720.000 нови работни места. Истата година, преку коресподентни банки беа доделени 3,4 милиони кредити на микро и МСП, во вкупна вредност од 45,3 милијарди САД\$. Преку суб - проектите кои се одобруваа од страна на клиентите на ИФЦ се допре до 168.000 фармери, 712.000 пациенти и околу 477.000 студенти.

3.3.1.2. ИСТОЧНА АЗИЈА И ПАЦИФИК

Активностите на ИФЦ во овој регион го достигнаа рекордот од 2,8 милијарди САД\$ во 2011 година, кога беа поддржани 69 проекти во 9 земји, а се мобилизирани и дополнителни 900 милиони САД\$, коинвестиции. Истата година ИФЦ имаше и расходи од 27 милиони САД\$ за советодавни услуги, во клучните области за развојот на приватниот сектор. Околу 1/3 од глобално најсиромашна популација живее токму во овој регион, со помалку од 2 САД\$ дневно и во крајно неповолни услови. Глобалната економска и финансиска криза уште повеќе ја влоши состојбата во овој регион, создавајќи нови 14 милиони сиромашни жители. Во вакви услови, поддршката на ИФЦ беше од огромно значење, како во делот на инвестициите, така и во делот на советодавните услуги. ИФЦ излезе во пресрет и околу 50% од инвестициите во регионот ги насочи кон најсиромашните земји, во кои ИФЦ го направи подостапен капиталот до микро и МСП, а обезбеди и пристап до енергија за многу домаќинства. ИФЦ даде поддршката и за подобро здравство, попростапно образование и слично.

Во регионот на Источна Азија и Пацификот голем дел од проектите на ИФЦ се насочени кон борба со климатските промени, кои сериозно го загрозуваат регионот. Така на пример, двата најголеми емитувачи на стаклени гасови во светот, Кина и Индонезија потекнуваат од овој регион.

Во продолжение ќе презентираме дел од развојните резултати на ИФЦ за фискалната 2010 година, во овој регион:³⁹

- Од реализираните проекти во 2011 год., се очекува отворање на нови 72.000 работни места, корист за 160.000 фармери, кредити за МСП од околу 12,3 милијарди САД\$.
- Во Кина и Филипини се дадени две гаранции во вредност од 258 милиони САД\$ за проекти од областа на енергетската ефикасност, од кои се очекува намалување на емисијата на стаклени гасови во износ од 2,5 милиони метрички тони.
- Се даде поддршка на формирањето на Национално биро во Кина, кое покрива 680 милиони луѓе.
- Реализиран е проект во Камбоџа за системот за телефонски трансфер на пари, во кој се вклучени 150.000 клиенти, од кои 1/3 се жени, и половина немале никакви банкарски сметки претходно. На овој начин се дојде до зголемување на бројот на

³⁹ <http://www1.ifc.org>

трансакции за 10 пати за период од 1 година, достигнувајќи вредност од 3,5 милиони САД\$, со што се намалија трошоците за трансфер за 600.000 САД\$.

- Во Филипини ИФЦ асистираше при воведувањето на реформи за добивање на бизнис дозвола, со што се намали бројот на денови потребни за добивање на дозвола за повеќе од 70% и се генерираа заштеди за приватниот сектор во износ од 1 милиони САД\$, за период од 6 месеци.
- Со две од најсиромашните земји од регионот и со една постконфликтна земја се потпиша приватно - јавно партнерство за проекти од инфраструктурата, со кои се очекува подобрување на условите за 700.000 лица, за период од 4 години по завршување на активностите.
- Со завршување на приватизацијата на електродистрибуција во Филипини, која беше во голема мерка поддржана од ИФЦ се очекува подобрување на квалитетот и достапноста на енергијата за 200.000 луѓе, како и намалување на загубите во енергија и на емисијата на карбон диоксид.
- Околу 1.000 фармери од Камбоџа се обучуваа за користење на подобри и посовремени фармерски практики и за стекнување на сертификати за органско производство.

3.3.1.3. ЈУЖНА АЗИЈА

Јужна Азија е уште еден регион кој не е поштеден од сиромаштијата. Триесет проценти од вкупно 1,3 милијарда жители живеат со помалку од 1САД\$ дневно, а истовремено регионот бележи и многу ниско ниво на прилив на странски капитал. Дури и оној прилив што е оставарен се должи на приливот на капитал во Индија, која не само во регионални, туку и во глобални рамки влегува во групата на земји во кои ИФЦ е најмногу присутна. Вкупниот износ на инвестициски услуги во регионот во фискалната 2011 год., изнесуваше 742 милиони САД\$, што е помалку од износот на инвестициските услуги во 2010 година, кога изнесуваа 1.061 милиони САД\$. Тоа, најдобро се гледа од табелата која следи во продолжение.

Табела бр.15 ИФЦ активности во Јужна Азија во периодот 2010 - 2011 година
во милиони САД \$

	2011	2012
ИФЦ Инвестициски услуги	742	1.061
Кредити	355	723
Сопственички капитал	164	146
Гаранции и менаџирање на ризик	224	192
Синдикализирани кредити	20	417
Вкупно реализирани инвестициски услуги	762	1.478

Извор: [www. ifc.org](http://www.ifc.org)

ИФЦ беше активна и преку нудење на советодавни услуги, особено во делот на креирање на бизнис клима и подобрување на пристапот до финансии за компаниите од регионот. Тоа го реализираше пред се преку промовирање на партнерство со локалните банки и охрабрување на МСП, преку организирање на обуки. Вкупните расходи на ИФЦ за советодавни услуги во регионот изнесуваа 22 милиони САД\$.

Некои од позначајните резултати кои се постигнати во фискалната 2011 година се:⁴⁰

- Поддршка за финансиската корпорација „Магма“ од Индија, преку која компанијата достигна 500,000 баратели на финансиска поддршка, вклучително и самовработувачи – претприемачи и фармери.
- Во Бангладеш е обезбеден Фонд за ликвидност на МСП во вредност од 80 милиони САД\$, со кој им се овозможува на извозниците и претприемачите пристап до потребните девизни средства. Исто така, преку советодавни услуги се воспостави Независен арбитражен центар, кој ќе решава по комерцијални спорови, за да се избегне судската постапка.
- Во Индија и Шри Ланка се реализираа и енергетски проекти преку кои се намали емисијата на стаклени гасови.

3.3.1.4. СУБ - САХАРСКА АФРИКА

Овој регион несомнено е дом за најголемиот дел од сиромашното население на земјата. Оттука произлегува и порастот на активностите на ИФЦ кон земјите од овој регион, од 445 милиони САД\$ во 2005 година, на 2,2 милијарди САД\$ во 2010 година. Тоа е вторпат да биде достигнат износ над 2 милијарди САД\$. Во 2011 год.,

⁴⁰<http://www1.ifc.org>

беа реализирани вкупно 95 нови инвестиции во 31 земја од регионот, од кои 87 беа во најсиромашните земји во светот. Покрај тоа, ИФЦ успеа да мобилизира и дополнителни 589 милиони САД\$ од други извори. Значајна беше и поддршката на ИФЦ во делот на советодавните услуги, за чија цел беа потрошени 189 милиони САД\$ во 2011 година, во 133 проекти реализирани во 31 земја, од кои 121 проект беа во најсиромашните земји од регионот.

Својата посветеност кон регионот ИФЦ ја потврди и со фактот што креираше четири регионални програми, и тоа: Африкански фонд за лизинг, Програма за конфликтните земји во Африка, Програма за институционален развој на пазарот за ефективни хартии од вредност и Програма за здравјето во Африка.

Во однос на секторската дистрибуција на поддршката на ИФЦ во Суб - Сахарска Африка, може да се каже дека инвестициското портфолио е многу богато и диверзифицирано, насочено кон агробизнис, финансиски пазари, производство и услуги, здравје и образование, информациско - комуникациски технологии, инфраструктура, нафта, гас и рударство, приватни и инвестициски фондови и друго. Како резултат на активностите на ИФЦ во споменатите области, во изминатите неколку години се постигнати значајни резултати, од кои за одбележување се следните:⁴¹

- Генерирана е енергија за дополнителни 6,6 милиони луѓе.
- Поврзани се 59 милиони телефонски линии.
- Поддршка добија околу 500.000 студенти.
- Обезбедени се кредити за 241.000 МСП и 261.000 фармери.
- Креирани се 217.000 работни места.
- Постигнат е значаен прогрес во подобрување на инвестициската клима, зајакнување на базичната инфраструктура, унапредување на корпоративното управување и оддржливост, половата еднаквост, еколошка оддржливост, здравствени и образовни услуги и друго.

Сепак, и покрај значајниот придонес на ИФЦ во овој регион, се погласни се критиките дека ИФЦ не успева, или не сака да успее да одговори докрај на огромните предизвици во регионот, и да даде позначаен придонес за намалување на сиромаштијата и унапредување на живеењето. Имено, критичарите на работата на ИФЦ сметаат дека таа не успеа да изврши значајно влијание токму на полињата кои се

⁴¹ <http://www1.ifc.org>

од стратешко значење за земјите од регионот, како: недоволно посветува внимание на еколошката компонента при одобрување на проектите;⁴² ја запоставува половата компонента и дека во однос на останатите развојни институции има маргинално влијание врз развојот и намалувањето на сиромаштијата во Суб - Сахарска Африка. Потврда на тоа може да послужи табелата која е дадена како прилог на овој труд, а во која се гледа дека само 27,98% од вкупното портфолио на ИФЦ, заклучно со фискалната 2010 година е насочено кон ИДА земјите, за што се реализирани само 873 проекти, во вредност од 10,87 милијарди САД\$. Само за споредба, во останатите земји се реализирани 1,147 проекти, со вредност од 22,9 милијарди САД\$. За регионални проекти се наменети 13,86% од вкупното портфолио во изминатиот период.

3.3.1.5. СРЕДЕН ИСТОК И СЕВЕРНА АФРИКА

ИФЦ континуирано ја зголемува поддршката на овој регион, достигнувајќи вкупно 1,5 милијарда САД\$ во фискалната 2011 год., и мобилизирајќи дополнителни средства од други извори во вредност од 800 милиони САД\$, односно вкупно сопствени и мобилизирани средства во вредност околу 2,4 милијарди САД\$. Во споменатиот период реализирани се вкупно 49 проекти во 14 земји, од кои 22 проекти во вредност од 718 милиони САД\$, се реализирани во најсиромашните земји од регионот.

Акцентот на активностите на ИФЦ во регионот е ставен на природните ресурси, климатските промени, инфраструктурата, пристапот до финансии и друго. Во 2011 год., ИФЦ се фокусираше на заздравувањето на финансиските пазари, за што беа ангажирани 1 милијарда САД\$, во 37 проекти.

Сепак, значењето на ИФЦ нетреба да го анализираме единствено преку износот на сопствено ангажирани средства, туку и преку дополнително мобилизираните финансии, иницијативи, партнерства и слично. Така, некои од позначајните иницијативи на овој план се креирањето на заедничка иницијатива со Исламската развојна банка за подобрување на очајната инфраструктура на Средниот Исток, која го кочи економскиот и социјалниот развој во вредност од 1 милијарда САД\$; понатака, склучувањето на партнерство со Канада, Јапонија, Холандија, Швајцарија, Шпанија, Обединетото Кралство и САД за нудење на советодавни услуги во делот на

⁴² Само 10% од проектите во сите ниско доходовни земји се со фокус на екологијата.

унапредување на бизнис климата, пристапот до финансии, промовирањето на јавното - приватно партнерство и друго.

3.4.1.6 ЕВРОПА И ЦЕНТРАЛНА АЗИЈА

ИФЦ е активно вклучена во овој регион уште од 70-те години на минатиот век, достигнувајќи вкупно портфолио од 23 милијарди САД\$, и реализирани околу 1.400 проекти. Поддршката на регионот континуирано се зголемува, и истата во фискалната 2011 година изнесуваше 4,3 милијарди САД\$, вклучително и 1,6 милијарда САД\$ синдикализирани заеми, паралелни кредити и фондови мобилизирани од други инвеститори. Најголем дел од инвестициските средства во 2011 година беа насочени кон Русија и Турција, кои воедно влегуваат и во групата на земји со кои ИФЦ има реализирано најголема вредност на активностите. Во однос на секторската дистрибуција на активностите на ИФЦ во регионот, доминира поддршката во делот на развојот на финансиските пазари, агробизнисот, информатичките технологии, МСП, инфраструктурата и друго.

3.3.1.7. ЗАПАДНА ЕВРОПА

Регионот на Западна Европа опфаќа 19 земји кои поседуваат 30,08% од вкупниот капитал на ИФЦ. Овој факт веднаш укажува дека станува збор за регион кој има голема моќ да ја детерминира и креира политиката и активностите на ИФЦ. Оттука, активностите и портфолиото на ИФЦ во овој регион и не е како во останатите региони, и пред се е насочено кон усогласување, координација и постигнување на консензус со европските институции и влади околу стратегијата на ИФЦ, околу позначајните и “поболните“ прашања и политики, како што се стабилноста на финансиските пазари, агробизнисот, климатските промени, енергетската ефикасност и заштитата на околината. ИФЦ има воспоставено и посебни односи со компании, банки, инвеститори, бизнис асоцијации, невладини организации од земјите од регионот, со кои заеднички ги реализираат инвестициските и советодавните иницијативи.

3.3.2. СОРАБОТКАТА ПОМЕЃУ ИФЦ И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ИЗМИНАТИОТ ПЕРИОД

Република Македонија стана членка на Меѓународната финансиска корпорација во 1993 година, и отогаш па до денес остава редува многу богата инвестициска и советодавна соработка. Заклучно со септември 2012 год., портфолиото на ИФЦ во

Република Македонија изнесува 86,4 милиони САД\$. Само во текот на фискалната 2011 – 2012 година ИФЦ обезбеди поддршка во вредност од 18 милиони САД\$, во услови кога беше исклучително тешко да се обезбедат финансии на националниот и на меѓународниот финансиски пазар.⁴³

Инвестициските услуги на ИФЦ во Република Македонија се насочени пред се кон зголемување на пристапот до финансиски средства, особено на МСП, преку развивање на локалните финансиски институции, понатака, унапредување на инвестициите во енергетскиот сектор, телекомуникациите, производствениот сектор и друго. Во однос на советодавните услуги ИФЦ работи на подобрување на инвестициската клима, унапредување на перформансите на приватните компании, вклучување на приватниот сектор во развој на инфраструктурните проекти и слично.

Стратегијата која ИФЦ ја има определено за Република Македонија е дефинирана на следниов начин:⁴⁴ Преку комбинација на советодавни услуги и инвестиции ИФЦ ќе остане партнер на Република Македонија, и ќе дава поддршка на секторите кои се од стратегиско значење за долгорочен и одржлив развој на земјата, со посебен фокус на:

- Финансискиот сектор, со ставање акцент на кредитирањето на МСП и проектите за енергетска ефикасност.
- Климатските промени, вклучително и инвестициите во инфраструктура и енергетски сектор.
- Агробизнис, со акцент на храната и производството.
- Дополнителна вредност на производството.
- Бизнис инфраструктура со фокус на логистика и дистрибуција.
- Суб - национално финансирање со фокус на општинска инфраструктура и менаџирање на отпадот.
- Здравје и образование.

Врз основа на вака дефинираната стратегија на ИФЦ за Република Македонија, во изминатиот период се реализираа значаен број на проекти, кои, иако и по вредност и по број заостануваат зад останатите земји во развој и транзициски економии, сепак имаа значајно влијание во изминатиот период и позитивно влијаеа врз реформирањето на банкарскиот сектор, приватизацијата, стимулирањето на новите инвестиции во

⁴³ “ World Bank Group - Macedonia Partnership Country Program Snapshot April 2013”, The World Bank, Washington D.C., April 2013

⁴⁴ <http://www1.ifc.org>

енергетскиот сектор, подготовката на компаниите за приватизација, подобрувањето на пристапот на МСП до кредити и многу други бенефити за приватниот сектор, но и воопшто за македонската економија. Со оглед на значењето на МСП за македонската економија, од аспект на бројот на вработено население, учеството во БДП, во извозот, сметаме дека од најголемо значење за Република Македонија е токму поддршката која ја дава ИФЦ за МСП, бидејќи со оглед на крајно затегнатата состојба на националниот финансиски пазар, строгите кредитни критериуми, и воопшто со оглед на достапноста на кредити за МСП, тешко дека Република Македонија може да очекува повисока стапка на економски раст. Нашата цел не е да го потцениме значењето на големите компании, особено не на СДИ, но сигурни сме дека, сите се сложни дека двигатели на македонската економија се и треба да бидат МСП. Она што дава дополнителна тежина и значење на поддршката на ИФЦ е соработката со националните комерцијални банки во услови на глобална економска и финансиска криза, кога “парите“ станаа поскапи и уште понедостапни за реномираните инвеститори од развиените земји, односно екстремно скапи и недостапни за МСП од земјите во развој и транзициските економии.

Најголемиот дел од портфолиото на ИФЦ во Република Македонија беше насочено кон финансискиот сектор, при што ИФЦ имаше огромна заслуга за развојот на банкарскиот сектор во Република Македонија, и преку кредитни линии кои ги пласираше преку локалните банки, и преку сопственичките инвестиции преку кои го поддржа процесот на приватизација на дел од македонските банки. Покрај тоа, ИФЦ поддржа и неколку македонски компании кои покажуваа значајни перспективни можности за во иднина.

Веќе споменавме дека во финансискиот сектор се реализирани најголем дел од проектите на ИФЦ во Република Македонија. Во овој сектор најпрво се реализираше проектот со Стопанска банка АД, со кој се поддржа процесот на приватизација на Банката. Проектот се состоеше дел од капитална инвестиција (9 милиони ДМ) и дел од кредитна поддршка (20 милиони ДМ). Вториот проект во финансискиот сектор беше проектот СЕФ СЕАФ МК, чија основна цел беше создавање на мал фонд кој ќе обезбедува поддршка за малите фирми. Кредит од ИФЦ доби и Комерцијална банка АД. Основна цел на овој кредит беше обезбедување на финансиска поддршка за кредитирање на МСП. Вредноста на сениор кредитот изнесуваше 5 милиони ЕУР. За одбележување е и проектот ГФИ Банка за микрофинансирање, со кој се даде 1,25 милиони ЕУР директна инвестиција. Покрај споманатите проекти, во финансискиот

сектор, последниве години, напоредно со завршувањето на процесот за реструктурирање на финансикиот сектор, ИФЦ форсира соработка во облик на сениор кредити со финансиските институции во земјата, особено со банкарскиот сектор. Проектите функционираат на тој начин што банката најнапред одобрува кредити на локалните банки, од кои подоцна банките одобруваат суб - кредити по суб - проекти за МСП во земјата. Сениор кредити од ИФЦ добија НЛБ „Тутунска банка“ АД (30 милиони ЕУР) и Охридска банка АД (20 милиони ЕУР). Покрај тоа, ИФЦ додели и кредити за покривање на делумни и целосни гаранции за стимулирање на трговските операции. Вакви кредити се одобрени на Стопанска банка АД (2 милиони ЕУР) и на Уни банка (2 милиони ЕУР).

Освен во финансискиот сектор, ИФЦ реализираше и проекти со кои го поддржа процесот на производство на дел од македонските компании. Во таа смисла, ИФЦ додели кредит во вредност од 3 милиони САД\$ (вкупната вредност на проектот изнесува 9,7 милиони САД\$) за компанијата Никол Ферт, со кој се поддржа имплементацијата на општо прифатените стандарди за квалитет на инпутите и сигурноста во процесот на производство на челик. Покрај тоа, корпорацијата одобри и два проекти за „Тетекс“ АД Тетово. Првиот проект беше во вредност од 1,5 милиони САД\$, при што ИФЦ учествуваше со 0,6 милиони САД\$, додека вториот имаше вредност од 10,4 милиони САД\$, при што ИФЦ учествуваше со кредит од 5,3 милиони САД\$. Двата проекти беа наменети за модернизација и реконструкција на компанијата „Тетекс“, Тетово.

Во портфолиото на ИФЦ е вклучена и една од најуспешните компании во Република Македонија – „Алкалоид“ АД. Со кредит од 9 милиони САД\$, ИФЦ поддржа проект вреден 38,2 милиони САД\$, со кој се овозможи завршувањето на новиот производствен погон на компанијата. Во делот на проектите од областа на производството, вредно е да се напомене уште еден проект, а тоа е проектот со СЕФ „Машиномонт“, во вредност од 1,35 милиони САД\$. Проектот беше наменет за набавка на нова опрема и работен капитал. Значењето на овој проект произлегува од фактот што станува збор за поддршка на мала семејна фирма во сопственост на двајца браќа, а не како претходните проекти, поддршка на веќе етаблирани и познати компании во Република Македонија. Со овој проект ИФЦ и практично ја демонстрираше својата посветеност на развој на приватниот сектор, особено на поддршка на малите компании со силен потенцијал за раст. Притоа, сметаме дека

токму на ваквите проекти во иднина и треба да се дава многу поголема поддршка – да се стават на располагање поголеми кредитни ресурси.

Од останатите сектори, ИФЦ даде поддршка за проекти во секторот туризам, телекомуникации и секторот енергија. Во однос на туризмот ИФЦ го поддржа проектот на Македонија туризам со кој се изврши реновирање на хотелот, и се овозможи истиот да добие три ѕвезди, а со тоа се поддржа и еден друг проект, односно стекнување на услови хотелот да се здобие со франшиза и да стане дел од Американскиот ланец на хотели - Холидеј Ин. Во секторот телекомуникации ИФЦ додели кредит во вредност од 25 милиони САД\$, со што го поддржа проектот вреден 90 милиони САД\$ наменет за поддршка на процесот на приватизација на Македонски телеком. Во секторот енергија ИФЦ одобри два проекти со ЕВН „Македонија“. Во првиот проект во вредност од 100 милиони ЕУР, покрај ИФЦ учествуваше и ЕБРД. Двете финансиски институции дадоа идентична поддршка од 50 милиони ЕУР. Основната цел на овој проект беше поддршка на процесот на либерализација на секторот енергија во земјата. Вториот проект во вкупна вредност од 30,9 милиони ЕУР, беше во функција на реформите кои требаше да ги реализира компанијата согласно промените во законската и подзаконската регулатива, вклучително и донесувањето на новиот Закон за енергија во 2011 година. Со овие реформи компанијата се подготви за либарализацијата на секторот.

На крај на овој дел, во кој извршивме детална елаборација на ИФЦ проектите во Република Македонија, сакаме да напоменеме дека во процесот на одобрување на секој од проектите земена е во предвид и еколошката компонента, притоа се бара респектирање на еколошките стандарди од страна на корисниците на ИФЦ поддршката, но и на МСП кои по суб – проекти ќе искористат дел од финансиските ресурси на корпорацијата.

Покрај преку инвестициските проекти, ИФЦ беше активна во Република Македонија и со советодавни услуги. Многу значајни беа активностите кои се реализираа во соработка со МБОР за унапредување на бизнис климата во земјата, што придонесе за драстично подобрување на рангот според Дуинг бизнис, а значајни беа и директните експертски совети кои за одредена специфична проблематика ги подготвува ИФЦ во соработка со властите во Република Македонија.

Позначаен проект е *Проектот за хидроелектрична енергија*, кој започна да се реализира во 2009 година. Со овој проект ИФЦ и помогна на Владата во привлекување на СДИ за хидроенергетски проекти за 6 генерирачки единици во Чебрен и Галиште.

Развојот на хидроенергијата беше еден од владините приоритети, со оглед на фактот што земјата увезуваше 40% од потребната енергија.

Согласно проектот, експертите на ИФЦ беа вклучени во извршување на длабока анализа, подготовка на маркетингот за потенцијално заинтересираните инвеститори, подготовка на структурата на трансакцијата и спроведување на тендерскиот процес. Со реализација на овој проект се очекуваа инвестиции од околу 700 милиони ЕУР и позитивни фискални импликации, кои се проценуваат на околу 50 милиони ЕУР. Реализацијата на проектот ќе биде од огромна важност за зајакнување на енергетската сигурност на земјата и намалување на увозот на енергија.

Преку *Програмаа за меѓународни стандарди и технички регулативи*⁴⁵ ИФЦ и асистираше на градежната компанија **ФИКОМ** во имплементацијата и добивањето на ознаката CE (CE), како индикатор дека производите на компанијата ги задоволуваат барањата на ЕУ. Тоа беше многу значајно, бидејќи македонските компании не беа во состојба да одговорат на меѓународните стандарди и ЕУ техничките барања, кои беа предуслов за извоз на македонските производи и зголемување на конкурентноста на меѓународниот пазар.

Во соработка со ИФЦ, Факом имплементираше 21 европски стандард и за неколку месеци ја стекна ознаката CE. Поддршката на ИФЦ се состоеше од обука на вработените и подобрување на целокупниот процес на работа.

Не смее да се занемари и фактот дека при подготовка и реализација на инвестициските проекти во голема мерка се вклучени експертски совети и насоки, кои несомнено се еден вид на советодавни услуги. На тој начин може да се каже дека инвестициските проекти покрај тоа што содржат инвестициски услуги, истите содржат и советодавни услуги.

3.4.МУЛТИЛАТЕРАЛНА АГЕНЦИЈА ЗА ГАРАНТИРАЊЕ НА ИНВЕСТИЦИИТЕ – МИГА

И покрај огромниот потенцијал за креирање на добивка во земјите во развој (природни богатства, евтина работна сила, нови пазари со потенцијал за раст, преференцијални политики за привлекување на СДИ), странските инвеститори

⁴⁵ Оваа програма на ИФЦ е креирана за поддршка на компаниите при имплементирање и стекнување на голем број на стандарди за квалитет, како што се: 9001/2000; ISO14001:2004; ISO27001; NASSR, BRC, IFS, CE MARK, OHSAS 18000; GMP. Преку оваа програма ИФЦ го промовира пред компаниите значењето на стандардите за подобрување на резултатите од работењето, особено зголемувањето на извозот.

одбегнуваа да инвестираат во овие земји, поради многу високото ниво на некомерцијален ризик. Ова, особено се однесува на транзициските економии кои во претходниот систем имаа екстремно високо ниво на некомерцијален ризик (пред се ризик од конфискација и експропријација). Во земјите во развој и во транзициските економии присутен е и ризикот од конфликти и воени немири, бидејќи е многу лесно економските тензии да се претворат во граѓански и меѓунационални конфликти и немири. Од друга страна во транзициските економии при преминот од едно општествено – економско уредување во друго, настана процес на распаѓање на држави и формирање на нови, што дополнително го зголеми нивото на некомерцијален ризик. Во вакви услови е невозможно странските инвеститори да се одлучат за инвестирање, доколку немаат гаранција и сигурност за капиталот кој го вложуваат. Оттука, формирањето на МИГА беше нужност.

Основните активности на МИГА се поврзани со издавањето на гаранции со кои се покриваат некомерцијални ризици. Во фискалната 2011 година, МИГА издаде гаранции во вредност од 2,1 милијарди САД\$, што е значителен пораст во однос на 2010 година, кога изнесуваа 1,5 милијарди САД\$. Зголемен е и бројот на издадени гаранции, кои достигнаа 50 во 2011 година. Тоа може да се види и од табелата која следи во продолжение.

Табела бр.16 Издадени гаранции од страна на МИГА во периодот 2007 - 2011 година

ИЗДАДЕНИ ГАРАНЦИИ	2007	2008	2009	2010	2011	1990-2011
<i>Број на поддржани проекти</i>	29	24	26	19	38	651
Нови проекти	26	23	20	16	35	
Претходно поддржани проекти		1	6	3	3	
Број на издадени гаранции	45	38	30	28	50	1030
Бруто вредност на нови гаранции во милијарди САД \$	1,4	2,1	1,4	1,5	2,1	23,8

Извор:” Annual Report 2011: Insuring Investment; Ensuring Opportunities to promote FDI to developing countries to support economic growth, reduce poverty and improve people’s lives”, MIGA, 2011

Покрај тоа што, во 2011 година дојде до пораст на бројот и вредноста на издадените гаранции, од особена важност е и фактот што сите издадени гаранции беа во корист на нови клиенти. Порастот на издадените гаранции се должеше, покрај другите причини и на фактот што МИГА донесе амандмани на конвенцијата, со кои се овозможи зголемување на нејзината вредност како мултилатерален извор на

осигурување од политички ризици. На овој начин МИГА започна да поддржува проекти кои претходно не можеше.

Гаранциите кои ги издава МИГА може да покриваат различен период, кој може да биде и подолг од 15 години, односно во одредени случаи и 20 години. Во групата на некомерцијални ризици кои ги покрива МИГА се вбројуваат:

- Неможност за размена на валута и неможност за трансфер – репатријација на добивката.
- Експропријација – гаранција дека Владата нема да преземе одредени активности со кои ќе ја одземе или намали сопственоста, контролата и правата над капиталот кој е осигуран. Тука спаѓаат и национализацијата и конфискацијата, како серија на мерки и активности кои се преземаат, а кои по одредено време го имаат експроприациониот ефект.
- Војна, тероризам и цивилни немири.
- Неисполнување и раскинување на финансиски договори на штета на инвеститорот.

Цената на гаранциите кои ги издава МИГА се утврдува на база на калкулација, земајќи го притоа како одлучувачки проектираниот ризик. При издавањето на гаранција се плаќа и такса, најчесто во износ од 1%, но може да биде и значително повисока или пониска.

Во текот на целиот изминат период од основањето, па до денес, континуирано се вршат промени во регулативата на МИГА, со кои се овозможува зголемување на нејзиното портфолио и обемот на издадени гаранции. На овој начин Агенцијата овозможи склучување на договори за реосигурување,⁴⁶ осигурување до 220 милиони САД\$ (најчесто преку синдикализација на осигурувањето), подготовка на посебни пакети и комбинации од некомерцијални услуги. Тоа овозможи поевтино и подостапно осигурување.⁴⁷

⁴⁶ Првиот договор за реосигурување е склучен со Извозно кредитната агенција на Канада и Надворешната инвестициска корпорација од САД.

⁴⁷ Пример, МИГА нуди Мал инвестициски програм кој се состои од осигурување од неконвертибилност на валутата и рестрикции при трансфер на добивката, експропријација, војни, тероризам и цивилни немири.

3.4.1 СЕКТОРСКА АНАЛИЗА НА ИЗДАДЕНИТЕ ГАРАНЦИИ НА МИГА

Споменавме дека во изминатиот период МИГА даваше поддршка за сите сектори, при што, при одобрувањето на проектот посебно внимание посветуваше на почитувањето на еколошките и социјалните стандарди. Агенцијата воспостави јасен сет од еколошки и социјални стандарди, а поседува и врвни стручњаци од соодветната област, кои го гарантираат респектирањето на така поставените стандарди.

Сепак, и покрај диверзифицираното портфолио на МИГА во изминатиот период, најголем дел од издадените гаранции беа за финансискиот сектор, што може да се види и од табелата која следи во продолжение.

Табела бр. 17 Потфолио на МИГА по сектори, во периодот 2005 - 2011 година, во %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ИНФРАСТРУКТУРА	39	41	41	41	35	30	33
ФИНАНСИСКИ СЕКТОР	39	33	29	37	47	52	49
НАФТА, ГАС И РУДАРСТВО	9	14	13	9	7	7	5
АГРОБИЗНИС, ПРОИЗВОДСТВО И УСЛУГИ	13	13	17	13	11	11	13
ВКУПНО	100	100	100	100	100	100	100

Извор: ” Annual Report 2011: Insuring Investment; Ensuring Opportunities to promote FDI to developing countries to support economic growth, reduce poverty and improve people’s lives”, MIGA, 2011.

Од табелата се гледа дека учеството на финансискиот сектор во вкупното портфолио на издадени гаранции на МИГА во текот на целиот анализиран период се движи помеѓу 29 % и 52%. Исто така, забележително е и дека тоа учество уште повеќе се зголемува во периодот 2009 - 2011 година, кога активностите во финансискиот сектор достигнаа околу половина од вкупното портфолио, односно 47% во 2009 година, 52% во 2010 година и 49% во 2011 година. Оваа поддршка не е случајна и се должи на глобалната економска и финансиска криза кога постоеше сериозен недостаток од финансиски средства и воздржаност на странските инвеститори од вложувања, што сериозно се одрази врз земјите во развој и транзициските економии. Особено, недостаток од долгорочни финансиски средства почувствуваа локалните банки во земјите во развој, кои во такви услови имаа пристап само до краткорочни финансиски средства, заради високото ниво на долгорочен ризик предизвикан од нестабилноста во растечките економии. Гаранциите кои ги издаваше МИГА за

финансискиот сектор се покажаа како успешен инструмент за надминување на оваа пречка – кантри риск (country risk). Поддршката МИГА беше во облик на: асистирање при определувањето на оптималниот лимит на изложеност во одредена земја; олеснување на пристапот до капитал и обезбедување на истиот под поповолни услови; заштита на инвеститорите од политички потреси во земјите во развој.

Покрај поддршка за финансискиот сектор, во изминатиот период значаен дел од портфолиото на МИГА беше наменето и за инфраструктура. Од табелата се гледаат издадените гаранции за инфраструктурни проекти кои во просек, во периодот 2005 - 2011 година се движеле од 30% до 41% од вкупното портфолио на Агенцијата. До пораст на инфраструктурните проекти дојде особено со изгласувањето на новите амандмани на конвенцијата, кои беа во прилог токму на овие проекти. Во рамките на инфраструктурните проекти, поддршката беше наменета главно за енергетските проекти, менаџирањето со цврстиот отпад, телекомуникациските услуги, транспортот, менаџирањето со водата и отпадните води.

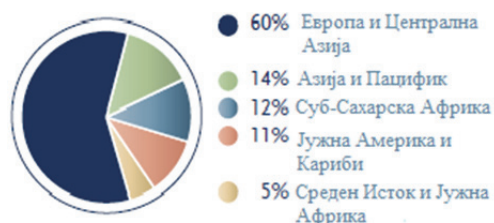
Поддршка во изминатиот период МИГА даде и за проекти поврзани со нафта, гас, рударство, агробизнис, производство и услуги.

3.4.2. РЕГИОНАЛНА ДИСТРИБУЦИЈА НА ПРОЕКТИТЕ НА МИГА

Портфолиото на МИГА анализирано од регионален аспект е многу диверзифицирано. Тоа особено се однесува на изминатите неколку години кога се издадоа гаранции и за неколку земји кои за првпат остварија соработка со МИГА. Така на пример, во 2011 година МИГА за првпат издаде гаранции за проекти во Ирак, Косово, Либерија и Конго.

Во продолжение ќе биде презентираан графикон на кој е прикажана дистрибуцијата на МИГА проекти по региони.

Графикон бр. 14 Дистрибуција на портфолиото на МИГА по региони заклучно со ФГ2011 во %

Извор:” Annual Report 2011:Ensuring Opportunities to promote FDI to developing countries to support economic growth, reduce poverty and improve people’s lives”, MIGA, 2011

Од графиконот се гледа дека во фискалната 2011 година, најголем дел од гаранциите се издадени за регионот на Европа и Централна Азија, и тоа со далеку поголемо учество во споредба со останатите региони, односно 60% од вкупното портфолио, во однос на 14% во Азија и Пацификот, 12% во Суб - Сахарска Африка, 11% во Јужна Америка и Кариби и 5% на Среден Исток и Јужна Африка.

Покрај анализата на портфолиото по региони, ќе извршиме анализа и по земји, најголеми корисници на поддршката на МИГА. Тоа може да се види од табелата во продолжение.

Табела бр.18 Топ 10 земји по бруто и нето изложеноста кон МИГА, заклучно со 2011

	<i>Бруто изложеност во милиони САД\$</i>	<i>Бруто во %</i>	<i>Нето изложеност во милиони САД\$</i>	<i>Нето во %</i>
<i>Украина</i>	<i>991,1</i>	<i>11</i>	<i>384,1</i>	<i>7,3</i>
<i>Турција</i>	<i>952,7</i>	<i>10,4</i>	<i>379,1</i>	<i>7,2</i>
<i>Русија</i>	<i>916,8</i>	<i>10</i>	<i>455,3</i>	<i>8,7</i>
<i>Хрватска</i>	<i>660,1</i>	<i>7,2</i>	<i>309,5</i>	<i>5,9</i>
<i>Индонезија</i>	<i>657,0</i>	<i>7,2</i>	<i>327,0</i>	<i>6,2</i>
<i>Србија</i>	<i>446,7</i>	<i>4,9</i>	<i>290,4</i>	<i>5,2</i>
<i>Унгарија</i>	<i>412,6</i>	<i>4,5</i>	<i>349,4</i>	<i>6,7</i>
<i>Казахстан</i>	<i>401,5</i>	<i>4,4</i>	<i>162,0</i>	<i>3,1</i>
<i>Уругвај</i>	<i>300,1</i>	<i>3,3</i>	<i>108,1</i>	<i>2,1</i>
<i>Кина</i>	<i>230,0</i>	<i>2,5</i>	<i>210,7</i>	<i>4</i>

Извор: ”Annual Report 2011: Insuring Investment; Ensuring Opportunities to promote FDI to developing countries to support economic growth, reduce poverty and improve people’s lives”, MIGA, 2011

Од табела се забележува дека во топ 10 МИГА земји, само 4 земји доаѓаат од останатите континенти, додека 6 земји се со потекло од Европа. Тоа е уште една потврда на фактот дека активностите на МИГА се сконцентрирани на европскиот континент. Од табелата е впечатливо и дека во топ 10 доминираат земји со повисоко ниво на доход, односно тоа се пред се високо, средно доходовни земји, а нема ниту една ИДА земја.

Како институција во состав на групацијата на Светска банка, МИГА јасно се изјаснува дека активно ќе работи против сиромаштијата. Оттука, како еден од

показателите кои укажуваат на тоа колку таа и практично се посветува на таа идеја е поддршката која ја дава на инвестициите во тие земји. Активностите на МИГА кон ИДА земјите заклучно со 2011 година изнесуваа 22,2% од бруто портфолиото, односно приближно 2 милијарди САД\$. Тоа, секако дека е многу малку, со оглед на фактот што токму овие земјите се соочуваат со највисоко ниво на некомерцијални ризици, и токму тие ризици ги одвраќаат странските инвеститори од инвестирање во истите. Не може да се очекува пораст на приливот на приватни капитални текови во ИДА земјите, без поголема и поактивна вклученост на реномирана и бонитетна осигуритална институција, каква што е МИГА. Сметаме дека нема да бидеме премногу критични и неправедни доколку заклучиме дека моменталното ниво на поддршка на МИГА и покрај тоа што дава резултати, сепак е далеку од доволно за практично потврдување на прокламативната заложба за борба со сиромаштијата и подобрување на условите за живеење во најсиромашните нации.

И покрај се погласните критики на сметка на МИГА, но и на останатите институции од групацијата на Светска банка, МИГА има свое оправдување, укажувајќи на значајниот придонес кој го дала во изминатиот период за намалување на сиромаштијата и унапредување на живеењето. МИГА потенцира дека, само во Суб - Сахарска Африка, како најсиромешен регион во светот, од 1988 год., па до денес има дадено поддршка во вредност од 2 милијарди САД\$, а тековната изложеност кон овој регион изнесува 900 милиони САД\$. Само во 2007 година, пред започнување на кризата, МИГА издвои 17% од своето портфолио за овој регион.

3.4.3. РАЗВОЈНИ РЕЗУЛТАТИ НА МИГА

Диверзифицираното портфолио на МИГА дава широк дијапазон на резултати во различни полиња. Особено е важно вклучувањето на МИГА во пост - конфликтните и кривки земји, кои имаат и најголем проблем со нивото на некомерцијален ризик. Со цел да им излезе во пресрет на овие земји, МИГА креира и посебен фонд за покривање од политички ризици во кривките и од конфликт погодени земји. Некои од позначајните проекти и резултати од активностите на МИГА во изминатиот период ќе бидат презентирани во продолжение на трудот.

➤ *Телекомуникациски сектор во Авганистан* – Авганистан е земја која повеќе декади се наоѓа во состојба на конфликти, војни, немири и општа нестабилност. Тоа предизвика постојната телекомуникациска и воопшто инфраструктурна мрежа да се наоѓа во очајна положба. Комуникациите едвај функционираа, а интернет пристап

и воопшто немаше, во време кога во останатите региони токму интернетот се користеше како главно комуникациско средство. Во колку лоша состојба се наоѓаше телекомуникациската мрежа покажува фактот што земјата едвај можеше да воспостави контакт со институциите на Светска банка. Од тие причини се мобилизираа институциите на Светска банка – ИДА (преку кредити и грантови), ИФЦ и МБОР, кои преку секторот за информациско – комуникациски технологии понудија доверителски фонд, кој беше технолошка асистенција во спроведувањето на реформите за создавање на клима за привлекување на странски инвеститори во секторот. Како продолжение на повеќестраната поддршка на групацијата на Светска банка, во 2007 година МИГА издаде гаранции во вредност од 74,5 милиони САД\$ за **МТН Груп** од Саудиска Арабија, за покривање на инвестицијата во комуникацискиот сектор во Авганистан. Не се потребни многу објаснувања и коментари за ризичноста на една ваква инвестиција, и за нивото на ризик на било која друга активност поврзана со земја, каква што е Авганистан. Всушност доволно е само да се знае дека Авганистан е 3^{та} земја во светот според нивото на ризик. Јасно е дека без гаранција, невозможно е било кој инвеститор да се одлучи да инвестира во Авганистан, без оглед на фактот што станува збор за пазар кој воопшто не е развиен во овој сектор и кој има потенцијал за енормен раст и креирање на профит.

Покрај ова, МИГА учествуваше со дополнителни 2 милиони САД\$ со гаранција за кредит преку - Инвестицискиот гарантен фонд за привлекување на СДИ, кој е формиран со заедничко финансирање на Владата на Авганистан, ИДА, Обединетото Кралство и Азиската развојна банка. МИГА учествуваше и во проектот за инсталациски операции, ГСМ мрежа, бежична мрежа, комуникациски услуги, интернет сателитски услуги и поставување на телефонски говорници. Со проектот, 80% од територијата на Авганистан се покри со најсовремена ГСМ технологија. Оддржувањето на вака обезбедените мрежи беше предвидено да се извршува од локални компании, што е дополнителен бенефит за развој на локалниот бизнис и воопшто за локалната економија.

Неколку години откако започна да се спроведува овој проект се покажа дека истиот има силен развоен ефект. Евалуацијата која беше спроведена покажа дека и покрај крајно неповолните локални услови, анализирани од секој аспект, дојде до пораст на вработеноста и висок поврат на инвестицијата. Всушност, евалуацијата покажа дека проектот ги надмина очекувањата, и во поглед на развојниот импакт, и во

поглед на финансиската и економската стабилност, и во поглед на позитивното влијание врз приватниот сектор.

➤ *Поддршка на најголемиот странска инвестиција во Уругвај* – како поддршка на овој проект МИГА издвои 300 милиони САД\$ во 2007 година за одгледување на еукалиптус, кој подоцна треба да се извезува во Европа, Азија и Северна Америка. Проектот беше историски најголема инвестиција во Уругвај и поради тоа имаше огромно влијание и значење за целата економија. За реализација на проектот како клучна се покажа гаранцијата на МИГА, бидејќи финансискиот инвеститор се двоумеше и се премислуваше околу реализацијата на истиот, зошто компанијата дотогаш немаше инвестирано надвор од Европа. И не само тоа, самата вредност и изложеност на инвеститорот создаваше дилеми и несигурност. Евалуацијата на проектот покажа значаен економски и развоен успех. Компанијата произведуваше со огромен капацитет од 1 милиони тони, што придонесе за значаен пораст на вработеноста и платите над проценките и очекувањата кои беа поставени пред одобрувањето на проектот. Она што даваше уште поголема вредност на овој проектот е тоа што МИГА постави еколошки услови и барања кои подоцна беа потврдени со бројни меѓународни еколошки сертификати. Бенефит од проектот имаше и за останатите бизниси во земјата, особено за развојот на локалната инфраструктура и спроведувањето на обемни тренинг обуки. Инвеститорот даваше и поддршка за фондација во вредност од 200,000 САД\$ годишно за развој на општествени проекти. Важно е и тоа што проектот влијаеше на начинот на однесување на приватниот сектор во земјата, како и на перцепцијата на странските инвеститори за потенцијалот на земјата и нејзината бизнис клима.

3.4.4. СОРАБОТКАТА ПОМЕЃУ МИГА И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ИЗМИНАТИОТ ПЕРИОД

За разлика од соработката со останатите институции од групацијата на Светска банка во изминатиот временски период, од зачленувањето до денес, Република Македонија оствари мал обем на соработка со МИГА. Вкупното портфолио на МИГА во Република Македонија се состои од 3 проекти, чија вкупна вредност изнесува 32 милиони САД\$. Првиот реализиран проект на МИГА во Република Македонија е проектот Цементарница „Усје“, во секторот производство. Вредноста на проектот изнесува 19,2 милиони САД\$, и со него се поддржуваше заедничкото вложување на

Титан цемент од Кипар и Холдер банк од Швајцарија. Гаранцијата која ја издаде МИГА се однесуваше на ризик од војни и цивилни немири. Ефектите од реализацијата на проектот беа многустрани. Имено, покрај тоа што придонесе за зголемување на извозот, проектот имаше позитивно влијание и врз дел од останатите домашни компании, кои реализираа 25 милиони ЕУР од продажба. Не е за занемарување и фискалниот ефект, односно Цементарница „Усје“ има платено 20 милиони ЕУР во период од 10 години на државни и локални институции. Денес, компанијата се вбројува во топ 20 компании во земјата, мерено според остварениот профит и резултати.

Вториот проект на МИГА во Република Македонија е проектот Манор ЛТД. Со проектот се издаде гаранцијата во вредност од 0,3 милиони САД\$, а се однесуваше на ризик од раскинување на договорот. Со проектот се сакаше да се постигне брзо и точно прибирање, централизација и дистрибуција на податоците од годишните извештаи кои ги доставуваат приватните и јавните институции. Согласно со договор, на крајот од 5^{та} година предвидено е норвешката компанија да ја трансферира сопственоста на проектот на Централниот регистар на Република Македонија без надомест. Проектот беше дел од севкупните напори на Владата на Република Македонија за развој на законска рамка и институции кои ќе овозможат финансиска транспарентност, односно брзи, точни и навремени информации за бизнис секторот, но и за подобрување на сликата за инвестициската клима во земјата.

Третиот проект на МИГА во Република Македонија е проектот Прокредит Груп Банк, кој е дел од големиот договор на МИГА со Прокредит Груп, со кој е определено МИГА да издава гаранции, преку кои ќе се намали износот кој локалните филијали на Прокредит го издвојуваат за задолжителна резерва кај националните народни банки, и на тој начин локалните филијали имаат повеќе средства за пласирање на кредити во националните економии на земјите во развој и транзициските економии. За филијалата на Прокредит Груп во Република Македонија, на 22 декември 2010 година, МИГА издаде гаранција во вредност од 12,5 милиони САД\$, со рок од 10 години, против ризик од експропријација. На овој начин се намали износот на задолжителна резерва кој Прокредит Банка го држи кај НБРМ, и се ослободи повеќе капитал за кредитирање и на приватниот сектор, и на граѓаните.

За крај на овој дел кој се однесува на соработката помеѓу Република Македонија и МИГА може да се каже дека МИГА беше многу малку присутна во

Република Македонија и не одигра некоја значајна улога за економскиот развој и особено не беше поддршка на влезот на СДИ во земјата.

4. ЕВРОПСКА ИНВЕСТИЦИСКА БАНКА (ЕИБ)

Активностите на ЕИБ континуирано се зголемуваат од нејзиното основање, па се до денес, како по вредност, така и по вид, но и по територијата која ја опслужува. Како што еволуираше Европската економска заедница, така евалуираше и ЕИБ. Во првата декада после Втората светска војна, нејзините активности беа главно сконцентрирани на традиционалното производство, односно на инвестирање во инфраструктура, набавка на машини, опрема и друго. Меѓутоа, денес европската економија во многу се разликува. Секторот услуги креира повеќе од 70% од додадената вредност во ЕУ, а апсорбира исто толку вработени. Според тоа, не може, а да не дојде до промена и во ЕИБ, која во суштина е формирана за да го поддржува остварувањето на целите на ЕУ.

Она што е особено карактеристично за функционирањето на ЕИБ денес е се поголемото инвестирање во “економија на знаење“. Се повеќе се верува дека “знаењето“ е она на што во иднина ќе почива растот на светската економија. Поддршката на ЕИБ за овој сектор од година во година се зголемува, достигнувајќи 18 милијарди ЕУР во 2009 година. Инвестициите се насочени кон истражување и развој, иновации, развој на образованието и организирање на обуки. За оваа намена беа издвоени 1/3 од вкупните инвестиции на банката.

Сепак, ЕИБ не ја зголемуваше само поддршката за знаење. Нејзините севкупни активности растеа континуирано, особено последните години во време на глобалната економска и финансиска криза. За да може појасно да се види динамиката со која растеа активностите на ЕИБ во изминатиот временски период, ќе се послужиме со неколку факти:⁴⁸

- Вредноста на вкупните активности на ЕИБ во периодот од нејзиното основање, па заклучно со 2011 година, изнесуваат 907,2 милијарди ЕУР.
- Вредноста на активностите на ЕИБ во периодот од 1959 – 2000 година, изнесуваа вкупно 336,4 милијарди ЕУР, додека во периодот 2000 - 2011 година, 625,47 милијарди ЕУР. Тоа покажуваа дека, во првите четириесет години

⁴⁸ <http://www.eib.org/>

Банката имала скоро душло помал обем на активности, отколку во последните десет години.

- Вредноста на активностите на ЕИБ во периодот 2007 - 2011 година изнесуваа 316,8 милијарди ЕУР, што е скоро идентично со периодот од 1959 - 2000 година, односно периодот од првите четириесет години.
- Во 2000 година вкупниот обем на активности на ЕИБ изнесуваше 35,6 милијарди ЕУР, во 2007 година 47,4 милијарди ЕУР, во 2009 година 78,86 милијарди ЕУР. Вкупната поддршка на ЕИБ во периодот од 2000 година, до 2009 година, пораснала за повеќе од душло.

4.1. РЕГИОНАЛНА ДИСТРИБУЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ НА ЕИБ

Иако, како што веќе споменавме ЕИБ е активна и надвор од територијата на ЕУ, сепак нејзините операции пред се, сè фокусирани на територијата на ЕУ земјите-членки. Околу 80% од вкупните активности се одвиваат на територија на ЕУ, додека останатите 10% на остатокот од територијата на која делува ЕИБ. Во 2010 година од вкупно 61 милијарди ЕУР, 54 милијарди се реализирани во рамките на ЕУ, додека останатите 7 милијарди ЕУР, надвор од ЕУ.

Како беше распореден вкупниот износ на ЕИБ инвестиции во 2011 година, може да се види од графиконот кој следи во продолжение.

Графикон бр. 15 ЕИБ активности во 2011 по региони.

Извор: <http://www.eib.org>

4.1.1. АКТИВНОСТИ НА ЕИБ ВО РАМКИТЕ НА ЕУ

Фокусот на активностите на ЕИБ во 2011 година на територијата на ЕУ беше ставен на заздравувањето на европската економија и опоравувањето од глобалната економска криза. Значајно внимание беше посветено и на креирањето на работни места, со оглед на фактот што голем број лица ја изгубија работата како последица на кризата. Сепак, и покрај тоа што акцент беше ставен на економското заздравување, ЕИБ и понатака остана силно посветена на давање поддршка на проектите од областа на климатските промени, конвергенцијата на регионот, развојот на инфраструктурата, енергијата и слично.

Околу 41% од активностите на ЕУ во 2010 година, беа во конвергентниот регион, односно вкупно 26 милијарди ЕУР. Значаен дел од операциите беа насочени кон МСП, за чија цел беа обезбедени 10 милијарди ЕУР кредитни линии преку посреднички банки за 60.000 МСП во регионот. За поддршка на проекти за климатски промени беа наменети околу 30% од вкупно ангажираните средства, со кои се поддржуваше намалувањето на емисијата на стаклени гасови, развојот на обновливите извори на енергија, зголемувањето на енергетската ефикасност и слично.

Податоци за географската дистрибуција на операциите на ЕИБ по земји членки на ЕУ, може да се види од табелата која следи во продолжение.

Табела бр. 19 Географска дистрибуција на активностите на ЕИБ во 2011 година.

ЗЕМЈА	2011 година во ЕУР
Австрија	2,020,000,000
Белгија	1,332,645,667
Бугарија	137,500,000
Кипар	180,000,000
Чешка	1,246,273,560
Данска	155,000,000
Естонија	183,000,000
Финска	1,403,192,996
Франција	4,953,530,851
Германија	6,112,100,000
Грција	860,000,000
Унгарија	1,399,000,000
Ирска	475,000,000
Италија	8,286,100,000
Латвија	36,000,000
Литванија	4,500,000
Луксембург	107,916,667
Малта	0
Холандија	860,000,000
Полска	5,150,202,715
Португалија	1,970,000,000
Романија	917,050,000
Словакија	400,000,000
Словачка	335,000,000
Шпанија	8,999,004,340
Шведска	707,600,000
Обединето Кралство	4,594,520,518
ВКУПНО	52,825,137,313

Извор: <http://www.eib.org>

4.1.2. АКТИВНОСТИ НА ЕИБ НАДВОР ОД ЕУ

Како што веќе споменавме, најголемиот дел од проектите кои ги реализира ЕИБ се фокусирани во регионот на ЕУ. На овој начин Банката ја оствари мисијата која беше поставена при основањето на Банката. Сепак, не смее да се занемари фактот дека присуството и активностите на ЕИБ надвор од ЕУ континуирано растат. ЕИБ е присутна во 6 региони надвор од ЕУ. Колку изнесуваа активностите на ЕИБ во овие региони во 2011 година, може да се види од графиконот во продолжение.

Графикон бр. 16 ЕИБ активности надвор од ЕУ во 2011 година

Извор: www.eib.org

Од прикажаниот графикон забележително е дека најголемиот дел, односно приближно половина од активностите надвор од ЕУ се сконцентрирани во регионот од проширувањето. Тоа не изненадува, со оглед на тоа што преку проектите кои се реализираат во овие земји Банката ги подготвува земјите за влез во ЕУ, и тоа во институционална, легислативна, економска, социјална и воопшто во општествена смисла. Од графиконот произлегува и впечатокот дека поддршката за останатите региони е скоро идентична, освен за Азија каде се реализирани и најмал број на операции.

4.1.3. АКТИВНОСТИ НА ЕИБ ВО ЗЕМЈИТЕ ОД ПРОШИРУВАЊЕТО

Во групата на земји од проширувањето влегуваат Хрватска, Турција, Македонија, Исланд, Црна Гора и земјите од Западен Балкан. Во секоја од овие земји Банката има посебни приоритети кои се реализираат преку одобрените проекти на Банката. Дел од податоците кои се однесуваат на соработката на земјите од овој регион со ЕИБ следува во продолжение.⁴⁹

- Хрватска – Проектите кои ЕИБ ги реализира во Хрватска се фокусирани на исполнување на критериумите за членство на земјата во ЕУ, со цел забрзување на влезот во Унијата. Кумулативниот износ на активности на ЕИБ во Хрватска

⁴⁹ Во оваа група на земји влегува и Република Македонија, но таа нема да биде обработувана во овој дел, бидејќи за соработката на ЕИБ со Република Македонија ќе биде посветен посебен дел.

од 2001 година до крајот на 2011 година, достигна 2,7 милијарди ЕУР. Во почетокот, проектите беа фокусирани на изградба и рехабилитација на инфраструктурата, особено транспортот, за што беа наменети околу 64% од вкупно ангажираните фондови во земјата. Активностите растеа секоја година, во однос на претходната, достигнувајќи го рекордот во екот на глобалната криза во 2009 година, кога се реализираа 415 милиони ЕУР. Овој рекорд беше надминат веќе наредната година, кога се реализираа проекти во вредност од 511 милиони ЕУР. Само за споредба нека послужи податокот дека во 2008 година беа реализирани проекти во вредност од 170 милиони ЕУР. Покрај инфраструктура, ЕИБ во Хрватска реализираше и значајни проекти со МСП, главно преку одобрување на кредитни линии во соработка со локални финансиски институции, понатака проекти во соработка со јавниот сектор и друго.

- Црна Гора – Во изминатиот временски период од осамостојувањето на Црна Гора, па се до крајот на 2011 година, ЕИБ реализираше вкупно 34 проекти во вредност од 263,4 милиони ЕУР. Проектите беа насочени во различни сектори, и нивната цел беше промовирање на економскиот раст, енергетската сигурност, заштита на животната околина и друго. Значаен дел од средствата кои ЕИБ ги ангажира во Црна Гора беа употребени за рехабилитација, осовременување и проширување на транспортната мрежа и тоа во сите видови на транспорт, патен железнички и воздухопловен. Беа ангажирани фондови и за развој на енергетската инфраструктура, менаџирање со цврстиот отпад (за таа цел во 2009 година беа обезбедени 27 милиони ЕУР кредит за кофинансирање на 1^{та} фаза). Како одговор на глобалната криза во 2009 год., ЕИБ одобри 100 милиони ЕУР поддршка за МСП, која се реализираше преку локални банки и други финансиски посредници.
- Турција - ЕИБ е присутна во Турција од средината на 60-те години, и во целиот период е силно посветена на поддршка на јавниот и приватниот сектор во земјата. Во Турција заклучно со 2011 година, реализирани се вкупно 227 проекти, во вредност од 18,29 милијарди ЕУР. Како се зголемуваше поддршката, така се зголемуваше и секторската диверзификација, при што во изминатиот период, најголем дел од ангажираните средства беа во транспортот, пред сè заради големината на територијата на земјата. Еден од најзначајните

транспортни проекти во вредност од 1,05 милијарди ЕУР, кој се реализираше во периодот 2004 - 2006 година е проектот за изградба на железнички тунел под Босфор, со што се надмина јазот кој постоеше во Пан европската транспортна мрежа, и со кој за првпат се обезбеди меѓуконтинентална железничка врска помеѓу Европа и Азија.

Се поголемо внимание ЕИБ посветува и на поддршката на МСП, за чија цел во 2010 година ангажираше 910 милиони ЕУР, што претставуваше 47% од вкупните средства на ЕИБ во Турција, таа година. За инвестиции во енергија во 2010 година, беа одобрени 275 милиони ЕУР, а значајни средства беа наменети и за индустрија, туризам, услуги, економија на знаење, животна околина и друго.

- Исланд – Од основањето на банката, па до крајот на 2011 година, реализирани се вкупно 12 проекти, со вкупна вредност од приближно 780 милиони ЕУР, додека во периодот 2006 - 2011 година, 386 милиони ЕУР, што претставува околу половина од вкупно ангажираните средства. Тоа укажува дека интензитетот на соработка помеѓу ЕИБ и Исланд расте, особено во изминатите 5 години. Проектите кои се реализираа се за проширување и изградба на геотермални објекти, промовирање на развојот на обновливата енергија и поддршка на борбата со климатските промени.
- Западен Балкан – Во оваа група на земји спаѓаат Албанија, Србија и Косово, каде ЕИБ е интензивно активна од 1977 година. Сепак, соработката доби во динамика особено во последните 10 години, кога се реализирани проекти со вкупна вредност од 7,3 милијарди ЕУР, што ја прави ЕИБ најголем финансиер во регионот. Фокусот е ставен на проекти од областа на транспорт, енергија, здравје, образование, индустрија, услуги, МСП, вода, санитарни услуги и друго.

4.1.4. АКТИВНОСТИ НА ЕИБ ВО МЕДИТЕРАНСКИТЕ ЗЕМЈИ

ЕИБ е активно вклучена и во Медитеранските земји, каде преку Фондот за евро - медитерански инвестиции и партнерство обезбедува поддршка за економски и социјален развој и креирање на работни места. Во партнерството се дефинирани два клучни приоритети, и тоа, поддршка на приватниот сектор и креирање на поволна клима за инвестиции.

Соработката помеѓу ЕИБ и Медитеранските земји започна во 2002 година, и оттогаш се реализирани 23,7 милијарди ЕУР. Како резултат на тоа е остварена соработка со 2.300 МСП, креирани се 30.000 работни места, а мобилизирани се и дополнителни 35 милијарди ЕУР од други извори (финансиски институции, билатерални кредитори и приватен сектор). ЕИБ е активна и преку техничка поддршка, за чија цел се ангажирани 102 милиони ЕУР.

Во однос на географската дистрибуција, во изминатиот период најмногу средства се ангажирани во Египет 5,6 милијарди ЕУР, потоа во Мароко 5 милијарди ЕУР, следат Тунис, Алжир и останатите земји. Секторската распределба на средствата на ЕИБ во 2011 година, покажува дека најголем фокус е ставен на индустријата (421 милиони ЕУР), секторот вода (262 милиони ЕУР), транспортот (193 милиони ЕУР), енергијата (50 милиони ЕУР) и друго.

4.1.5. АКТИВНОСТИ НА ЕИБ ВО СОСЕДНИТЕ ЗЕМЈИ (источни земји, јужен Кавказ и Русија)

ЕИБ во овој регион дава поддршка на проекти кои се од интерес на ЕУ. Најголем дел од реализираните проекти се во секторите транспорт, енергија, телекомуникации, екологија и МСП. Во изминатиот период од почетокот на соработката, па заклучно со 2011 година, реализирани се проекти во вкупна вредност од 2,1 милијарда ЕУР, и тоа најголемиот дел, односно половина од вкупниот износ во Украина, потоа следува Русија со околу половина милион ЕУР, додека сите останати земји го делат преостанатиот половина милион.

4.1.6. АКТИВНОСТИ НА ЕИБ ВО ЦЕНТРАЛНА АЗИЈА

Со политичка одлука на Европскиот совет, ЕИБ започна со активности на територијата на централна Азија. Проектите кои ЕИБ ги поддржува во овој регион произлегуваат од политичките цели на ЕУ и се насочени кон секторите енергија, транспорт, екологија и друго.

4.1.7. АКТИВНОСТИ НА ЕИБ ВО СУБ – САХАРСКА АФРИКА, КАРИБИ, ПАЦИФИК И РЕПУБЛИКА ЈУЖНА АЗИЈА

ЕИБ е активна во регионот од 1963 година, при што фокусот е ставен на развој на приватниот сектор и промовирање на економскиот раст. ЕИБ дава силна поддршка и на јавниот сектор, особено на инфраструктурата, која е од круцијално значење за развој на приватниот сектор и за креирање на конкурентна бизнис клима.

ЕИБ соработува и има посебен мандат со Република Јужна Африка, поддржувајќи ја трансформацијата во демократско општество. Особено се поддржуваат инфраструктурни и други проекти од јавен интерес.

4.1.8. АКТИВНОСТИ НА ЕИБ ВО АЗИЈА И ЈУЖНА АМЕРИКА

Вкупната вредност на проектите реализирани во овој регион изнесува околу 10 милијарди ЕУР. Со тековниот мандат на ЕИБ во регионот, за периодот 2007 - 2013 година, одобрени се 3,8 милијарди ЕУР, од кои 2,8 милијарди ЕУР за Јужна Америка и 1 милијарда ЕУР за Азија.

Поддршката на ЕИБ е пред се насочена кон проекти од областа на инфраструктура, енергија, индустрија, агроиндустрија, услуги, рударство, привлекување на СДИ, трансфер на технологија, екологија и друго.

4.2. АКТИВНОСТИ НА ЕИБ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Соработката помеѓу Република Македонија и ЕИБ започна уште во времето на поранешна Југославија. Првиот реализиран проект е во 1977 година, во вредност од 3 милиони ЕУР, наменет за енергетскиот сектор. Вкупната вредност на проектите на ЕИБ во Република Македонија заклучно со мај 2013 година, изнесува 628,46 милиони ЕУР, од кои приближно 571,7 милиони ЕУР се реализирани од осамостојувањето на земјата, па до 2013 година. Од 1998 година, па заклучно со 2013 година, ЕИБ има реализирано вкупно 15 проекти. Доколку ги споредиме реализираните проекти на ЕИБ во Република Македонија со останатите земји од проширувањето по вкупна вредност и број на реализирани проекти, ќе заклучиме дека земјата има слаба соработка со ЕИБ. Така на пример, ЕИБ во Хрватска во периодот 1991 - 2013 година, има остварено вкупна вредност на проектите од 3,2 милијарди ЕУР и вкупно 52 проекти. Соработката

на Србија со ЕИБ е уште побогата, па така вкупниот износ на проекти на ЕИБ во Србија изнесува 4,1 милијарди ЕУР или вкупно 69 проекти. Само во периодот 2009 – 2013 година се реализирани 36 проекти во вредност од 2,6 милиони САД\$. Во Црна Гора во период од само 9 години, односно од 2004 година, до 2013 година е достигната вкупна вредност на проекти на ЕИБ од 311 милиони ЕУР, односно 38 проекти. Овие факти укажуваат дека земјата недоволно ги користи капацитетите на ЕИБ, и дека во иднина треба интензивно да работи на институционално зајакнување, за да може повеќе и поумешно да ги користи ресурсите на Банката.

Во однос на секторската дистрибуција на активностите на ЕИБ во Република Македонија, може да се изведат следните заклучоци:

- Енергија – реализирани 3 проекти во вкупна вредност од 22,6 милиони САД\$.
- Кредитни линии – реализирани 8 проекти во вкупна вредност од 310 милиони САД\$.
- Услуги - реализирани 2 проекти во вкупна вредност од 3,7 милиони САД\$.
- Транспорт - реализирани 9 проекти во вкупна вредност од 242 милиони САД\$.
- Вода и отпадни води - реализиран 1 проект во вредност од 50 милиони САД\$.

Како прилог на овој труд е даден преглед на проектите кои во периодот од осамостојувањето па до денес се реализирани во Република Македонија во соработка со ЕИБ.

5. ЕВРОПСКА БАНКА ЗА ОБНОВА И РАЗВОЈ (ЕБОР)

Обемот на активности на ЕБОР во изминатиот временски период интензивно се зголемуваше, достигнувајќи го со тек на времето епитетот најголем финансиер на територијата на која ги извршува операциите. Од 1991 година кога започна, па заклучно со 2011 година, вкупната вредност на проектите финансирани од ЕБОР достигна 210,7 милијарди ЕУР, кои се реализирани преку 3.374 проекти. Тоа се гледа и од табелата бр.20.

Табела бр.20 Вкупен број и вкупна вредност на реализирани проекти на ЕБОР
во периодот 2007 – 2011 година

ГОДИШНИ ИНВЕСТИРАЊА 2007 – 2011						
	2011	2010	2009	2008	2007	Кумулативно 1991-2011
Број на проекти	380	386	311	302	353	3.374
Годишна вредност на ЕБОР фонд (милиони ЕУР)	9.051	9.009	7.861	5.087	5.583	71.147
Вредност која ја покриваат други институции (милиони ЕУР)	20.802	13.174	10.353	8.371	8.617	138.605
ВКУПНА ВРЕДНОСТ во милиони	29.479	22.039	18.087	12.889	13.809	210.665

Извор: “Annual Report 2011” 2011, EBRD.

Како растеше обемот на активности на ЕБОР, така се зголемуваше и вредноста на нејзиното портфолио, достигнувајќи 35 милијарди ЕУР во 2011 година, што е голем пораст во однос на 22 милијарди ЕУР во 2008 година. Истата година, ЕБОР достигна и рекордна вредност на финансирани проекти од 9,1 милијарда ЕУР преку вкупно 380 проекти, во текот на една година. Околу 77% од финансираните проекти се во приватниот сектор.

5.1.РЕГИОНАЛНА АНАЛИЗА НА АКТИВНОСТИТЕ НА ЕБОР

Историска година за ЕБОР е 2011, не само поради фактот што слави 20 години од своето основање, туку поради изгласувањето на новата улога од страна на акционерите на Банката, со која се прошири нејзиниот мандат на делување кон југоисточниот Медитеран. Истата година се достигна и рекорден износ на активности на Банката од 9,1 милијарда ЕУР. Портфолиото на Банката растеше, достигнувајќи 35 милијарди ЕУР, во однос на 22 милијарди ЕУР во 2008 година.

Како што веќе споменавме, ЕБОР своите операции ги извршува на територијата на 30 земји, од кои во 2007 година Чешка “матурираше“ и веќе не може да ги користи нејзините фондови. Од табелата која следи во продолжение може да се види географската дистрибуција на активностите на ЕБОР во 2011 година.

Табела бр. 21 Географска дистрибуција на активностите на ЕБОР
во милиони ЕУР во 2011 година

ЕБРД - АКТИВНОСТИ ВО 2011 ГОДИНА

ЦЕНТРАЛНА ЕВРОПА И БАЛТИЧКИ ДРЖАВИ

	2011	2010	Кумулативно 1991–2011
Хрватска	158	386	2,619
Чешка	0	0	1,136
Естонија	20	8	539
Унгарија	124	178	2,599
Латвија	19	104	581
Литванија	2	99	600
Полска	891	643	5,445
Словачка	68	63	1,614
Словенија	103	3	739
Вкупно	1,385	1,485	15,871

ЈУГО ИСТОЧНА ЕВРОПА

	2011	2010	Кумулативно 1991–2011
Албанија	96	75	665
Босна и Херцеговина	94	190	1,389
Бугарија	92	546	2,450
Македонија	220	44	950
Црна Гора	43	135	283
Романија	449	593	5,558
Србија	533	598	2,939
Вкупно	1,527	2,182	14,234

ИСТОЧНА ЕВРОПА И КАВКАЗ

	2011	2010	Кумулативно 1991–2011
Ерменија	93	53	516
Азербејџан	289	59	1,503
Белорусија	194	60	839
Грузија	187	349	1,612
Молдавија	69	97	633
Украина	1,019	952	7,512
Вкупно	1,851	1,570	12,616

ЦЕНТРАЛНА АЗИЈА

	2011	2010	Кумулативно 1991–2011
Казахстан	289	668	4,377
Киргистан	66	86	405
Монголија	62	185	364
Ташкистан	28	22	247
Туркместан	23	6	162
Џебукистан	3	4	755
Вкупно	470	970	6,309

РУСИЈА

	2011	2010	Cumulative 1991–2011
Русија	2,928	2,309	20,581
Вкупно	2,928	2,309	20,581

ТУРЦИЈА

	2011	2010	Cumulative 2009–2011
Турција	890	494	1,535
Вкупно	890	494	1,535

Извор: “Annual Report 2011”, EBRD, 2011

Како што може да се забележи од презентираниите табели најголема финансиска поддршка ЕБОР има дадено за Русија, и истата изнесува 20,5 милијарди ЕУР. Поддршката за оваа земја не само што доминирала во изминатиот период, туку и продолжува понатака, што се докажува со фактот што скоро 1/3 од вкупните активности на ЕБОР во 2011 година, односно 2,92 милијарди ЕУР се инвестирани токму во Русија. Веднаш после Русија, доаѓа регионот на централна Европа и Балтичките држави, каде ЕБОР има инвестирано вкупно 15,8 милијарди ЕУР, потоа

слиди југоисточна Европа со 14,2 милијарди ЕУР. Во регионот на Источна Европа и Кавказ и централна Азија, ЕБОР има инвестирано по 12,6 односно 6,2 милијарди ЕУР. Најмал дел од инвестираните финансии се во Турција, што и не изненадува со оглед на фактот што ЕБОР започна да спроведува операции во Турција од 2009 година.

Активностите на ЕБОР во транзициските економии и Западен Балкан во периодот 2008 - 2011 година интензивно растеа, достигнувајќи 2,6 милијарди ЕУР, односно раст од околу 100% во период од 3 години. Овие инвестиции претставуваа околу 1/3 од вкупните инвестиции на ЕБОР. Од тој износ во земјите од Западен Балкан се реализираа 1 милијарда ЕУР во 65 операции, а мобилизирани се и дополнителни 20,8 милијарди ЕУР од други извори. Она што е особено значајно со оглед на состојбата на земјите во овој регион е фактот што ЕБОР започна со финансирање во локална валута, а со тоа се намали ризикот од преголемо **почивање** на странски капитал во овие земји.

Во текот на 2011 год., Банката ги зголеми и фондовите за операции во југоисточниот Медитеран. Тоа соодејствуваше со општата меѓународна поддршка која започна да се дава на развиените арапски демократии. На крајот на 2011 год., ЕБОР доби и нови членки, Јордан и Тунис, покрај претходните Египет и Мароко.

Доколку географската анализа ја сведеме на анализа на активностите на ЕБОР по земји ќе заклучиме дека, покрај тоа што доминираат активности во Русија, значаен износ на операции ЕБОР има реализирано и во Украина, Полска и Романија. Тука некаде е и Турција, земајќи го во предвид фактот што ЕБОР е таму присутна од 2009 година.

5.2. СЕКТОРСКА ДИСТРИБУЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ НА ЕБОР

Активностите на ЕБОР се секторски и многу диверзифицирани. Сепак, она што остави посебен впечаток последниве неколку години е силната поддршка која ЕБОР ја дава за **финансискиот сектор**. Секако, тоа не е без причина, туку е тесно поврзано со големата финансиска криза која го зафати светското стопанство и која ја направи крајно оскудна понудата на финансиски ресурси, што предизвика лесно и брзо прелевање на кризата во реалниот сектор. Според тоа, јасно е дека за брзо опоравување на глобалната економија се потребни мерки токму во финансискиот сектор, каде и ЕБОР не случајно насочи најголем дел од своите активности. Вредноста на новите активности во финансискиот сектор во 2011 год., изнесуваше 2,9 милијарди ЕУР. Овие

инвестиции, преку финансискиот сектор, потоа се дистрибуираат до микро, малите и средни претпријатија, а дел се наменува и за финансирање на трговијата. Преку Програмата за трговско финансирање во 2011 год., беа покриени 960 операции во вредност од 378 милиони ЕУР, што е дуplo повеќе од 2010 година. Вкупното портфолио на ЕБОР за финансискиот сектор порасна за 12%, односно на 9,5 милијарди ЕУР.

Енергијата е уште едно поле од исклучително висок и долгорочен интерес за ЕБОР. Посебен фокус е ставен на активностите насочени кон развој на обновливите извори на енергија, во кој значаен акцент се става на хидроенергијата, кон која се насочени околу 70% од операциите во секторот. Особено значајни во 2011 година беа проектите кои се реализираа во Хрватска, Грузија, Романија, Украина и Македонија.

ЕБОР активно учествува и во проекти со кои се промовира **одржлива енергија и борбата со климатските промени**. Во 2011 година Банката оствари највисок обем на активности во овој сектор, воопшто од своето основање, достигнувајќи вкупна вредност на операциите од 15 милијарди ЕУР. На овој начин, односно, преку проекти поддржани од ЕБОР дојде до значајно намалување на емисијата на CO₂ и до значителна заштеда на енергија. Инвестициите во климатски промени и одржлива енергија сочинуваат околу 29% од вкупните активности на Банката.

Придобивките од инвестициите во одржлива енергија се големи не само во борбата со климатските промени, туку и во креирањето на поволни бенефити во целиот регион во кој ЕБОР ги остварува своите активности, во смисла на подобрување на конкурентноста, намалување на трошоците за енергија, поголема сигурност во снабдувањето со енергија и друго. Поддршка на ЕБОР за секторот одржлива енергија во 2011 година достигна вредност од 1,2 милијарди ЕУР, распределена во 26 проекти, во 18 земји. Најголемиот дел се реализираше преку Фондот за финансирање на одржливата енергија и главно со посредство на партнер банки, кои потоа одобруваат кредити по индивидуални проекти.

ЕБОР поддржува и проекти поврзани со **природните ресурси**, за чија цел во 2011 година се реализирани рекорден број од 17 трансакции, со вкупна вредност од 571 милиони ЕУР, во кредитни или сопственички инвестирања. Една од најзначајните инвестиции е инвестицијата во Полската нафтена рафинерија, чија вредност изнесува 250 милиони ЕУР. Покрај тоа, значајни активности се реализираа и во Казахстан,

Киргистан, Монголија, Русија, Србија, Украина и други земји. Заедно, природните ресурси и енергијата чинеа 20% од вкупното портфолио во 2011 година.

Инфраструктурата и особено транспортот во тие рамки, отсекогаш биле од посебен интерес за ЕБОР. Во 2011 година инвестициите во овој сектор достигнаа 596 милиони ЕУР, во вкупно 35 проекти, што претставува највисок износ, воопшто вложен од страна на Банката за инфраструктура. Доминираа проекти за урбани услуги, вода, третман на отпадни води, јавен транспорт, осветлување, патишта и друго.

Индустријата и агро- бизнисот, услугите, туризмот и телекомуникациите исто така, заземаат значајно место во портфолиото на ЕБОР од 2011 година, достигнувајќи учество од 30% во вкупните инвестирања, односно 35% во вкупниот број на операции. Инвестирани беа вкупно 2,7 милијарди ЕУР во 134 проекти, што е 400 милиони ЕУР повеќе од 2010 година.

Инвестициите во **информатичко – комуникациската технологија** и покрај тоа што неколку години наназад бележеа пад, во 2011 година се опоравија и го достигнаа рекордот од 311 милиони ЕУР, реализирани во 12 проекти.

5.3. КРИТИКИ НА РАБОТАТА И АКТИВНОСТИТЕ НА ЕБОР

Критиките кои се упатуваат на сметка на ЕБОР се однесуваат пред сè на самиот концепт на постоење на Банката. Согласно со основната мисија на Банката, ЕБОР се залага за достигнување на политичкиот и економскиот систем на земјите од Западна Европа, САД и Австралија. Но, не е потполно јасно што значи тој систем во суштина, зошто ваквото сваќање на концептот кон кој се насочуваат транзициските економии е многу широк и разноврсен. Тука е системот на социјална заштита кој се практикува во скандинавските земји, потоа системот на здравствена заштита во САД, системите на Италија и Франција со државна железница и на крај високо приватизираната Велика Британија. Значи, тоа се системи кои се движат од една до друга крајност, што остава нејаснотии и празнини во однос на насоките кон кои се упатуваат земјите во развој и транзициските економии.

Оттука, не се случајни дилемите кои се појавуваат кај некои експерти во однос на политиките кои ги наметнува ЕБОР. Фаворизирањето на либерализацијата и приватизацијата во земјите во транзиција, останува нејасно, ако се земе во предвид фактот што во некои западни економии нема учество на приватниот капитал во некои сектори, во кои се “принудуваат“ транзициските економии да го вклучат. Голем дел од

развиените земји го немаат или само што започнале да го имплементираат концептот на приватно - јавно партнерство, кој со голема сила се форсира во транзициските економии.

Понатака, ЕБОР ја промовира повеќепартиската демократија и плурализмот. Но, прашање е колку практично го почитува овој концепт. Доволно е да се анализираат дел од земјите кои се најголеми корисници на фондовите на ЕБОР, и веднаш ќе произлезат дилеми, или во најмала рака нејаснотии. После 20 години од започнувањето со работа на ЕБОР, целите заради кои е формирана Банката, и не се многу сигурни. Поголем број на земји се далеку од демократија, некои од нив едвај и може да се наречат пазарни економии. Климатските промени, загубата на биодиверзитетот, прекумерната експлоатација на природните ресурси, задираат во хуманоста и отвораат дилеми.

Не помала е и прокламативната заложба на ЕБОР за еколошки и социјално оддржлив развој, кој го обезбедува преку воведување на еколошки барања при одобрување на проектите, фаворизирање на проекти со кои се промовира енергетска ефикасност и намалување на загадувањето. Но, за жал, доколку направиме реален преглед на западните економии, ќе заклучиме дека најголемиот дел од нив немаат направено вистинска еколошка стратегија за реален еколошки оддржлив развој. Дури, доколку се направи компарација со некои земји во развој и транзициски економии, ќе се увиди дека токму земјите во развој и транзициските економии имаат предности, во делот на помала потрошувачка на вода, енергија, биодиверзитет и друго.

Несомнено е дека од основањето до денес е изменета крајната дестинација на транзицијата. Пазарните економии значително напреднаа и еколошки и економски, но истовремено глобалната криза ги идентификуваше слабостите на тој систем. Тие слабости станаа неспорни и испливаа на самата површина. Во такви услови се разви дилема околу системот кој и понатака се турка во земјите во развој и транзициските економии.

И покрај општиот силен напредок на демократијата во земјите во регионот, кој несомнено е силно поддржан од ЕБОР, не е сигурно дали ЕБОР и реално ги ограничува проектите во земјите кои назадуваат со демократијата. Имено, таа навистина ја ограничува поддршката со Белорусија, но што е со Казахстан, Азербејџан, Таџикистан, кои според многумина не се подемократски од Белорусија.

Недоумица постои и во однос на проширувањето кон Медитеранот. Се поставува прашање, со оглед на големите разлики во политичката платформа на

политичките противници во земјите од тој регион, што ќе се случи доколку дојде до промена на власта во Египет или Тунис?

“ Се на се, денес може да се каже дека транзицијата не е толку блиску како што изгледаше во 90-те години, а и самиот пат да се стигне до таму не е толку уверлив како што се чинеше тогаш. Можеби е време за мало повлекување за да може ЕБОР да сфати каде се наоѓа“.⁵⁰

Експертите кои ги упатуваат критики на сметка на функционирањето на ЕБОР, наведуваат неколку примери, кои отвораат прашања за практичната примена на заговараниот концепт на Банката.

- Фабриката Состањ за лигнит во Словенија, во која ЕБОР во 2010 година финансираше нов погон, отвора дилеми околу реалната посветеност во финансирање на инвестиции со кои се намалува емисијата на карбон.
- Проект за БТЦ гасовод кој беше протуркан против интересите на обичниот граѓанин, користејќи ги притоа токму народните пари за промовирање на интересите на мултинационалните компании. Проектот на широко се промовираше како “проект од светска класа“, се до моментот кога самата Британска влада во март 2011 година, не изјави дека токму конзорциумот БТЦ ги крши меѓународните стандарди и човековите права.

5.4. АКТИВНОСТИ НА ЕБОР ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Соработката помеѓу Република Македонија и ЕБОР започна уште од 1993 година, и оттогаш се реализирани вкупно 77 проекти, со остварена вкупна вредност од 2,04 милијарди ЕУР, од кои 964,8 милиони ЕУР се финансиска поддршка на ЕБОР. Од вкупно инвестираните средства, 39% се во приватниот сектор, а остатокот во јавниот сектор. Тековното портфолио на ЕБОР во Република Македонија изнесува 491,5 милиони ЕУР.

Доколку подетално ја погледнеме соработката помеѓу ЕБОР и Република Македонија, ќе забележиме дека таа особено добила на интензитет во последните три години, односно во периодот 2010 – 2012 година, кога се реализирани вкупно 10 проекти во вредност од 337,8 милиони ЕУР. Само за споредба нека послужи податокот дека во периодот 1993 – 1999 година реализирани се само 6 проекти во вредност од 76

⁵⁰ “ Are we nearly there yet? Dilemmas of transition after 20 years of the EBRD’s operations”, CEE Bankwatch network, May 2011

милиони ЕУР, додека во периодот 2000 - 2009 год., релизирани се вкупно 16 проекти чија вредност изнесува 427,3 милиони ЕУР.

Доколку се направи секторска анализа на поддршката на ЕБОР во Република Македонија ќе се забележи дека најголем дел од кредитните и капиталните активности на ЕБОР се реализирани во секторот транспорт, каде се одобрени 8 проекти во вкупна вредност од 335,15 милиони ЕУР. Тука доминираат проектите за развој и надоградба на локалните и регионалните патишта, изградбата на коридорот X, понатака проекти за развој на железничкиот транспорт, надоградба на цивилната и воздушната пловидба и други транспортни проекти.

Голема поддршка ЕБОР има дадено и за секторот енергија каде се насочени 149,5 милиони ЕУР. Овие средства се ангажирани преку само 4 проекти, чија поединечна вредност е висока. Тука се реализирани два проекти со ЕВН Македонија, еден проект за интерконекција и еден за изградба на хидроелектраната Бошков мост.

За секторот производство и услуги се одобрени вкупно 4 проекти во вкупна вредност од 56,7 милиони ЕУР. Проектите се одобрени за Макстил, Алкалоид, Прилепскиот мермерен комбинат и Арчело Метал. Значајна поддршка ЕБОР има дадено и за финансискиот сектор. Одобрени се вкупно 7 проекти, во вкупна вредност од 51,08 милиони ЕУР. Дел од проектите се одобрени како поддршка на процесот на реструктуирање и приватизација на банкарскиот сектор (за „Стопанска банка“ АД, Извозна кредитна банка и ТТК Банка), а дел се кредитни линии наменети за МСП кои се одобруваат по суб – проекти преку локалните банки. Вакви кредитни линии им беа одобрени на НЛБ „Тутунска банка“ АД, Извозна кредитна банка и Охридска банка АД.

Покрај споменатите сектори, ЕБОР додели поддршка и за секторот ИКТ (1 проект во вредност од 18,77 милиони ЕУР), за општинска и еколошка инфраструктура (2 проекти во вкупна вредност од 7,66 милиони ЕУР), природни ресурси (1 проект во вредност од 59 милиони ЕУР) и други. Детален преглед на сите проекти на ЕБОР во Република Македонија е даден како прилог на овој труд.

Покрај сопственички вложувања и кредитни активности, ЕБОР во Република Македонија беше активна и со значаен број на проекти, кои вклучуваат советодавни услуги, од кои, во периодот 2006 - 2009 година, 41 проект се од ТАМ програмата. Тоа може да се види и од табелата која следи во продолжение.

Табела бр. 22 ТАМ проекти во Република Македонија во периодот 2006 – 2009 година

Име на проект	Договорна сума во ЕУР	Исплатена сума во ЕУР	Дата на одобрување	Етапа	Сектор
Проект за рехабилитација на системот за водоснабдување и отпадните води на град Скопје	141,950	141,950	07/02/2006	Затворено	Локална управа
МЕАП - Консултантски услуги за надзор и управување со проект	113,633	113,633	09/05/2006	Затворено	Локална управа
Социјална заштита против енергетска сиромаштија	140,212	140,212	31/05/2006	Затворено	Енергетика
Консултантски услуги за Имплементација на Менаџмент и Финансиски Процедури и Системи за Авионавигација	248,750	235,814	18/08/2006	Исплатено	Транспорт, складирање
ТАМ - Адинг АД	8,428	8,428	30/11/2006	Затворено	Производство
ТАМ - ИГМ Трејд	2,443	2,443	20/12/2006	Затворено	Производство
ТАМ - Тиквеш	8,040	8,040	14/02/2007	Затворено	Производство
ЕАР Промотивен настан во ПЈР Македонија	20,410	20,379	14/02/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - Тинг ДООЕЛ	76,116	59,834	14/02/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - Млия Стојчев АД	64,116	58,934	14/02/2007	Исплатено	Производство
ТАМ- 11 Октомври	58,116	45,343	15/02/2007	Исплатено	Производство
Проект за регионални патишта	99,750	87,359	20/02/2007	Исплатено	Градежништво
МЕАП - Консултантски услуги за надзор и управување со проект	39,917	39,917	05/06/2007	Затворено	Локална управа
ТАМ - Инекс Горица АД	43,116	40,903	12/07/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - Декон	35,316	34,705	18/07/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - Благој Горев АД	59,116	47,736	18/07/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - ЕАР Конференции И Семинари	21,025	19,961	20/07/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - Фатина	49,116	47,269	31/07/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - Мебел Инженеринг	24,116	21,757	31/07/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - Ради Кончар	49,116	46,480	31/07/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - МЗТ Пумпи	56,616	49,328	16/08/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - Млекара Здравје Радово	32,316	30,486	24/08/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - С&В Обувки	41,304	37,855	18/09/2007	Исплатено	Производство
ТАМ - Фротирка	49,116	40,682	06/12/2007	Исплатено	Производство

МЕАП - Поддршка при имплементација на проектот за отпадни води во Куманово	49,690	49,690	20/03/2008	Затворено	Локална управа
ПЈР Македонија: ТФП Факторинг	35,000	0	23/04/2008	Одобрено	Финансии
ТАМ - Виталиа	49,960	23,640	05/08/2008	Одобрено	Производство
Продолжување на БАС програма во ПЈР Македонија	465,794	194,523	19/09/2008	Исплатено	Производство
ПЈР Македонија: Еколошки И социјални анализи за АСР	48,405	0	10/12/2008	Одобрено	Транспорт, складирање
ТТК - Институционално надградување	195,000	0	04/03/2009	Одобрено	Финансии
ТТК - Институционално надградување	195,000	0	04/03/2009	Одобрено	Финансии
Битола ТПП - Техничка ревизија и преглед за рехабилитација и перформанси	49,990	0	11/03/2009	Одобрено	Енергетика
Консултант за имплементација и супервизија за регионални и локални патишта - ССФ Дел	750,000	0	12/05/2009	Одобрено	Транспорт, складирање
Поддршка за имплементација на законот за патишта - ССФ Дел	750,000	0	12/05/2009	Одобрено	Транспорт, складирање
Консултантски услуги за имплементација и супервизија за регионални и локални патишта	750,000	0	13/05/2009	Одобрено	Транспорт, складирање
Поддршка за имплементација на законот за патишта	750,000	0	13/05/2009	Одобрено	Транспорт, складирање
ВКУПНО	5,570,984	1,647,301			
Вкупно проекти	41				

Проекти по сектори	Договорна сума во ЕУР	Исплатена сума во ЕУР
Локална управа	345,190	345,190
Финансии	425,000	0
Градежништво	99,750	87,359
Производство	1,213,687	838,726
Транспорт, складирање	3,297,155	235,814
Енергетика	190,202	140,212
ВКУПНО	5,570,984	1,647,301

Извор: “Strategy for Macedonia 2010-2013”, Documents of the EBRD, 23.02.2010

Согласно со Стратегијата на ЕБОР за Република Македонија, фокусот на активностите во периодот 2012 - 2013 година ќе биде ставен на реалната економија. Имено, банката преку активностите во корпоративниот сектор ќе се труди да ја зголеми конкурентноста на македонската економија и ќе придонесе за поголема диверзификација на извозот. ЕБОР ќе биде активно вклучена и преку Програмата за раст на претприемништвото, асистирајќи му на локалниот бизнис преку ТАМ и БАС програмите.

Согласно со Стратегијата како главни предизвици на ЕБОР во Република Македонија во идниот период ќе бидат:⁵¹

1. Забрзување на процесот на унапредување на бизнис климата – Надминување на слабостите на земјата во делот на корупцијата и судскиот систем, потоа во

⁵¹ “Strategy for Macedonia 2010 - 2013”, Documents of the EBRD, 23.02.2010

ефикасното спроведување на законите, несигурноста во почитувањето на имотните права, проблемите при издавање на дозволи, лиценци, спроведување на постапки за стечај и слично. Според Банката овие слабости ги одвраќаат инвеститорите од земјата.

2. Зајакнување на финансискиот сектор и полесен пристап до финансии за приватниот сектор – Банките сеуште се соочуваат со проблеми при извршување на залогот и водење на судските постапки. Проблем е и тоа што како резултат на кризата кредитирањето стана порестриктивно, а со тоа и пристапот на компаниите до финансии.
3. Модернизација на инфраструктурата – Редовното снабдување со енергија сеуште претставува проблем. Долгорочно, имплементирање на политиката на постојан пораст на цената на енергијата според утврдената методологија. Транспарентната методологија и либерализацијата на секторот и понатака ќе бидат клучни за обезбедување на енергетска стабилност. Во делот на транспортот главен предизвик е унапредувањето на регионалната, националната и локалната патна мрежа, воспоставување на концесионерство на автопатите, надминување на тесните грла при премин на државните граници во железничкиот сообраќај и воопшто подобрување на работата на железницата. Во согласност со презентираните предизвици и утврдените слабости во Република Македонија, ЕБОР ги определи следните приоритети за Република Македонија за идниот период.⁵²

➤ Корпоративен сектор - Поддршка на реалната економија која беше погодена од глобалната криза, зголемување на конкурентноста, енергетската ефикасност и диверзификација на извозот. Асистирање на локалните претпријатија преку Италијанскиот фонд за локални претпријатија и ТАМ/БАС програмите на ЕБОР.

➤ Финансиски сектор – Како одговор на кризата ЕБОР ќе се фокусира на снабдување на локалните банки со сопственички капитал и долгорочни кредити, преку кои делумно ќе се неутрализираат последиците од кризата; асистирање на локалните банки во развојот на нови производи за да се обезбеди раст на нивниот бизнис и подобро корпоративно управување; канализирање на повеќе фондови кон микро, мали и средни претпријатија преку комерцијални банки и микрокредитни институции. ЕБОР

⁵² “Strategy for Macedonia 2010 - 2013”, Documents of the EBRD, 23.02.2010

ќе обезбеди и дополнителен капитал за постоечките банки - партнери за подобра капитализација, која би ги заштитила од евентуални потреси, кои би се случиле како резултат на кризата.

➤ **Инфраструктура** – Во енергетскиот сектор фокусот е ставен на инвестирање во нови и рехабилитација на генерирачките капацитети за надминување на растечките проблеми и подобрување на ефикасноста и еколошките перформанси на постоечките капацитети; инвестирање во обновлива и оддржлива енергија за намалување на тековниот висок карбонски интензитет; поддршка на проектите кои го поддржуваат развојот на регионален енергетски пазар и интеграција, како на пример на електрична енергетска и гасоводна интерконекција.

Во транспортниот сектор приоритети на ЕБОР се промовирање на патната и железничката транспортна мрежа во земјата, но и на нејзините регионални интерконекции; поддршка на концесионерството на македонските аеродроми; реструктурирање на секторот за оддржување на патишта; промовирање на влезот на приватните инвеститори во инфраструктурата, вклучително и приватно - јавно партнерство; во оштинската инфраструктура поддршка на секторот вода, централно греење, инвестирање во јавен транспорт и напори за приватизација на комуналните услуги.

6. ОСТАНАТИ РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈНИ БАНКИ

6.1.ИНТЕР - АМЕРИКАНСКА РАЗВОЈНА БАНКА (ИАРБ)

ИАРБ како најстара и најголема регионална банка континуирано го зголемува обемот на работа на територијата на Јужна Америка и Карибите, достигнувајќи вкупна вредност на кредитите од основањето до 2011 година, од 207 милијарди САД\$ и вредност на грантови за техничка асистенција од 4,8 милијарди САД\$.

Една анализа⁵³ на активностите на Банката во периодот 1994 – 2008 година, покажа дека во овој период се реализирани вкупно 1.230 проекти со вкупна вредност од 108,6 милијарди САД\$, од кои повеќе од половина се насочени токму кон проекти наменети за намалување на сиромаштијата. Преку овие активности сиромаштијата во регионот се намали од 45,7% на 33,2%.

⁵³ “Promoting Sustainable growth: Fighting Poverty and Inequality”, IADB, Washington, 2011

Како се движеа одобрените и повлечените финансиски средства на ИАРБ може да се види од графиконот кој следи во продолжение.

Графикон бр.17 Одобрени и повлечени финансиски средства
во периодот 2002 -2011 година

Извор: “ The Year Review: Annual Report 2011”, IDB, Washington D.C., April 2012

Од графиконот се гледа дека одобрените и повлечените финансиски средства на Банката во анализираниот период се зголемувале, и во просек изнесувале 10 милијарди САД\$. Сепак, на годишно ниво разликата е голема. Така во 2002 година, истите изнесувале нешто помалку од 5 милијарди САД\$, додека во 2009 година трипати повеќе, односно 15 милијарди САД\$. Исто така, од графиконот е воочлив и трендот на пораст на ангажираните средства на Банката во периодот после 2007 година, во споредба со периодот пред тоа, при што просекот за 2002 - 2006 година изнесува 6,1 милијарда САД\$, додека 2007 - 2011 год., изнесува 11,9 милијарди САД\$, што претставува пораст од приближно 100%.

Покрај редовните активности, значаен дел од активностите на Банката се реализираат и преку фондовите со кои таа раководи. Така, преку Фондот за Специјални операции се доделени 9,8 милијарди САД\$ во облик на субвенционирани кредити или грантови за најкревките земји. Истата година преку Меѓународната инвестициска корпорација канализирани се 300 милиони САД\$ за МСП во регионот, додека Мултилатералниот инвестициски фонд ја зазеде лидерската позиција во развојот на микро, малите и средни претпријатија, мобилизирајќи 3,3 милијарди САД\$ финансиски ресурси од други извори.

ИАРБ има значаен обем на активности и на Хаити, како најсиромашна земја во регионот. Веднаш по катастрофалниот земјотрес во 2010 година беше донесена одлука за целосно простување на долговите на земјата. Истовремено, Банката се обврза и да

обезбеди грантови во износ од 2,2 милијарди САД\$ во функција на реализирање на долгорочните развојни планови и опоравување на земјата во идната декада.

Покрај Хаити, ИАРБ е силно посветена и на подобрување на состојбите со сиромаштијата во останатите земји. Со цел да овозможи поуспешно канализирање на финансиите токму кон најпогодените земји, Банката има извршено групирање на земјите. Во групите А и Б влегуваат регионално големите економии со годишен БДП поголем од 127 милијарди САД\$, додека во групите Ц и Д влегуваат 19 мали и кривки економии со БДП помал од 55 милијарди САД\$.

Во 2011 година 48 % од вкупните активности на Банката беа насочени кон земјите од групата А (Аргентина, Бразил, Мексико и Венецуела), 12% кон земјите од групата Б (Чиле, Колумбија и Перу), 14% во земјите од групата Ц и 21% во земјите од групата Д. Тоа може да се види и од табелата во продолжение.

Табела бр. 23 Одобрени кредити на ИАРБ по земји во 2011 година
во милиони САД\$

Земја	2011	2012	Земја	2011	2012
Аргентина	1.313	366	Хаити	241	56
Бахами	131	24	Хондурас	180	164,8
Барбадос	7	92	Јамајка	328	0
Белизе	10	0	Мексико	1615	843,8
Боливија	259	20	Никарагва	107	70
Бразил	2.470	319	Панама	344,4	178
Чиле	91,8	0	Парагвај	170	130
Колумбија	785,2	328,2	Перу	450	85
Коста Рика	132,4	290	Регионални	433,6	133
Диминиканска Република	464,8	260	Суринаме	80	13,7
Еквадор	585,3	15	Тринидад и Тобаго	290	0
Ел Салвадор	263,1	208	Уругвај	571,6	215
Гватемала	50,3	5	Венецуела	120	0
Гуана	17	66,2	Вкупно	11573,8	3882,3

Извор: “ The Year Review: Annual Report 2011”, IDB, Washington D.C., April 2012

Од дистрибуцијата на активностите на ИАРБ очигледно е дека и покрај прокламативното залагање за поддршка на најсиромашните земји, кон истите се насочени само околу 35% од вкупните активности на Банката, додека најголемиот дел од повеќе од 40% е насочен токму кон најмоќните држави од овој регион Бразил, Аргентина и Мексико.

Вкупниот износ на одобрени проекти во 2011 година изнесува 10,9 милијарди САД\$, распределени во 167 проекти. Меѓународната инвестициска корпорација (институција во склоп на ИАРБ) истата година одобри 465 милиони САД\$, а мобилизира и дополнителни 463 милиони САД\$. Во 2011 год., Мултилатералниот инвестициски фонд (институција во склоп на ИАРБ) одобри 74 проекти, од кои 64 проекти беа грантови за техничка кооперација, а 10 проекти беа комбинација на инвестициски операции и грантови. Околу 58% од одобрените ресурси во вредност од приближно 60,1 милиони САД\$ во 2011 година, беа во земјите од групите Ц и Д.

За 2011 година значајна беше и реализацијата на активностите преку Шпанскиот фонд за претприемништво, преку кој се доделуваат средства кои се комбинација помеѓу кредити и техничка поддршка наменета за подобрување на пристапот на руралната популација до финансиски ресурси, образование, здравствени услуги. Од овие операции, 90% беа во земјите од групите Ц и Д.

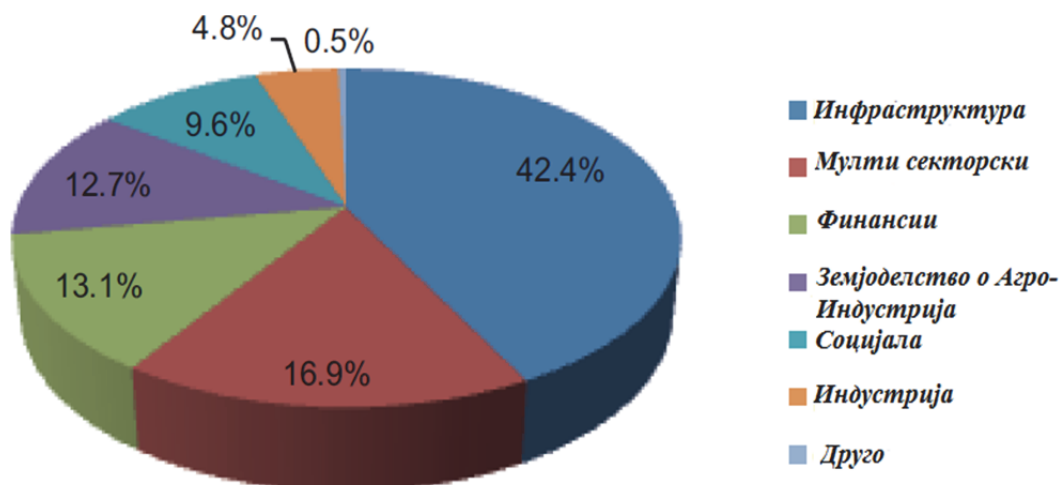
6.2. СЕКТОРСКА И ГЕОГРАФСКА ДИСТРИБУЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ НА АФРИКАНСКАТА РАЗВОЈНА БАНКА

Во периодот помеѓу 1967 – 2011 год., АфРБ има одобрено 3.639 кредити и грантови, во вкупна вредност од 92,4 милијарди САД\$. Во просек, АфРБ има инвестирано по 3 милијарди САД\$ годишно. Сепак, и покрај тоа, оваа поддршка е незначителна споредено со финансиската поддршка на останатите институции од овој регион. Имено, АфРБ доделува само 6% од вкупната поддршка која ја прима Африканскиот континент. Само за споредба, Светска банка преку ИДА годишно дава четирипати повеќе кредити и грантови за регионот. Тоа секако укажува на одредени недостатоци во функционирањето на АфРБ, споредено со останатите регионални финансиски институции, но тоа не значи дека треба да се доведе во прашање нејзиното егзистирање.

6.2.1. СЕКТОРСКА АНАЛИЗА НА АКТИВНОСТИТЕ НА АфРБ

Доколку се направи секторска анализа на активностите на АфРБ, ќе се заклучи дека таа во голема мерка се разликува од останатите развојни институции. Тоа може да се види и од графиконот кој следи во продолжение, на кој се прикажани активностите на АфРБ по сектори во 2011 година.

Графикон бр.18 Секторска дистрибуција на активностите на Африканската развојна банка во 2011 година

Извор: "AfDB in a Brief" AfDB, 2012

Како што се гледа од графиконот инфраструктурните проекти доминираат, односно претставуваат 42,4% од вкупните банкарски активности. Доминацијата на инфраструктурните проекти не е само во 2011 година, туку и во изминатиот период. Така во 2005 год., беа реализирани 23 инфраструктурни проекти, во вредност од 982 милиони САД\$, што претставува 40% од вкупното банкарско портфолио. Во 2007 год., 60% од банкарското портфолио беше наменето за инфраструктурни проекти, вклучително и проекти за регионална инфраструктурна интеграција, која се смета за клучна за иден развој на континентот. Инвестициите во регионална инфраструктура според АфРБ ќе ја направат Африка "поконкурентна на глобалниот пазар"⁵⁴, а со транспортното инфраструктурно поврзување на малите африкански држави ќе се формира заеднички пазар. АфДБ исто така дава значајна поддршка и на процесот на подготовка на инфраструктурни проекти, кои ќе можат да привлечат финансии од други извори, и на тој начин, иако не директно, сепак посредно ќе ја овозможат реализацијата на проектот.

Со оглед на хроничниот проблем со недостаток на енергија кој го имаат земјите од африканскиот континент и со оглед на постојаниот пораст на цената на нафтата, во иднина се очекува големо внимание и финансиска поддршка да се даде и на енергетските проекти. Покрај енергијата и транспортот, АфРБ инвестира и во проекти од секторот вода, санитарни услуги и комуникации.

⁵⁴ <http://en.wikipedia.org>

Значајна поддршка АфРБ дава и на мултисекторските активности. Тука, пред се сè мисли на одобрување на кредити со кои се поддржува спроведувањето на најразлични политички реформи или давање на генерална поддршка на владите за државниот буџет. Во 2011 година поддршката за мултисекторот изнесувала 16,9% од вкупното портфолио на АфРБ.

Од графиконот број 18 може да се види дека Банката дава поддршка и за финансискиот сектор, но доколку направиме компарација со поддршката за истиот сектор која ја даваат ЕБОР и ЕИБ, ќе заклучиме дека АфРБ заостанува во тој поглед. Исто така, многу малку поддршка АфРБ дава и за производството. Генерална е оценката дека финансиската поддршка за земјоделството, неинфраструктурниот рурален развој, социјалниот сектор, здравјето и образованието во изминатите неколку години имаат тенденција на намалување.

6.2.2. ГЕОГРАФСКА ДИСТРИБУЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ НА АфРБ

Доколку се направи пресек на дистрибуцијата на реализираните проекти на АфРБ од почетокот, односно од 1967 година, па до 2011 година, ќе се утврдат следниве податоци:

- Северна Африка – наменети 26,9 милијарди САД\$, односно 28,5% од вкупното портфолио на Банката.
- Западна Африка – наменети 20,4 милијарди САД\$, односно 21,6% од вкупното портфолио на Банката.
- Јужна Африка – наменети 17,7 милијарди САД\$, односно 18,7% од вкупното портфолио на Банката.
- Источна Африка – наменети 14,1 милијарди САД\$, односно 15% од вкупното портфолио на Банката.
- Централна Африка – наменети 8,1 милијарда САД\$, односно 8,6% од вкупното портфолио на Банката.
- Мултирегионални проекти – наменети 7,2 милијарди САД\$, односно 7,6% од вкупното портфолио на Банката.

Покрај овие податоци, интересно е да се одбележи фактот дека, во 2011 година приближно 50% од неконцесионалните кредити беа реализирани во Северна Африка и тоа главно за инфраструктура, што изнесува околу 1/3 од вкупните активности на групацијата на АфРБ. Северна и Јужна Африка заедно примија околу 70% од вкупните

кредити на Групацијата. За разлика од нив, концесионалните кредити беа наменети главно за Западна и Источна Африка. Таму се насочија околу 60% од вкупно одобрените кредити под концесиски услови.

6.3.АЗИСКА РАЗВОЈНА БАНКА (АРБ)

Основната цел за која прокламативно се залага АРБ е намалување на сиромаштијата. Тоа е разбирливо, доколку се знае дека токму во овој регион живеат околу 1,8 милијарди сиромашни жители кои денот го поминуваат со помалку од 2 САД\$, кои немаат пристап до основни добра, услуги и можности кои ги заслужува секоја индивидуа, а кои се неопходни за пристоен живот. И, многу други факти не го “прославуваат“ регионот на кој делува АРБ. Околу 250,000 жени годишно умираат во текот на бременост и периодот по раѓањето. Тука живеат и околу 5 милиони луѓе болни од ХИВ/СИДА, и околу 3/5 од вкупно заболените од туберкулоза во светот. Околу 850 милиони луѓе и во денешни услови немаат пристап до квалитетна вода за пиење.

Токму поради владеењето на ваквите услови, АРБ интензивно се залага за подобрување на условите за живеење на најсиромашните. Во тие рамки, со оглед на се поголемото глобално акцентирање на важноста на здравиот еколошки развој, АРБ се повеќе внимание обрнува на еколошката компонента при одобрување на проектите, бидејќи најсиромашните се и најчесто најпогодени од еколошката несовесност, преку намалување на природните ресурси, попречување на регионалниот развој и намалување на квалитетот на живеење.

6.3.1. РЕГИОНАЛНА АНАЛИЗА НА АКТИВНОСТИТЕ НА АРБ

Најдобра претстава за активностите на АРБ може да се добие од табелата во продолжение.

Табела бр. 24 Регионална дистрибуција на активностите на АРБ во 2011 година во
милиони САД\$

РЕГИОН	Активности на Азиската развојна банка			Активности на Азискиот развоен фонд		Останати фондови на АРБ	Техничка асистенција	Реализиран и проекти заедно со кофинансирање
	Кредити	Гаранции	Капитални инвестиции	Кредити	Грантови			
<i>Централна и Западна Азија</i>	2.897,00	266,61	0,00	601,64	397,00	3,00	11,51	6.159,00
<i>Јужна Азија</i>	3.552,24	150,00	20,00	706,17	116,00	4,30	19,92	6.460,00
<i>Источна Азија</i>	1.439,84	0,00	25,00	65,00	0,00	0,00	18,78	1.688,50
<i>Пацифик</i>	169,70	0,00	9,00	108,32	43,76	0,80	7,68	478,50
<i>Југоисточна Азија</i>	2.591,59	0,00	0,00	474,72	40,00	9,00	22,88	6.587,00
<i>Регионални</i>	0,00	0,00	185,00	0,00	0,00	0,00	59,52	344,00
ВКУПНО	10.650,37	416,61	239,00	1.955,85	596,76	17,10	140,29	21.717,00

Извор: <http://www.afdb.org>

Од прикажаната табела се гледа дека најголемиот дел од реализираните проекти на АРБ заедно со нејзините фондови е во регионите на Централна и Западна Азија, јужна и југоисточна Азија.

Таму се реализирани операции во вредност од над 6 милијарди САД\$. За разлика од овие региони активностите во останатите региони на Источна Азија и особено на Пацификот е остварен занемарлив обем на активности.

Од вкупните активности кои АРБ ги оствари во Централна и Западна Азија поголемиот дел се во јавниот сектор, при што, иако дојде до пораст на активностите во приватниот сектор (пораст од 63% во однос на 2010 година), сепак тие се многу помалку од операциите во јавниот сектор. Значаен дел од активностите се реализираа преку Програмата за регионална економска соработка преку која за период од 10 години се реализираа 120 проекти во вредност од 17 милијарди САД\$.

Во регионот на Источна Азија, што го опфаќаат Кина и Монголија, во 2011 година АРБ одобри 12 суверени кредити, во вредност од 1,34 милијарди САД\$. Моменталното портфолио на Банката се состои од 85 кредити, 37 грантови и 143 проекти за техничка поддршка.

Како што веќе утврдивме, во регионот на Пацификот, АРБ има реализирано најмал обем на активности, од кои 238 милиони САД\$ се кредити. Моменталното

портфолио на Банката се состои од 35 кредити и грантови и 77 проекти за техничка асистенција.

Во регионот на јужна Азија во 2011 год., АРБ реализираше вкупно 4,2 милијарди САД\$. Вкупното портфолио на Банката сега изнесува 193 проекти (кредити и грантови) и 209 проекти за техничка асистенција.

Во југоисточна Азија во 2011 година АРБ одобри суверени кредити и грантови во вредност од 2,6 милијарди САД\$ и 78 проекти за техничка асистенција, чија вредност изнесува 45,7 милиони САД\$. Во овој регион има значителен пораст на кофинансирањето во однос на нивото од 2010 година.

6.3.2. СЕКТОРСКА АНАЛИЗА НА АКТИВНОСТИТЕ НА АРБ

Секторската дистрибуција на активностите на Азиската развојна банка за 2011 година и за целиот период на нејзино функционирање може да се види од табелата која следи во продолжение.

Табела бр.25 Секторска дистрибуција на активностите на АРБ во 2011 година и во периодот 1967 - 2011 година

СЕКТОР	2011Кредити						Кумулативно заклучно со крајот на 2011		
	Активности на АРБ		Азиски Развоен Фонд		ВКУПНО				
	Број на кредити	\$ милиони	Број на кредити	\$милиони	Број на кредити	\$милиони	Број на кредити	\$ милиони	%
Земјоделство и природни ресурси	5	321.2	7	523.0	12	844.2	531	20,468.4	11
Образование	1	170.0	4	370.0	4	540.0	150	6,718.8	4
Енергија	24	3,858.8	3	82.9	24	3,941.7	381	36,899.1	21
Финансии	5	165.0	1	15.0	3	180.0	271	20,517.7	11
Здравство и социјална заштита	–	–	1	20.0	1	20.0	69	3,852.9	2
Индустрија и Трговија	–	–	–	–	–	–	107	4,588.0	3
Менаџмент во Јавен Сектор	2	500.0	2	29.8	4	529.8	88	14,510.1	8
Транспорт и ИКТ	23	3,256.5	8	345.6	29	3,602.1	440	44,725.3	25
Снабдување со вода и друга општинска инфраструктура и услуги	7	758.1	9	417.9	15	1,176.0	259	15,236.8	8
Мултисекторски	8	1,621.0	4	150.7	12	1,771.7	127	12,186.5	7
ВКУПНО	75	10,650.6	39	1,954.9	104	12,605.5	2,423	179,703.7	100

Извор: “Annual Report 2011” ADB, April 2012

Од табелата се гледа дека, од започнувањето со работа па се до 2011 година, АРБ најголем дел од своето портфолио насочила кон секторот транспорт и информациско - комуникациска технологија, каде вкупно се ангажирани 44,7 милијарди САД\$. Само во 2011 година за таа намена се искористени 3,5 милијарди САД\$ за кредити, 366 милиони САД\$ за грантови и дополнителни 55 милиони САД\$ за техничка асистенција. Во рамките на транспортот особено беше голема поддршката за железничкиот сектор и за урбаниот транспорт, при што, во најголемиот дел од

проектите беше земена во предвид социјалната и еколошката компонента. Во идниот период планирани се значајни активности во патниот сообраќај, од кои најголема корист треба да имаат жителите на руралните делови.

Енергијата е сектор кој во изминатиот период примил нешто помала поддршка од транспортниот сектор и ИКТ. Вкупната поддршка изнесува 36,9 милијарди САД\$, од кои во 2011 година 3,95 милијарди САД\$. Трендот на пораст на поддршката за секторот енергија особено стана интензивен по 2009 година, кога акцент се стави на чистата енергија, за која, во 2011 година се инвестирани 2,1 милијарда САД\$, што е над таргетот од 2 милијарди САД\$ поставен за 2013 година. На овој начин се постигна поголем капацитет во генерирањето на енергија годишно, поголеми заштеди на енергија и намалена емисија на стаклени гасови. Се реализираа и значаен број на проекти кои се во врска со пристапот до енергија. Нивната вредност изнесуваше 1 милијарда САД\$, што е пораст во однос на 2010 година кога изнесуваше 950 милиони САД\$. Преку овие проекти пристап до енергија добија 7,7 милиони домаќинства.

Претходно споменатите сектори забележително се издвојуваа по обемот на активности кои се реализирани, особено во 2011 година. Останатите сектори добиваат значително помала поддршка. Загрижувачки е фактот што многу мал дел од ангажираните финансиски ресурси се насочени во здравството, социјалниот сектор и во образованието, каде во периодот 1967 - 2011 година се инвестирани само 3,7 милијарди САД\$, односно 6,8 милијарди САД\$ соодветно. Загрижувачки е, бидејќи токму преку овие сектори и најнепосредно може да допре и да стигне поддршката до најпогодените и најсиромашните слоеви во регионот. Податоците околу распространетоста на болестите кои масовно се шират и прокламативното залагање за подобрување на позицијата на жената во општеството, тешко може да се реализираат без поддршка на овие сектори.

Оттука, и не зачудуваат критиките кои се упатуваат на сметка на оваа финансиска институција. Бројни обвинувања се упатуваат во однос на кризата за храна. Имено, според некои експерти и претставници на цивилното општество, Банката врши притисок врз своите земји-членки за дерегулација и приватизација на земјоделството, создавајќи на тој начин вештачки проблеми, како што беше недостигот на ориз во југоисточна Азија.

Критики се упатуваат и во однос на недоволната еколошка анализа на ефектите од проектите. Експертите укажуваат дека и покрај тоа што Банката постојано се “фали” со проектите кои во себе ја имаат инкорпорирано “зелената” компонента, сепак во

праксата голем број на проекти одат на штета на најсиромашните, кои се најпогодени поради нивната директна зависност од природните ресурси како извор за преживување.

7. НОВИ ИНИЦИЈАТИВИ ЗА ФОРМИРАЊЕ НА МУЛТИНАЦИОНАЛНИ РАЗВОЈНИ БАНКИ – ИНИЦИЈАТИВА НА БРИКС ЗЕМЈИТЕ

7.1. ИНИЦИЈАТИВА НА БРИКС ЗЕМЈИТЕ ЗА ОСНОВАЊЕ НА НОВА РАЗВОЈНА БАНКА – ПРЕДИЗВИК ЗА ММФ И СВЕТСКА БАНКА

Во делот во кој критички се осврнавме на работата на институциите од групацијата на Светска банка споменавме дека една од најголемите забелешки кои се упатуваат на нивната работа е фактот што поголемиот дел од фондовите ги насочуваат кон напредните, растечки економии на Кина, Индија и Бразил. Таму, исто така напоменавме дека значаен износ на фондови добива и Русија, иако таа не ги исполнува поголемиот дел од условите и стандардите во однос на демократијата и владеењето на правото, кои ги поставуваат токму институциите од групацијата на Светска банка. Споменавме и дека ваквото однесување е иницирано најмногу од политички причини. Всушност и самиот факт што се алоцираат толкав голем обем на фондови во развојните економии е инициран од мотивот да се имплементираат политики и да се постават условувања во самите развојни економии кои се во корист на развиените земји, особено на САД и Европа. Овие проекти се еден начин како да се оствари одреден степен на контрола врз политиките на напредните економии.

Сепак, и покрај фактот што голем дел од проектите на Светска банка и нејзините институции се насочени токму кон овие земји, тие не се задоволни од моменталниот третман што го имаат, не само од страна на Светска банка, туку и од другата Бретонвудска институција – ММФ. Нивното незадоволство произлегува од нереформирањето на самите Бретонвудски институции и покрај промената на условите на глобалната сцена. Имено, институциите сè уште функционираат на темелите кои беа поставени уште во 1944, кога и се основаа двете Бретонвудски институции. Оттогаш, па до денес условите се драстично променети, но тие промени не се рефлектираа на работењето на самите институции. Силните лобирања на растечките економии, но и на останатите земји во развој резултираа со Договор во 2010 година, со кој се предвидуваа алоцирање на поголеми фондови за земјите во развој. За жал, овој

Договор не беше ратификуван од САД, со што пропаднаа обидите за започнување на нова ера на реформирање на Бретонвудските институции.

Незадоволство кај растечките економии не произлегуваше само од ММФ и од Светска банка, туку пошироко од регулацијата на целокупните глобални односи. Од тие причини, напредните економии одлучија преку здружување да ги заштитат заедничките интереси. Тоа резултираше со формирање на групата БРИК, која ја сочинува Бразил, Русија, Индија и Кина. Од декември 2010 година во групата се вклучи и Јужна Африка, со што истата се преименува во БРИКС. Во иднина се очекува проширување кон останатите развојни – напредни економии како Мексико, Јужна Кореја, Турција и Индонезија, но сепак сè уште нема некои поконкретни најави и активности по тоа прашање. Основната цел при формирањето на БРИКС групата беше интензивирање на економската и политичката соработка помеѓу земјите - членки на групата, преку форсирање на меѓусебна трговската соработка, меѓусебни СДИ и друго.

Веќе споменавме дека растечките економии упатуваа сериозни критики кон работата на Бретонвудските институции. Најголемиот револт произлегуваше од доминацијата на САД и Европа во креирањето на политиката на Бретонвудските институции, иако во периодот после војната, економската сила на земјите е значајно променета. Така, денес Кина е втора светска економска сила, со највисок износ на девизни резерви од 3 трилиони САД\$, и БДП од 7,3 трилиони САД\$. Зедничката сила на сите 5 БРИКС земји е уште поголема. Тие сочинуваат 43% од глобалната популација, креираат 25% од глобалниот БДП, чинат 17% од глобалната трговија и располагаат со девизни резерви во износ од 4,4 трилиони САД\$. Она што е уште позначајно е фактот што овие земји, особено Кина, станаа значаен извор на капитал за финансирање на глобалниот економски развој, со што во огромна мерка се зголеми финансискиот придонес на овие земји во Бретонвудските институции. Затоа, станува нејасно како може да остане непроменета гласачката моќ и влијание во ММФ и Светска банка кога глобалните услови се екстремно променети. Оттука и не зачудува појавата на иницијатива за формирање на нова Развојна банка која ќе извршува комбинирани активности на ММФ и Светска банка, која за разлика од нив ќе делува според различни принципи. На овој начин земјите би добивале поголеми фондови за финансирање на инфраструктурни и развојни проекти, а би имале и повеќе средства за покривање на евентуални валутни или финансиски кризи, без притоа да биде условено искористувањето на поддршката од страна на Банката со почитување на неолибералната економија (што е случај со Бретонвудските институции и што е

причина за појава на бројни критики од страна на растечките економии, но и од другите земји во развој), со поставување на условувања во водењето на владините политики и спроведувањето на структурни реформи.

Почетните иницијативи за креирање на Развојна банка се претворија во сериозна најава од страна на БРИКС земјите. Така, на Самитот кој беше одржан во Дурбан, Јужна Африка, во март 2013 година, се најави формирањето на нова Инфраструктурна банка. Иако претставниците на БРИКС земјите не дадоа некои поконкретни информации околу самата банка, тие веќе формираа работни групи кои ќе треба да ја подготват рамката за работа на новата Развојна банка. Според најавите на дел од претставниците на БРИКС земјите се очекува дека сите подготовки за започнување со работа на новата Развојната банка треба да бидат завршени во 2014 година.

7.2. ОСНОВИ НА КОИ ЌЕ ПОЧИВА РАБОТАТА НА НОВАТА РАЗВОЈНА БАНКА КОЈА ПЛАНИРААТ ДА ЈА ОСНОВААТ БРИКС ЗЕМЈИТЕ

Идејата за основање на новата Развојна или како уште се нарекува Инфраструктурна банка сè уште е во самиот зародиш, и поради тоа не може да се дадат точни и конкретни податоци за основите на кои таа ќе почива. Она што во моментот се знае е фактот дека Банката ќе започне со капитал од 50 милијарди САД\$, кој ќе биде распределен на 5^{те} земји - членки. Притоа, сè уште дефинитивно не се знае како ќе биде поделен капиталот помеѓу земјите, иако според првите најави сите земји ќе имаат подеднаков удел во вкупниот капитал, односно дека ќе учествуваат со капитал од 10 милијарди САД\$. Сепак, ваквите тврдења не се сигурни, бидејќи економската сила на 5^{те} земји е многу различна, и додека оптоварувањето од 10 милијарди САД\$ е многу мало за Кина, истото е преголемо за една земја како што е Јужна Африка. Ваквите состојби укажуваат на фактот дека во иднина ќе има дебати во однос на распределбата на капиталот, а со тоа и на гласачната моќ во Банката.

Основната цел на Банката е финансирање на инфраструктурни проекти поврзани со подобрување на состојбата на патиштата, пристаништата, железничкиот сообраќај и енергијата во БРИКС земјите. Идејата е, најпрво да се финансираат проекти само во земјите - членки, а подоцна активностите ќе се прошират и на останатите земји во развој и транзициски економии. За почеток е изработен петгодишен инфраструктурен план во вредност од 4,5 трилиони САД\$, чија цел е

финансирање на приоритетните инфраструктурни проекти во БРИКС земјите. По остварувањето на вака поставените цели, предвидено е реализација на поамбициозни развојни цели. Кога зборуваме за основите на кои ќе почива работата на новата Развојна банка, вредно е да се спомене дека и одобрувањето на проектите на Банката нема да биде условено со почитување на стандарди и примена на политики како што е случајот со Бретонвудските институции, иако според најавите на претседателот на Русија, Владимир Путин, Банката ќе работи исклучиво според пазарните принципи.

Споменавме дека идејата за креирање на Развојната банка е пред сè иницирана од незадоволството на растечките економии, од начинот на кој САД и Европа управуваат и ја креираат политиката во Бретонвудските институции. Оттука, предвидено е Развојната банка да биде еден вид комбинација на функциите на ММФ и Светска банка. Во таа смисла, најавено е формирање на девизен пул, кој ќе настане со здружување на девизните резерви на БРИКС земјите, и истиот ќе служи како заштита од евентуални платнобилансни, валутни и финансиски кризи, кои би настанале во иднина во некоја од земјите - членки.

7.3. ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕДИЗВИЦИ И ПРОБЛЕМИ КОИ МОЖЕ ДА СЕ ПОЈАВАТ ВО ТЕКОТ НА ОСНОВАЊЕТО И РАБОТАТА НА РАЗВОЈНАТА БАНКА

Иако иницијаторите за формирањето на новата Развојна банка се исполнети со многу оптимизам околу самата идеја, дел од експертите го изразуваат својот скептицизам околу нејзината реализација, и упатуваат на бројни проблеми и предизвици кои може да се појават при основањето, но и во текот на работата на Банката. Ваквиот скептицизам секако дека не е случаен, туку е поврзан со неколку факти кои реално може да се издигнат на ниво на проблеми, во текот на финализирањето на договорот за основање на новата банка. Според нашето наоѓање, како потенцијални проблеми кои може да се појават при дефинирањето на договорот за новата Развојна банка се утврдувањето на седиштето, поделбата на капиталот на Банката помеѓу 5^{те} земји, распределбата на гласачката моќ, определувањето на валутата во која ќе се извршуваат операциите и друго.

Покрај овие предизвици очекуваме дека ќе се појават проблеми и во текот на работата на самата Развојна банка. Според нашето мислење, најголем проблем ќе предизвика доминацијата на Кина во однос на останатите четири БРИКС земји. Имено, кинеската економија е 20 пати поголема од економијата на Јужна Африка и 4 пати

поголема од Индија и Русија, поради што тешко може да се верува дека ќе има рамноправност помеѓу БРИКС земјите во креирањето на политиката на Развојната банка. Истовремено, се очекува дека Кина ќе инсистира да го постави јуанот како официјална валута во работата на Банката, со цел да се заштити од девизниот ризик, но и да ја зајакне улогата на јуанот во глобални рамки.

Дел од експертите упатуваат и на тоа дека однесувањето на Кина не се разликува многу од однесувањето на САД и Европа, и дека Кина ќе ја искористи својата позиција во Банката, исто така, како што САД и Европа ја искористуваат во случајот со Бретонвудските институции. Дури и гувернерот на Народната банка на Нигерија јавно ги упати своите критики во однос на однесувањето на Кина на африканскиот континент, напоменувајќи дека таа веќе не е недоволно развиена земја, туку е втора по големина светска сила, која ги применува истите форми на експлоатација како и Западот. Тоа според него е знак дека и таа е една од причините кои придонесуваат за деиндустријализација и неразвиеност во Африка. Голем дел од фондовите на Кина се насочени кон Јужна Америка и Африка и истите подоцна се користат за набавка на кинески добра и експлоатација на природните богатства во земјите кориснички на поддршката. Ваквото однесување е секако во корист само на Кина, која двојно профитира. Само како илустрација за ваквите наши тврдења, ќе се послужиме со податоците за меѓусебната трговија помеѓу БРИКС земјите. Имено, пред интензивирањето на соработката помеѓу 5^{те} земји во 2002 година, нивото на нивната меѓусебна трговија изнесуваше 27 милијарди САД\$, и истото во 2012 година порасна на 263 милијарди САД\$. Согласно со предвидувањата се очекува нивото на меѓусебна трговија да достигне 500 милијарди САД\$ во 2015 година. Притоа, согласно со податоците за обемот на извоз на БРИКС земјите станува јасно дека главните придобивки се на страната на кинеската економија, која ја зацврстува својата и така многу силна позиција. Суфицитот кој таа го остварува од увозно/извозните трансакции го враќа повторно во форма на долговен или сопственички капитал во овие земји и така остварува повеќекратна добивка од интензивирањето на соработката со останатите растечки економии. Всушност, основањето на новата Банка треба само да го олесни остварувањето на глобалните кинески интереси. Тоа во суштина по ништо не се разликува од однесувањето на САД и Европа кон земјите во развој и транзициските економии. Всушност, и самата одлука за приклучување на Јужна Африка во БРИК групата се чини дека е политичка и иницирана од желбата да се оствари поголема доминација на африканскиот континент, преку вклучување на најразвиената

африканска земја. Практиката на збогатување на терет на најсиромашните земји не е така непозната на глобалната економска сцена, и за жал сè уште се практикува, сега дури и од оние земји кои до пред само неколку децении влегуваа во групата на најсиромашни земји.

Покрај опасноста од доминација на Кина постојат и други потенцијални проблеми кои може да се исправат во функционирањето на новата Развојна банка. Дел од нив се очекува да бидат предизвикани од големите разлики кои постојат помеѓу БРИКС земјите. Имено, тие многу се разликуваат по формата на власт, надворешните и внатрешните политики и друго. Всушност, овде имаме спојување на дијаметрално спротивни политички системи, почнувајќи од единствениот модел на капитализам со постоење на една политичка партија кој го прокламира Кина, преку олигархијата која цвета во Русија, па се до напредната демократија во Бразил. Практично е многу тешко, па дури и невозможно да се очекува синхронизираност во заедничкото креирање на политиката на Банката од страна на пет драстично различни политичко ориентирани држави.

Од друга страна, проблеми може да се појават и заради големата географска оддалеченост помеѓу БРИКС земјите, но и заради различното ниво на економска развиеност. Ние веќе споменавме дека сите земји се со исклучително високи стапки на економски раст, дури и во услови на економска и финанска криза. Сепак, нивото на развиеност е многу различно. Кинескиот БДП изнесува 7,3 трилиони САД\$ и е за 11 пати поголем од БДП во Јужна Африка и трипати поголем од бразилскиот БДП. Овие разлики секако дека не значат сигурен неуспех на целиот проект, но упатуваат на претпазливост при поставувањето на првичните очекувања.

Покрај другото, сакаме да обрнеме внимание и на уште еден елемент. Имено, споменавме дека одобрувањето на проектите нема да биде условено со почитување на одредени стандарди во однос на владеењето на правото, демократијата, а и нема да се постават други условувања со кои се намалува сувереноста на самите земји, кориснички на фондовите. Сепак според нашето мислење токму тој момент може негативно да влијае на работата на Банката. Во делот во кој зборувавме за работата на институциите на Светска банка, споменавме дека токму поставувањето на одредени условувања придонесоа за постигнување на макроекономска стабилност и перспективи за долгорочен економски раст во голем број на земји во развој и транзициски економии. Од друга страна, со голем дел од поставените условувања во проектите се придонесе за подобрување на положбата на жената во општеството, за промовирање на

општествено одговорно однесување од страна на компаниите, за поставување на еколошки стандарди, за заштита на најранливите категории на граѓани и друго.

На крај од овој дел, би кажале дека, со оглед на временската дистанца од појавата на идејата за основање на новата Развојна банка, до моментот на пишување на овој труд сè уште е многу рано и многу тешко да се искажат очекувањата за конкретните импликации кои ќе настанат од делувањето на новата Развојна – Инфраструктурна банка, врз економиите на самите земји основачи, врз економиите на земјите во развој и транзициските економии, но и пошироко врз глобалната економија и самите Бретонвудски институции. Дури и самите ММФ и Светска банка се воздржуваат од давање на какви било коментари и очекувања во врска со најавите за формирање на новата Банка, со напомена дека тие само внимателно ја следат целата состојба.

8. УЛОГА НА ЕХИМ БАНКИТЕ И БАНКИТЕ ЗА ПОДДРШКА НА РАЗВОЈОТ ВРЗ ЕКОНОМИИТЕ НА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Во услови на динамични и крајно сложени економски околности, делувањето на стопанските субјекти, особено во земјите во развој и транзициските економии, стана исклучително тешко и неизвесно. Особено неизвесна и сложена е состојбата на извозниците кои се соочуваат со остра конкуренција на меѓународниот пазар, која во услови на големо технолошко заостанување зад странската конкуренција и недоволно развиени пазари на пари и капитал во земјата, го демонстрираат својот демолирачки ефект. Се разбира дека ваквиот ефект ги погодува токму извозниците кои потекнуваат од земјите во развој и транзициските економии.

Во вакви услови како логично се поставува основањето на институции под “капа” на државата, кои ќе бидат во функција на поддршка на извозниците, и воопшто на поддршка на развојот во земјите во развој и транзициските економии. Потребата за постоење на вакви финансиски институции не е нова. Таа се појавила уште на почетокот на минатиот милениум, кога во 1906 година беше основана првата осигурителна кредитна програма во светот. Тоа беше програмата Федерал во Швајцарија. Првата државно извозна кредитна осигурителна програма беше основана една деценија подоцна, во 1919 год., во Обединетото Кралство. Првичната цел на овие програми беше креирање на нови работни места и повторно враќање на нивото на трговија, која

беше сериозно нарушена заради војната. Покрај тоа, британската влада воспостави и трговска финансиска програма преку која се нудеше шестгодишно финансирање на извозот по преференцијални каматни стапки.

Извозно кредитната и осигурителна програма во Обединетото Кралство се покажа како многу успешна, заради што и други земји увидувајќи ја ефикасноста и потребата од постоење на една ваков вид државна стимулација основаа вакви институции во своите земји. Тоа беа Белгија (1921), Данска (1922), Холандија (1923), Финска (1925), Германија (1926), Австрија и Италија (1927), Шпанија и Франција (1928), Норвешка (1929).

За време на големата депресија и други земји соочени со екстремно тешки услови и неможност да го оддржат нивото на трговија, а со тоа и на нивото на производство и на вработеност, основаа свои програми за поддршка на извозот. Тоа беа: Јапонија, Чешка, Полска, Исланд, Шведска и САД.

За САД е вредно да се спомене дека беше првата земја која имаше Програма за директно кредитирање, а не гаранции и осигурителни фондови. Се викаше ЕХИМ БАНК, и се разликуваше од програмите во останатите земји, кои беа сконцентрирани на давање на гаранции и осигурување. Освен Чешка, Холандија, Германија и Шпанија кои беа полудржавни, сите останати беа комплетно државни институции.

Во 1937 година се основа првата програма за поддршка на извозот во една земја во развој. Тоа се случи во Мексико, а потоа следеше и отворање на програми и во другите јужноамерикански држави. По Втората светска војна започна масовно да се формираат осигурителни и гарантни шеми во земјите во развој. Прва ваква шема во Јужна Африка се формира во 1956 година. Третиот “бран“ на формирање на извозните програми беше во 70^{те} години, а потоа и во 80^{те}. Најголем број од програмите се формираа во 90^{те} години, кога започна транзицијата во земјите од централна и Источна Европа. Во Африка се формира Регионална ЕХИМ банка.

Во моментов постојат повеќе од 100 официјално поддржани агенции за поддршка на извозот. Нивните карактеристики, функции и цели се разликуваат од целите кои пред себе ги имаа програмите за поддршка на извозот, кои постоеја во минатото. Глобализацијата, либерализацијата, транзицијата и современите економски предизвици и турбуленции ја променија и самата улога на овие институции. Нивната улога денес е далеку поразвојна и во многу повеќе области на делување. Тоа се најчесто државни или полудржавни институции кои делуваат како посредници помеѓу националните влади и извозниците, со цел обезбедување на финансии за поддршка на

извозот, но и воопшто на развојот. Она што мора да се знае за нив е дека тие не се конкуренција на комерцијалните банки, туку напротив тие го поттикнуваат развојот на банките и ја зголемуваат кредитната моќ и конкурентност на меѓународниот пазар.

8.1. ФУНКЦИИ И ЦЕЛИ НА ЕХИМ БАНКИТЕ И НА БАНКИТЕ ЗА ПОДДРШКА НА РАЗВОЈОТ

Во своето работење ЕХИМ банките главно имаат три функции. Првата функција е помагање на извозниците да опстанат во услови на конкуренција. Втората е да обезбедат финансиски ресурси за странските увозници, кога приватните кредитори не можат, или не сакаат да го финансираат нивниот увоз. Третата и веројатно најважна функција е тоа што прифаќаат ризик кој е повисок од оној кој се спремни да го прифатат приватните кредитори. Овие банки помагаат во решавање на четири базични проблеми на извозниците. Тоа се:

- Работен капитал пред извоз
- Кракторочни финансиски ресурси за увоз на увозниците
- Среднорочна и долгорочна финансиска поддршка за увозниците
- Специјални извозни операции како лизинг, и други.

Иако ЕХИМ банките потекнуваат од различни земји и региони и се основаат согласно со посебни прописи во склоп на националното законодавство, тие се многу слични помеѓу себе. Имаат слични постапки, критериуми и услови кои ги почитуваат во работењето. Причината за тоа се меѓународните договори кои ги имаат потпишано владите на земјите, со кои тие се обврзуваат на почитување на меѓународните стандарди, со кои се намалува нивната слобода во дизајнирањето на производи за поддршка на извозот.

Најчести цели на ЕХИМ Банките се:⁵⁵

- Експанзија на нетрадиционален извоз на добра и услуги.
- Помош во финансирање на нетрадиционалните извозници од сите големини и региони.
- Асистенција на индустриските извозници за охрабрување на развојот на комплементарни индустрии.

⁵⁵ “ The Role and Importance of Export Credit Agencies”, Institute of Brazilian Business and Public Management Issues”, 2011

- Надополнување и комплементарност, а не конкуренција на комерцијалните банки и на другите приватни институции.
- Подобрување на состојбата во платниот биланс и зголемување на домашната вработеност.
- Диверзификација на производи и странски пазари за нетрадиционалните извозници.
- Подобрување на финансиските вештини на нетрадиционалните извозници и намалување на ризикот при одобрување на кредити на странските увозници.
- Збогатување на знаењето на домашните банки за извозното кредитирање.
- Охрабрување на националните осигурителни индустрии за учество во покривање на ризикот од невраќање на извозниот кредит.
- Асистирање на извозниците при извоз кој е од национално значење.
- Поддршка на домашните компании при инвестирање во странство, со цел зголемување на девизните средства во земјата.
- Справување со извоз кој е со потекло од други држави и кој е поддржан - субвенциониран од истите.

8.2.ПРОИЗВОДИ КОИ ГИ НУДАТ ЕХИМ БАНКИТЕ И БАНКИТЕ ЗА ПОДДРШКА НА РАЗВОЈОТ

Лепезата на производи кои ги нудат ЕХИМ банките и банките за поддршка на развојот постојано се зголемува и се прилагодува според потребите на современите услови на живеење. Оно по што се издвојуваат овие банки од класичните комерцијални банки е фактот што во своето работење акцент ставаат на осигурувањето на извозот, што всушност беше и примарната активност на овие институции.

Најзначајни производи кои ги нудат ЕХИМ банките и банките за поддршка на развојот се:

- ✓ Кредити – за поддршка на извозот или на развојот на компаниите, особено на микро, малите и средните претпријатија. На извозниците кредитите им се доделуваат со цел надминување на финансискиот јаз и справување со конкуренцијата која е субвенционирана со кредити по ниски каматни стапки. На овој начин на извозниците им се овозможува да даваат кредити на увозниците на нивните производи, но и да обезбедат капитал за производство на производи и услуги за извоз. Во последно време се повеќе кредитни активности се

ориентирани кон поддршка на МСП, и во облик на кредитни линии се канализираат преку приватни финансиски институции. Кредитите може да се нудат во облик на директно кредитирање, во облик на кредитни линии или преку изедначување на каматните стапки (кредити кои извозниците им ги даваат на увозниците по пониска стапка од тековната пазарна камата стапка, а разликата ја покрива ЕХИМ банката). Кредитите може да бидат краткорочни (до 2 години), среднорочни (од 2 - 5 години) и долгорочни (од 5 - 10 години).

- ✓ Осигурување – Се нудат најразлични видови на извозно кредитни гаранции кои се одобруваат на извозни и финансиски институции, со цел намалување на ризикот кој е присутен во меѓународната трговија. Со гаранциите може да се покријат една или повеќе трансакции, во корист на еден или повеќе купувачи. Главно се врши осигурување од два вида на ризици. Првиот е политички ризик, и истиот упатува на настани кои може да се случат како резултат на политички активности кои се преземени од страна на властите во земјата на увоз, а кои имаат влијание на купувачот. Тоа може да биде трансферен ризик (неможност за размена на валута), експропријација, воени дејствија, откажување на претходно договорен извоз и друго. Вториот ризик е комерцијален и упатува на можноста да не се изврши наплата на побарувањето, заради банкрот, несолвентност, промени во побарувачката, во тарифите, и други ризици кои не се опфатени со политичкиот ризик.

Портфолиото на ЕХИМ банките, но и на банките за поддршка на развојот континуирано и интензивно се зголемува. Се проценува дека во моментов финансиските средства заедно со гаранциите издадени од овие институции изнесуваат околу 430 милијарди САД\$, од кои 55 милијарди САД\$ за проектно финансирање во земјите во развој и 14 милијарди САД\$ за осигурување на СДИ.

И покрај јасните позитивни импликации од работата на ЕХИМ банките и на банките за поддршка на развојот, не се ретки критиките кои се упатуваат на нивна сметка. Имено, некои аналитичари сметаат дека работата на овие банки не е ништо друго, туку субвенционирање кое е наречено со друго име. Има и такви кои сметаат дека со активностите на овие банки се зголемуваат долговите, на и така презадолжените земји во развој и транзициски економии. Особено, тоа неповолно се одразува врз најсиромашните земји, кои имаат и најголеми проблеми со презадолженоста. Сепак, се чини дека најгласни се критиките дека делувањето на овие банки е во корист на МНК, бидејќи со средства на даночните обврзници – граѓаните, не

само што се финансира делувањето на ЕХИМ банките, туку преку осигурувањето од политички ризик се нанесува штета на правата на работниците, човековите права, екологијата и на самата земја и нејзините граѓани, преку различни клаузули кои се внесуваат при осигурувањето.

8.3. УЛОГАТА НА МАКЕДОНСКАТА БАНКАТА ЗА ПОДДРШКА НА РАЗВОЈОТ (МБПР) ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

МБПР е основана со посебен закон кој беше донесен во мај 1998 година. Во 2009 година на сила стапи нов закон, со кој се подобри нејзината положба и улога како развојна банка. МБПР е извозна и развојна банка, чија стратешка цел е поддржување и поттикнување на развојот на македонското стопанство преку кредитирање на малите извозни компании. “Да се даде придонес во остварувањето на развојната политика на Република Македонија преку финансиска поддршка на МСП како носители на економскиот развој и креирањето на нови работни места, како и поттикнување на производството за извоз, преку создавање на услови за зголемување на конкурентноста на странскиот пазар”.⁵⁶

Банката е структурирана по системот на Германската развојна банка, бидејќи тој систем претходно се докажа како успешен кај земјите кои го имплементираа. Овој концепт подразбира: целосно почитување на банкарските принципи во банкарското работење; независност во деловното одлучување; комплементарност наместо конкурентност со деловните банки (делување во оние области во кои комерцијалните банки немаат можност или интерес да се вклучат); нефинансирање на државни органи и други корисници на државниот буџет и државни претпријатија.⁵⁷

Основни финансиски активности кои може да ги врши МБПР, согласно со дозволата за основање и работење на МБПР издадена од гувернерот на НБРМ се:⁵⁸

- Кредитирање во земјата, вклучително и финансирање на комерцијални трансакции
- Издавање на платежни гаранции, авали и други форми на обезбедување
- Откуп, продажба и наплата на побарувања

⁵⁶ “Годишен Извештај 1999 на Македонската Банка за Поддршка на Развојот“, МБПР, Скопје, Април 2000

⁵⁷ <http://www.mbdp.com.mk>

⁵⁸ Ибидем.

- Платен промет во земјата и странство
- Факторинг и форфатинг за сметка на клиентите
- Прибирање, обработка и анализа на информации за кредитната способност на правните лица и нивна продажба
- Економско - финансиски консалтинг
- Кредитно осигурување од комерцијални и политички ризици

8.3.1. ВЛИЈАНИЕ НА МБПР ВРЗ ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со оглед на основното поле на делување на МБПР, како логичен се поставува заклучокот дека значењето на Банката за промовирање на економскиот раст и развој, за креирање на работни места и за зголемување на извозот во Република Македонија е големо. Особено е значајна поддршката којашто МБПР ја дава за МСП, кои се двигатели на економскиот раст на Република Македонија, а креираат и најголем дел од работните места во земјата. Се разбира дека и поддршката за извозните претпријатија не е за потценување, со оглед на состојбата во трговскиот биланс на нашата земја и со оглед на проблемите околу конкурентската позиција на нашите компании на глобалниот пазар, со кои веќе подолго време со соочуваат.

Од големо значење се и осигурителните активности, а со воведувањето на факторингот во иднина се очекува зголемување на извозот и сигурноста на македонските извозници, кои во услови на глобална нестабилност и несигурност, не само во земјите во развој и транзициските економии, туку и во развиениот свет, треба да се од незаменливо значење. При извршувањето на своите активности МБПР ги користи како сопствените извори на средства, така и кредитните линии одобрени од страна на билатерални или мултилатерални кредитори, за кои МБПР се јавува како администратор. Сепак, за волја на вистината доволно е само да се погледне обемот на активности на МБОР и да се заклучи дека операциите се недоволни за да може Банката успешно да ја исполни целта заради која е основана. За да ја потврдиме оваа наша констатација ќе направиме мал преглед на активностите на МБПР од сопствени и надворешни извори.

Во изминатиот временски период од сопствените средства МБПР реализираше три програми и тоа: Програмата за финансирање на МСП, Програмата за поддршка на производството за извоз и Програмата за трајни обртни средства.

Динамички гледано, преку Програмата за финансирање на МСП по години поддржани се различен број на проекти, но генерална е оценката дека тие проекти не ги задоволуваат потребите за кредити на МСП во земјата. Така на пример, во 2000-та година преку оваа Програма е поддржан само еден проект во вредност од 400.000 ЕУР. Иако во годините кои следеа дојде до пораст на фондовите кои МБПР ги ставаше на располагање за оваа Програма (обемот на кредити за оваа намена во периодот 2005 – 2009 се движеа од 3,585 милиони ЕУР до 6,9 милиони ЕУР), сепак истите во годините кога земјата ги чувствуваше последиците од глобалната криза и кога самите МСП се соочуваа со исклучително големи тешкотии во нивното работење, кај дел од нив беше доведен во прашање и опстанокот. МБПР во 2010 и 2011 година додели многу помал обем на кредити за оваа програма и тоа 2,337 милиони ЕУР за 2010 година и 2,769 милиони ЕУР за 2011 година. Со оглед на конкретните состојби во секторот МСП, може слободно да кажеме дека Банката не успева да одговори на барањата и потребите за кредитен капитал под поволни услови на малите и средните претпријатија во Република Македонија.

Втората програма која МБПР ја реализира е Програмата за поддршка на производството за извоз. Имено, со оглед на неповолниот сооднос помеѓу извозот и увозот во трговскиот биланс на Република Македонија, неопходно се наметнува потреба од имплементирање на соодветни национални политики во функција на пораст на извозот. Тоа е нужно заради обезбедување на долгорочна оддржливост на надворешната стабилност на земјата. За таа цел, формирана е оваа програма која доделува кредити за проекти наменети за производство за извоз. Во изминатиот временски период годишно се одобруваа помеѓу 4 и 35 кредити со кои се поддржуваа проекти од оваа Програма. Вредноста на овие проекти изнесуваше помеѓу 605.000 ЕУР и 10,7 милиони ЕУР. Сепак, она што загрижува е фактот што наместо да имаме нагорен тренд на поддршката, истата бележи опаѓање. Така, максимумот од 10,7 милиони ЕУР се постигна во 2001 година, додека во годините кога економската криза го имаше најголемиот замав во периодот 2008 – 2011 година, истата изнесуваше помеѓу 605.000 ЕУР и 3,3 милиони ЕУР. Веќе видовме дека основната функција на ЕХИМ банките е поддршка на извозот на земјата, меѓутоа со оглед на анализата на поддршката која македонските извозници ја добиваат од МБПР може да се заклучи дека таа во моментов не ги задоволува потребите и дека во иднина е потребно да се стават на располагање далеку поголеми фондови за да биде во состојба Банката да ја извршува својата примарна функција – поддршка на извозот.

Третата програма која МБПР ја реализира од сопствени извори е Програмата за трајни обртни средства која започна да се спроведува од 2008 година. Со оваа Програма се одобруваа многу мал број на кредити и тоа само 3 во 2008 година, 2 во 2010 година и еден во 2011 година. И вкупната вредност на кредитите е исто така мала и се движеше помеѓу 60.000 ЕУР во 2011 година, и 535.000 ЕУР во 2008 година. Со оглед на бројот и вредноста на одобрените кредити по оваа Програма јасно е дека истата не ги задоволува потребите на македонските компании за кредити за трајни обртни средства.

МБПР од свои сопствени извори исто така обезбедува и гаранции за ризици поврзани со извозот. Имено, јасно е дека извозниците се соочуваат со огромен број на предизвици на меѓународниот пазар, особено во услови на неизвесно опкружување, какво што изминативе години владее на глобалниот пазар. Сепак, и покрај ваквите околности недостатокот од капитал на Банката не овозможува целосно задоволување на потребата од гаранции за извозните трансакции, што е и една од причините поради кои македонските компании се соочуваат со големи потешкотии на глобалниот пазар.

Врз основа на изнесените факти може да се изведе заклучок дека капиталот на Банката не е доволен за да се исполнат основните цели и функции дефинирани од страна на самата Банка. Потребно е зголемување на капиталната база, за да може да се создадат здрави основи и услови, да може Банката да ги исполни целите поради кои е основана. Истовремено, недоволните капитални фондови на МБПР се и сериозна пречка за зголемување на конкурентската позиција на македонските компании на меѓународниот пазар, кои се нерамноправни со компаниите од останатите земји кои добиваат значително поголема поддршка од сопствените Развојни банки.

Освен со сопствените средства, МБПР администрира и со кредитните линии на меѓународните финансиски институции. Во изминатиот временски период МБОР управуваше со три кредитни линии на ЕИБ, и тоа кредитната линија за трајни обртни средства, кредитната линија за инвестициските проекти и кредитната линија за приоритетни проекти. Покрај тоа, МБПР администрираше и со трите кредитни линии на КфБ за поддршка на МСП, понатака со стоковата кредитна линија на Република Италија – Револвинг фондот, со кредитната линија на Развојната банка при Советот на Европа, со двата проекти за оддржлива енергија, кои беа наменети за развој на енергетската ефикасност и оддржливите извори на енергија, со проектот за самовработување со кредитирање, проектот за развој на примарното земјоделско производство и преработувачката на земјоделски производи и други проекти.

Треба да се напомене и фактот дека, иако кредитните линии кои се одобрени од меѓународните финансиски институции се администрираат од МБПР, истите се пласираат преку локалните банки со што придонесува за развој и зголемување на профитабилноста на банкарскиот сектор.

ГЛАВА III БИЛАТЕРАЛНИТЕ И ПРИВАТНИТЕ КРЕДИТОРИ КАКО ИЗВОРИ НА КРЕДИТИ

1. БИЛАТЕРАЛНИТЕ КРЕДИТОРИ КАКО ИЗВОРИ НА КРЕДИТИ

Покрај мултилатералните извори на кредити, земјите во развој и транзициските економии користат и кредити од билатерални кредитори, кои исто така влегуваат во групата на официјални извори на кредити. Билатерални кредитори може да бидат суверени држави или нивни агенции, кои доделуваат кредити под концесионални услови, кредити со каматни стапки пониски од пазарната каматна стапка и кредити под комерцијални услови. Овие кредити се доделуваат на други држави како поддршка на јавниот или приватниот сектор. Следува дека основната карактеристика на кредитите од овие извори е тоа што кредиторот и дебиторот потекнуваат од две различни земји.

Со оглед на недостатокот од капитал кој постои во земјите во развој и транзициските економии, а на кој се осврнавме поопширно погоре во трудот, нормално е да се очекува дека овие економии, треба и тоа како да вложат напори и да се обидат да приберат што е можно поголем обем на средства од овие извори. Во услови кога останатите извори се ограничени, билатералните кредити може во голема мерка да придонесат за надминување на јазот и ублажување на одредени критични состојби во земјите во развој. Не е мал бројот на земји во развој кои во изминатиот временски период благодарјќи на билатералните извори успеале да достигнат завидна стапка на економски раст.

За значењето на билатералните извори на кредити нема потреба да се зборува многу, бидејќи тоа кореспондира со потребата од кредити воопшто во земјите во развој и транзициските економии. Она на што сметаме дека треба да се стави поголем акцент е специфичноста на овој извор на кредити во однос на останатите. Имено, кај билатералните кредити, како и кај било кои други кредити се јавуваат две страни, и тоа една страна која има потреба од капитал и другата страна која располага со капитал кој

е во можност да го отстапи на користење на одреден временски период. Разликата кај билатералните кредити се состои во фактот што двете страни се или суверени држави или нивни агенции или институции. Оттука, фактот што на едната страна стои земја - барател на кредит, која е безмалку во незавидна позиција бидејќи и е неопходен капитал за одредена намена, а од друга страна е земја - кредитор која е во позиција да поставува и наметнува свои услови, упатува на постоење на нерамноправна положба. Токму тие нерамноправни односи се причина за бројни критики и повици за претпазливост при користење на билатералната поддршка и затоа од одамна се гледа со резерва на филантропските прокламативни залагања на развиените земји.

Во делот во кој се осврнавме на критиките на работата на мултилатералните кредитори споменавме дека некои експерти и невладини организации сметаат дека гласачката моќ во која доминираат развиените земји, повлекува креирање на политика во мултинационалните развојни банки, согласно со нивните интереси. Ако таму се согласивме дека делумно се оправдани ваквите критики, тогаш што би можеле да кажеме за билатералните кредити, во кои земјата давател на кредити (како директен кредитор или преку државна агенција или друга институција) е во непосредна можност директно да ги диктира условите на кредитот. Бројни критичари на билатералните кредитори предупредуваат дека ретко која развиена земја дава кредити, особено под концесионални услови, доколку од аранжманот нема некоја политичка или економска корист од него, напротив, тие точно знаат што и колку сакаат да добијат од одредена кредитна или донаторска поддршка.

Сепак, сите кредити од билатерални извори не се идентични, во смисла на поставување на одредени услови. Некои се карактеризираат со повисок степен на условеност, додека други се “послободни“. Според тоа, во кој степен се условени, билатералните кредити ги делиме на:

- *Врзани или условени кредити* – Согласно со дефиницијата на УНКТАД врзани кредити се кредити кои се официјално поддржани и истите се условени со набавка на добра или услуги од донаторската земја или група на земји.⁵⁹ Притоа земјата кредитор при одобрувањето на кредитот поставува одредени стриктно утврдени услови, кои се предуслов за добивање на истиот. Тоа најчесто се однесува на набавка на стоки, услуги или ангажирање на некои компании од нејзината земја за реализација на проектот кој се покрива со кредитот. На овој

⁵⁹ www.unctad.org

начин земјата кредитор си обезбедува економска корист во смисла на зголемување на видливиот или невидливиот извоз. Поголемиот дел од глобалните билатерални кредити се од овој вид. Според експертите ваквите кредити ги зголемуваат трошоците на земјата корисник на кредитот и до 30%, заради “надуените цени“ на увезените производи или превисокото плаќање за извршените услуги, во услови кога на меѓународниот пазар истото може да се обезбеди по многу пониски цени. Експертите предупредуваат дека ваквото условување го гуши делувањето на пазарот и слободната конкуренција.

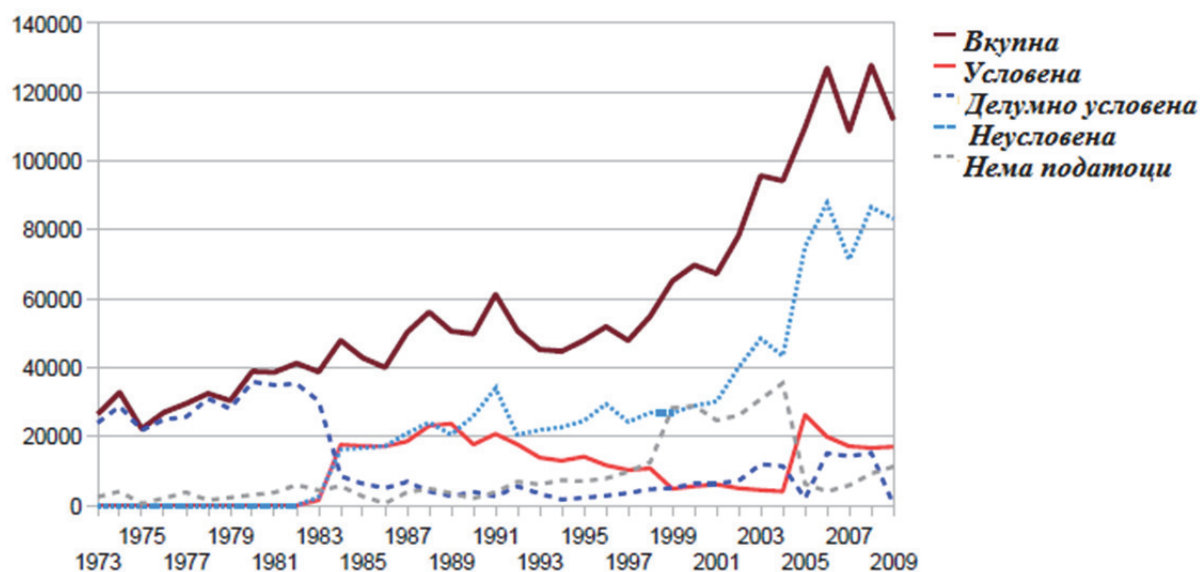
- ✓ *Неврзани или безусловени кредити* – Во кои земјата давател на кредити не поставува никакви услови во однос на набавка на стоки или услуги од одреден добавувач или одредена земја или регион. Неусловените билатерални кредити се помалку бројни отколку условените, и со нив иако не се остварува одреден економски интерес, сепак најчесто се поврзани со остварување на одредено политичко влијание во земјата примател на кредитот.

Се разбира дека од аспект на земјата примател подобро би било користење на безусловените кредити, кои иако не се апсолутно безусловени, не продуцираат толку изразени негативни последици како условените. Но, во реалноста поголемиот дел од билатералната поддршка (кредити и грантови) е условена. Според податоците на ОЕЦД⁶⁰ околу 58% од билатералната поддршка е условена, додека 42% не е условена. Практиката на врзување на кредитите не е нова. Во меѓународните односи таа е присутна скоро 80 години. Не се нови ниту критиките кои се упатуваат на нејзина сметка. Уште во 1968 година се појавила загриженост дека практиката на условување на кредитите или донациите ја намалува вредноста на помошта. Сепак, дури во 1991 година се изработи прва студија од страна на ОЕЦД, која требаше да ги покаже ефектите од условувањето на финансиската поддршка. Но и таа студија за жал не беше реален показател за негативните последици од условувањето на поддршката, бидејќи со оглед на тоа што ОЕЦД земјите кои го извршуваа истражувањето, намерно или ненамерно не вклучија значајни модели и параметри во изработка на студијата, со што и самите резултати од истата беа доведени во прашање.

Обемот на врзаната помош во текот на годините наназад беше променлив и се движел како во графиконот кој следи во продолжение.

⁶⁰ <http://en.wikipedia.org>

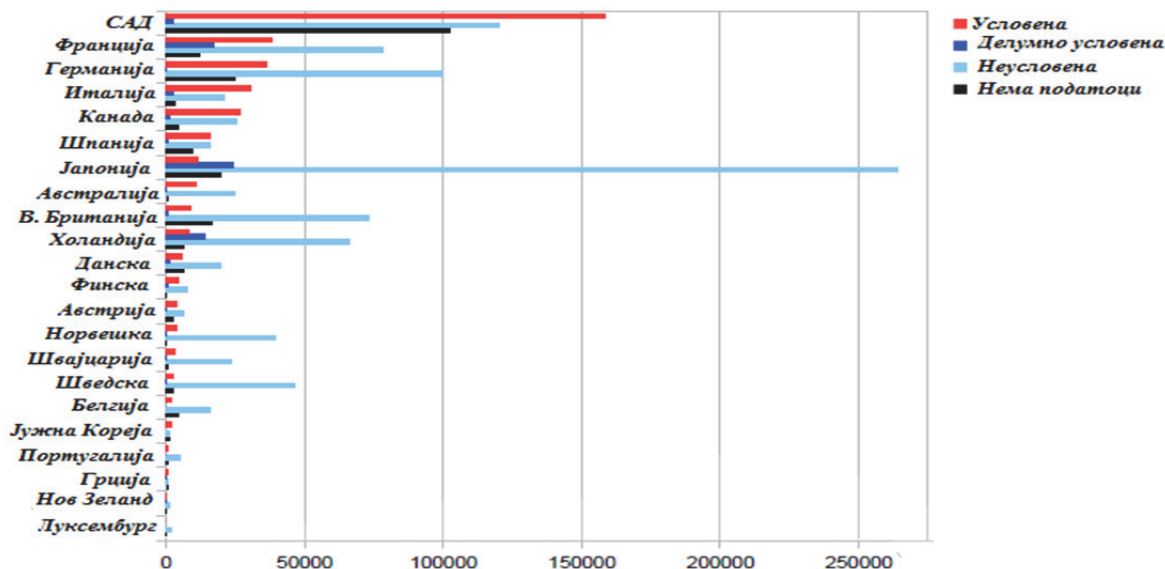
Графикон бр. 19 Вкупна билатерална поддршка од аспект на нејзината условеност за периодот 1973 – 2009 година

Извор: CRS – Creditor Reporting System (OECD Statistics)

Историски гледано САД е земја која во најголема мерка ја условувала својата поддршка, но многу не отстапуваат и Франција, Канада, Велика Британија, Италија и Германија. Тоа може да се види од графиконот кој следи во продолжение.

Графикон бр. 20 Билатерална поддршка по земји според степенот на условеност на помошта

Извор: Ибидем.

Во 2009 година, околу 17 милијарди САД\$ билатерална поддршка беше условена, при што околу половина потекнуваше од САД.

Врзувањето на помошта може да биде условено од комерцијални мотиви (зголемување на извозот на капитални добра) или од политички мотиви. И покрај фактот што навидум изгледа дека комерцијалните интереси доминираат, сепак повеќе истражувања покажале дека ефектот по зголемувањето на извозот во земјата давател на помошта и не е многу изразен, туку остварувањето на различни политички интереси се главна мотивација за условување на билатералната помош. Сепак, без оглед од која причина е извршено условувањето, ефектите по земјата корисник на поддршката се неповолни. Така на пример, ако земеме дека во просек условувањата ги зголемуваат трошоците за 20% до 30%, тогаш на вкупни билатерални кредити од 34 милијарди САД\$ во 2010 година, со врзување, во најлош случај трошоците ќе се зголемат за 30%, односно за 10,2 милијарди САД\$, додека доколку земеме дека трошокот се зголемил за 20%, тогаш истиот би изнесувал 6,8 милијарди САД\$.

Со оглед на исклучително сложената состојба во која се наоѓаат земјите во развој и транзициските економии, вклучително и состојбата на нивниот платен биланс, но и со технолошката заостанатост, треба да се биде многу внимателен при користење на билатералните кредити, бидејќи идните неповолни влијанија по билансот на плаќања со странство, но и во поглед на заострувањето на технолошката заостанатост, може да бидат многу опасни. Истовремено, и самите развиени земји кои се јавуваат како најголеми глобални извори на билатерална поддршка, треба да ја преиспитаат својата политика на условување на билатералната финансиска поддршка, и да се ориентираат кон остварување на хумани цели и зајакнување на стратегиската и националната безбедност, а не да се водат од себични комерцијални интереси.

2. ТРЕНД НА БИЛАТЕРАЛНАТА ПОДДРШКА ВО ИЗМИНАТИОТ ПЕРИОД

Како што веќе споменаваме, билатералните кредитори играле значајна улога за унапредување на економскиот раст во изминатите години и покрај сите ограничувања и условувања кои може да бидат поврзани со користењето на поддршката од овие кредитори, а на кои се осврнавме претходно. Доколку се анализира динамиката на тековите на билатерални кредити, ќе се заклучи дека истата немала рамномерен тек во изминатиот период. Тоа може да се види и од податоците презентирани во продолжение, на кои се гледа трендот на приливот на кредити од билатерални кредитори на глобално ниво во периодот 1995 – 2010 година.

Табела бр. 26 Бруто вредност на глобалните билатерални кредити
во периодот 1995 - 2010 година во милиони САД\$.

1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
33,778	18,126	11,823	14,715	16,355	21,107	27,780	34,059

Извор: “Global Development Finance 2012: External Debt of Developing Countries” World Bank, Washington D.C., 2012

Од табелата се гледа дека глобалните бруто текови на странски кредити од билатерални кредитори во изминатиот период немаа рамномерен тек. Впечатливо е дека во 1995 година билатералните кредити изнесувале високи 33,8 милијарди САД\$, додека пет години подоцна скоро половина помалку. Многу мал износ на одобрени билатерални кредити има и во 2005 година, додека во периодот 2006 - 2007 година, иако има тренд на зголемување на тековите, тие и понатака остануваат под нивото од 20 милијарди САД\$. Позначително зголемување на повлечените билатерални кредити има во 2009 година, кога истите достигнаа вредност од 27,8 милијарди САД\$. Рекордот е достигнат во 2010 година, кога изнесуваа 34 милијарди САД\$, односно повеќе од душло во однос на нивото од пред кризата во 2007 година. За разлика од мултилатералните кредити, кои по наглиот раст за време на економската и финансиската криза започнаа да паѓаат, билатералните кредити продолжија со својот раст, и тоа 23% во 2010 година во однос на 2009 година, достигнувајќи бруто вредност на 34 милијарди САД\$.

Она што беше особено впечатливо за овој период е фактот што рапидно започна да расте позајмувањето помеѓу земјите во развој, попознато како Југ – Југ, кое беше главната причина за растот на билатералните кредити, и кое се очекува дека и во иднина интензивно ќе расте. Тоа особено се однесува за Кина, која се повеќе се наметнува на глобалната финансиска мапа како извор на билатерални кредити.

Билатералните кредити анализирани од аспект на нивните нето текови може да се видат од табелата која следи во продолжение.

Табела бр.27 Нето текови на приватни кредити за периодот 1995 - 2010 година

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
-3,6	-8,2	-13,8	-12,2	-31,7	-45,8	-10,6	-1,9	6,7	11,9

Извор: “Global Development Finance 2012: External Debt of Developing Countries” World Bank, Washington D.C., 2012

Како што се гледа од презентираната табела, нето тековите на билатерални кредити во поголемиот дел од изминатата декада имаа негативен предзнак, кој беше резултат на поголемите исплати, односно враќања на претходно искористените кредити, отколку приливот на нови кредити. Особено беше голем обемот на вратени кредити на средно доходовните земји, кои ги враќаа долговите кои претходно беа репрограмирани кон Парискиот и Лондонскиот клуб на доверители. Но, како што може да се заклучи и од презентираната табела, тој тренд се промени во 2009 година и особено 2010 година, кога тие добија позитивен предзнак.

Како корисник на кредити од билатерални извори може да се јави како јавниот сектор, односно државата и нејзините агенции, така и приватниот сектор. Иако, на прв поглед делува дека државата е главен примател на билатералните кредити, сепак како што ќе видиме и од графиконот во продолжение, токму приватниот сектор апсорбирал значајно поголем дел од билатералните кредити.

Графикон бр. 21 Нето билатерални кредити по корисник
за периодот 2001 - 2010 година.

Избор: “Global Development Finance 2012: External Debt of Developing Countries” World Bank, Washington D.C., 2012

Од графиконот се гледа дека, додека нето тековите на билатерални кредити наменети за јавниот сектор во поголемиот дел од анализираниот период биле со негативен предзнак, истите за приватниот сектор биле позитивни во истиот период. Сепак, мора да се заклучи дека и покрај тоа што билатералните кредити наменети за приватниот сектор имаа позитивен нето тек, истите не беа стабилни во текот на целиот период, особено по достигнувањето на рекордот во 2007 година, пред настапувањето

на кризата. По овој период следи многу брз пад, особено во 2009 година, кога е постигнато најниското ниво по 2002 година. Интересен е фактот што наредната година, односно 2010 година билатералните кредити наменети за приватниот сектор успеаа да се вратат и тоа многу брзо и високо, блиску до нивото од периодот пред кризата.

Што се однесува до билатералните кредити за јавниот сектор, карактеристична е обртна насока на движење на нето тековите. Имено, додека билатералните кредити за приватниот сектор опаѓаа после кризата, истите во јавниот сектор се зголемуваа, односно го следеа истиот тренд со мултилатералните кредити. Обратно, во периодот пред кризата кога цветаа вкупните глобални капитални текови наменети за приватниот сектор во тие рамки и билатералните кредити за приватниот сектор и билатералните кредити наменети за јавниот сектор опаѓаа.

3. ПРИВАТНИТЕ КРЕДИТОРИ КАКО ИЗВОРИ НА КРЕДИТИ

Приватните кредитори се уште една опција, покрај мултилатералните и билатералните кредитори за земјите во развој и транзициските економии кои се соочуваат со недостиг од домашен капитал за финансирање на економскиот развој. Сепак, карактеристиките, перформансите, трошокот и околностите на кредитите од приватни кредитори, во голема мерка се разликуваат од билатералните и мултилатералните кредити. Тие разлики пред се произлегуваат од фактот што, при одобрување на кредитите од страна на странските комерцијални банки или други финансиски посредници, елиминирано е политичкото влијание кое може да биде присутно при одобрувањето на мултилатералните кредити, и особено во случај на одобрување на билатерални кредити. Како кредитори во овој случај се јавуваат профитни институции, кои во своето работење примарно се водат од желбата да го максимизираат својот профит, а не како мултинационалните развојни банки, чијашто мисија е намалување на сиромаштијата и создавање на услови за интензивен и континуиран економски раст и развој.

Констатацијата дека приватните кредитори се водат од своите сопствени интереси, а не од развојните интереси на приватните и јавните корисници на кредити во земјите во развој и транзициските економии, не го намалува значењето на приватните кредитори како извори на развоен капитал. Всушност, самиот факт што приватните кредитори се далеку попретпазливи при одобрување на кредитите, само ја зголемува нивната вредност. Не е реткост мултинационалните кредитори да одобрат

кредити за недоволно профитабилни проекти, додека кај приватните кредитори целокупната постапка околу проценка и одобрување на проектите е далеку поопсежна, што во крајна линија и треба да е гаранција за успех на самиот проект.

Сепак, изминатите и тековната епизода на должнички кризи потврдуваат дека и приватните кредитори не секогаш се доволно внимателни. Напротив, водени од идејата да ја максимизираат добивката, на моменти делуваат недоволно претпазливо и неводат сметка за ризикот кој го преземаат на себе, па подоцна не се во можност да ги наплатат своите доспеани побарувања. За жал, тие случаи не се реткост и сведоци сме на повеќе епизоди на репрограмирање на голем обем на долгови во изминатиот временски период. Она што во такви околности остава простор за загриженост е фактот што ваквите лекции многу брзо се забораваат, односно премногу брзо и често се повторуваат.

Приватните кредитори како извор на странски кредити не се достапни за сите земји во развој и транзициски економии. Напротив, огромен број на земји во развој уште долго време ќе останат надвор од меѓународниот финансиски пазар. На овој пазар има пристап само за оние земји и компании кои имаат соодветен кредитен рејтинг, кој е гаранција за кредитната способност на кредитобарателот, и земји кои покажуваат добри тековни перформанси и имаат позитивни перспективи за иднина. Но, токму тоа и им недостига на поголемиот дел од земјите во развој и транзициските економии, поради што, тие остануваат далеку од меѓународниот финансиски пазар.

Пристапот до странските кредити од приватни кредитори е предизвик за секоја земја. Секоја влада е активно насочена кон подобрување на перформансите, за да добие пристап до меѓународниот финансиски пазар, бидејќи на тој начин ќе ги избегне барањата и ограничувањата (политички и економски) кои ги воспоставуваат мултилатералните кредитори, условувањата од билатералните кредитори, а истовремено би ја подобрила глобалната перцепцијата за перформансите на самата земја. За тоа се заинтересирани и самите меѓународни развојни банки. Имено, во делот во кој зборувавме за нив во повеќе наврати споменавме дека една од нивните цели е преку проектите кои ги реализираат да го подобрат пристапот на земјите во развој и транзициските економии до меѓународниот финансиски пазар. Тоа го докажавме и со повеќе проекти кои се веќе реализирани во Република Македонија, особено од страна на институциите во состав на групацијата на Светска банка. Според тоа, и покрај фактот што кредитите од приватни извори се во значајна мерка поскапи и со пократок рок на доспевање, споредено со кредитите од официјални извори, тие се сепак значаен

извор на капитал, на кој особено во иднина треба постепено да се преориентираат, особено, средно доходовните земји. Токму приватните кредити треба да бидат двигател на идниот економски развој на оваа група на земји.

3.1. ПРИСТАПОТ НА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ ДО МЕЃУНАРОДНИОТ ФИНАНСИСКИ ПАЗАР

Веќе споменавме дека мал е бројот на земји во развој кои можат да бидат учесници на меѓународниот финансиски пазар, и уште помал е бројот на тие кои континуирано можат да почиваат на него, како на единствен извор на капитал, кој би го користеле за надоместување на јазот настанат поради недостигот од капитал. Дури и една Кина, која се повеќе се наметнува како глобална економска велесица не е во состојба да почива само на приватните кредитори, напротив, таа се јавува како еден од најголемите корисници на средства од глобалните развојни институции. Тука се и Мексико, Аргентина, Бразил и други напредни економии, кои се повеќе се приближуваат кон групата на развиени земји.

Со оглед на значењето на пристапот до меѓународниот финансиски пазар, од една страна, и со оглед на бројните ограничувања и пречки кои се поставуваат пред земјите во развој за пристап до тој пазар, од друга страна, извршени се бројни анализи и истражувања, чија цел била да се утврдат факторите кои влијаат на пристапот на земјите до меѓународниот финансиски пазар. Доколку како корисник на кредитот се јавува одредена држава, во тој случај способноста на Владата на таа држава да ги врати надворешните долгови ќе има најголемо влијание врз нејзиниот пристап до меѓународниот финансиски пазар. Тука, секако дека треба да се земе во предвид и нејзината спремност да се вратат долговите, бидејќи неретко се случува една земја и покрај тоа што има доволно средства да ги врати долговите навремено, да се одлучи да не го направи тоа, под изговор дека тоа би можело да предизвика политички немири или тешки хуманитарни последици. Сепак, во праксата е тешко, скоро и невозможно да се изврши јасна дистинкција помеѓу способноста и желбата на една земја да го врати долгот, бидејќи е тешко да се одреди зошто одредена земја одбива да го изврши навременото сервисирање на своите долгови. Фактот што долгот на една држава има ограничена правна извршност и што суверените држави не се предмет на стечајни постапки како компаниите, им дава поголема слобода на владите во сервисирањето на долгот, така што нивната способност и желба за сервисирање не може до крај да се

дефинира. Сега се отвора едно ново прашање. Имено, доколку државите се делумно заштитени, во случај на ненавремена отплата на кредити, тогаш зошто воопшто ги враќаат долговите, кога не постои строга законска правна основа? Тоа го прават од две причини. Едната е репутацијата, а другата се санкциите. Губењето на меѓународната репутација на земјата ќе значи нејзино подолготрајно исклучување од меѓународниот финансиски пазар. Санкциите се однесуваат во најголема мерка на трговските ограничувања кои може да се постават заради неизвршување на обврските. Тоа што земјите во развој само во екстремно сложени услови се одлучуваат да не ги плаќаат долговите невремено, зборува за важноста на репутацијата и можните санкции.

Во економската литература се среќаваат бројни студии и истражувања кои се однесуваат на анализа на способноста на една земја да ги отплаќа долговите. Некои од нив се фокусираат на анализа на одржливоста на долгот, додека други на чувствителноста на земјата на ликвидните ограничувања, во однос на структурата на долгот или во однос на јавните приходи.

Покрај способноста и желбата на една земја за враќање на долговите, во литературата се споменуваат и други фактори од кои зависи пристапот на една земја до меѓународниот финансиски пазар. Дел од нив се:

- ✓ *Големината на земјата* - врз поголема држава може да се постават поголеми санкции, а со тоа и штетата за самата земја во случај на ненавремено сервисирање на долговите, ќе биде поголема. Тоа предизвикува поголема претпазливост и спремност на земјата за враќање на долговите, што ќе предизвика подобар пристап на големите земји до меѓународниот финансиски пазар. Од друга страна, позајмувањето од приватни кредитори е најчесто поврзано со високи фиксни трошоци во процесот на синдикализација на заемите, односно во спроведување на постапката околу издавање и пласман на обврзници, чии трошоци се најчесто превисоки за малите земји и истите не позајмуваат од тие извори.
- ✓ *Променливост на приходите и осетливост на шокови* – има обратно пропорционално дејство. Колку се помалку стабилни приходите и колку повеќе земјата е осетлива на надворешни шокови, толку повеќе ќе биде оддалечена од меѓународниот финансиски пазар и од приватните кредитори, бидејќи поголема е веројатноста овие земји да се најдат во состојба да не можат да ги вратат долговите. Нестабилноста на приходите влијае негативно врз кредитоспособноста, што е главен ограничувачки фактор, кој ги оддалечува земјите од меѓународниот пазар на капитал. Наспроти ова, земјите кои имаат

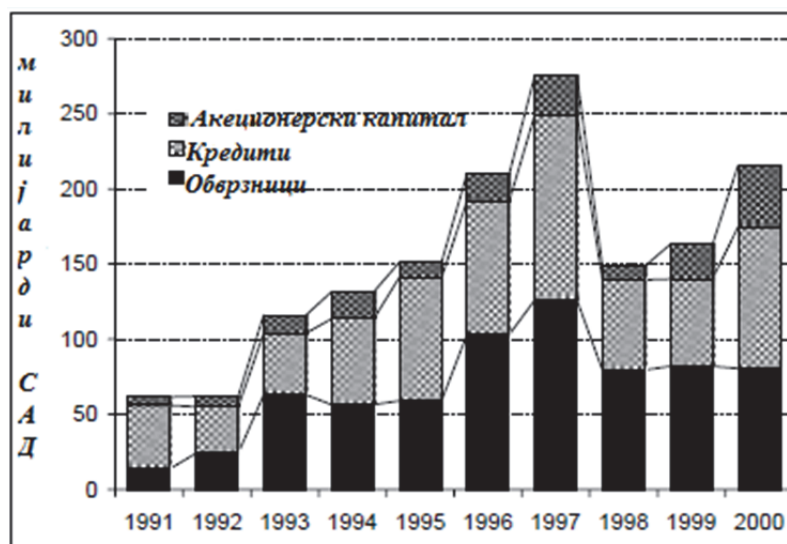
нестабилни приходи сакаат да имаат пристап до овој пазар, во желба да го оддржат нивото на потрошувачка на одредено ниво.

- ✓ *Политичка нестабилност* - негативно влијае на можноста за позајмување од приватните кредитори, со оглед на несигурноста која со себе ја носат политичките немири, во поглед на неможноста за враќање на идните доспеани долгови.
- ✓ *Квалитетот на владините институции и политики* – влијаат на способноста за враќање на долгот, а помеѓу другото и на економскиот раст. Квалитетниот менаџмент, соодветните социјални политики, разумното управување со јавниот сектор и јавните институции, и особено макроекономската стабилност позитивно влијаат на пристапот до меѓународниот финансиски пазар.
- ✓ *Ликвидност на земјата* – поволните ликвидни показатели, анализирани преку односите извоз/сервисирање на долг; девизни резерви/месеци увоз или краткорочен долг, поволно влијаат на пристапот до меѓународниот финансиски пазар.
- ✓ *Мултилатерална поддршка* – земјите кои добиваат поддршка од меѓународните институции се во можност при појава на ликвидни проблеми, истите да ги надминат со нивна поддршка. Истовремено тие им наметнуваат примена на здрави економски политики, кои се делумна гаранција дека земјата нема да западне во некоја поголема криза.
- ✓ *Неплаќање на долгови* - постоење на епизоди, особено во последните години со неплаќање на некои долгови, крајно негативно влијаат врз пристапот до меѓународниот финансиски пазар за една земја.
- ✓ *Поврзаност со други земји* – цврстите врски со други земји, особено трговските врски делуваат позитивно на пристапот на една земја до приватните кредитори.

3.2. ИЗБОР ПОМЕЃУ БАНКАРСКИТЕ КРЕДИТИ И ОБВРЗНИЦИТЕ КАКО ИЗВОР НА ПРИВАТЕН ДОЛГ

Експлозивниот пораст на капиталните текови кон земјите во развој беше главната карактеристика на 90^{те} години. Во тој период повторно на сцена се врати издавањето на обврзници, како начин на долговно финансирање на развојот, кое практично започна од точка “0”. Значајно беше тоа што истовремено не дојде до исчезнување на комерцијалните кредити кои беа доминантни во периодот на 70^{те} години, што придонесе за значаен пораст на вкупните капитални текови, што може да се види и од графиконот кој следи во продолжение.

Графикон бр. 22 Приватни капитални текови по видови во периодот 1991 - 2000 година

Извор: Galina Hale, “Bonds or Loans? On the choice of international debt instruments by emerging market borrowers”, UC Barkley, November 2001

Како што се гледа од прикажаниот графикон, учеството на обврзниците како извор на финансирање рапидно растел, и тоа од приближно “0” на почетокот на анализираниот период, до скоро $\frac{1}{2}$ од вкупните приватни капитални текови во средината на деведесетите години. Инаку, на финансискиот пазар обврзниците и кредитите си конкурираат помеѓу себе, при што изборот на долговниот инструмент главно зависи од моменталната кредитоспособност на позајмувачот на финансиски средства, тековната и идната ликвидност, како и од карактеристиките на самиот проект за кој се бараат финансиски ресурси, во смисла на неговите очекувани парични текови и предвидениот период на враќање на инвестицијата.

Обврзниците и банкарските кредити (вклучително и синдикализираните заеми) имаат различни карактеристики. Банкарските кредити обично се со пократок рок на доспевање отколку обврзниците, заради што корисниците на банкарски кредити се соочуваат со повисок ликвиден ризик. На банкарските кредити скоро секогаш се наплатува флексибилна каматна стапка, додека кај обврзниците каматната стапка е најчесто фиксна за целиот период. Од друга страна, обврзниците се нефлексибилни и тешко може да се реконструираат, бидејќи сопственици на обврзници се голем број на некоординирани субјекти. Така, доколку во времето на доспевање на обврзницата компанијата или државата должник не е во состојба да го исплати долгот треба да прогласи банкрот.⁶¹ За разлика од обврзниците пак кај банкарските кредити можноста за репрограмирање на долгот е многу голема, за што сведочи и формирањето на Лондонскиот Клуб, чија задача е репрограмирањето на долговите на земјите кои се соочуваат со ликвидни проблеми.

Обврзниците и банкарските кредити се разликуваат и според степенот на контрола кој го имаат инвеститорите. Банките многу лесно ги контролираат корисниците на кредитите, дури и кај синдикализираните заеми, каде има една банка која го води целиот процес. Така, во случај корисникот на кредитот да прекрши или да не задоволи одредени критериуми, банката многу лесно може да го откаже кредитот. Од друга страна, контролата од страна на имателите на обврзници е многу поограничена, и заради самиот карактер на обврзницата која се наплатува целосно на датумот на доспевање, и заради фактот што сопственици на обврзницата се голем број некоординирани инвеститори. Уште една разлика помеѓу обврзниците и банкарскиот кредит е тоа што за условите на кредитот се преговара, додека пак за условите на обврзницата не се преговара, туку нив ги одредува издавачот на обврзницата.

Според голем број на експерти, изборот помеѓу обврзницата и банкарските кредити е најмногу зависен од кредитната способност на позајмувачот на средствата. Како се подобрува кредитоспособноста, така позајмувачите се преорентираат од користење на “џанк“ обврзници, како многу ризичен инструмент кој содржи висока премија за ризик, кон кредити од банкарски и други финансиски институции. Со понатамошното подобрување на кредитоспособноста, позајмувачите повторно се враќаат на пазарот на обврзници, но сега преку издавање и продажба на високо

⁶¹ Како што веќе видовме во случај кога станува збор за јавен – државен долг, постапката околу прогласување на банкрот е многу поспецифична и во праксата тоа многу поретко се случува, што се потврдува и со конкретни примери од тековната должничка криза кај некои земји.

рангирани обврзници, кои содржат помал ризик, но и помала премија за ризикот. Доколку во меѓувреме наместо да дојде до подобрување на перформансите, дојде до нивно влошување, тогаш позајмувачите на финансиски средства повторно се враќаат на пазарот на обврзници, но не преку издавање и продажба на високо рангирани обврзници, туку преку повторно издавање и продажба на “џанк“ обврзници.

Објаснувањето лежи во различните карактеристики на обврзниците и на синдикализираните заеми, кои најчесто се јавуваат како облик на кредити кои им се доделуваат на државите и на големите компании. Кај синдикализираните кредити има една банка која е задолжена за водење на целиот процес на преговори и за контрола и мониторинг на кредитот. Во случај на умерен ризик и дисциплиниран корисник на кредит, трошоците за мониторинг и контрола може да се намалат, што во крајна линија за последица ќе има стимулирање на самите корисници на кредитот да се однесуваат според договорот и да го намалат моралниот хазард. Истовремено, во случај на несоодветно однесување на кредитокорисникот и прекршување на некои од одредбите од договорот, банката е во можност да воспостави одредени санкции или ограничувања, со цел да ги заштити своите интереси правовремено. Покрај тоа, банкарските кредити се со флукуирачка каматна стапка и пократок рок на доспевање во споредба со обврзниците. Во согласност со тоа, банките можат преку прилагодување на каматната стапка да ја прилагодат и промената на ризикот кај корисникот на кредитот. Инаку, бидејќи банките во самите договори за кредит воведуваат клаузули за континуирано доставување на периодични финансиски извештаи заради проценка на евентуалната промена на перформансите на кредитокорисниците, преку променливите каматни стапки имаат можност навремено да ја изразат промената на ризикот кој го преземаат за даден кредитокорисник. Според тоа, следува дека, до одредено средно ниво на ризик банкарските кредити имаат пониски каматни стапки и дополнителни трошоци за корисниците на кредитите, споредено со обврзниците.

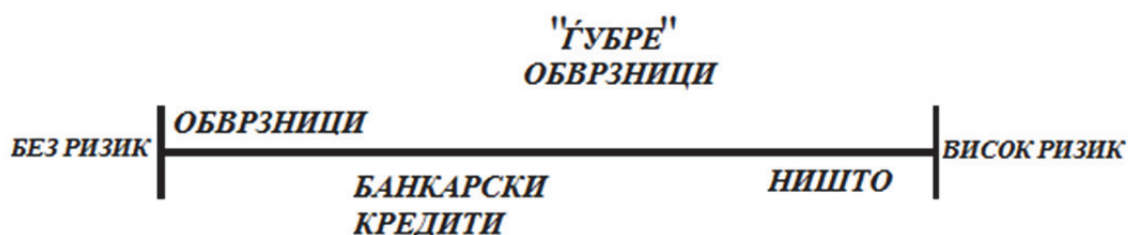
Обратно е во случај на издавање на меѓународни обврзници. Имателот на обврзницата има многу мала контрола на промената на перформансите на издавачот на обврзницата, бидејќи обврзницата не може да се наплати пред нејзиното доспевање. Од друга страна, обврзниците се продаваат со подолг рок на доспевање во споредба со банкарските кредити и обично носат фиксен приход, што за последица има помала прегледност на инвеститорот за квалитетот на активата, заради што тој ќе бара повисок надомест во вид на каматна стапка. Следствено на тоа, кредитокорисникот ќе мора да

плати повисок доход на обврзниците за да ги продаде, бидејќи банките во ваков случај или нема да сакаат воопшто да преземат високо ниво на ризик или ризикот ќе го наплатат соодветно, со високи каматни стапки и високи дополнителни трошоци за мониторинг и контрола на кредитот, што ќе го направи банкарскиот кредит поскап во споредба со “џанк обврзницата“, со истовремено пократок рок на доспевање. Значи, барателите на кредит со високо ниво на ризик ќе позајмуваат на пазарот на обврзници, бидејќи таму ќе обезбедат поевтин капитал и со подолг рок на доспевање.

Во случај на низок ризик, компаниите или државите повторно ќе се обратат на пазарот на обврзници, и таму ќе ги обезбедат потребните финансиски ресурси. Тоа е така бидејќи банкарскиот кредит има дополнителни трошоци околу контрола и мониторинг кои ги нема обврзницата. Високо бонитетните обврзници може да се продадат по пониска каматна стапка и на подолг рок, додека пак банкарските кредити за позајмувачите со низок ризик ќе бидат исто така со ниска каматна стапка, но дополнително оптоварени со трошоци, кои ќе го направат банкарскиот кредит поскап од обврзниците. Затоа, потребата од финансиски ресурси ниско ризичните позајмувачи ја задоволуваат на меѓународниот пазар на обврзници.

Од се што досега кажавме следува дека најмногу и најмалку ризичните позајмувачи ќе издаваат обврзници и ќе се задолжуваат на пазарот на обврзници, додека позајмувачите со средно - умерено ниво на ризик ќе користат банкарски кредити. Оние кредитобаратели кои имаат премногу високо ниво на ризик ќе бидат целосно елиминирани од меѓународниот пазар на капитал.

Слика бр. 1 Позајмување со обврзници и кредити на различно ниво на ризик

За обезбедување на меѓународни финансии, позајмувачите со потекло од земји со ликвидни проблеми издаваат “џанк“ обврзници. Со подобрување на ликвидните и останатите перформанси, како што се обезбедување на политичка стабилност, економски раст, стабилен извоз, намалување на надворешниот долг, ќе се придонесе за зголемување на вкупното позајмување и преминување кон користење на банкарските

кредити. Со понатамошно подобрување на севкупните перформанси, позајмувачите повторно се враќаат на пазарот на обврзници, но сега со високо рангирани – бонитетни обврзници.

Во продолжение уште неколку факти во однос на изборот помеѓу обврзниците и банкарските кредити:

- Позајмувачи од земји со висок однос помеѓу сервисирањето на долгот и извозот, со висока инфлација и ниско ниво на резерви во однос на долгот, преферираат да позајмуваат на пазарот на обврзници, бидејќи сите претходно споменати елементи асоцираат на потенцијални ликвидни проблеми.
- Позајмувачи од земји со повисока политичка стабилност, висока стапка на раст на БДП, со помалку променлив извоз и релативно мал однос помеѓу долгот и БДП, преферираат да позајмуваат од банките. Со понатамошно подобрување на споменатите перформанси, се намалуваат предностите на банкарските кредити, заради што позајмувачите се прериентираат кон пазарот на обврзници.
- Земјите со развиени финансиски пазари и институции мерено според односот на домашните кредити и БДП, имаат повисоко ниво на вкупно позајмување и релативно повеќе почиваат на банкарските институции. Тоа е така бидејќи развиениот финансиски пазар значи и пониски трошоци.

Изборот помеѓу обврзниците и банкарските кредити покрај тоа што зависи од нивото на ризик, зависи и од карактеристиките на самата компанија која има потреба од финансиски капитал. Имено, младите компании скоро и да немаат пристап до пазарот на обврзници, поради што истите почиваат на банкарските кредити, додека пак профитабилните и стабилни компании, повеќе ги користат обврзниците како долговен инструмент. Тоа е така бидејќи на овој начин сами го одредуваат рокот на доспевање, ја избегнуваат контролата и мониторингот кои се карактеристични за банкарските кредити и ја користат некоординираноста на пооделните инвеститори (купувачи на обврзници) во наметнување на своите услови при позајмувањето, согласно со сопствените потреби.

4. ТЕКОВИТЕ НА КРЕДИТИ ОД ПРИВАТНИ КРЕДИТОРИ ВО ИЗМИНАТИОТ ПЕРИОД

Тековите на кредити од приватни извори на кредити во изминатиот временски период имаа турбулентни движења, пред се заради нестабилноста и потресите во реалната економија. Од периодот на деведесеттите години, па заклучно со 2007 година, кога започна финансиската криза, доминираа директните приватни капитални текови, најмногу во форма на СДИ. Со настапување на глобалната криза се измени и самата композиција на приватните капитални текови. Како што споменавме, во изминатата декада секогаш нето сопственичките текови кон земјите во развој, ги надминуваа нето долговните текови, достигнувајќи 97% од вкупните капитални текови во 2002 година, односно 75% во 2009 година. Во 2010 год., тој однос беше така силно изразен во корист на сопственичките текови.

Глобалната финансиска криза предизвика отежнување на пристапот на земјите во развој и транзициските економии до меѓународните финансиски пазари воопшто. Така, во 2009 година беше забележан пад на севкупните приватни капитални текови кон земјите во развој и транзициските економии, а во тие рамки и на кредитите од приватни кредитори. Нето кредитите од приватни извори (банкарски кредити и обврзници) во 2009 година паднаа за 70% во однос на 2008 година, односно на ниво од 59 милијарди САД\$, што претставува 1/8 од нивото на нето кредити во периодот пред кризата во 2007 година, кога изнесуваа 467 милијарди САД\$. Најголем пад имаше кај кредитите од комерцијални банки, и кај приватниот и кај јавниот сектор. Овие кредити буквално како да исчезнаа во 2009 година, достигнувајќи само 1,6 милијарди САД\$, наспроти 172 милијарди САД\$ во 2008 година. Пад имаше во сите региони во светот без исклучок, што упатува на воздржаност и претпазливост на банките во однос на изложеноста кон земјите во развој и транзициските економии, и е одраз на надолниот тренд и неизвесност кој владееше во глобалната економија воопшто. Најголем пад на банкарските кредити беше регистриран во Европа и централна Азија, каде остварениот прилив на банкарски кредити падна на 7 милијарди САД\$ во 2009 година, во однос на 105 милијарди САД\$ во 2008 година. Нето долгот кон комерцијалните банки во Јужна Америка и Карибите стана негативен и изнесуваше 6 милијарди САД\$ (2008 година – 41 милијарда САД\$), а негативни беа и нето банкарските позајмувања во Источна Азија и Пацификот, кои пред се се должеа на намалената побарувачка, а помалку на намалената понуда.

Годината 2010 донесе опоравување на меѓународните капитални текови кон земјите во развој и транзициските економии, а во тие рамки и враќање на нивото на кредити од приватни кредитори. Вкупните меѓународни капитални текови кон земјите во развој и транзициските економии го достигнаа нивото од пред кризата и ги надминаа првичните очекувања. Нивниот вкупен износ беше 1,1 трилион САД\$, што е 68% повеќе од нивото во 2009 година. Растот беше пред се воден од пораст на приватните капитални текови, и тоа особено од порастот на краткорочниот долг, враќањето на обврзниците и умерениот раст на директните капитални текови. Фактот што доминира краткорочното позајмување упатува на заклучок дека и понатака постои извесна воздржаност кај инвеститорите од подолгорочна изложеност кон земјите во развој и транзициските економии. Имено, краткорочниот долг порасна за 34% во 2010 година, во однос на 2009 година, додека растот на долгорочниот долг беше само 6%. Доколку на тоа се додаде дека тековите беа сконцентрирани главно во 10 средно доходовни земји, кои апсорбираа околу 73% од нето капиталните текови кон земјите во развој, тогаш впечатокот за воздржаноста на инвеститорите е уште посилен.

Порастот на нето долговните текови во 2010 година беше посилен од порастот на било која друга категорија на капитални текови кон земјите во развој и транзициските економии. Тие достигнаа вредност од 424 милијарди САД\$, споредено со само 86 милијарди САД\$ во 2009 година. Тоа е само 10% под нивото на кредитите од приватни кредитори пред кризата, односно во 2007 година. Нето среднорочните кредити пораснаа за 119%, што беше главно водено од порастот на издадените обврзници. Обврзници се издаваа како во јавниот сектор, така и во приватниот сектор. Во делот на јавните обврзници, на пазарот на обврзници се појавија и нови учесници и тоа Грузија, Албанија, Белорусија, Јордан, Црна Гора и Виетнам. Новите обврзници кои беа издадени од влади, јавниот и корпоративниот сектор пораснаа на 173 милијарди САД\$, што е за 62% повеќе отколку во 2009 година, односно 8% повеќе од нивото на издадени нови обврзници пред кризата во 2007 година. Голем беше порастот кај корпоративните обврзници кои пораснаа за 130% во 2010 година, и достигнаа скоро 50% од вкупното портфолио на издадени обврзници во земјите во развој. Тоа може да се види и од табелата која следи во продолжение.

Табела бр. 28 Вкупен износ на издадени меѓународни обврзници
во периодот 1995 -2010 година, во милијарди САД\$

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Издадени обврзници од јавен сектор	22.036	55.784	61.066	57.988	75.318	72.523	69.052	86.861
Издадени обврзници од корпоративен сектор	14.063	10.810	47.975	54.555	84.368	27.235	37.236	86.053

Извор: “Global Development Finance 2012: External Debt of Developing Countries” World Bank, Washington D.C., 2012

Во 2010 година имаше пораст и кај кредитите од комерцијални банки и од други приватни финансиски институции, кои се зголемија за 123%, достигнувајќи вредност од 44,1 милијарди САД\$. Мора да се напомене дека за овој пораст влијание имаше и ниската споредбена основа од 2009 година од само 19,8 милијарди САД\$. Доминантни во рамките на кредитите од комерцијални банки беа краткорочните – трговски кредити, кои сочинуваа 65% од нето приливите од комерцијални кредити во 2010 година.

4.1.РЕГИОНАЛНА ДИСТРИБУЦИЈА НА КРЕДИТИТЕ ОД ПРИВАТНИ КРЕДИТОРИ

Порастот на приливот на капитал од приватни кредитори е карактеристичен за сите региони во светот, и тоа како во однос на новоиздадените обврзници, така и во однос на кредитите од комерцијални банки и од други приватни финансиски посредници. Како изгледаше трендот на издадени обврзници по региони во 2009 и 2010 година, од табелата која следи во продолжение.

Табела бр.29 Новоиздадени обврзници од јавниот и приватниот сектор по региони во периодот 2009 – 2010 година

ИЗДАДЕНИ ОБВРЗНИЦИ ПО РЕГИОНИ				
	Корисници на кредити во јавниот сектор		Корисници на кредити во приватниот сектор	
	2009	2010	2009	2010
Источна Азија и Пацифик	13,9	12,9	2,7	15,3
Европа и Централна Азија	15,3	32	3,2	16,5
Јужна Америка и Кариби	32,5	22,4	28,6	53
Среден Исток и Северна Африка	2,9	5,5	0,2	0
Јужна Азија	2,3	12,1	2,5	1,3
Суб Сахарска Африка	2,2	2	0	0
Вкупно земји во развој	69,1	86,9	37,2	86,1
10 Најголеми корисници	35,2	48,5	30,7	73,8

Извор: “Global Development Finance 2012: External Debt of Developing Countries” World Bank, Washington D.C., 2012

Од табелата бр.29 впечатливо е дека во 2010 година има пораст на новоиздадените обврзници во однос на 2009 година, во сите региони, освен во Суб Сахарска Африка. Тоа се однесува не само на обврзниците, туку и на другите облици на долговен капитал, кои забележаа пораст во 2010 година.

Поединечните карактеристики на тековите од приватни кредитори по региони се презентирани во продолжение:

✓ **Источна Азија и Пацифик** – Во 2008 година нето капиталните текови од приватни кредитори се зголемија за 11%, при што доминираа краткорочните кредити. Во 2009 година азиските земји го искористија опоравувањето на глобалната економија, и започнаа да издаваат обврзници, при што беа издадени обврзници во вкупна вредност од 16,6 милијарди САД\$, што е 3 пати повеќе од 2008 година. Значителен пораст на нето долгот имаше и во 2010 година, кога истиот достигна 176 милијарди САД\$, во однос на 65 милијарди САД\$ во 2009 година. Растот беше главно воден од силниот пораст на краткорочните и среднорочните кредити. Азиските кредитокорисници и оваа година издадоа значителен обем на обврзници во вредност од 28 милијарди САД\$, од кои 55% беа во приватниот сектор. Доминираше издавањето на обврзници од страна на корпорациите од Кина, и тоа особено во секторот енергија и градежништво. Во

јавниот сектор обврзници издадоа Филипини, Тајланд, а за прв пат обврзници издаде Виетнам.

✓ **Европа и Централна Азија** – Овој регион беше силно погоден од глобалната криза, при што приватните капитални текови во голема мерка се намалија од 411 милијарди САД\$ во 2007 година, на 90 милијарди САД\$ во 2009 година, односно од 15,6% од БДП, на само 3,6% од БДП. Како последица на тоа регионот доби засилена поддршка од мултинационалните развојни банки, односно од официјалните кредитори, кои имаа 36% учество во вкупните нето капитални текови во 2009 година во овој регион. Нето приватните среднорочни и долгорочни кредити од банки се држеа добро во 2008 година, но силно опаднаа во 2009 година, кога се намалија за 35%, односно паднаа на 7 милијарди САД\$. Тоа беше најниско ниво од 2001 година. Во 2009 година владите во регионот издадоа обврзници во вредност од 15,3 милијарди САД\$, односно вкупно 18 милијарди САД\$ - приватниот и јавниот сектор заедно, што е помалку за 15% во споредба со 2008 година. Најголем беше падот во Русија, и тоа кај корпоративните обврзници кои изнесуваа 2,3 милијарди САД\$, во споредба со 14,3 милијарди САД\$ во 2008 година. Во 2010 година приватниот и јавниот сектор од овој регион издаде обврзници во вкупна вредност од 49 милијарди САД\$, што е голем пораст во споредба со 2009 година. Јавниот сектор издаде обврзници во вредност од 22 милијарди САД\$ (15 милијарди САД\$ во 2009 година), додека приватниот сектор 17 милијарди САД\$, што е 6 пати повеќе од 2009 година, кога беа издадени обврзници во вредност од 3 милијарди САД\$. За разлика од 2009 година, кога Русија беше главната причина за силниот пад, во 2010 година токму Русија беше главната водилка на растот. Јавниот сектор во Русија издаде 5 и 10 годишни обврзници во вкупна вредност од 55 милијарди САД\$, а беа издадени и корпоративни обврзници во вредност од 12 милијарди САД\$. Во 2010 година на пазарот на обврзници се врати и Украина, а за прв пат обврзници издадоа и властите на Црна Гора, Албанија, Белорусија и Грузија. Среднорочните банкарски кредити имаа негативен тек, односно нето одлив од 7,9 милијарди САД\$, во однос на нето приливот од 2009 година во вредност од 16,4 милијарди САД\$.

✓ **Јужна Америка и Кариби** - Нето капиталните текови во 2009 година се намалија, односно беа во негатива од 6%. Опаднаа среднорочните банкарски кредити, а во пораст беше издавањето на обврзници, кои забележаа драстичен

пораст во споредба со 2008 година. Во јавниот сектор беа издадени обврзници во вредност од 32 милијарди САД\$, од кои властите во Бразил издадоа 6,1 милијарди САД\$, на Колумбија 5,5 милијарди САД\$, Мексико 10,9 милијарди САД\$. Во пораст беа и издадените обврзници во приватниот сектор, кои достигнаа вредност од 28 милијарди САД\$ во 2009 година, во однос на само 8 милијарди САД\$ во 2008 година. Корпоративни обврзници издаваа главно компаниите од Бразил (17 милијарди САД\$) и Мексико (5,1 милијарди САД\$). Во 2010 година, имаше пад на издадените обврзници во јавниот сектор и тоа на ниво од 22 милијарди САД\$, што е пад од 31% во однос на 2009 година. Истовремено, беше постигнат рекорд на издадени обврзници во приватниот сектор, кои достигнаа рекордна вредност од 53 милијарди САД\$. Од нив 32 милијарди САД\$, односно дуplo повеќе од 2009 година, беа издадени од мексиканските корпорации, додека во Перу се триплира вредноста на издадените гаранции. Регионот забележа и голем пораст на нето среднорочните кредити од комерцијални банки, кои од негатива во 2009 година, преминаа во позитива од 27 милијарди САД\$ во 2010 година.

✓ *Среден Исток и Северна Африка* – Нето приливот на кредити од приватни кредитори во 2010 година стана позитивен, за првпат по 2007 година, достигнувајќи 23 милијарди САД\$. Овој раст беше пред се воден од растот на новоиздадените обврзници, кои достигнаа 5,5 милијарди САД\$. Позначајно беше издавањето на јавни обврзници во Египет, во вредност од 1,5 милијарди САД\$, потоа Мароко кој издаде 10 годишни обврзници во вредност од 1 милијарда ЕУР и Јордан со 5 годишни обврзници со фиксна каматна стапка во вредност од 750 милиони САД\$. Среднорочните банкарски кредити од почетокот на глобалната криза се со негативен предзнак.

✓ *Јужна Азија* – Доминираа тековите насочени кон Индија, каде беа канализирани 90% од вкупните текови. Постоеше балансираност помеѓу банкарските кредити и издадените обврзници. Во Индија, во 2010 година беа издадени јавни обврзници во вредност од 11 милијарди САД\$, во однос на само 1,8 милијарди САД\$ во 2009 година. На пазарот на обврзници се врати и Шри Ланка, првпат по глобалната криза од 2007 година, со издавање на 10 годишни обврзници со вкупна вредност од 1 милијарда САД\$, главно наменети за развој на инфраструктурата и рефинансирање на долгот.

✓ *Суб - Сахарска Африка* – Поголемиот дел од земјите во регионот и пред глобалната криза беа на маргините на меѓународниот финансиски пазар, каде останаа и за време на глобалната криза. Со оглед на лошите перформанси на земјите од регионот, многу е мал бројот на земји кои почиваат на кредитите од приватни извори. Напротив, повеќето од нив почиваат на мултинационалните развојни институции. Во регионот доминира поддршката во форма на донации или концесионални кредити, коишто не може да се обезбедат од приватни кредитори. Во 2010 година Јужна Африка беше единствен регион кој издаде обврзници во вкупна вредност од 2 милијарди САД\$, со рок на доспевање од 10 години. Достигнат беше и рекорд кај среднорочните банкарски кредити во вредност од 1 милијарда САД\$. Нето салдото на среднорочните кредити на останатите делови од регионот беше во негатива од 0,3 милијарди САД\$.

5. БИЛАТЕРАЛНИТЕ И ПРИВАТНИТЕ КРЕДИТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ИЗМИНАТИОТ ПЕРИОД

5.1. ПРИЛИВ НА КРЕДИТИ ОД БИЛАТЕРАЛНИ ИЗВОРИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со оглед на дефицитот од инвестициски капитал со кој се соочува Република Македонија од осамостојувањето, билатералните извори на капитал беа од огромно значење за земјата. Фактот што во изминатиот период доминираа мултилатералните извори на кредити, не го намалува значењето на билатералните кредитори, туку напротив само уште повеќе го нагласува значењето на надворешната кредитна поддршка за економскиот развој и просперитет на Република Македонија.

Согласно со податоците на Светска банка за периодот од 1995 до 2010 година, во Република Македонија се слеа следниов обем на билатерални кредити.

Табела бр. 30 Прилив на кредити од билатерални извори во Република Македонија
во периодот 1995 - 2010 година

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кредити од билатерални извори	0	17	11	12	31	52	27	26

Извор: “Global Development Finance 2012: External Debt of Developing Countries” World Bank, Washington D.C., 2012

Како што може да се заклучи од презентираната табела, Република Македонија не може да се пофали со некој поголем обем на билатерална кредитна поддршка. Ова, особено се однесува на периодот до 1996 година, во кој, освен кредитите на Сорос и некои донации, нема некој позначаен прилив на кредити. Во 1996 година за првпат во Република Македонија е остварен нето прилив на кредити и тоа од сите извори заедно во вредност од 23 милиони САД\$.⁶² Истата година е склучена и билатерална спогодба со Германија и Чешка во вредност од 8 милиони САД\$ за увоз на опрема за потребите на “Електростопанство на Македонија“. Прилив на финансиски средства по основ на оваа спогодба за кредит е реализиран следната, 1997 година. Во 1997 година уште е остварен и прилив по основ на рамковен кредит за увоз на капитални добра од Швајцарија, во вредност од 17,2 милиони САД\$. За жал, веќе наредната 1998 година нема позначајни повлекувања по основ на билатерални кредити, односно истите изнесуваа 0,7 милиони САД\$. Во 1999 година остварен е значаен износ на билатерални кредити од Република Кина - Тајван, односно поголемиот дел од вкупно 26 милиони САД\$ се реализираа таа година. Истата година се оствари и прилив по кредити од Владата на Република Италија, во вредност од 2,582 милиони ЕУР наменет за здравствениот сектор.

Како што се гледа и од табелата бр.30, во 2000-та година е остварен прилив на билатерални кредити во вредност од 17 милиони САД\$, од кои 9 милиони САД\$ кредит од ЕХИМ банката од САД, наменет за набавка на возила и опрема за потребите на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија. Беше оставарен и прилив во вредност од 7 милиони САД\$, Тајванската кредитна линија наменета за проекти за развој на приватниот сектор.

Во 2001 година е остварен помал обем на билатерални кредити, и тоа 0,7 милиони САД\$ за повлекување на последната транша од кредитот за потребите на Министерството за внатрешни работи од Американската извозно - кредитна банка ЕХИМ, кредитна линија од Норвешка наменета за проектот за трансформација на Заводот за платен промет (ЗПП) и стокова кредитна линија од Италија.

Во 2002 година е остварен прилив на билатерални кредити во вредност од 10 милиони САД\$, од кои најголемиот дел во вредност од 7 милиони САД\$ од германската КфБ за проектот за унапредување на микро, мали и средни претпријатија. Во 2003 година е остварен прилив на билатерални кредити во вредност од 20,4

⁶² “Годишен Извештај на Народна Банка на Република Македонија 1996 година“, НБРМ, Скопје, 1997

милиони САД\$, од кои поголемиот дел по Проектот за унапредување на микро, мали и средни претпријатија од КфБ, во вредност од 6,8 милиони САД\$. По основ на италијанската кредитна линија за увоз на опрема беа повлечени 0,9 милиони САД\$, а останатата сума од КфБ за проектот за развој на приватниот сектор.

Остварениот прилив на билатерални кредити во 2004 година, во најголема мерка беше од страна на приватниот сектор, а се повлекоа средства и по основ на италијанската кредитна линија за увоз на опрема и средства на германската КфБ за финансирање на микро, мали и средни претпријатија и за реконструкција на иригациските системи. Вкупната вредност на оставарениот прилив во 2004 година изнесуваше 16,9 милиони САД\$. Во 2005 година е остварен вкупен прилив од билатерални кредитори во вредност од 11 милиони САД\$, од кои 8,6 милиони САД\$ беа кредит на Владата на Република Македонија, наменет за Проектот за подобрување на искористувањето на водата од реката Злетовица, добиен од Јапонската агенција за меѓународна соработка. Остатокот од средствата беа од италијанската кредитна линија за увоз на опрема, за потребите на Министерството за одбрана за Проектот Лисиче и за реконструкција на иригацискиот систем. Наредната 2006 година е остварен нешто поголем износ на билатерални кредити во вредност од околу 11,4 милиони ЕУР, и тоа 3 милиони ЕУР за проектот Лисиче, 2,8 милиони ЕУР за Проектот Злетовица, 3,2 милиони ЕУР за Проектот за реконструкција на иригацискиот систем – кредит на германската КфБ и 2,5 милиони ЕУР од други кредитори.

Доколку направиме анализа на билатералната официјална поддршка која од осамостојувањето, па се до денес се слеала во Република Македонија, ќе заклучиме дека постои одредена регионална концентрација на земјите – извори на билатерални кредити, односно дека некои земји во голема мерка се издвојуваат според вредноста на кредитната поддршка која во изминатиот период и ја дале на Република Македонија. Согласно со податоците на Секретаријатот за европски прашања на Република Македонија,⁶³ но и согласно со прибраните податоци од други извори, најголеми донатори и кредитори на Република Македонија во периодот заклучно со крајот на 2005 година, биле Австрија, Германија, Јапонија, Италија и Шпанија. Соработката помеѓу Република Македонија и Австрија се одвива во согласност со приоритетите утврдени од страна на Австриската развојна соработка (АРС). Во периодот 1998 - 2003 година, Австрија алоцираше вкупно 7,7 милиони ЕУР за реализација на билатерални проекти

⁶³ “Донатори во Република Македонија“, Влада на Република Македонија – Секретаријат за Европски Прашања, Декември 2005

во земјата, при што главен акцент беше ставен на обезбедувањето рамномерен соцоекономски развој преку поддршка на структурните и институционалните промени. Во изминатиот период Австрија одобри 12 проекти за водоснабдување во вредност од 6,6 милиони ЕУР, понатака 6 проекти од областа на развој на обновливи извори на енергија во вкупна вредност од 1,2 милиони ЕУР. Австрија беше активна и преку давање на советодавни услуги, при што даде значајна поддршка при изработката на Стратегии за развој, за извоз и за долг, како и за изработка на Студија за трансформација на приватниот сектор. Овие активности се поддржаа преку 4 проекти со вкупна вредност од 0,17 милиони ЕУР. Подоцна се даде поддршка и на Агенцијата за странски инвестиции, а во 2006 година се финансираше и изградбата на Центар за почетни бизниси во склоп на Универзитетот „Кирил и Методиј“.

Соработката помеѓу Република Македонија и Германија во изминатиот период се одвиваше преку Германската банка за развој (КфВ), Германско – Македонскиот фонд за повратници од Германија (ДЕГ) и Германското друштво за техничка соработка (ГТЗ). Во периодот 1993 - 2005 година Република Македонија вкупно прими 95 милиони ЕУР во облик на финансиска поддршка и 52 милиони ЕУР во облик на техничка соработка. КфВ реализираше три кредитни линии наменети за поддршка на МСП, при што првата кредитна линија за финансирање на микро, мали и средни претпријатија (КМБ 1) која беше реализирана преку локални финансиски посредници – комерцијални банки, заклучно со 31.12.2010 година имаше состојба околу 5,4 милиони ЕУР. Втората кредитна линија (КМБ 2), имаше вредност од 6,2 милиони ЕУР. Третата кредитна линија за финансирање на микро, мали и средни претпријатија (КМБ 3), имаше вкупен износ од 7,6 милиони ЕУР и се реализираше преку 3 локални комерцијални банки. Покрај тоа КфВ ги реализираше Проектот за водовод и канализација на општините – фаза 1, во вредност од 8,635 милиони ЕУР и Проектот за наводнување на јужната долина на реката Вардар во вредност од 10,25 милиони ЕУР. Во ноември 2003 година беше основан фонд со средства од Владата на Сојузна Република Германија, чија цел беше финансирање на лицата кои се повратници од Германија. Фондот беше предвремено затворен и реструктуриран и претворен во кредитен однос на МБПР со Министерството за финансии на Република Македонија (МФ). Средства од оваа кредитна линија во износ од 3,5 милиони ЕУР беа искористени во кредитните програми на МБПР за поддршка на МСП и во проектите со кои се поддржува производството наменето за извоз.

Првиот кредит за Република Македонија, Јапонија го одобри во 2003 година, и истиот беше наменет за изградба на хидросистемот “Злетовица“. Кредитот беше во вредност од 9,6 милијарди јени, односно приближно 80 милиони САД\$. Покрај со кредити, Јапонија има дадено значаен придонес и преку грантови и техничка соработка. Заклучно со 2005 година, одобрени се грантови во вкупна вредност од 9,4 милијарди јени, односно 84 милиони САД\$, кои беа пред се наменети за здравство, култура, платнобилансна поддршка и санирање на последиците од вонредни состојби. Во делот на техничката соработка Јапонија беше многу активна во Република Македонија, пласирајќи околу 2,2 милијарди јени, односно 20 милиони САД\$, наменети за организирање на повеќе од 180 поединечни обуки, подготовка на 4 развојни студии и друго.

Италија заедно со Германија беше меѓу првите земји со кои Република Македонија разви билатерална кредитна соработка. Уште во мај 1999 година со договор склучен помеѓу двете влади беше одобрена кредитна линија во вредност од 12,7 милиони САД\$, наменети за поддршка на увозот на стоки и услуги со потекло од Италија. Потоа, кредитите им се одобруваа на МСП преку локалните комерцијални банки за проекти со кои се обезбедуваше ново производство, модернизирање на техничко - технолошкиот процес и отстранување на тесните грла. Од отплатата на овие средства подоцна се формираше револвинг фонд за финансирање на трајни обртни средства со рок на отплата до 3 години. Во 1999 година, Италија додели и кредит во износ од 2,58 милиони ЕУР наменет за подобрување на услугите во системот на здравствена заштита, односно за Програмата за рационализација на управувањето и модернизација на биомедицинската технологија во здравствениот сектор. Покрај кредитната соработка, Република Македонија прими и значаен износ на донации од Италија, и тоа пред се наменети за вонредни состојби (3,4 милиони ЕУР⁶⁴), заштита на животната средина (6,8 милиони ЕУР), здравство (1,15 милиони ЕУР), земјоделство (1,1 милиони ЕУР), образование и наука (над 3,6 милиони ЕУР), поддршка на системот на Е - Влада (преку УНДП Италија вложи околу 1 милиони САД\$), поддршка на етничките групи и друго.

Кредитната соработка со Шпанија се одвиваше преку Проектот за хидромелиоративниот систем “Лисиче“, чија вредност изнесуваше 9,814 милиони ЕУР.

⁶⁴ Презентираните износи на сите донации се однесуваат на периодот заклучно со 2005 година.

На крај од овој дел може да се извлече една генерална оценка дека, иако во изминатиот период имаше прилив на кредити од билатерални кредитори, тие беа во мал обем и имаа помало значење во однос на мултинационалните извори на кредити, но и во однос на нивното значење во останатите земји во развој и транзициски економии.

5.2. УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ПРИВАТНИТЕ КРЕДИТОРИ ЗА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со оглед на економската и политичката состојба и стабилност на Република Македонија од осамостојувањето до денес, нормално е што приватните кредитори не одиграле некоја позначајна улога, односно не се остварил некој позначаен прилив на капитал од приватни кредитори. За волја на вистината, во нашата земја не само што не се оствари позначаен обем на кредити од приватни извори, туку и воопшто приливот на приватни капитални текови во голема мерка заостануваше зад останатите земји во развој и транзициски економии.

Причини за малиот обем на кредити од приватни извори има многу. Голем број на околности и услови влијаеле на тоа. Главна причина е фактот кој е помалку или повеќе заеднички за сите земји во развој и транзициски економии, а тоа е ограничениот пристап до меѓународните финансиски пазари. Друга причина е тоа што приватните кредити сè уште се многу скапи за Република Македонија, односно преголемото каматно оптоварување кое со себе го носат кредитите од приватни кредитори, сè уште е превисоко, за и без тоа недоволно стабилниот платен биланс на земјата.

Сепак, тоа не значи дека кредитите од приватни извори во изминатиот период биле целосно исклучени од финансиските текови кон Република Македонија. Нивниот интензитет забележително се зголеми по 2000 година, и покрај тоа што станува збор за мал обем на позајмување. Притоа, доколку се анализира рочната структурата на позајмувањето ќе се забележи дека во изминатиот период доминира краткорочното и трговско кредитирање, поврзано со набавка на стока. Среднорочното и особено долгорочното кредитирање во поголема мерка заостанува, што е и за очекување со оглед на севкупните општествени перформанси во земјата, во анализираниот период. Тоа се потврдува и со презентираната табела во продолжение на трудот.

Табела бр.31 Текови на долгорочни долговни позајмувања од приватни извори во
Република Македонија во периодот 1995 - 2010 година

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Приватни кредитори	0	1	189	29	3	37	244	7
од кои: Обврзници	0	0	187	0	0	0	244	0
Комерцијални банки	0	0	2	28	3	30	0	7
Приватни негарантирани кредити	0	54	25	289	396	615	665	394
од кои: Обврзници	0	0	0	0	0	0	0	0

Извор: “Global Development Finance 2012: External Debt of Developing Countries” World Bank, Washington D.C., 2012

Од табелата бр.31 се гледа дека гарантираниот долг од приватни кредитори (долг на државата или на приватни позајмувачи, чиј долг е гарантиран од државата), главно се состои од издавање на обврзници, и тоа една емисија на обврзници на меѓународниот финансиски пазар во 2005 година, и уште една емисија на еврообврзница во 2009 година. Табелата ни покажува дека, и приватното негарантирано позајмување, односно позајмувањето од страна на стопанските субјекти во Република Македонија, кое не е гарантирано од државата, бележи поголеми износи, и тоа особено во периодот по 2006 година. Тука, секако најголемо влијание имаат меѓукомпаниските позајмувања на странските корпорации кои лоцирале филијали во Република Македонија. Впечатлив е и фактот што во Република Македонија нема издадено корпоративни обврзници кои се пласирани на меѓународниот финансиски пазар, што дава можност да се заклучи дека нашите компании се во голема мерка “хендикепирани“, односно се далеку од меѓународниот финансиски пазар, и од можноста да обезбедат континуирано снабдување со свеж капитал за инвестиции, што е основен предуслов за развој и техничко - технолошко осовременување.

Како што веќе споменавме, во 2005 година Република Македонија за првпат емитуваше еврообврзница. Праксата на емитување на обврзници на меѓународниот финансиски пазар веќе долго се применува во голем број на земји во светот, кои на тој начин го покриваат недостатокот од финансиски капитал. Изминатава деценија тоа особено доаѓа до израз во земјите во транзиција, кои во услови на недоволна домашна акумулација и скроман прилив на СДИ, преку издавање на еврообврзници го покриваат финансискиот јаз. Меѓународниот финансиски пазар потврди дека

инвеститорите од развиените земји се заинтересирани да купуваат обврзници издадени од транзициските економии.

Во споредба со останатите земји во транзиција, Република Македонија не беше прва, а ни последна економија која издаде еврообврзница. Први емисија на еврообврзница направија Хрватска и Романија во 1997 година, кога остварија прилив по тој основ во вредност од 300 милиони САД\$, односно 600 милиони ДЕМ. Потоа, во 2001 година и Бугарија емитуваше еврообврзница, преку која мобилизираше 250 милиони ЕУР.

Република Македонија првата еврообврзница ја емитуваше во 2005 година. За тоа беше потребно да бидат исполнети условите за емисија, кои се однесуваа на добивање на кредитен рејтинг од две високо реномирани рејтинг агенции, што значеше исполување на сите суштински и формални услови за настап на меѓународниот финансиски пазар на капитал. Пред да се изврши емитирање на еврообврзницата, Министерството за финансии и Народна банка на Република Македонија извршија промоција на еврообврзниците. На 02.12.2005 година еврообврзницата и официјално беше емитирана на Лондонската берза. Нејзината вкупна вредност беше 150 милиони ЕУР. Стануваше збор за десетгодишна купонска еврообврзница, која носи каматна стапка од 4,625%. Продажбата на еврообврзницата и условите кои беа постигнати притоа, покажуваат дека процесот на емисија и продажба помина многу успешно, бидејќи побарувачката ја надмина понудата четири пати (593 милиони ЕУР), што упатува на голема заинтересираност од странските инвеститори за македонската еврообврзница. Емисијата беше пласирана кај вкупно 56 институционални инвеститори, од кои 33% беа британски инвеститори, 31% германски инвеститори, 22,5% инвеститори од други европски земји (Франција, Италија, Швајцарија, Грција, Словенија, Кипар), 12% американски инвеститори и 1,5% инвеститори со потекло од азискиот континент. Главно, како инвеститори се јавија инвестициски банки, фондови и друштва за управување со средства.⁶⁵

Позитивното искуство со еврообврзницата придонесе во 2009 година Република Македонија уште еднаш да емитира еврообврзница, и на тој начин да го покрие финансискиот јаз. Поволностите од овој инструмент произлегоа од фактот што е многу тешко на друг начин земјата да обезбеди финансиски ресурси со рок на доспевање од 10 години, и под такви услови. Од друга страна недоволно високиот

⁶⁵ “Годишен Извештај на НБРМ за 2005 година“, НБРМ, Скопје, 2006

кредитен рејтинг, ја става во не многу поволна позиција за позајмување од странскиот банкарски сектор. Сведоци сме дека дури во 2011 година, Република Македонија позајми од Дојче и Сити банк, и тоа со помош на гаранција од МБОР, која имаше придонес за значително поевтинување на кредитот. Без таа гаранција беше невозможно да се добие банкарски кредит под тие услови, па можеби беше невозможно и воопшто да се добие кредит, особено со оглед на затегнатите услови на меѓународниот финансиски пазар, предизвикани од недоволна понуда на слободни финансиски средства, која беше последица на големата глобална финансиска и економска криза.

5.2.1. ДИНАМИЧНА АНАЛИЗА НА ПРИЛИВОТ НА СТРАНСКИ КРЕДИТИ ОД ПРИВАТНИ КРЕДИТОРИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во продолжение на трудот ќе бидат презентирани позначајните податоци за кредитите од приватни кредитори во Република Македонија, динамично анализирани по години.⁶⁶

- Во 1997 година е остварен прилив на кредити од приватни кредитори во вредност од 9,5 милиони САД\$, од кои 5 милиони САД\$ беа наменети за увоз на опрема од Чешка.
- Во 1998 година е остварен вкупен прилив во вредност од 104,9 милиони САД\$, при што долгот кон Лондонскиот Клуб, како резултат на капитализирана камата е зголемен за 9,8 милиони САД\$, додека останатите 95,1 милиони САД\$, се повлекувања од останати приватни кредитори, од кои најголемиот дел во вредност од 48,1 милиони САД\$ беа финансиски кредити, 35,1 милиони САД\$ стокови кредити и 11,9 милиони САД\$ комерцијални кредити.
- Во 1999 година остварен е вкупен прилив на кредити од приватни кредитори во вредност од 54 милиони САД\$, што претставува 28,3% од вкупниот прилив на финансии таа година. Најголемиот дел од кредитите беа стокови кредити (28 милиони САД\$), потоа следеа финансиските кредити (11 милиони САД\$) и комерцијалните кредити (8 милиони САД\$).
- Во 2000-та година е остварен прилив од приватни кредитори во вредност од 24 милиони САД\$ од банки и други финансиски институции. Од нив 17 милиони САД\$ беа финансиски кредити и 7 милиони САД\$ стокови кредити. Од странски претпријатија беа повлечени 4 милиони САД\$.

⁶⁶ Презентираните факти се обезбедени од податоците на Народна банка на Република Македонија и Министерството за финансии на Република Македонија.

- Вкупно повлечените кредити од странски приватни кредитори во 2001 година, изнесуваа 9 милиони САД\$. Од нив 5 милиони САД\$ беа кредити од банки и други финансиски посредници, додека останатите 4 милиони САД\$ беа кредити од претпријатија.
- Во 2002 година вкупниот износ на кредити од приватни извори изнесуваше 90 милиони САД\$, од кои 79 милиони САД\$ беа кредити од странски банки и други приватни финансиски кредитори, додека остатокот беа кредити од приватни компании од странство.
- Вкупниот прилив на странски кредити од приватни извори во 2003 година изнесуваше 94,7 милиони САД\$. Најголемиот дел беа средства од кредитот наменет за ХЕЦ „Неготино“ за изградба на мали хидроцентрали и кредитот за Македонски железници. Повлекувањата од банки и други финансиски посредници изнесуваа 50,6 милиони САД\$, додека од странски приватни претпријатија 44,1 милиони САД\$.
- Во 2004 година се оствари вкупен прилив на финансии од приватни кредитори во вредност од 124,6 милиони САД\$. Најголемиот дел беа од банки и други финансиски институции (92,8 милиони САД\$), а остатокот од приватни претпријатија (31,9 милиони САД\$).
- Голем пораст на приливот на странски кредити од приватни кредитори се оствари во 2005 година. Вкупно 294,8 милиони ЕУР, што е за 169,2 милиони ЕУР повеќе во однос на 2004 година. Најголемиот дел беа средства повлечени преку емисијата на првата “еврообврзницата“ (150 милиони ЕУР) во Република Македонија, додека остатокот од повлечените средства беа од останатите приватни кредитори.
- Вкупно повлечените средства од приватни кредитори во 2006 година изнесуваа 294,8 милиони САД\$.
- Во 2007 година вкупните отплати по кредити беа повисоки од новите задолжувања кон странство, поради што во Република Македонија имаше нето задолжување кон приватните кредитори од странство.
- Во 2008 година состојбата се промени, при што новото задолжување беше повисоко од отплатите на постојните кредити. Вкупниот износ на нето задолжување по основ на кредити од приватни кредитори изнесуваше 172,4 милиони ЕУР.

- Главна карактеристика во 2009 година беше тоа што за вторпат државата издаде еврообврзница во вредност од 175 милиони ЕУР. Меѓукомпаниското задолжување се намали, а дојде и до намалување на вкупниот обем на задолжување кон странство, главно како резултат на намалениот обем на задолжување на приватниот сектор кон странство на долг рок. Обратно, задолжувањето на краток рок имаше нето прилив од 14,6 милиони ЕУР, за разлика од 2008 година кога имаше нето одлив од 44,2 милиони ЕУР.
- Во 2010 година беше оставарен нето прилив од 129,4 милиони ЕУР, односно пораст за 2,5 пати во однос на 2009 година. Најголем дел од порастот се должеше на порастот на задолжувањето на приватниот сектор, а помалку на задолжувањето на државата. Порастот на задолжувањето на приватниот сектор во најголем дел се должи на долгорочното банкарско задолжување. Останатите приватни сектори бележат нето одлив.
- Пораст на нето задолжувањето од 3,5 пати во 2011 година. 85% од вкупното задолжување кон странство кон приватни кредитори беше долгорочно задолжување на државата, додека задолжувањето на приватниот сектор се намали за 27,9%. Поголемиот дел од задолжувањето на државата е кон Дојче Банк и Сити Банк.

ГЛАВА IV. ЗНАЧЕЊЕ НА СТРАНСКИТЕ БАНКИ И НА КРЕДИТИТЕ ПЛАСИРАНИ ПРЕКУ НИВНИТЕ БАНКИ КЕРКИ ВО ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

1. УЧЕСТВОТО НА СТРАНСКИОТ КАПИТАЛ ВО СОПСТВЕНИЧКАТА СТРУКТУРА НА БАНКИТЕ ВО ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Изминативе две децении беше забележана промена во сопственичката структура на банкарскиот сектор во земјите во развој и транзициските економии. Таа промена беше предизвикана од агресивниот влез на странските – глобални банки во банкарскиот сектор на земјите во развој и транзициските економии, и тоа главно преку преземање – купување на веќе постоечки банки, но и преку отворање на значаен број на нови филијали на странски банки.

Влезот на странските банки во земјите во развој и транзициските економии беше инициран од повеќе причини. Сепак, главната причина лежи во фактот што во повеќето од земјите во развој и транзициските економии се случува длабоки општествено економски промени, со кои се отворија капиталните пазари, се овозможи домашните компании да издаваат долг во странство, и странски банки да инвестираат во домашниот банкарски сектор. Напоредно со тоа течеа и длабоки технолошки промени, кои беа, главно водени од развојот на телекомуникациите и интензивната финансиска интеграција, која им даде нови можности и перспективи на глобалните банки за остварување на профит. А профитот, секако дека е главната водилка на секоја инвестиција, а во тие рамки и насоките на странските директни инвестиции во банкарскиот сектор се детерминирани од потенцијалот за остварување на добивка.

Движењето на банкарскиот капитал не е рамномерно и еднакво насочено помеѓу земјите и регионите. Според најголемиот дел од авторите, при одредување на дестинацијата за инвестиции во банкарскиот сектор, глобалните банки во најголема мерка се водат од:

- *Следење на клиентите* – односно интернационализацијата на нефинансиските компании. Банките ги следат своите муштерии за да им обезбедат комплетна финансиска услуга без оглед на тоа, на кој дел од светот е потребна. Бројни емпириски истражувања го потврдуваат ова тврдење со фактот што во оние земји во кои има поголема концентрација

на МНК од одредена земја, има и присуство на инвестиции во банкарскиот сектор од истата земја. Карактеристични примери за тоа се странските банки кои го вложиле својот капитал во САД, а кои доаѓаат од земја од каде доаѓаат и МНК кои се присутни во САД. Исто така, истражувањата покажуваат дека германските банки со своите инвестиции ги следат нефинансиските инвестиции на германските компании.

- *Обем на билатерална трговија и соработка помеѓу земјата од каде доаѓа матичната банка – мајка и земјата домаќин на инвестицијата.* Традиционалните и интензивни односи помеѓу државите се значаен предуслов за движење на капиталот помеѓу истите. Тоа се однесува и на банкарскиот капитал.
- *Лабава – нерестриktivна монетарна политика* – постоењето на ограничувања и рестриktivна монетарна политика ги одвраќаат странските инвеститори од вложување. Обратно, отстранувањето на ваквите пречки значат можност за остварување на повисок профит.
- *Регионална концентрација* - влезот на една банка во одредена земја е обично предвесник на нови инвестиции во регионот. Тоа е така бидејќи на тој начин банката се стекнува со знаење и искуство, кое е гаранција за поголема профитабилност на идните инвестиции.

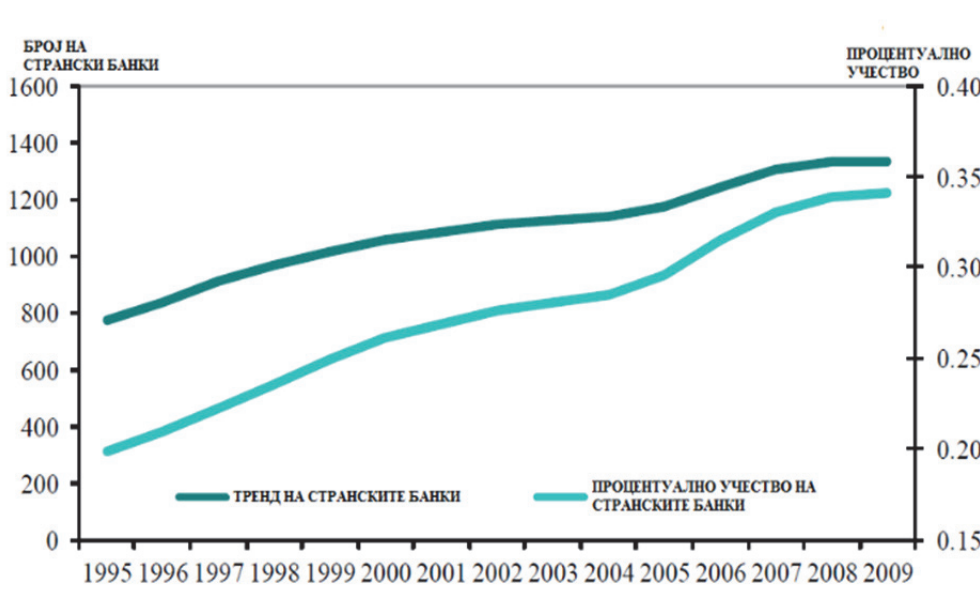
1.1. ТРЕНД НА ВЛЕЗОТ НА СТРАНСКИОТ КАПИТАЛ ВО БАНКАРСКИОТ СЕКТОР ВО ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Во изминатиот период од две децении просечното учество на странскиот капитал во банкарскиот сектор во земјите во развој и транзициските економии интензивно се зголемуваше, анализирано според сите показатели - учеството во вкупната актива, вкупниот капитал, вкупниот обем на кредити, на депозити и друго. Сепак, и покрај тоа, трендот на раст не е рамномерен и се разликува помеѓу регионите. Во едно истражување⁶⁷ спроведено на 5.377 банки, во 137 земји, од 111 земји домаќини, извршена е поделба на банките во 4 групи, според нивото на доход во земјите домаќини.

⁶⁷ Stijk Classens, Noeltje Van Horen, “ Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability”, IMF Working Paper 12/10, January 2012

Во првата група се ОЕЦД земјите, во втората група се останатите високо доходовни земји, согласно со класификацијата на Светска банка (од 2000 година), во третата група се напредните растечки економии, согласно со рејтинг агенцијата **Стандардс енд Поур**, и во последната група се наоѓаат сите останати земји во развој.⁶⁸ Според анализата, вкупниот број на странски банки во периодот 1995 – 2009 година се зголемил 72%, додека бројот на домашните банки се намалил за 17%. Сепак, динамиката на влез на странскиот капитал во банкарскиот сектор не е рамномерно распоредена во текот на целиот период. Тоа може да се види и од графиконот во продолжение.

Графикон бр.23 Учество на странските банки во периодот 1995 - 2009 година

Извор: Stijk Classens, Noeltje Van Horen, “ Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability”,
IMF Working Paper 12/10, January 2012

Од графиконот бр.23 е впечатливо тоа што процентуалното учество на странските банки во анализираниот период значително се зголемило, и тоа од околу 17% во 1995 година, на 34% во 2009 година. Уште повпечатливо е зголемувањето на бројот на странските банки, кои од помалку од 800, се зголемиле на приближно 1.400. За одбележување е и фактот што во 1995 година во 19 земји воопшто немаше присуство на странски банки, додека бројот на земји во кои воопшто нема странски банки во 2009 година се намали на само 11(Куба, Етиопија, Хаити, Исланд, Иран, Либија, Оман, Катар, Саудиска Арабија, Шри Ланка и Јемен). Од графиконот се гледа дека најинтензивен влез на странски банки е забележан во 2007 година, кога беше достигнат врвот во светската економија и според останатите економски показатели.

⁶⁸ Од анализата се исклучени банките кои доаѓаат од офшоре центрите.

После овој период следи период на стагнација, кој настана заради големата економска и финансиска криза, која во суштина беше и можност реално да се оцени искреноста на намерите на глобалните банки и нивната подготвеност за долгорочно опстојување и делување на “гостински терен“.

И покрај очигледниот пораст, треба да се напомене дека од презентираниот графикон не може да се извлечат веродостојни податоци за трендот на влез и присуство на странските банки во земјите во развој и транзициските економии. Имено, постои голема разлика во учеството на странските банки помеѓу земјите и регионите, особено во зависност од висината на доходот кој го остварува една земја. Така, трендот на интензивен пораст на странските банки е повеќе карактеристичен за земјите во развој и транзициските економии, а помалку за развиените земји. Тоа може да се види и од следната табела, на која се прикажани бројот и уделот на странските банки по групи на земји, зависно од нивото на доход кој го остваруваат.

Табела бр. 32 Број и процентуално учество на странските банки
според нивото на доход, во периодот 1995 - 2009 година

	1995		2000		2005		2009	
	Број	Уддел	Број	Уддел	Број	Уддел	Број	Уддел
<i>Ситте земји глобално</i>								
Домашни банки	3120	0,8	2993	0,74	2805	0,7	2576	0,66
Странски банки	774	0,2	1058	0,26	1175	0,3	1334	0,34
<i>Вкупно</i>	3894	1	4051	1	3980	1	3910	1
<i>Земји според ниво на доход</i>								
<i>ОЕЦД Земји</i>								
Домашни банки	1.044	1,81	1.070	0,79	1087	0,78	1.054	0,76
Странски банки	237	0,19	280	0,21	315	0,22	332	0,24
<i>Вкупно</i>	1.281	1	1350	1	1402	1	1386	1
<i>Други високо доходовни земји</i>								
Домашни банки	73	0,7	67	0,66	61	0,59	63	0,59
Странски банки	32	0,3	34	0,34	42	0,41	44	0,41
<i>Вкупно</i>	105	1	101	1	103	1	104	1
<i>Распечки економии</i>								
Домашни банки	1.456	0,82	1.293	0,73	1.143	0,7	1.001	0,64
Странски банки	330	0,18	473	0,27	488	0,3	569	0,36
<i>Вкупно</i>	1.786	1	1.766	1	1.631	1	1.570	1
<i>Земји во развој</i>								
Домашни банки	547	0,76	563	0,68	514	0,61	458	0,54
Странски банки	175	0,24	271	0,32	330	0,39	389	0,46
<i>Вкупно</i>	722	1	834	1	844	1	847	1

Извор: Ибид. стр.323

Од табелата бр.32 се гледа дека постои голема разлика во бројот и процентуалното учество на странските банки, во зависност од нивото на доход. Имено, во групата на ОЕЦД земји учеството на странските банки е најмало и изнесува 24%, односно во голема мерка доминираат домашните банки. Спротивно, во земјите во развој учеството на странските и домашните банки е скоро идентично. И, во рамките на групата на земји во развој, присуството на странските банки не е идентично, со тоа што во 18% од земјите учеството на странските банки е поголемо од 50% во 1995 година, додека во 2009 година во 42% од земјите, учеството на странските банки надминува 50%. Во некои земји, помеѓу кои и Република Македонија, учеството на странскиот капитал во банкарскиот сектор во 2009 година, надминуваше 70%, додека во Унгарија, Луксембург и Мадагаскар, изнесуваше 98% од вкупниот банкарски капитал.

И, стапката на раст на странскиот капитал во банкарскиот сектор се разликува по региони. Така, во ОЕЦД земјите растот на учеството на странскиот капитал во периодот 1995 - 2009 се движел помеѓу 38% - 40%, во растечките економии 72%, додека во земјите во развој 122%.

Во анализата на приливот на странски капитал кај земјите во развој впечатлива е различната географска дистрибуција на растот на странските банки помеѓу регионите. Највисока стапка на раст на странските банки е забележана во Источна Европа и централна Азија (225%) и Јужна Азија (120% - со акцент дека споредбената основа е многу ниска). За разлика од овие региони во Јужна Америка стапката на раст на странските банки е само 14%, а тоа се должи на фактот што овој регион имаше силен раст во претходниот период, односно во периодот пред кризата која го зафати овој континент, кога многу банки избегаа, а истовремено имаше многу мал број на нови влезови. Паралелно со порастот на бројот на странските банки, се забележа и пораст на учеството на странските банки во банкарскиот сектор, кој може да се види и од табелата во продолжение.

Табела бр.33 Присуство на странските банки по региони во периодот 1995 - 2009

	1995		2000		2005		2009	
	Број	Уддел	Број	Уддел	Број	Уддел	Број	Уддел
Источна Азија и Пацифик								
Домашни банки	254	0,82	272	0,81	289	0,81	282	0,75
Странски банки	57	0,18	64	0,19	69	0,19	95	0,25
Вкупно	311	1	336	1	358	1	377	1
Источна Европа и Централна Азија								
Домашни банки	664	0,85	602	0,72	500	0,61	418	0,53
Странски банки	114	0,15	234	0,28	317	0,39	371	0,47
Вкупно	778	1	936	1	817	1	789	1
Јужна Америка и Кариби								
Домашни банки	596	0,75	479	0,65	395	0,65	367	0,61
Странски банки	198	0,25	256	0,35	217	0,35	232	0,39
Вкупно	794	1	735	1	612	1	599	1
Среден Исток и Северна Африка								
Домашни банки	143	0,82	131	0,77	116	0,71	101	0,64
Странски банки	32	0,18	40	0,23	48	0,29	57	0,36
Вкупно	175	1	171	1	164	1	158	1
Јужна Азија								
Домашни банки	133	0,93	143	0,91	148	0,91	139	0,86
Странски банки	10	0,07	15	0,09	15	0,09	22	0,14
Вкупно	143	1	158	1	163	1	161	1
Суб Сахарска Африка								
Домашни банки	213	0,69	229	0,63	209	0,58	152	0,46
Странски банки	94	0,31	135	0,37	152	0,42	181	0,54
Вкупно	307	1	364	1	361	1	333	1

Извор: Ибид. стр. 323

Од табелата се гледа дека најголем пораст на учеството и бројот на странските банки е забележан во Источна Европа, и тоа од 15% во 1995 година, на 47% во 2009 година. Значајно учество на странските банки е забележано и во Суб - Сахарска Африка, која е единствен регион во кој учеството на странскиот капитал во банкарскиот сектор надминува 50%. Во регионот на Среден Исток и Северна Африка учеството на странските банки пораснаа од 18% на 36%. И понатаму останува незначително учеството на странските банки во регионот на Јужна (14%) и Источна Азија и Пацификот (25%).

Сепак, доколку се анализираат побарувањата на странските банки, како % од БДП, состојбата по одделни региони се менува.⁶⁹ Побарувањата на странските банки најмногу пораснале во Источна Европа и Централна Азија, анализирано како % од БДП, и тоа од 8% во 1995 година, на 45% во 2008 година. Во оваа анализа значајно е тоа што во Јужна Америка и покрај тоа што учеството на странскиот капитал во банкарскиот сектор не се зголемило многу, сепак побарувањата на странските банки се

⁶⁹ Robert Cull, Maria Martinez Pena, "Foreign Bank Participation in Developing Countries: What do we know about the Drivers and Consequences of this Phenomenon", Policy Research, Working Paper, August 2010

зголемиле од 19% во 1995 година, на 44% во 2009 година. Состојбата е различна во Суб - Сахарска Африка, која беше единствен регион каде учеството на странските банки надминува 50%, а сепак побарувањата на странските банки како % од БДП, пораснале незначително од 7% на 15%. Порастот на побарувањата во Источна и Јужна Азија порасна од 13% и 5% на 22% и 18%, соодветно, додека на Среден Исток и Северна Африка од 9% на 15%.

Покрај генералната оценка за растот на странскиот капитал, мора да се напомене и фактот што во периодот по 2007 година, во сите региони без исклучок дојде до пад на учеството на странските банки, и тоа најмногу во регионите на развојна Европа и Јужна Америка. Во овој период како што веќе напоменавме пад доживееа и останатите економски категории, а најдрастичен беше падот на меѓубанкарските кредити, кои од 500 милијарди САД\$ во 2007 година, паднаа на ниво од 100 милијарди САД\$ во 2008 година.

1.2.ЕФЕКТИ ОД ВЛЕЗОТ НА СТРАНСКИТЕ БАНКИ ВРЗ ЕКОНОМИИТЕ НА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Со зголемување на учеството на странските банки во економиите на земјите во развој и транзициските економии, дојде до зголемување на истражувањата и анализите со кои се проценуваат ефектите од инвестициите на глобалните банки врз земјите во развој. Мислењата во однос на овие ефекти не се единствени, туку напротив, се дијаметрално спротивни. Има такви кои сметаат дека влезот на странските банки дава низа позитивни и стабилизирачки ефекти врз земјите во развој, но и такви кои сметаат дека странските банки не само што не се извор на стабилност, туку напротив, тие многу често се јавуваат како извор на нестабилност и се механизам за трансмисија на надворешните шокови.

Во продолжение на трудот ќе дадеме детален опис на позитивните и негативните ефекти и последици врз економиите на земјите во развој и транзициските економии, кои произлегуваат од влезот на странските банки.

1.2.1. ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ОД ВЛЕЗОТ НА СТРАНСКИТЕ БАНКИ ВО ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Според поголемиот дел од експертите кои припаѓаат на групата на поддржувачи на глобалните банки, влезот на странските банки носи цела низа на позитивни влијанија во земјата во која се инвестира. Тие бенефити може да бидат различни, почнувајќи од пораст на ефикасноста заради посовремена технологија, производи и менаџерски техники, па се до подобар пристап до надворешни финансиски ресурси и постабилен пристап до истите. Бенефитите од влезот на странските банки произлегуваат и од географски диверзифицираното кредитно портфолио, кое е поимуно на внатрешните шокови во земјата домаќин на инвестицијата. Уште една мошне значајна корист од влезот на странските банки, особено за транзициските економии е примената на здрави банкарски принципи и критериуми, кои во минатиот систем на општествено уредување во овие земји беа анулирани. Оттука, влезот на странскиот капитал придонесува за брза примена и имплементација на принципите на кои треба и мора да се заснова банкарското работење. Фактот што странскиот инвеститор е единствено заинтересиран за профит и разумно ниво на изложеност на ризик, е еден вид на гаранција дека кредити ќе добијат токму најбонитетните кредитобаратели и најпрофитабилните проекти, без присуство на какви било притисоци и партиски влијанија, кои всушност се и најголема пречка во многу области на делување во земјите во развој и транзициски економии.

Во продолжение ќе бидат наведени бенефитите од влезот на странските банки, кои според нас се најзначајни за земјите во развој и транзициските економии.

- *Подобрување на ефикасноста и профитабилноста на банкарскиот сектор во земјата домаќин на инвестицијата* – општа е оценката дека влезот на странските банки позитивно делува на ефикасноста и профитабилноста на банкарскиот сектор. Причината за тоа лежи во фактот што странските банки имаат подобра кредитна технологија, подобар менаџмент, експертиза и се помалку осетливи на владини и политички влијанија. Еден од индикаторите за успешност во работењето на банките е показателот РОА. Анализата на овој показател покажува дека просечниот РОА за странските банки е повисок од просечниот РОА за домашните банки.⁷⁰

⁷⁰ Како прилог на оваа дисертација е даден графикон на кој е прикажана споредба на просечниот РОА кај домашните и странските банки.

Сепак, мора да се нагласи дека ваквите заклучоци се однесуваат само за земјите во развој и транзициските економии, а не и за развиените земји, бидејќи таму владее обратно правило, односно домашните банки се поефикасни и попрофитабилни од странските банки.

- *Зголемување на конкуренцијата во банкарскиот сектор во земјата домаќин на инвестицијата* – *поголемата конкуренција носи поголема ефикасност*. Како што се зголемува бројот на банки на финансискиот пазар, така се зголемува и нивната меѓусебна борба, што во крајна линија придонесува за пониска цена на банкарските услуги и повисок квалитет. Тоа ќе придонесе и за појава на нови производи, посовистицирани техники и кноу - хау. Пример за тоа се дериватните инструменти кои играат многу значајна улога во голем број на земји, како Мексико на пример, каде малите банки креираат посебни производи, согласно со потребите на клиентите, при што, тие иако учествуваат со 5% во вкупната актива, нивното учество во пазарот на деривати е 33%.
- *Подобра солвентност, ликвидност и стабилност* - Подобрата солвентност произлегува од фактот што странските банки се подобро капитализирани, а имаат и стекнато “Репутациски капитал“, како резултат на долгиот период на опстојување на финансискиот пазар во развиените земји. Ликвидноста се подобрува заради довербата на доверителите во стабилноста на финансиската институција, бидејќи се очекува дека и во услови на криза или недостиг од локален капитал, глобалните банки ќе имаат пристап до фондовите на банката - мајка или до меѓународниот финансиски пазар. Повеќе пати во практиката се докажало дека странските банки имаат стабилизирачка улога во финансискиот сектор за време на локални финансиски кризи. Тоа е така бидејќи тие имаат далеку подиверзифицирано портфолио, отколку нивните локални конкуренти, така што многу полесно можат да се приближат до финансиските фондови и да обезбедат свежи финансии, кои се основа за повторно воспоставување на финансиска рамнотежа.
- *Зголемување на депозитите* – како резултат на подобрата ликвидност, солвентност и стабилност, како и како резултат на “Репутацискиот капитал“ со кој располагаат странските банки, анализите покажале дека зголеменото присуство на странските банки е поврзано со пораст на депозитната база во земјата домаќин на инвестициите. Тоа е пред сè резултат на поголемата доверба

која штедачите ја имаат во штедните “пакети“ кои ги нудат странските банки. Довербата потекнува од верувањето на штедачите дека доколку домашната филијала западне во ликвидна криза и се соочи со потешкотии околу исплата на депозитите во време на нивното доспевање, тогаш матичната банка со свој капитал ќе ги сервисира обврските кон штедачите, бидејќи таа не би го ризикувала својот меѓународен углед и репутација по никоја цена.

Споменатите ефекти според повеќето експерти се најзначајни, но секако дека не се единствени. Имено, анализата на перформансите на банкарскиот сектор во земјите во развој и транзициските економии по влезот на странските банки укажува на бројни поволни движења, почнувајќи од зголемување на обемот на кредити во стопанството, пораст на приходите и нето добивката, пораст на индикаторите ROA и ROE, и други позитивни ефекти. Покрај тоа, тие имаат и понови и подиверзифицирани производи, техничко знаење, искуство, подобра експертиза, попродуктивни иновации, применуваат поефективни супервизорски и регулациски постапки и не се подложни на политички притисоци.

Иако е неспорно дека влезот на странските банки носи цела низа на позитивни влијанија во земјите во развој и транзициските економии, сепак самиот факт што сеуште се водат дебати околу евентуалните последици од влезот на глобалните банки, укажува дека може да се појават и одредени негативни ефекти, кои во дадени кризни состојби и потреси може сериозно да ја разнишаат финансиската состојба, во и без тоа крвките економии на земјите во развој. Во продолжение на трудот ќе дадеме осврт на дел од потенцијалните негативни ефекти кои може да произлезат од влезот на странските банки во земјите во развој и транзициските економии.

1.2.2. ПОТЕНЦИЈАЛНИ НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ КОИ МОЖЕ ДА ПРОИЗЛЕЗАТ ОД ВЛЕЗОТ НА СТРАНСКИТЕ БАНКИ ВО ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИСКИТЕ ЕКОНОМИИ

Неретко, креаторите на политики во земјите во развој и транзициските економии се сериозно загрижени околу потенцијалните неповолни ефекти од влезот на странските банки во земјите во развој. Во најголем дел од земјите постои посебна загриженост околу следните негативни ефекти:

- *Изложеност на надворешни кризни состојби и ризик* – како што банките стануваат глобални, така и последиците од евентуалните шокови стануваат

глобални. Во вакви услови токму глобалните банки ја имаат улогата на трансмитер на поголем дел од кризите. Голем дел од земјите кои дозволија влез на странските банки во банкарскиот сектор на земјата, се отворија кон економските флукутации кои се одвиваат во домашната земја на глобалната банка. Колку е поотворен банкарскиот сектор на една земја, толку е и економијата поотворена и почувствителна на надворешни шокови, сметаат голем број од експертите. Но, тоа не е единствената загриженост. Властите во земјите во развој се загрижени дека во услови на појава на криза многу често глобалните банки се одлучуваат на стратегијата “кат енд ран“, односно пресечи и бегај. Тоа би значело дека при прва појава на криза во земјата во која се наоѓа филијалата, тие веднаш би ја напуштиле земјата, односно би избегале.

Сепак, и покрај ваквата загриженост, последната економска и финансиска криза покажа дека нема голем простор за загриженост. Имено, во земјите од Централна и Источна Европа, каде во периодот пред кризата имаше најголем наплив на странски банки, во услови на криза не дојде до одлив и бегане на странскиот капитал од банкарскиот сектор, туку само дојде до стагнација во влезот на нови банки и намалување на обемот на кредитирање, и тоа во поголем обем споредено со домашните банки. Исто така, кризата покажа и дека не се толку веродостојни тврдењата на некои експерти дека глобалните банки лесно ќе ја пренесат кризата во економиите на земјите во развој. Секако дека не може во целост да се негира фактот дека дојде до мали потреси и затегнување на монетарните политики во земјите во развој и транзициските економии, но тоа е далеку од потресите кои се случија во развиениот свет. Во рамките на ваквите тврдења кореспондира и случајот со Република Македонија, каде доминира странскиот капитал во банкарскиот сектор. Во услови на глобална криза земјата се стекна со епитет на еден од најстабилните банкарски системи. Тоа беше потврдено и од бројни меѓународни финансиски институции.

- *Занемарување на кредитирањето на МСП* – постои голема загриженост по ова прашање заради фокусираноста на глобалните банки на големите и реномирани компании. Со оглед на улогата на МСП во земјите во развој и транзиционите економии (во просек 90% од вкупниот број на претпријатија се МСП и вработуваат околу 50% од вкупно вработените лица), недостигот на кредити кон овој сектор може во значителна мерка да го загрози работењето на овие компании, а со тоа, да има и негативни последици врз целокупната економија.

Сепак, и покрај загриженоста значаен дел од експертите сметаат дека влезот на странските банки нема да предизвика прекин во кредитирањето на МСП токму заради зголемената конкуренција која ја наметнуваат глобалните банки. Имено, со оглед на фактот што финансиските потреби на големите компании може да бидат задоволени само од страна на глобалните банки, следува дека домашните банки се отстранети од тој бизнис. За да опстанат во банкарскиот систем тие мора да се ориентираат кон малите банки. И не само тоа, тие мора своите производи да ги креираат согласно со потребите на малите компании. Тоа во крајна линија значи дека, наспроти тврдењето дека МСП ќе бидат истиснати од пазарот на кредити со влезот на странските банки, ќе дојде до обратен ефект на креирање на специфични банкарски производи, во согласност со нивните потреби.

Емпириските податоци од досегашните истражувања покажуваат дека, и покрај тоа што релативното учество на кредитите кон секторот на МСП опаѓа по влезот на странските банки, апсолутниот износ на кредити се зголемува.

- *Странските банки при водењето на политичките се водат од странските интереси утврдени на ниво на корпорација* – Како што банките стануваат глобални, така и нивните деловни одлуки ги надминуваат границите на националните економии. Така, глобалните банки при дефинирање на стратегиите, политиките, при менаџирање на ризикот и утврдување на сметководствените правила, се водат од консолидираните интереси и цели на корпорацијата во целост. Тоа значи дека економските трансакции ќе се евидентираат онаму каде што е најповолно и со најмалку трошоци за банката во целост.

Согласно ваквата политика на глобалните банки, не е случајна загриженоста на властите околу однесувањето на странските банки, во смисла на алокација на ресурсите, изложеноста кон ризикот и кредитирањето во една земја. Ваквата стратегија во дадени околности може многу неповолно да влијае врз одредени филијали. Иако ваквото однесување е разбирливо од аспект на глобалната перспектива на банката, тоа може сериозно да ги погоди кревките економии на земјите во развој и транзициските економии, особено во услови на кризи и шокови.

2. УЧЕСТВОТО НА СТРАНСКИОТ КАПИТАЛ ВО БАНКАРСКИОТ СЕКТОР НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Карактеристиките на банкарскиот систем во Република Македонија, во однос на учеството на странскиот капитал, се слични со останатите земји во развој и транзициски економии. Највпечатливата разлика се состои во тоа што процесот на реструктуирање на банкарскиот сектор во Република Македонија започна многу подоцна, споредено со останатите транзициски економии. Тоа предизвика влезот на странскиот капитал во банкарскиот сектор на Република Македонија да биде одложен.

Влезот на странските банки во Република Македонија се вршеше во две форми. Првата форма, која во суштина беше и доминантна според обемот на странски капитал, беше по основ на продажба на банките во државна сопственост, а втората беше по основ на отворање на нови филијали на странски банки. Првиот влез на странски капитал во банкарскиот сектор беше извршен со продажбата на Стопанска банка на странски стратешки инвеститор. Како хронолошки се одвиваше влезот на странските банки во Република Македонија може да се види од табелата:

Табела бр. 34 Влез на странските банки во Република Македонија

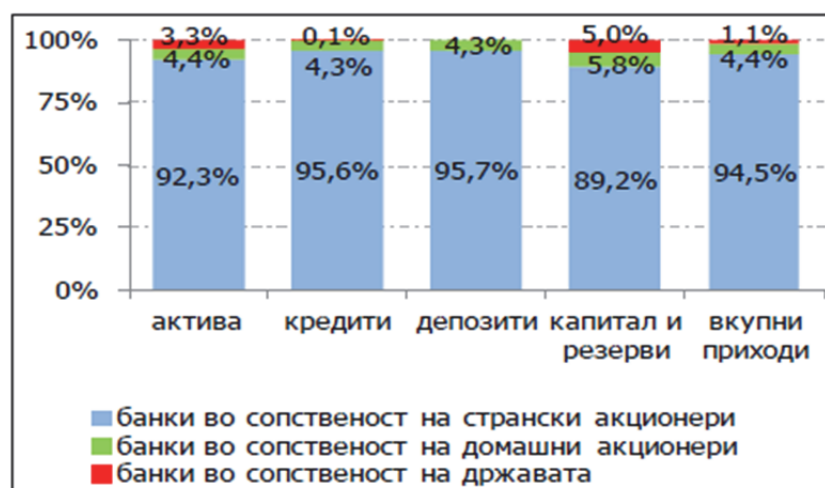
Год. на влез	Име на банката	Претходен назив на банката	Форма на влез на странската банка	Име на странската банка	Сопственост
1993	Уни Банка АД	Балканска банка АД	Гринфилд инвестиција	Цеко Тодоров Минев - Бугарија Ивајло Димитров Мутафчиев – Бугарија.	Двајцата сопственици поседуваат по 36,45% од вкупниот број на акции.
1996	Капитал Банка АД	Интернационална Приватна Банка АД	Гринфилд Инвестиција	Во 2007 година Алфа Финансиски Холдинг ја превзема банката.	96,32%
1998	Зират Банка АД	Зират Банка АД	Гринфилд инвестиција	Зираат Банкеси А.С. – Турција	Во 2012 година Зират Банка АД се спои со Халк Банка АД, и во моментов функционираат под еден бренд Халк Банка АД.
2000	Стопанска Банка АД	Стопанска Банка АД	Приватизација - продажба на стратешки инвеститор	НБГ Групација – Грција	94,60%
2000	НЛБ Тутунска Банка АД	Тутунска банка АД	Купување на доминантен пакет на акции	Нова Љубљанска банка АД Љубљана	86,97%

2000	АЛФА БАНКА	Кредитна Банка АД	Купување на доминантен пакет на акции	Алфа Банк АЕ – Грција	Во 2000 година беше откупен доминантен пакет, а во 2002 година и преостанатиот дел од акциите.
2001	ЕУРОСТАНДАРД БАНКА АД	ЕУРОСТАНДАРД БАНКА АД	Гринфилд инвестиција	Гофи Груп - Швајцарија ЕХХ Естерн Хемисфере Холдинг СА – Швајцарија	Секоја од групациите поседува по 50% од вкупниот капитал. Во 2005 година банката стана доминантен сопственик на Поштенската Банка АД Скопје.
2003	Про Кредит Банка АД	Про Кредит Банка АД	Гринфилд инвестиција	Про Кредит Холдинг - Германија	Про Кредит Холдинг - 87,5% ЕБОР - 12,5%
2006	ТТК Банка АД	Тетекс - Кредитна Банка и Тетовска Банка АД	Учество во капиталот - Малцинска сопственост	ЕБОР	25%
2007	Охридска банка АД	Охридска банка АД	Купување на доминантен пакет на акции	Социете Женерал Груп - Франција	70%
2008	Халк Банка АД	ИК Банка	Купување на доминантен пакет на акции	Во 2008 година банката беше купена од Демир Халк Банка - Холандија (66,56%), а потоа во 2011 беше продадена на Туркие Халк Банкеси А.С.	Туркие Халк Банк - 98,1%
2008	Шпаркасе Банка АД	Инвест банка АД	Купување на доминантен пакет на акции	Стеирмаркиш Банка Шпаркасе А.Г. – Австрија	99,68%
2008	Централна Кооперативна Банка АД	Силекс Банка АД Стартер Банка – Куманово	Купување на доминантен пакет на акции	Централна Кооперативна Банка - Софија. Стартер Банка беше претходно купена од Мајлстоне Банк - Исланд (90,98%)	87,35%
2012	Комерцијална Банка АД	Комерцијална Банка АД	Учество во капиталот - малцинска сопственост	Ист Капитал Експлорер Инвестмент АБ - Шведска - 10%, ЕБОР - 5,245	Учеството на странскиот капитал во вкупниот број на акции 15,245

Извор: Народна банка на Република Македонија и Годишни Извештаи на банките.

На крајот на 2012 година⁷¹, од вкупно 17 банки, колку го сочинуваат банкарскиот систем на Република Македонија, дванаесет банки беа во доминантна сопственост на странски акционери, додека седум беа подружници на странски банки. Заклучно со 2011 година, странците поседува 73% од вкупниот капитал во банките во Република Македонија. И покрај тоа што и вака презентирани податоците упатуваат на значајна доминација на странските банки и странскиот капитал во банкарскиот сектор на Република Македонија, сепак подетално анализираните податоците од аспект на учеството во вкупниот капитал, актива, кредити, депозити и приходи, даваат поверодостојна претстава за улогата и значењето на странскиот капитал во банкарскиот сектор во нашата земја. Од тие причини, во продолжение ќе презентираме графикон на кој се прикажани позначајните билансни позиции на банките, од аспект на доминантната сопственост.

Графикон бр. 24 Структура на поважните позиции од билансите на банките според доминантната сопственост во 2012 година

Извор: НБРМ

Од презентираниот графикон очигледна е доминацијата на банките во сопственост на странските акционери во сите билансни категории. Особено доминација на странски банки е присутна во однос на вкупниот обем на доделени кредити, примени депозити и остварени приходи, каде нивното учество е поголемо од 95% од вкупната вредност на секоја од поодделните активности.

⁷¹ “Извештај за банкарскиот систем на Република Македонија за третиот квартал од 2012 година“, НБРМ, Скопје, Декември 2012

Подружниците на странските банки, кои напоменавме дека во Република Македонија изнесуваат седум, учествуваат во вкупната актива со 58,7% , согласно со последните податоци за 2012 година.⁷²

Презентираните податоци во овој дел од трудот укажуваат на доминација на странските банки во банкарскиот сектор на Република Македонија, но не и на нивната улога и значење за развојот на банкарскиот систем во земјата и за економијата во целост. Затоа, во продолжение ќе се осврнеме на некои показатели кои упатуваат на промените настанати во самите банки по влезот на странскиот капитал. Анализа ќе биде направена на Стопанска банка АД Скопје, НЛБ Тутунска банка и Охридска банка АД, кои се во доминантна странска сопственост и кои претставуваат 3 од вкупно 4 големи банки во банкарскиот систем на Република Македонија. Кај дел од останатите странски банки ќе биде направена анализа на фокусот во нивното работење, со цел да утврдиме дали доаѓа до запоставување на МСП, или истите имаат бенефит од влезот на странските банки.

3. ЕФЕКТИ ОД ВЛЕЗОТ НА СТРАНСКИТЕ БАНКИ ВРЗ БАНКАРСКИОТ СЕКТОР НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Како што веќе споменавме влезот на странските банки во Република Македонија се случи на почетокот од овој милиниум, односно подоцна споредено со останатите земји во развој и транзициски економии. Влезот на странските банки одеше паралелно со структурните промени кои се случуваа во банкарскиот систем на Република Македонија, а кои промени беа во голема мерка потпомогнати од меѓународните финансиски институции, пред се ЕБОР и ИФЦ, кои преку сопственички инвестиции го стимулираа процесот на приватизација на поголемите банки во земјата, и на тој начин дадоа позитивен сигнал до стратешките странски инвеститори – банки, за позитивните перформанси во земјата.

Целта во овој дел од трудот ни е да направиме компаративна анализа на банкарскиот систем во Република Македонија пред влезот на странските банки, со состојбата по влезот на странските банки. И покрај тоа, мора да се напомене дека ваквата анализа е отежната поради фактот што податоците за работата на банкарскиот сектор во деведесетите години не се квалитетна споредбена основа, пред се заради

⁷² Народна Банка на Република Македонија, <http://www.nbrm.mk>

начинот на функционирање на целиот банкарски систем пред тоа, кој беше воден од претходното општествено – економско уредување во Република Македонија. Сепак, и покрај ваквите ограничувања ќе се обидеме да направиме анализа на ефектите од влезот на странските банки. Притоа, анализата ќе се фокусира на трите од вкупно четири големи банки⁷³, кои се во доминантна сопственост на странски банки – „Стопанска банка“ АД, НЛБ „Тутунска банка“ АД и „Охридска банка“ АД.

3.1. ПОРАСТ НА ЕФИКАСНОСТА И ПРОФИТАБИЛНОСТА

Општите анализи за влијанието на влезот на странските банки врз ефикасноста и профитабилноста на банките, покажуваат дека странските банки имаат позитивно влијание и придонесуваат за зголемување на ефикасноста и профитабилноста. За да се утврди дали таквите оценки важат и за Република Македонија извршена е анализата на финансиските извештаи на „Стопанска банка“ АД, НЛБ „Тутунска банка“ АД и „Охридска банка“ АД, од која се гледа дека:

- „Стопанска Банка“ АД има забележано значаен пораст на нето добивката во период од 2002 - 2011 и тоа помеѓу 12,9% и 53,6% годишно. Единствено во 2009 година, во екот на големата финансиска и економска криза остварена е помала добивка, споредено со 2008 година. За разлика од тоа, во периодот пред влезот на НБГ Групацијата, Стопанска банка континуирано остваруваше загуба, која кулминираше во 2001 година, и заради нарушената безбедносна ситуација и заради процесот на реструктуирање кој беше наметнат од странскиот инвеститор. Континуирано подобрување имаше и кај финансиските индикатори, и тоа индикаторот РОЕ од 5,1% во 2005 година, на 24,2 % во 2008 година. Во периодот на кризата показателот РОЕ падна, и тоа на 10% во 2009 година и 7,5% во 2011 година, што споредено со останатите банки од другите земји и не е така загрижувачки. Индикаторот РОА во 2008 година достигна 2,6%, по што следеше очекуван пад во 2009 година, достигнувајќи го најниското ниво од 0,94% во 2011 година.
- НЛБ „Тутунска банка“ – И кај оваа банка е забележан тренд на пораст на нето добивката по влезот на странскиот инвеститор, се до периодот кога големата економска и финансиска криза го достигна својот врв. Тој раст беше особено

⁷³ Согласно со последниот Извештај на Народна Банка на Република Македонија и Охридска Банка АД е класифицирана во групата на големи банки.

висок во периодот 2005 - 2008 година, по што следи разбирлив пад на нето добивката. Сепак, за разлика од останатите банки, НЛБ „Тутунска Банка“ АД успеа многу брзо да го врати нивото на добивка од пред кризата, уште во 2011 година, кога беше постигнат пораст од 45,2% во однос на 2010 година. Вредно е да се спомене дека индикаторите РОЕ и РОА, кај Банката се константно високи, односно во дадени години и највисоки во банкарскиот сектор во Република Македонија. РОЕ се движеше од 12,88% во 2001 година, до 21,32% во 2008 година. Во 2009 година РОЕ го достигна најниското ниво од 11,54%, по што следеше повторно тренд на пораст, дистигнувајќи 15,2% во 2011 година. РОА континуирано се движеше околу 2,1%, се до 2009 година кога падна на 0,84%.

- „Охридска банка“ АД – За разлика од претходно споменатите банки, каде забележавме силен пораст на нето добивката по влезот на стратешки инвеститор, кај „Охридска банка“ АД ситуацијата е обратна. Имено, Банката е купена од страна на странскиот инвеститор во 2007 година, во периодот кога “цветаше“ банкарскиот бизнис, односно кога останатите банки ги бележеа рекордите во сите економски категории. За разлика од нив „Охридска банка“ АД забележа драстичен пад на нето добивката во 2007 година, но и во наредната 2008 година, кога нето добивката од 119 милиони денари од 2006 година, падна на 26 милиони денари во 2008 година, пад кој продолжи и во наредните години. Истовремено, пад имаше и кај РОА и РОЕ, односно РОА падна од 1,7% во 2006 година на 0,2% во периодот по 2008 година, додека РОЕ од 13,6% во 2006 година на 1,9% во 2009 и 2010 година.

Од анализата на трите големи банки кои се во сопственост на странски банки може да се заклучи дека генерално е подобрена профитабилноста и ефикасноста на банките. Единствено таквата оценка не важи за „Охридска банка“ АД, каде и најдоцна се случи влезот на странскиот капитал, по кој влез следеше глобалната криза.

3.2. ПОРАСТ НА КОНКУРЕНТНОСТА НА БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ

Според извршените анализи во останатите земји во развој и транзициски економии, странските банки придонесуваат за пораст на конкуренцијата, поефтинување на банкарските производи и збогатување на пазарот со нови и посоефистицирани банкарски производи. Од анализата на банкарскиот пазар на Република Македонија, пред и по влезот на странските банки се забележува пад на

цената на банкарските производи и многу поголема креативност на самите банки. Каматите на кредитите по влезот на странските банки во Република Македонија интензивно се намалуваа. Само за споредба ќе презентираме неколку податоци⁷⁴ - пондерираните каматни стапки на денарските кредити во 1995 година изнесуваа 47,8%, во 2000 година 18,9%, во 2005 година 12,1%. Во 2008 година се достигнати најниските пондерирани каматни стапки од 9,7%. Потоа, следи период на глобална криза, заради која дојде до мал пораст на каматните стапки, кои достигнаа 10,5% во 2009 година, но тој пораст покрај тоа што беше мал, траеше многу кратко, така што веќе во 2010 година каматите повторно паднаа на 9,5%. Според податоците на Народна банка на Република Македонија за третото тримесечие на 2012 година, пондерираните каматни стапки за денарските кредити за првпат паднаа под нивото од 9%, односно изнесуваа 8,4%. Очекувањата за 2013 година се дека каматните стапки и понатака ќе паѓаат, со оглед на фактот што благајничките записи кои ги издава Централната банка на почетокот на 2013 година, се продаваа по рекордно ниско ниво од 3,5%.

Покрај тоа што влезот на странските банки носи поефтинување на банкарските производи, вклучително и на кредитите, споменаваме дека тоа носи и појава на нови производи, кои се во согласност со барањата на софистицираните клиенти и развојот на информатичко - комуникационата технологија. Треба да се спомене уште една придобивка од влезот на странските банки, а тоа е поголема респонзивност на банките во однос на мерките на монетарната власт, што претходно не беше обележје во работата на нашите банки. Тие многу малку или многу доцна ја прилагодуваа својата политика, со политиката на Народна банка, што секако не е добар знак за оддржување на макроекономската стабилност.

3.3. ПОРАСТ НА СОЛВЕНТНОСТА, ЛИКВИДНОСТА И СТАБИЛНОСТА

Влезот на странските банки има позитивно влијание врз солвентноста, ликвидноста и стабилноста на банкарскиот сектор. Од анализата на банките во доминантна странска сопственост, може да се забележи дека странските банки континуирано ја зголемуваат капиталната база на домашните банки, што секако е добар знак во однос на споменатите перформанси. Истовремено, стабилноста на банкарскиот сектор во Република Македонија во услови на криза и во такви рамки

⁷⁴ <http://www.nbrm.mk>

“довербата“ на македонските штедачи, покажа дека странските банки имаат извонредно стабилизирачка улога во нашата земја.

3.4.3 ГОЛЕМУВАЊЕ НА КРЕДИТИ И ДЕПОЗИТИ

Искуствата од останатите земји во разој и транзициски економии во однос на порастот на кредити и депозити по влезот на странските банки се покажаа како точни и во Република Македонија. Доколку го анализираме вкупниот обем на депозити и кредити, согласно со податоците на Народна банка на Република Македонија⁷⁵, ќе заклучиме дека вкупните кредити и депозити, и за населението и за корпоративниот сектор значајно пораснаа. Единствено, пад на депозитите има во 2002 година, заради несоодветната споредбена основа поради замената на европските валути во евра и во 2009 год., пад од 7,1%, кој пред се е воден од падот на депозитите кај корпоративниот сектор. Истовремено, вкупниот обем на кредити растеше континуирано од 2000-та година, па се до денес. Само за илустрација ќе споменеме некои од позначајните бројки.

Пораст на депозити: 2000 година – 30,2%; 2001 -115% (пред се како резултат на конверзија на валутите во новата европска валута – евро); 2004 година – 23,9%; 2007 година – 28,8%; 2009 година - пад од 7,1% ; 2010 – 13%; 2011 – 10,6%.

Пораст на кредити: 2000 година – 17,2%; 2001 година – 7,7%; 2004 година – 23,7%; 2007 година – 49,7%; 2009 година – 3,5%; 2010 година – 8,4%; 2011 година – 8,5%.

Приложените податоци укажуваат дека кредитниот потенцијал на банкарскиот сектор во Република Македонија значително се зголемувал од година во година по влезот на странските банки. Тој пораст секако дека во голема мерка се должи како на зајакнатата доверба на штедачите во стабилноста на банкарскиот систем, така и на значајните средства кои во облик на кредитни линии ги пласираат банките ќерки, со средства обезбедени или гарантирани од нивните банки - мајки.

⁷⁵ “Годишни извештаи – различни години“, НБРМ, Скопје, различни години

3.5.ИЗЛОЖЕНОСТ НА СТРАНСКИ РИЗИЦИ И КРИЗИ

Анализите на влијанието на влезот на странските банки врз земјите во развој и транзициските економии покажуваат дека колку е повеќе присутен странскиот капитал во банкарскиот сектор на една земја, толку е таа почувствителна на надворешни шокови и кризи. И покрај фактот што ваквите констатации се потврдиле како точни повеќе пати, сепак искуствата од последната финансиска криза, во која банкарските системи на развиените земји беа сериозно потресени, а дел од нив доживеаа и колапс, не ги поддржаа во целост ваквите ставови.

Секако дека, финансиските системи во земјите во развој и транзициските економии не останаа недопрени и дојде до значително затегнување на монетарната политика, а во тие рамки и до поставување на строги банкарски критериуми и поскапување на кредитите. Сепак, последиците беа далеку помали отколку во развиениот свет. Тука, мора да се има во предвид дека не беше погоден само финансискиот систем во земјите во развој и транзициските економии, туку и целокупната економија на тие земји, што упатува на заклучок дека, и без странските банки процесот на глобализација ги направи премногу зависни и поврзани економиите на земјите, што само по себе носи трансмисија на кризи и шокови.

Што се однесува до влијанието на големата финансиска криза и трансмисијата на кризата од земјите на банките мајки, во Република Македонија може да се каже дека, иако како и останатите земји, последици од кризата се почувствуваа, тие сепак беа далеку помали отколку во земјите од каде доаѓаат компаниите - мајки. Последиците од кризата се изразија како што веќе споменавме преку падот на профитабилноста на банките и индикаторите ROE и ROA, преку порастот на каматните стапки⁷⁶, строгите критериуми при одобрување на кредити и слично. Од друга страна, кредитите продолжија да растат, но со помал интензитет, а депозитите продолжија да растат, пред се заради довербата во странските банки, но и заради високите - стимулативни штедни каматни стапки. Единствено во 2009 година депозитите на корпоративниот сектор паднаа за 15,1%, додека од населението продолжија да растат за 15,4%.

Во однос на ефектите од глобалната криза врз банкарскиот систем на Република Македонија, вредно е да се напомене фактот што банкарскиот систем во

⁷⁶ Каматата на благајничките записи на Народната банка на Република Македонија се зголемија од околу 5% во 2007 година, на 7% во 2008 година, односно до 9% во 2009 година. На почетокот на 2013 година каматата на благајничките записи изнесуваше 3,5%.

Република Македонија за време на кризата според многу финансиски институции се покажа како еден од најстабилните помеѓу земјите во развој и транзициските економии, но и во развиениот свет. Исто така, дел од странските банки во Република Македонија беа најпрофитабилни за време на кризата, но и потоа во рамките на нивните групации, кога поголемиот дел од останатите филијали бележеа загрижувачки загуби. Таков пример е НЛБ „Тутунска банка“ АД.

Секако дека интересни за анализа во однос на влијанието на кризите во земјите на компаниите мајки се и филијалите на грчките банки во Република Македонија. Особено, тука е значајна „Стопанска банка“ АД како доминантна банка во домашната економија, која е во сопственост на НБГ групацијата од Грција. Очигледно е дека и покрај кризата, но и сериозно нарушената економска и политичка стабилност во Грција, кризата во економијата на матичната банка не се одрази на работењето на грчките банки во Република Македонија. Напротив, веќе видовме дека перформансите на „Стопанска банка“ АД дури и во услови на криза се задоволителни и далеку подобри од другите банки, кои се во сопственост на компании од други земји. За одбележување е и фактот што и во вакви услови матичната компанија – мајка не ја повлече добивката од филијалата, туку ја остави во функција на развојните интереси и цели на локалната банка.

3.6. ПРИСТАП НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ДО КРЕДИТИ

Општите оценки за пристапот на МСП до кредити по влезот на странските банки се дека може да дојде до отежнат пристап на МСП до кредити, бидејќи фокусот на странските банки е на бонитетни, реномирани и големи компании. Ваквите тврдења се делумно оправдани, но истражувањата покажуваат дека и покрај тоа што релативното учество на кредитите за МСП може да падне, сепак апсолутниот износ на кредити за МСП се зголемува.

Што се однесува до состојбата во Република Македонија може да се каже дека МСП и пред влезот на странските банки имаа многу мал пристап до изворите на финансиски ресурси. Дури, според очекувањата искажани во Опсерваторија за МСП,⁷⁷ токму влезот на странските банки се очекува да го подобри пристапот на МСП до кредити, заради поддршката од кредитните линии на компаниите мајки и трансферот на кноу - хау, вештини и знаења од матичните банки.

⁷⁷ “ Опсерваторија за МСП во Република Македонија – Извештај 2002“, Август 2004

Ваквите очекувања за среќа и се остварија, со што континуирано се зголемува обемот на кредити кој е одобрен за МСП. Значаен придонес за тоа секако има и зголемениот обеом на кредитни линии наменети за МСП кои се одобрени од меѓународните финансиски институции, а се реализирани преку локалните банки. Вредно е да се спомене дека, за разлика од останатите земји каде странските банки се фокусираат на големите компании, во Република Македонија дел од малите и средни странски банки своите кредитни активности ги имаат насочено токму кон МСП. Сето тоа заедно придонесе за голем пораст на кредитите наменети за МСП, односно во значајна мерка се олесни нивниот пристап до финансиски ресурси. Како илустрација само ќе ја презентираме табелата на која е прикажан годишниот пораст на кредитите наменети за приватниот сектор.

Табела бр. 35 Годишен пораст на кредитите наменети за приватниот сектор кои се одобрени од банки и штедилници во Р. Македонија во периодот 1996 – 2011 година

Кредити за приватен сектор од банки и штедилници (годишни стапки на промена во %) / 3															
1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
29	7,6	21,6	2,3	16,1	1,1	3,2	19,7	25	21	30,5	39,2	34,4	3,5	7,1	8,5

Извор: <http://www.nbrm.mk>

Презентираната табела ја потврдува нашата констатација дека обемот на одобрени кредити за приватниот сектор особено се зголемил по влезот на странските банки, односно 2002 година. Очекувано, стапката на раст на вкупните кредити за приватниот сектор се намали во време на глобалната криза. Но, она што во вакви услови е значајно е тоа што наместо да се намали обемот на кредити (како во поголемиот дел од земјите во развој и транзициските економии), тој се зголеми.

Сепак, со оглед на значењето на секторот на МСП за економијата на Република Македонија, неопходно е и понатака да се направи многу и да се работи на пристапот до кредити. Во спротивно, не можеме да очекуваме значаен економски развој, доколку двигателите на економскиот развој на нашата економија – МСП се надвор од финансискиот пазар.

ЗАКЛУЧОК

Врз основа на извршената анализа и истражување во оваа дисертација може да се извлечат повеќе заклучоци во однос на влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзициските економии воопшто, но и на поединечните видови на странски кредити, зависно од изворот на финансирање.

Општа констатација е дека странските кредити имаат поволно влијание врз економскиот раст, развој и перспективи на земјите во развој и транзициските економии. Во услови на недоволна домашна акумулација, единствена алтернатива за надоместување на јазот помеѓу домашното штедење и потребните инвестиции е странскиот капитал. Една од формите преку која странскиот капитал влегува во земјите во развој и транзициските економии се странските кредити. Доколку странските кредити се користат разумно и во рамките на она што е општо прифатено како стандард на задолжување, тогаш ефектите од истите треба да бидат позитивни. Сепак, не е само големината на долгот елемент на кој треба да се внимава при задолжување во странство. Од суштинско значење за ефектите од странските кредити е и нивната намена. Само развојно ориентирано кредитирање, кое е во функција на поддршка на економскиот раст, развој и благосостојба на населението, ќе донесе позитивни ефекти. Во спротивно, и ниското ниво на задолжување може да се покаже како крајно неповолно, доколку не ги даде очекуваните економски раздвижувања во земјата корисник на кредитот.

Потребата од странски кредити во земјите во развој и транзициските економии произлегува од повеќе причини. Прво, земјите во развој и транзициските економии се соочуваат со очајни инфраструктурни услови, кои неповолно влијаат не само врз условите за живеење на локалното население, туку во огромна мерка негативно влијаат и врз бизнис климата, бидејќи слабата инфраструктура ги зголемува трошоците и времето за водење бизнис. Тоа, од една страна го прави помалку конкурентно домашното производство, а од друга страна ги одвраќа странските инвеститори. Финансирањето на инфраструктурните проекти бара голем обем на финансиски средства кои е практично невозможно да се обезбедат од домашниот финансиски пазар во земјите во развој и транзициските економии. Истовремено, за финансирање на овие проекти не е заинтересиран приватниот сектор, заради што странските кредити играат клучна улога. Странските кредити се потребни и за потребите на корпоративниот сектор. Имено, со оглед на недостатокот од финансиски

ресурси на националните финансиски пазари во земјите во развој и транзициските економии, корпоративниот сектор многу тешко и многу скапо може да обезбеди кредити за финансирање на инвестициски проекти, што во крајна линија негативно се одразува врз економскиот раст. Странските кредити го ублажуваат овој јаз кој постои помеѓу расположивите кредити од домашни извори и потребните средства за инвестирање на компаниите. Со оглед на нерамнотежата во трговскиот биланс со која се соочуваат поголемиот дел од земјите во развој и транзициските економии, странските кредити во голем број на случаи ја играат улогата на инструмент со кој се неутрализира нерамнотежата во платниот биланс предизвикана од дефицит во трговскиот биланс. Притоа, мора да се биде многу претпазлив и во меѓувреме да се стимулираат политики со кои се зголемува извозот, односно се намалува увозот, за да може во иднина навремено да се сервисираат долговите.

Слично како и останатите земји во развој и транзициски економии и Република Македонија се соочува со недостаток од средства за инвестиции и за стимулирање на економскиот раст и развој. Причина за тоа е недостатокот од национално штедење, што предизвикува јаз помеѓу понудата и побарувачката на финансискиот пазар, кој во крајна линија за последица има неможност да се финансираат голем број на профитабилни и развојно ориентирани проекти. Тоа истовремено и значително ги зголемува и каматните стапки. Потребата за странски кредити во Република Македонија произлегува од истите причини како и кај останатите земји во развој и транзициски економии. Имено, инфраструктурните услови во земјата не ги задоволуваат барањата на инвеститорите, особено на странските, што е една од причините за малиот влез на СДИ во земјата. Она што уште повеќе загрижува е фактот што во изминатите десет години и покрај тоа што има напредок во однос на инфраструктурните услови, земјата сепак назадуваше во однос на рангирањето за инфраструктурните услови, што упатува на заклучок дека останатите земји многу повеќе инвестираат во инфраструктурата, отколку што го прави тоа Република Македонија. За да се подобри инфраструктура и да се обезбеди потребниот износ на финансии за таа цел, потребни се големи финансиски средства, кои единствено може да се обезбедат од странски извори. Сиромашниот финансиски пазар во земјата неповолно влијае и врз корпоративниот сектор кој не може да обезбеди финансии за финансирање на проектите. Со оглед на фактот што македонските компании се многу далеку од пристап до меѓународниот финансиски пазар, тие единствено можат да обезбедат финансии под прифатливи услови, единствено преку кредитни линии

обезбедени од меѓународни финансиски институции. Ова, особено се однесува за МСП, кои се практично истиснати од домашниот финансиски пазар. Како и останатите земји во развој и транзициски економии, така и Република Македонија, години наназад бележи дефицит во трговскиот биланс, кој се неутрализира преку капиталната сметка и едностраните трансфери од странство. Со оглед на малиот обем на СДИ кој не е доволен за да се неутрализира дефицитот во платниот биланс, странските кредити се јавуваат како неодминлива опција.

Странските кредити може да потекнуваат од различни извори. Зависно од изворот на кредитот, ќе зависи и неговата цена, услови, рок на отплата, намена, корисник, но и последиците од евентуалната неможност навремено да се отплати истиот.

Со оглед на околностите во земјите во развој и транзициските економии, може да се извлече генерален заклучок дека странските кредити од мултинационални извори се најповолен облик на кредити за споменатата група на земји. Причините за тоа се бројни. Првиот впечаток кој се добива кога ќе се споменат кредитите од мултинационални извори е дека станува збор за институции кои нудат кредити под концесионални услови, или под услови кои се далеку поповолни споредено со условите на меѓународниот финансиски пазар. Сепак, тоа не е единствената придобивка од кредитите од мултинационалните банки. Стручната и длабока анализа која ја спроведуваат мултинационалните развојни банки пред да го одобрат кредитот е еден вид на гаранција за успешноста на проектот кој се финансира. Од друга страна, општата определба на меѓународните развојни банки за борба со сиромаштијата, подразбира нивна фокусираност на проекти кои се во функција на остварување на ваквите цели. На овој начин се покриваат значајни инфраструктурни проекти - се вложува во образование, здравство, култура, транспорт и друго. Покрај тоа, се влијае и се усовршува начинот на кој државата ги извршува своите функции, а се поставуваат и најразлични ограничувања во водењето на политиките на властите, кои се гаранција дека државата во иднина нема да западне во неликвидност. Не е за потценување и улогата на развојните банки како поддржувачи на приватниот сектор. Значаен број на проекти, особено во транзициските економии, реализирани се во функција на олеснување на процесот на приватизација на компаниите во државна сопственост, а одобрени се и огромен број на кредитни линии за МСП. Сепак, улогата на мултинационалните развојни банки не смее да се сведе само на давање на финансиска поддршка. Огромно значење има и техничката и стручната – експертска поддршка која

ја нудат овие институции. Експертите од најразлични области, кои се на располагање, се од незаменливо значење при подготовката, одобрувањето, имплементацијата, мониторингот и контролата на проектите. Поголемиот дел од земјите во развој и транзициските економии се соочуваат токму со оваа пречка – недостиг од квалификувани и искусни експерти и кадри. Притоа, размената на искуства, базата на податоци и имплементацијата на докажано успешни проекти, само ја зголемуваат важноста на овие институции. Во однос на значењето на мултинационалните развојни институции треба да се напомене и тоа дека тие се значаен мобилизатор на ресурси од други извори. Со своите инвестиции во одредени проекти мултинационалните развојни банки мобилизираат дополнително и четири до пет пати повеќе средства од оние што самите ги вложиле. Она што дава дополнителна вредност е фактот што кофинансиерите не би инвестирале никогаш во тие проекти во земјите во развој и транзициските економии, доколку не е учеството на некоја реномирана мултинационална банка во проектот.

Сепак, и покрај тоа што, генерално земено ефектите од делувањето на мултинационалните банки се позитивни, сè уште постојат одредени проблеми кои во иднина ќе треба да се коригираат со цел да се зголеми ефектот од активностите на мултинационалните развојни банки. Имено, се јавуваат дилеми околу искрената посветеност во промовирањето на свет без сиромаштија, во услови кога во креирање на политиката на банките доминира “зборот” на доминантните акционери – развиените земји, кои несомнено ги застапуваат интересите на своите граѓани. Така, неретко се случува растот во сиромашните земји да се заснова на прекумерна експлоатација на природните богатства и да предизвика најразлични негативни екстерналии по животната средина и најсиромашните граѓани.

И покрај прокламативното залагање дадено од страна на мултинационалните извори на кредити за фокус кон најкревките и најпогодените држави, портфолиото на банките покажува дека во праксата доминираат операциите реализирани во средно доходовните земји, кои бележат стабилен економски раст и кои имаат пристап до меѓународниот финансиски пазар. Тоа остава простор за сомнеж дека профитабилноста и можноста за враќање на кредитот се клучни елементи кои ги детерминираат активностите на банката. Загрижува и фактот што во одредени години мултинационалните извори на кредити оствариле поголем прилив по основ на отплата на веќе искористени кредити, отколку што изнесува износот на новоодобрени кредити. Секако дека би било нормално доколку тоа се однесува за напредните економии кои

постепено треба да се ориентираат кон користење на приватните извори на кредити, но загрижува тоа што нето одлив има и во најсиромашните региони во светот, кои имаат и најголема потреба од поддршка од овие кредитни извори.

Покрај овие критики треба да се напомене и тоа дека постои одредена резервираност кај мултинационалните банки во однос на промовирањето на нови производи кои ќе соодејствуваат со можностите на земјите во развој. Имено, во портфолијата на мултинационалните развојни банки доминираат кредитите, додека мало внимание добива креирањето на најразлични иновативни производи кои повеќе ќе одговараат на барањата и условите во самите земји.

Постојат повеќе мултинационални развојни финансиски институции кои пружаат финансиска и техничка поддршка на земјите во развој и транзициските економии. Во рамките на трудот беа обработени институциите од групацијата на Светска банка - како институции со глобално поле на делување и позначајните регионални финансиски институции, чии активности се фокусирани на утврдени регионални подрачја, најчесто континенти.

Обемот на активности на МБОР споредено со останатите институции од групацијата на Светска банка е најголем. Нејзините операции се фокусирани на земјите со постабилни економски перформанси кои имаат достигнато одредено ниво на БДП по глава на жител. Поддршката на МБОР за земјите во развој и транзициските економии во најголем дел е кредитна и проектна, односно се одобруваат кредити на база на претходно подготвени проекти од страна на експертите на Светска банка во соработка со властите во самата земја. Сепак, не смее да се добие погрешна претстава и да се идентификува МБОР како институција, чија единствена активност е давање на кредити. Од не помало значење е и финансиската и техничката поддршка која ја добиваат земјите во развој од МБОР. Банката располага со голем број на експерти од различни области, што овозможува сеопфатна анализа и обработка на проектите, на начин кој ќе даде најповолни резултати за дадена земја. Во суштина, Банката функционира како една база на податоци каде се складираат сите искуства од дотогаш реализираните проекти и каде се анализираат поодделно перформансите на секоја земја. На овој начин се овозможува постигнување на максимални ефекти. Неретко реализацијата на проектите е поврзана со одредени ограничувања кои и се наметнуваат на самата држава, а во функција на постигнување на позитивни ефекти и елиминирање на евентуалната неможност за враќање на кредитот.

Поддршката на МБОР е широка и опфаќа повеќе области за кои Банката смета дека се од значење за одредена земја. Секторската анализа на портфолиото на МБОР покажува дека изминатите години доминираат проекти насочени кон јавната администрација и правото, а потоа следи поддршката за транспортот, енергијата и рударството, како и за здравството и другите социјални сектори. Мора да напоменеме дека, иако по број изразената поддршката на МБОР за кризни состојби и потреси изгледа мала, нејзиното значење во даден критичен момент е огромно со оглед на итноста и неопходноста од таа поддршка, и со оглед на опасностите со кои се соочуваат земјите доколку не ги реализираат проектите.

Во однос на регионалната дистрибуција на проектите на МБОР во изминатите години може да се заклучи дека поддршката е фокусирана пред сè на регионот на Јужна Америка и Карибите, а потоа следува регионот на Источна Азија и Пацификот. Значаен дел од портфолиото во изминатите две децении МБОР насочи и за регионот на Европа и Централна Азија, каде преку голем број на проекти го поддржа процесот на транзиција на поранешните комунистички земји, во пазарни економии.

И Република Македонија, како земја во развој и транзициска економија, во изминатиот период остваруваше интензивна соработка со МБОР во многу области. Соработката доби особено на динамика последниве неколку години, кога се реализираа поголем број на проекти, а во подготовка се уште неколку. Условите на кредитите, но и техничката поддршка која МБОР и ја даваше на Република Македонија имаше значаен придонес за економскиот раст, развој и благосостојба на населението. Секторската анализа на портфолиото на МБОР во Република Македонија покажува дека доминираат проекти реализирани во областа на централната владина администрација, а потоа следат социјалните услуги и земјоделството. Вака распоредена поддршката на МБОР укажува дека Банката точно ги детектирала аномалиите и слабостите, но и потенцијалите на земјата за раст. Притоа, она што е важно да се напомене е фактот што резултатите од таа поддршка ги дадоа очекуваните ефекти. Имено, благодарение на техничката и проектната поддршка на МБОР, Македонија значително ја подобри бизнис климата, што е признато како од самата Светска банка, така и од останатите институции кои вршат рангирање на земјите според условите за водење на бизнис. Не е случајна ниту поддршката на МБОР насочена кон секторот - социјални услуги. Имено, со оглед на ниското ниво на животен стандард во земјата и малата стапка на економски раст, квалитетот на социјалните услуги е очаен и најкревките граѓани се истовремено и оние кои се најпогодени од состојбата. Затоа, оправдано МБОР инсистираше и

реализираше проекти токму насочени кон социјалниот сектор. Од огромна важност е и поддршката која МБОР и ја дава на Република Македонија во услови на кризи и потреси. Тоа се потврди и за време на Косовската криза, и за време на конфликтот од 2001 година, како и за време на глобалната економска и финансиска криза. Во поново време, согласно со подобрувањето на економските перформанси во земјата, МБОР развива нов вид на соработка со Република Македонија, преку употреба на нов инструмент – гаранција за кредитите кои Република Македонија ги добива од комерцијалните банки. На овој начин земјата постепено обезбедува пристап до меѓународниот финансиски пазар, но и до поповолни кредитни услови, кои не би можела да ги оствари доколку самостојно се задолжува на пазарот.

Севкупно земено, искуствата на земјата од соработката со МБОР се позитивни, иако и самата МБОР се согласува дека одредени проекти не ги дале првично очекуваните резултати. Причините за тоа не може да се препишат само на Банката, туку тие пред се, сè поврзани со недостатоците на самата земја и се однесуваат најмногу на неподготвеноста на тимовите од министерствата задолжени за дадени проекти. Значи, генерално земено доминираат причини кои произлегуваат од аномалиите во функционирањето на администрацијата и условите во самата земја.

Со цел да им излезе во пресрет на најсиромашните земји - членки, Светска банка основаше посебна институција во рамките на групацијата – ИДА, чија задача е да дава бесповратна помош или пак кредити под концесионални услови. Функционирањето на ИДА во изминатиот временски период е во функција на посветеноста на Светска банка на борба против сиромаштијата и желбата за подобрување на живеењето во сиромашниот свет. Токму активностите на ИДА беа силно насочени кон ова поле. Очекувано, скоро половина од вкупно реализираните проекти на ИДА се во Суб - Сахарска Африка (49%), а значаен дел се реализирани и во Јужна Азија (32%). Тоа кореспондира со крајно неповолните услови кои владеат во овие региони. ИДА е активно вклучена и дава поддршка на реализацијата на проекти од различни области, вклучително за унапредување на образованието, здравството, транспортот, комуналните услуги, воспоставувањето на полова еднаквост и многу други проекти.

Секторската анализа на операциите на ИДА покажа дека најголем фокус е ставен на енергијата и рударството, каде се насочени 43% од вкупно ангажираните ресурси на агенцијата. Значајно е да се напомене и дека во изминатиот период ИДА играше многу значајна улога во услови кога нејзините земји - членки се соочуваа со

потреси и кризи. Во најголем број од случаите таа се јавуваше како прва институција која пружаше поддршка за надминување на таквите услови.

Во соработка со ИДА, во изминатиот временски период Република Македонија има реализирано значен број на проекти. Меѓутоа, со подобрување на перформансите на нашата земја, таа “матурираше“ во 2001 година, и во 2002 година го реализираше последниот ИДА проект. Она што остава впечаток е дека во најтешкиот период во кој Република Македонија се соочуваше со најголемите предизвици по осамостојувањето, токму финансиските средства под концесионалните услови кои ги одобри ИДА, одиграа исклучително значајна улога за економската стабилност и развој на земјата. Вкупната кредитна поддршка на ИДА за Република Македонија изнесува 360,8 милиони САД\$, што секако не е мал износ, но како таков не е доволен за да се добие вистинска претстава за неговата вредност, со оглед на крајно неповолните услови на земјата по осамостојувањето. Имено, во овој период Република Македонија се соочуваше со најголемите предизвици заради кои земјата немаше многу опции за позајмување од други извори.

Искуствата од реализацијата на овие проекти се во најголем дел позитивни и имаа повољно влијание врз воспоставувањето на макроекономската стабилност и надминувањето на предизвиците кои се поставија пред земјата во првите години од осамостојувањето.

Во рамките на групацијата на Светска банка функционира и ИФЦ, институција која е задолжена за соработка со приватниот сектор. Основањето на ИФЦ е последица на верувањето на експертите од Светска банка дека без поддршка и развој на приватниот сектор не може да се обезбеди долгорочен економски раст и развој. Оттука, активностите на ИФЦ се фокусирани на одобрување на кредити, но и на учество во сопственички инвестирања, преку кои се дава поддршка на влезот на странскиот капитал во земјите во развој и транзициските економии.

Секторската анализа на активностите на ИФЦ покажува дека истите се фокусирани на финансискиот сектор, кој континуирано апсорбира околу половина од вкупно ангажираните финансиски ресурси на корпорацијата. Поддршката на финансискиот сектор главно се дава во облик на кредитни линии кои се пласираат преку локалните банки, а се наменети за МСП. Резултатите од овие активности се двојни. Од една страна се придонесува за развој на банкарскиот сектор, а од друга страна се поддржуваат МСП кои во суштина имаат и најголема потреба од кредити, а и најтешко стигнуваат до нив.

Регионалната анализа на ИФЦ проектите покажува дека најголемиот дел се насочени во Јужна Америка и Карибите. Земја која во изминатиот период добила најголема поддршка од ИФЦ е Индија. Она што е особено интересно од аспект на нашата анализа е поддршката на ИФЦ на земјите од аспект на нивото на доход. Имено, и покрај прокламативните залагања за поддршка на најсиромашните земји, во портфолиото на ИФЦ доминираат средно доходовните земји, додека поддршката за ИДА земјите е многу мала. Ако на тоа се додаде и фактот што Индија влегува во групата на ИДА земји, која е подобна и за користење на МБОР фондовите и бележи висока стапка на економски раст, а апсорбира и најголем дел од ИФЦ фондовите анализирано по земји, тогаш се добива појасна слика за финансиската поддршка на ИФЦ за ИДА земјите. Токму заради ваквата распределба на фондовите на ИФЦ оправдано се јавуваат критики дека практичната поддршка за најсиромашните земји и не е така силна како што ја прикажува и прокламира самата корпорација.

За ИФЦ е значајно да се напомене и тоа дека во изминатиот период има развиено еколошки стандарди со кои го условува одобрувањето на проектите, кои се издигнати на ниво на глобални еколошки бенчмаркови.

Во изминатиот временски период ИФЦ има реализирано значајни проекти и во Република Македонија. Притоа, застапени се и кредитите, но и сопственичките инвестирања. Инвестициите се во различни сектори, вклучително поддршка на приватизацијата на некои големи компании, поддршка на банкарскиот сектор и кредитирањето на МСП, финансиска поддршка на македонските компании кои имаат силен потенцијал за развој на меѓународната конкурентност и друго. Од особено значење е поддршката за финансискиот сектор во Република Македонија, како преку кредитните линии кои ги пласира преку локалните банки, така и преку сопственичките инвестиции во дел од македонските банки. Ефектите од оваа поддршка беа многустрани. Од една страна се постигна развој на финансискиот сектор, а од друга страна се даде непроценливо значајна финансиска поддршка за МСП, и на крај се потпомогна приватизацијата на дел од банките во земјата, со што се даде позитивен сигнал до странските инвеститори за инвестирање во финансискиот сектор во земјата.

Најмладата од институциите во рамките на Светска банка е МИГА. Согласно со нејзината основна цел – промовирање на странските директни инвестиции во земјите во развој и транзициските економии, МИГА поддржува проекти кои се во функција на привлекување на странски инвеститори, преку издавање на гаранции од некомерцијални ризици. Покривањето на ваквите некомерцијални ризици, кои ги

одвраќаат странските инвеститори од земјите во развој, придонесува за зголемување на СДИ во земјите во развој како најповолен облик на странски капитал подобен за развој на економијата и за зголемување на нејзината меѓународна конкурентност. Секторската анализа на активностите на МИГА покажува дека доминира поддршката за финансискиот сектор, која во просек се движи од 30 - 50% од вкупното портфолио. Особено висока поддршка за финансискиот сектор МИГА даде за време на глобалната криза, во која беше сериозно разнишана финансиска стабилност, заради што и беше потребна голема поддршка токму за финансискиот сектор. Во изминатиот временски период Република Македонија оствари многу мал обем на соработка со МИГА, споредено со останатите институции од групацијата на Светска банка. Вкупната соработка помеѓу Република Македонија и МИГА се состои од три проекти во вкупна вредност од 32 милиони САД\$, при што проектите се реализирани во секторите услуги и производство.

Во изминатиот временски период институциите од групацијата на Светска банка предизвикуваа најголеми критики и беа предмет на бројни контроверзи. Критиките произлегуваа од сомневањата во вистинската посветеност на Банката за намалување на сиромаштијата и унапредување на живеењето во земјите во развој и транзициските економии. Всушност, самиот распоред на гласачка моќ во Банката остава простор за нејаснотии и сомневање дека Банката ги застапува токму интересите на развиените земји. Во прилог на ваквите тврдења оди и фактот што и покрај прокламативното залагање на Банката за борба со сиромаштија, во практиката најголемиот дел од поддршката е насочена токму кон земјите со напредни економски перформанси и со поволни економски перспективи. Притоа, за овие земји критичарите упатуваат најголем дел од критиките, бидејќи сметаат дека истите имаат континуиран и стабилен пристап до меѓународниот финансиски пазар, па оттука и не треба да ги користат фондовите на мултинационалните извори. Во реалноста тие го апсорбираат најголемиот дел од поддршката на Банката.

Во однос на критичкиот осврт на работата на Светска банка мора да се напомене и дека во одредени години Светска банка имаше поголем прилив на средства по основ на отплати на претходно искористените кредити, отколку што беше вредноста на новоодобрените кредити. Секако дека тоа може делумно да се оправда со зголемените приватни капитални текови во услови на глобална експанзија, меѓутоа токму најсиромашните и најкревките економии имаа најмала корист од порастот на приватните капитални текови, кои во најголема мерка ги избегнуваат овие земји, пред

се заради перцепцијата од висок ризик. Оттука, намалените текови на кредитна поддршка од мултинационалните кредитори не може да се компензираат со приватните капитални текови, и затоа е неразбирливо зошто во одредени години и најсиромашните региони во светот имаат негативни нето текови со Светска банка.

Анализата на географската дистрибуција на нето кредитните активности на Светска банка покажа дека Банката претерува во себепромовирањето на заштитник на сиромашниот свет. Согласно со класификацијата на земјите според нивото на доход, најголемиот дел од сиромашните земји доаѓаат од регионите на Суб - Сахарска Африка и Јужна и Источна Азија и Пацификот. Но, анализата на нето тековите покажа дека цел регион на Суб - Сахарска Африка има приближно еднакви нето текови како и една земја од регионот на Јужна Америка и Карибите – Бразил. Дури во одредени години Бразил има и повисок износ на нето кредитни текови од најсиромашниот регион во светот. Многу не отстапува и Мексико, кој заедно со Бразил се третираат како едни од растечките земји во развој, за кои се водат полемики дали воопшто треба да ја користат поддршката на Институциите од Светска банка.

Од друга страна во регионот на Источна Азија и Пацификот, кој исто така се третира како дом на најголемиот дел од најсиромашното население во светот, доминира поддршката за Индија, земја која иако е класифицирана како ИДА, подобна е и за користење на фондовите на МБОР. Истовремено, таа е земја која покрај Кина ги бележи и највисоките стапки на економски раст во изминатите години во глобални рамки. Тоа значи дека економските перспективи и услови пред оваа земја се огромни. Но, токму таа земја не само што прима најголем дел од поддршката во регионот, туку во одредени години бележи нето прилив кој се брои во неколку милијарди САД\$, додека истата година, останатите земји со екстремно сиромашни услови регистрираат нето одлив кон Светска банка.

Врз основа на изнесените факти се создава сериозна загриженост дека намалувањето на сиромаштијата и не е единствената идеја – водилка од која се водат институциите на Светска банка, туку дека бонитетот на кредитобарателот, неговата можност за враќање на кредитот, но и политичкото влијание и интереси на доминантните акционери ги детерминираат одлуките околу проектите кои ќе ги финансира Банката.

Дека Светска Банка посветува големо внимание на можноста за враќање на долгот се потврдува и со програмите за структурно прилагодување кои се наметнуваат од страна на Банката при одобрување на проектите. Имено, откако во 80^{те} години се

појавија првите знаци на презадоленост на земјите во развој, кои се соочија со проблеми во сервисирање на долгот, мултинационалните кредитори започнаа да го условуваат давањето на поддршка со спроведувањето на програми за структурно прилагодување. Овие програми се состојат од бројни ограничувања, во однос на јавните расходи, понатака замрзнување на цените и платите, вложувањата во здравството и образованието, од кои на крај најголема штета ќе имаат најсиромашните граѓани, бидејќи на своја “кожа“ ќе ги осетат последиците од овие ограничувања. И на крај, повторно кредитот ќе треба да го вратат даночните обврзници во државата – граѓаните, односно двапати на свој грб ќе ги почувствуваат последиците од програмите за структурно прилагодување на Светска банка. проблемот со овие програми на структурно прилагодување се состои во тоа што истите се спроведуваат во облик на “шок терапии“, во услови кога земјите во развој и транзициските економии не се подготвени. Со овие програми се форсира неолибералната филозофија, на начин на кој истата не се применува во самите развиени земји кои ја прокламираат, односно постои голема диспропорција во примената на нејзините принципи помеѓу самите развиени земји, САД, Велика Британија, Германија, Франција и други. Ваквото однесување на Банката остава простор за сомневање дека преку овие програми всушност се тестираат ефектите од одредени политики и инструменти на штета на најсиромашните и најкревките. Овие програми истовремено ја зголемуваат зависноста на земјите во развој, и се форсира нивно вклучување во меѓународните односи, кое со оглед на нерамноправната размена неповолно влијае врз платниот биланс. Од друга страна појавата на најмали кризи и потреси на кои најмногу се осетливи најкревките земји може погубно да се одрази врз економиите на земјите во развој и транзициските економии. Ваквата состојба потоа ќе доведе до намалување на вредноста на работната сила, нестабилност на капиталните текови, односно ќе започне спиралата да се движи надолу и да повлекува социјални немири. Во најлош случај капиталните текови може да доживеат колапс, како резултат на бегството на инвеститорите кои се загрижени за својата актива во земјата во развој која е погодена од ваквите политики. Токму заради страшните последици кои може да произлезат од програмите за структурно прилагодување не случајно се појавуваат оценките дека *“Програмите за структурно прилагодување се најсовршените мирновременски инструменти за трансфер на богатството од периферијата кон централноста (развиените свет), среќна е било која*

Покрај споменатите забелешки сериозна загриженост предизвикуваат и самите проекти кои ги финансираат институциите на Светска банка. Имено, во сиромашните земји најчесто развојот се форсира преку проекти кои се базираат на искористување на природните ресурси, што води до прекумерна експлоатација на природните богатства и создавање на негативни еколошки екстерналии. Ваквите проекти во крајна линија се од корист за МНК кои доаѓаат од богатите земји и кои создаваат висок профит на база на искористување на ресурсите на сиромашните земји. Во практиката се реализираа голем број на проекти кои предизвикаа големи еколошки последици и дислокација на огромен број на сиромашни жители во земјите во развој и транзициските економии.

И покрај тоа што мултинационалните развојни банки се со глобално поле на делување, тие се најзначајни поддржувачи на економскиот раст и развој во земјите во развој и транзициските економии и во најголема мерка се заслужни за намалување на сиромаштијата, сепак не е за потценување и улогата на мултинационалните развојни институции со регионално поле на делување. Вакви регионални развојни финансиски институции се основани на сите континенти и нивното поле на делување е најчесто ограничено на територијата на самиот континент. Единствено по тоа се издвојуваат европските регионални банки, кои делуваат и надвор од границите на европскиот континент. Тоа особено се однесува на Европската инвестициска банка која ги извршува своите активности на територија од приближно 150 земји, при што поголемиот дел од нив се надвор од европскиот континент.

Најголемиот дел од активностите на ЕИБ, односно околу 89% од портфолиото се извршуваат на територијата на 26^{те} земји членки на Европската унија. Со оглед на развојните перформанси во овие земји, се добива впечаток дека значењето на оваа институција не е толку големо за земјите во развој и транзициските економии, но сепак поддршката за останатите региони се зголемувала со текот на годините. Важно е да се напомене и тоа дека и во рамките на Европската унија поголемиот дел од реализираните проекти се во старите земји - членки, додека во новите ЕУ членки освен во Полска, во останатите земји е остварена многу помала финансиска поддршка.

Во однос на диверзифицираноста на портфолиото кое е наменето за останатите региони, може да се заклучи дека доминираат активностите во земјите од

⁷⁸ J.W.Smith, “The World’s Wasted Wealth 2”, Institute for Economic Democracy, 1994

проширувањето, каде Банката преку своите проекти ги “подготвува” земјите за членство во Европската унија.

ЕИБ е активна и во Република Македонија, при што има реализирано 15 проекти во вкупна вредност од 628 милиони ЕУР. Сепак, за жал обемот на активности на Банката во нашата земја во голема мерка заостанува во однос на останатите земји од проширувањето. Имено, вредноста на активностите во Хрватска и Србија е од 6 до 8 пати поголема, отколку вредноста на операциите во Република Македонија, додека Црна Гора во мал период од осамостојувањето до денес, има реализирано повеќе од половина од износот на поддршка одобрен за Република Македонија. Во однос на секторската дистрибуција на проектите може да се заклучи дека доминираат проектите во финансискиот сектор, а потоа во инфраструктурата. За Република Македонија беа од особена важност проектите кои се реализираа во екот на големата економска и финансиска криза, кога дојде до затегнување на кредитните услови и поскапување на кредитите, заради што компаниите и особено МСП немаа пристап до кредити. Тоа во комбинација со намалената побарувачка од странство и од домашната економија ќе се одразеше многу лошо врз македонската економија, доколку не беше поддршката на ЕИБ преку кредитни линии наменети за МСП со поволни услови.

Европската банка за обнова и развој по многу карактеристики се разликува од останатите мултинационални развојни банки. Главната разлика произлегува од самата цел на основање на Банката, а тоа е поддршка на процесот на транзиција на поранешните комунистички земји во пазарни економии, кои ќе се базираат на демократија. Обемот на финансиска поддршка на ЕБОР се зголемува од година во година, а се зголемуваат и фондовите наменети за советодавни услуги. Најголем пораст на активностите на ЕБОР беше остварен последните години, по започнувањето на глобалната криза кога земјите во развој и транзициските економии имаа и најголема потреба.

Регионалната анализа на активностите на ЕБОР покажува доминација на операциите реализирани во Русија, додека секторската анализа укажува на доминација на секторот финансиски услуги. Покрај тоа, ЕБОР значајна поддршка одобри и за енергијата, особено за развој на обновливите извори на енергија, потоа за борба со климатските промени, инфраструктурата, индустријата, агробизнисот и друго. Многу значајно е да се напомене дека ЕБОР при одобрувањето на проектите бара респектирање на еколошките стандарди, кои се гаранција дека реализацијата на проектот нема да предизвика негативни екстерналии во земјата.

Како транзициска економија и Република Македонија остваруваше интензивна соработка со ЕБОР, при што реализирани се вкупно 77 проекти, чија вкупна вредност изнесува 964 милиони ЕУР. Соработката особено доби на динамика во последните три години, односно во периодот 2010 – 2012 година, кога се реализираа вкупно 10 проекти во вредност од 337,8 милиони ЕУР, додека во периодот 1993 – 1999 се реализираа само 6 проекти чија вредност изнесува 76 милиони ЕУР, а во периодот 2000 - 2009 година вкупно 16 проекти чија вредност изнесува 427,3 милиони ЕУР. ЕБОР има реализирано и значаен број на проекти, кои вклучуваат советодавни услуги, од кои во периодот 2006 - 2009 реализирани се 41 проект од ТАМ Програмата. Интензивната поддршка во последните три години е одраз на глобалните состојби предизвикани од светската криза на која Република Македонија не остана имуна. Тоа само го потврдува значењето на ЕБОР како институција која дава силна поддршка, токму тогаш кога е најмногу потребно.

Сепак, и покрај значајната улога на ЕБОР во изминатиот период, нејзината работа е предмет на бројни критики. Најголеми нејасноти произлегуваат од самата цел која се стреми да ја оствари Банката, а тоа е достигнување на системите на земјите од Западна Европа и САД, кои по многу карактеристики одат од една крајност до друга, како во поглед на регулирањето на различни социјални услуги, така и според степенот на приватизираност на институциите. Оттука се поставува прашањето, колку е јасно кон каков систем ги насочува Банката транзициските економии, и дали принципите поставени пред повеќе од две децении сè уште, се валидни. Од друга страна, прокламативно, Банката ја условува својата поддршка со воспоставување на пазарна економија и демократија, што во практиката и не е така. Доволно е само да потсетиме дека Русија во изминатиот период доби најголем дел од поддршката на ЕБОР, во услови кога постојат сериозно отворени прашања околу почитувањето на демократијата и пазарната економија во земјата. Истовремено, и покрај јавното залагање за почитување на еколошките стандарди, во праксата ЕБОР има реализирано голем број на проекти кои предизвикале негативни еколошки последици.

Анализата на Интер Американската развојна банка покажува дека постои силно прокламативно залагање за намалување на сиромаштијата во најкревките и најсиромашните економии во овој регион. Од таа причина, Банката и на неколку пати изврши зголемување на своите фондови и на тој начин овозможи зголемување на бројот на проекти кои ги поддржува. Сепак, за волја на вистината и покрај фактот што континуирано се зголемува бројот на реализирани проекти, поголемиот дел од

средствата на оваа Банка се насочени кон најразвиените економии од регионот - Бразил, Аргентина и Мексико. Оттука, јасно е дека мора да се направи уште многу во насока на развој на Интер Американската банка со цел Банката да може во целост да ги исполни мисијата и целите кои ги има поставено при основањето.

Африканската развојна банка споредено со сите обработени регионални развојни институции произведува најмногу контрадикторности и нејаснотии. Дебатите околу работата на оваа институција одат дотаму што се поставува прашањето околу оправданоста од нејзиното постоење. И покрај реформите и напорите за поставување на темелите на здравото работењето кај АфРБ, сепак суштински промени и понатака не се извршени, што неповолно делува на најсиромашниот континент, кој впрочем има и најголема потреба од финансиска поддршка за подобрување на крајно неповолните услови за живеење. Банката се соочува со значајни институционални, финансиски и други недостатоци, заради што и учествува со само 6% во вкупната финансиска поддршка на континентот.

Азиската развојна банка се залага за намалување на сиромаштијата и унапредување на економскиот раст на територијата која ја опслужува – азискиот континент. Со оглед на економската сила на Јапонија на тој континент, нормално е тоа што таа ја има и доминантната моќ во Банката, која подоцна со дозволувањето на членство на неререгионални земји ја подели со САД. Ваквата доминантна позиција на Јапонија беше долго време критикувана дека се користи како средство за наметнување на економските интереси на Јапонија. Фондовите и проектите кои ги финансира оваа банка се мали споредено со реалните потреби на регионот, но и во споредба со поддршката која ја прима регионот од другите мултинационални развојни банки.

Како заедничка констатација за сите регионални банки е оценката дека нивното постоење е од големо значење за економскиот раст, развој и благосостојба на населението од регионот кој го опслужуваат. И покрај критиките кои се упатуваат на нивната работа, неспорен е и нивниот придонес во унапредувањето на живењето во бројни сфери. Иако обемот на расположиви фондови е помал од глобалните мултинационални развојни банки, тие сепак континуирано ги зголемуваат како финансиските ресурси, така и бројот на проектите кои ги поддржуваат. Ова особено се однесува на ЕБОР и ЕИБ кои институционално, финансиски, технички се далеку поцврсти и посилни споредено со останатите регионални мултинационални развојни банки. Тоа го потврдува фактот што во некои години ЕБОР и ЕИБ дадоа поголема поддршка за европскиот континент, дури и од институциите на Светска банка.

Покрај споменатите мултинационални развојни банки, во последно време се повеќе се зборува за новата иницијатива за основање на нова развојна банка од страна на БРИКС земјите, која ќе биде своевиден предизвик за Бретонвудските институции. Основниот мотив за формирање на ваквата институција е незадоволството од начинот на кој ММФ и Светска банка ја краираат својата политика, која пред се е диригирана од интересите на САД и Европа. Фактот што Бретонвудските институции не се реформирани од нивото основање, после Втората светска војна, и реално остава простор за недоверба во нивното функционирање, со оглед на фактот што глобалните услови се драстично променети оттогаш. Особено незадоволство се јавува од условувањата, наметнувањето на неокласичната економија и форсирањето на структурните прилагодувања кои се еден вид начин да се контролира самата земја, што секако не им одговара на развојните – напредни економии, кои силно ја зацврстија својата глобална моќ.

Новата Развоја банка ќе биде насочена кон финансирање на инфраструктурни проекти во рамките на земјите членки, а подоцна полето на делување може да се прошири и на останатите земји во развој и транзициски економии. Предвидено е исто така и формирање на валутен пул со заедничките девизни резерви на земјите, кои ќе бидат наменети за покривање на евентуални платнобилансни, девизни или валутни кризи во земјите членки на БРИКС.

Сепак и покрај оптимистичките најави на основачите на новата Банка, очекуваме дека во иднина ќе се појават проблеми во процесот на основање, но и работа на самата Банка. Проблеми се очекува да предизвика распределбата на капиталот помеѓу земјите, а со тоа и гласчката моќ во Банката, со оглед на разликите во економската сила на земјите. Проблеми може да произлезат и по прашањето на валутата во која ќе се извршуваат плаќањата, седиштето на Банката и друго.

Не смее да се запостави и фактот дека БРИКС земјите многу се разликуваат помеѓу себе, што ќе биде силен предизвик при усогласувањето на политиката на Банката. Постои драстична разлика помеѓу политичките системи на 5^{те} земји, но и во нивната економска сила. Оттука со оглед на доминацијата на кинеската економија, која е поголема од економиите на сите 4 земји заедно, односно 20 пати поголема од Јужна Африка и 4 пати поголема од Индија и Русија, нормално е да се очекува дека улогата на Кина во креирањето на политиката на новата Банка ќе биде иста како на САД и Европа во Бретонвудските институции. Проблем може да предизвика и фактот што според првите најави Банката нема да ја условува својата поддршка со спроведување

на структурни реформи, намалување на сувереноста на земјата, што може во крајна линија негативно да се одрази по економиите на самите земји кориснички на поддршката. Сепак, со оглед на временската рамка од најавата за формирање на новата Развојна банка, до моментот на пишување на овој труд, и со оглед на тоа што сè уште не се прецизирани поконкретни податоци за неа, не сме во состојба да дадеме поцврсти оценки околу очекувањата за работата на новата Банка по самите земји членки, по економиите на останатите земји во развој и транзициски економии, и пошироко по глобалната економија и самите Бретонвудски институции.

Последниве децении стана нормална појава државите да основаат национални агенции – ЕХИМ банки, кои имаат за цел да го поддржат извозот на една земја, а во поново време и да нудат поволни кредити со кои се стимулира развојот на домашната економија. Основањето на овие институции стана тренд и во земјите во развој и транзициските економии, кои согледувајќи ја користа од нивното постоење, започнаа да основаат вакви институции. Иако на почетокот улогата на ЕХИМ банките се сведувааше на осигурување на извозот, денес таа е многу поширока и во голем дел на земји опфаќа и администрирање на кредитите од мултинационални или билатерални кредитори.

Фактот што постоењето на ЕХИМ банките е прифатено во голем број на земји зборува дека искуствата од нивното постоење се позитивни. Притоа, мора да се имаат во предвид одредени елементи. Имено, активностите на овие институции се еден вид на скриено субвенционирање на извозот, кое според правилата на СТО е забрането. Исто така, при договарање на условите за одредени гаранции често се поставуваат одредени клаузули кои се на штета на самата земја и нејзините граѓани, а во корист на МНК.

Иако подоцна, и во Република Македонија е основана Банка за поддршка на развојот – Македонска банка за поддршка на развојот. Активностите на Банката во изминатиот период дадоа значајни резултати, и нивниот дијапазон сè уште се проширува согласно со потребите на националната економија, извозниците и МСП. Банката администрираше значаен дел од кредитната поддршка за Република Македонија која доаѓаше од мултинационални и билатерални извори на кредити, преку локалните банки, со што влијаеше и на развојот на банкарскиот сектор. Како што веќе споменавме активностите на банките за поддршка на развојот во суштина се субвенционирање наречено под друго име. Според тоа, тешко може да се постигне конкурентност на домашниот извоз доколку тој на глобалниот пазар се судрува со

субвенционирани извозници од други земји. Затоа, постоењето на ваква банка во Република Македонија е нужност. Сепак, анализите на активностите на МБПР во изминатиот период укажуваат дека Банката не може во целост да одговори на барањата и потребите на МСП и извозниците, односно дека истата се соочува со недостиг од капитални фондови, заради кои не е во состојба во целост да одговори на целите кои се поставени при нејзиното основање. Оттука, потребно е да се преземат значајни чекори, вклучително и зголемување на капиталот на Банката, за да може да се создаде здрава база за работа на МБПР. Потребата е уште поголема заради фактот што не може да се очекува значителна промена на состојбата во трговскиот биланс на земјата, доколку не се даде адекватна поддршка на извозниците, која е услов за зголемување на нивната глобална конкурентска моќ.

Билатералните кредити произлегуваат од кредитната поддршката која една земја и ја дава на друга земја. Главно како извори на билатерални кредити се јавуваат развиените земји, но во последно време се повеќе се наметнуваат и растечките економии, кои ја зголемуваат својата глобална економска моќ. Јасно е дека значењето на билатералните кредитори е далеку помало од мултинационалните кредитори, и е поврзано со бројни критики. Главната причина за ваквите критики е условувањето на помошта со набавка на производи од земјата давател на поддршката или пак ангажирање на компании со потекло од земјата – билатерален кредитор, што во крајна линија може да ја зголеми цената на производот или услугата и до 30%. Неретко давањето на билатералната помош може да биде поврзано и со политичко влијание и притисоци. Поддршката најчесто се реализира помеѓу земји кои на политички план остваруваат поголем обем на соработка. Динамиката на билатералната поддршка најчесто ја следи динамиката на мултинационалните извори, и се зголемува во услови на кризи и потреси, кога се јавува воздржаност во движењето на приватниот капитал. Тоа се потврди и со последната криза, кога по воздржаноста на билатералните кредити во периодот пред 2007, дојде до интензивен пораст во годините кога глобалната криза ја погоди светската економија.

Иако обемот на билатерални кредити во Република Македонија е помал споредено со останатите земји во развој, сепак имаше одредено движење на кредитите од билатерални извори. Како доминантни билатерални кредитори кои преку свои агенции или институции дадоа кредитна поддршка за Република Македонија беа Германија, Италија, Република Кина – Тајван, Јапонија и други.

Приватните кредитори се уште еден значаен извор на странски кредити, кој за жал не е достапен до поголемиот дел од земјите во развој и транзициските економии, па дури и кога е достапен е премногу скап во однос на можностите во самите земји. За да добие една земја во развој пристап до меѓународниот финансиски пазар на кој делуваат приватните кредитори, мора претходно да исполни одредени услови, најчесто потврдени од рејтинг агенциите, кои се еден вид на гаранција за кредиторот во однос на враќањето на кредитот. Кредитите од приватни извори се со далеку понеповолни услови отколку оние од билатерални или мултинационални извори, а и последиците од евентуалното неисполнување на условите се далеку поголеми. Исто така, ограничен е опсегот на проектите кои може да се финансираат од овие извори, со оглед на исклучиво комерцијалниот интерес кој го имаат овие институции. Сепак, и покрај тоа, земјите во развој и транзициските економии со подобрување на економските перформанси мора постепено да градат пристап до меѓународниот финансиски пазар, бидејќи користењето на фондовите на мултинационалните и билатералните кредитори не е неограничено. Најчесто првиот настап на меѓународниот финансиски пазар се остварува со издавање на “џанк” обврзници, а потоа со подобрување на економските перформанси се користат комерцијални кредити, за на крај, со значајно подобрување на економските услови повторно да се врати на пазарот на обврзници, но сега со издавање на високо рангирани обврзници.

Тековите на кредити од приватни извори бележеа значаен пораст во периодот до 2007, кога “цвetaа” севкупните приватни капитални текови. Со настапувањето на финансиската криза настапи и затегнување на кредитните услови и се појави воздржаност кај комерцијалните банки и инвеститорите од иневестирање на меѓународниот финансиски пазар, што за последица имаше намалување на кредитите од приватни кредитори.

Кредитите од приватни извори во Република Македонија се во мал обем со оглед на фактот што земјата долго време не ги исполнуваше условите за пристап до меѓународниот финансиски пазар. Првите финансиски ресурси од овој пазар се обезбедени во 2005 година, кога се издаде првата еврообврзница. Во однос на користење на кредити од комерцијални банки, позначајни чекори се направени во последниве 3 години, кога најпрво со помош на гаранцијата од Светска банка, Република Македонија доби кредит од Дојче Банк и Сити Банк, а потоа и во 2012 година кредит од Дојче банка. Се очекува дека, во иднина Република Македонија

напоредно со подобрување на економските перформанси, постепено ќе се преориентира кон користење на ресурси од овој извор и кон намалување на странските кредити од официјални извори. Загрижувачки е фактот што во изминатиот временски период ниту една македонска компанија не успеа да мобилизира ресурси од меѓународниот финансиски пазар, што ги прави “хендикепирани“ во однос на странските компании, континуирано да обезбедуваат ресурси на меѓународниот финансиски пазар.

Во последниве две децении се забележа силен наплив на влез на странски банки во земјите во развој и транзициските економии. Тој наплив беше предизвикан од општествено - политичките и економските промени кои се случија во транзициските економии и кои предизвикаа отстранување на ограничувањата кои претходно постоеја и го кочеа движењето на капиталот. Секако дека значаен придонес за овој тренд имаше и процесот на глобализација кој го зафати светското стопанство.

Овој наплив на странски банки ја видоизмени структурата на банкарскиот сектор во земјите во развој и транзициските економии, каде сега доминира странскиот капитал, анализирано според повеќе аспекти – учество во вкупниот број на банки, вкупниот капитал, актива, вредност на кредити, на депозити и друго. Глобалните активности на странските банки предизвикаа бројни полемики и расправи околу нивната улога врз економиите на земјите во развој и транзициските економии. Врз основа на извршената анализа во овој труд, но и согласно со поголемиот број на експерти, ефектите од влезот на странските банки се главно позитивни, и покрај фактот што економиите на земјите во развој стануваат посензибилни на евентуални надворешни шокови и кризи, особено од земјата на компанијата мајка, или земјите во кои таа банка има свои филијали. Најголеми придобивки од влезот на странските банки се зголемување на профитабилноста и ефикасноста на банкарскиот сектор, поголема стабилност, ликвидност и солвентност на банкарскиот систем, зголемување на обемот на кредити и депозити, збогатување на банкарската понуда со нови и пософистицирани производи, нови технологии, кноу - хау, примена на општоприфатени критериуми на одобрување и мониторинг на одобрените проекти и многу други позитивни ефекти.

Слично како и кај останатите земји во развој и транзициски економии, и во Република Македонија иако малку подоцна во однос на другите земји, сепак почнувајќи од почетокот на новиот милениум дојде до силен наплив на странскиот капитал во банкарскиот сектор. Тој наплив целосно ја смени сопственичката структура на банкарскиот систем, и придонесе за значителна доминација на странските банки во

земјата. Денес 73% од вкупниот капитал во банкарскиот сектор е сопственост на странски акционери, а доминацијата на странските банки е присутна и во сите други категории, кои подетално беа обработени во рамките на трудот.

Големата глобална криза беше еден од најголемите тестови што се постави во однос на улогата на странските банки. Во такви услови на тест беше најголемата загриженост на властите на земјите домаќин на странските банки, во однос на искреноста во намерите за остварување на долгорочен интерес во земјата домаќин на инвестициите. За време на кризата се интензивира стравот дека странските банки може да ги напуштат своите филијали во земјите во развој и транзициските економии, и на тој начин сериозно да ја потресат финансиската стабилност, во и без тоа крвките економии на земјите во развој. Сепак, делувањето на глобалните банки во услови на криза не ги оправдаа овие стравови, бидејќи странските банки не ги повлекоа своите инвестиции и ги продолжија активностите. Всушност, финансиската стабилност беше многу повеќе потресена во земјите на матичните банки, отколку во земјите во развој.

Од анализата на ефектите од влезот на странските банки врз банкарскиот систем во Република Македонија, може да се извлече заклучок дека искуствата се позитивни и придобивките се големи. Дел од тие позитивни ефекти се порастот на профитабилноста, вклучително и сите индикатори поврзани со ефикасноста на банкарскиот систем, подобрување на стабилноста, ликвидноста и солвентноста на банкарскиот систем, зголемување на обемот на кредити и депозити, појава на нови и пософистицирани банкарски производи, доследна примена на здравите банкарски принципи и критериуми во работењето и многу други.

Секако дека не може да се занемари и улогата на странските банки во услови на глобална криза. Во вакви околности, странските банки останаа доследни на своите определби за долгорочно делување во Република Македонија. Всушност, тие имаат и огромен придонес за оценките дека банкарскиот и воопшто финансискиот систем на Република Македонија најдобро се снајде и ја “преживеа” глобалната финансиска криза.

На крај на овој дел посветен на заклучните соопредувања може да се извлечат неколку омишти заклучоци.

1. Странските кредити се нужност за земјите во развој и транзициските економии. Овие земји не можејќи да го надминат јазот помеѓу националното штедење и потребните средства за инвестиции кои се неопходни за надминување на инвестицискиот јаз, природно се упатени на користење странски кредити.

Сейак, потребна е голема претпазливост во користењето на странските кредити, бидејќи неразумната употреба на истите, може да доведе до повеќекратни негативни последици по националната економија.

2. Со оглед на економските состојби во земјите во развој и транзициските економии, кредитите од мултинационални извори се најдобра опција за нив. Ова, особено се однесува на кредитите од институциите од групацијата на Светска банка, кои се така профилирани да може да одговорат на потребите и конкретните состојби во овие групи на земји. Сепак, во изминатиот временски период функционирањето на мултинационалните институции не е идеално, туку најголем е поврзано со бројни контрадикторности на кои треба да се работи во иднина.

3. Уште еден значаен извор на надворешна кредитна поддршка се кредитите од билатерални и приватни извори. Значењето на овие извори на кредитна поддршка е помало, споредено со кредитите од мултинационални извори, пред сè заради ограничениот обем на поддршка. Од друга страна, постојат и одредени ограничувачки фактори кои го намалуваат значењето на овие извори за земјите во развој и транзициските економии. Кај билатералните извори тоа се условувањата кои се поставуваат од земјата извор на билатерални кредити, додека кај приватните извори тоа е немањето пристап на земјите во развој и транзициските економии до меѓународниот финансиски пазар.

4. Во изминатите две децении се забележа силен тренд на влез на странските банки во земјите во развој и транзициските економии. Влезот на глобалните банки во земјите во развој внесе нови поволни економски импулси во оваа група на земји, и преку зголемување на кредитните фондови креирани од средства на матичните банки – мајки, и преку пораст на профитабилноста, ликвидноста, солвентноста, стабилноста, но и на останатите банкарски категории.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Altomonte, C., Guadliano, „Comparative study of FDI in Central and Eastern Europe and Mediterranean Economic system”, 2003
2. Anisur Rahman, „Foreign Capital Requirements for Economic Development: The Year of independence for the case of Foreign Loans”, 1969
3. “ Are we nearly there yet? Dilemmas of transition after 20 years of the EBRD’s operations” CEE Bankwatch network, May 2011
4. „Билте”, Министерство за финансии на Република Македонија, Скопје, различни броеви
5. Cordero, J. A., Montecino, J. A., Capital Controls and Monetary Policy in Developing Countries (Working Paper). Washington, DC: Center for Economic and Policy Research, April 2010
6. Cottarelli, C., Ariccia, G. D., Vladkova-Hollar, I. (2005). Early birds, late risers, and sleeping beauties: Bank credit growth to the private sector in Central and Eastern Europe and in the Balkans. *Journal of Banking & Finance*, 2005
7. Crystal, J., B. Dages and L. Goldberg, ‘Has Foreign Bank Entry Led to Sounder Banks in Latin America?’, *Current Issues in Economics and Finance*, 2002
8. Dages, B., L. Goldberg and D. Kinney, ‘Foreign and Domestic Bank Participation in Emerging Markets: Lessons from Mexico and Argentina’, *Economic Policy Review*, 2000.
9. Dunning, J. „Trade, Location of Economic Activity and MNE: A Search for an Eclectic Approach”, 1977
10. Eswar. P., Rajan. R, Subramanian. A, “Foreign capital and Economic Growth in Developing Countries- Issues and Challenges”, April 2007
11. Galina Hale, “Bonds or Loans? On the choice of international debt instruments by emerging market borrowers”, UC Berkley, November 2001
12. Gershon Feder, “ Economic Growth, Foreign Loan and Debt Servicing Capacity of developing Countries”, WB Reprint Series: Number 146, April, 1980
13. Givliano. P., Kaya I., “Where has all the money gone? Foreign Aid and the quest for growth”, 2009
14. Haiss.P, Steiner. K., Eller. M., “How do foreign bank contribute to economic development in transition economies – how much do we know about challenges and opportunities”, IMDA, 2005

15. Haiss.P, Steiner. K., Eller. M., “Working Paper”, European Institute for economic and business administration Vienna, December 2005
16. Haas, Van Leleyveld, “ Foreign Bank Penetration and Private Sector Credit in Central and Eastern Europe”, 2004’
17. James Bavard, “The World Bank VS The World Poor”, Policy Analysis, 28.09.1987
18. J.W.Smith, “The World’s Wasted Wealth 2”, Institute for Economic Democracy, 1994
19. Jose Angel Gurria Paul Volcker, “The role of Multinational Development Banks in emerging Market Economies”, Inter- American Dialogue, EMP Financial Advisors, LLC
20. Kraft, E. , Foreign Banks in Croatia: Reasons for Entry, Performance and Impacts. Journal of Emerging Market Finance, 2004
21. Kraft, E. , ‘Characteristics and Behavior of Foreign Banks During and After the Banking Crisis’, paper prepared for the 5th Conference on Financial Sector Reform in Central and Eastern Europe: The Impact of Foreign Banks Entry, Tallinn, 26–27 April 2004
22. Konstantin Floricel, „Медјunarodni devizno-finansiski odnosi ”, Beograd, 1988
23. „Конкуренција во македонското стопанство”, Сојуз на економисти на Македонија, Скопје, 2001
24. Laila El Baradei, „Managing Foreign Loans for the environment in Egypt”, June 2000
25. Madura Jeff, „International Financial management 6th Edition”, Southwestern college, 2000
26. Martinez-Peria, M.S., A. Powell and I. Vladkova Hollar, “Banking on Foreigners: The Behavior of International Bank Lending to Latin America, 1985–2000”, Working Paper, 2002
27. Mat Sorg, Daniel Tuusis, „Foreign loans as stabiliser of Estonia’s current account ”, Institute of money and Banking, Tartu university, 2007
28. „Medjunarodno finansiranje ekonomskog razvoja 1”, Svetski naucno- banksarski sobir, Dubrovnik, 1977
29. „Medjunarodno finansiranje ekonomskog razvoja 2”, Svetski naucno- banksarski sobir, Dubrovnik, 1977
30. „Medjunarodno finansiranje ekonomskog razvoja ”, Svetski naucno- banksarski sobir, Dubrovnik, 1980

31. Matthew Odedokum, “ Multilateral and Bilateral Loans versus Grants: Issues and Evidence”, Special issue,. World Economy 27 (2), 2004
32. Mihaljek, D., The financial stability implications of increased capital flows for emerging market economies. In Financial globalisation and emerging market capital flows. BIS Paper No 44 (p. 11-44). Basel: Bank for International Settlements, 2008
33. Oliver Orton, “ IFC Role in Financial Inclusion in Africa”, IFC, Vienna, 18.05.2012
34. Oskar Kovac, „Nadvoresno ekonomska ramnoteza i ekonomski rast”, Ekonomski Fakultet, Beograd, 1996
35. Pasca Cristina, “ The role of IFC in stimulating green growth in EMEs through sustainable business innovation”, Workshop WB Conference of Development, Cape Town, Africa, 7-11 June 2008
36. Perkins John, “ Confessions of an Economic Hit Man”, Pinguin Group First Plums Printing, USA, 01.2006,
37. „Претприемништво – проблеми, дилеми и перспективи”, Економски институт, Факултет за бизнис и администрација, Скопје, 2007
38. „Претприемништво – иновации и конкурентност”, Економски институт, Факултет за бизнис и администрација, Скопје, 2008
39. Ravi Kanbur, “The role of the World Bank in Middle Income Countries”, September 2010
40. Reininger, T., F. Schardax and M. Summer , ‘The Financial System in the Czech Republic, Hungary and Poland after a Decade of Transition’, Deutsche Bundesbank, 2001
41. Rich, Bruce, “The cuckoo in the nest”, fifty years of political meddling by the World Bank. *The Ecologist. Vol.24* , January/February 1994
42. Shepard Daniel, “The role of the IFC in Promoting Agricultural Investment and Large scale land Acquisitions”, International Conference on Global Land Grabbing”, 3-8 April 2011
43. Stijk Classens, Noeltje Van Horen, “ Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability”, IMF Working Paper 12/10, January 2012
44. ”Странскиот капитал во функција на економскиот развој на Република Македонија - Реферати и дискусии од научен собир“, Здружение за одржлив развој, Фондација Фридрих Еберт, 2003
45. Фото. Т., Хаџи Василева Маркоска, М., Бејтман, Н. “Претприемништво“, Февруари 2007

46. Cetković Predrag, „ Credit growth and Instability in Balkan Countries: The role of Foreign bank, Research on money and finance, Discussion Paper no.27, January 2011
47. Voicke L. Peter, “ The Unique Role of IFC – Highlights from IFC’s Participant Meeting: IFC and it’s Role in Globalization”, World Bank and IFC, Washington D.C., 6-7 July 2001
48. Willem Buiter, Hans Peter Lankes, „International Financial Institutions – Adapting to a world of private capital flows”, EBRD, IMF, 2001

Списанија и периодика

49. ”AfDB in a Brief” AfDB, 2012
50. “Annual Report 2011” ADB, April 2012
51. ” Annual Report 2011: Insuring Investment; Ensuring Opportunities to promote FDI to developing countries to support economic growth, reduce poverty and improve people’s lives”, MIGA, 2011.
52. “Annual Portfolio Performance Review – FY 2010”, IFC, 08.09.2010
53. „Annual Report, EBRD, razni broevi
54. “ Development Effectiveness Review 2011 Report”, ADB, Phillippines, 2012
55. European Bank for Reconstruction and Development , “Transition Report 1998: Financial Sector in Transition”, London: EBRD, 1999
56. “Global Financial Development 2011: External Debt of developing countries” World Bank, Washington D.S., 2011
57. “ Global development Finance: External Debt of Developing Countries”, World Bank, Washington DC, 2012
58. Global Financial Stability Report – Navigating the Financial Challenges Ahead”, IMF, Washington D.S., October, 2009
59. Godišnji izveštaj, Belgrade: National Bank of Serbia, различни броеви
60. Godišnji izveštaj, National Bank of Bosnia i Hercegovina, различни броеви
61. Godišnjo izvešće, Zagreb: National Bank of Croatia, различни броеви
62. “Годишен Извештај на Народна Банка на Република Македонија – различни броеви“, НБРМ, Скопје
63. “ Годишен Извештај 1999 на Македонската банка за поддршка на развојот“, МБПР, Скопје, Април 2000

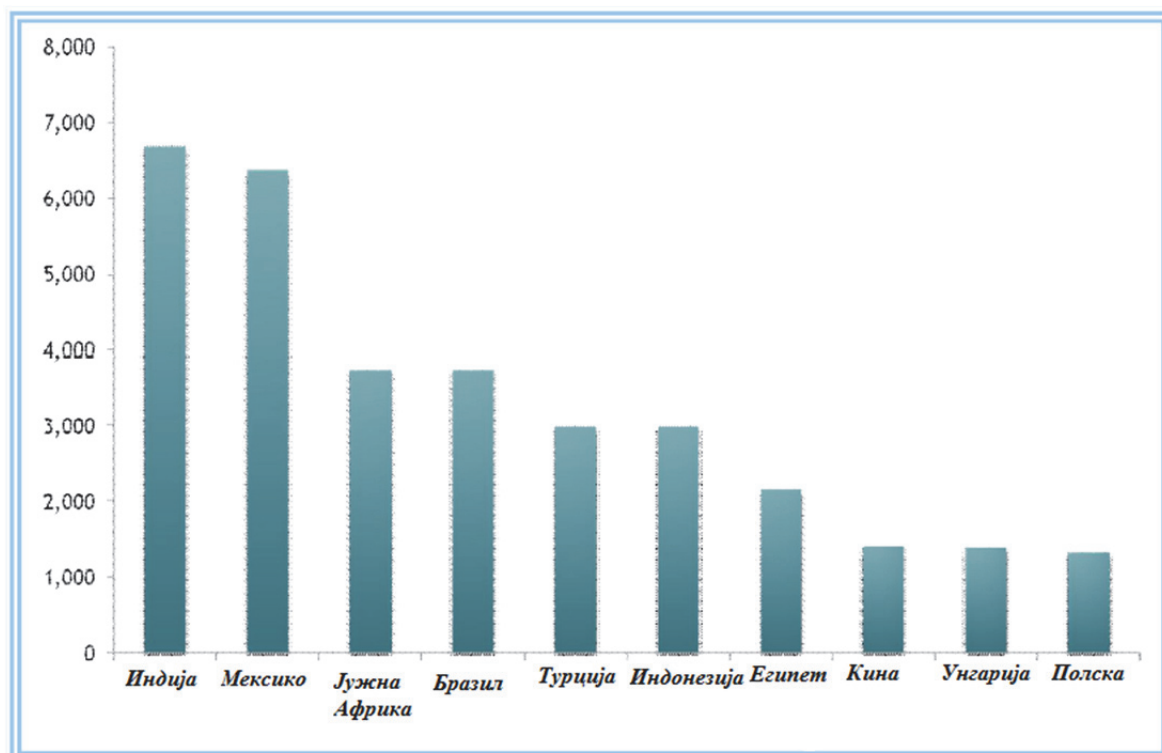
64. “Донатори во Република Македонија“, Влада на Република Македонија – Секретаријат за европски прашања, декември 2005
65. “Foreign Loans more attractive than Macedonian loans”, Netpress, 2011
66. “IBRD Results: Infrastructure Brief”, World Bank, 2011
67. “IFC and Climate Change: The critical Role of the Private Sector in Tackling” IFC, 2010
68. „IMF international financial statistic“-IMF, Washington D.S.-различни броеви
69. “Implementation Completion and Result Report, Report No. ICR 1573”, World Bank, Washington, 31.10.2011
70. “Implementation Status and Results – Macedonia, Regional and Local Roads Program Support Project- Report No. ISR51174, World Bank, Washington, 12.02.2011
71. “Implementation Status and Results, Macedonia, Second Trade and Transport Facilitation Project – Report No ISR 6077”, The World Bank, Washington, 09.04.2012
72. Information Statement”, The World Bank, 2011
73. Infrastructure Brief”, The World Bank, 2011
74. “International Bank for Reconstruction and Development”, Information Statement, 4 October 2011
75. ”Меѓународна инвестициска позиција на Република Македонија за 2007 година“, НБРМ, Скопје, различни години
76. “Multilateral Aid Review:Assessment of IFC”, IFC, 02.2011
77. „Regional Economic Outlook – Europe strengthening the recovery, IMF, May 2011
78. Strategy for Macedonia 2010-2013”, Documents of the EBRD, 23.02.2010
79. “ Стратегија за Партнерство со Р.Македонија за периодот 2011-2014 – Извештај 54928-МК“, Оддел за Југоисточна Европа и Централна Азија, Светска банка, 20.09.2010
80. “ The Role and Importance of Export Credit Agencies”,Institute of Brazilian Business and Public Management Issues”, 2011
81. “ The Year Review: Annual Report 2011”, IDB, Washington D.C. , April 2012
82. “World Development Report”, World Bank, Razni broevi
83. “World Development Raport: Infrastructure for Development – Executive Summary”, World Bank, Washington, June 1994

Интернет портали

84. <http://www.afdb.org/>
85. <http://www.afrikainvestmentbank.com/>
86. <http://www.adb.org/>
87. <http://www.alphabank.com.mk/>
88. <http://www.ebrd.com>
89. <http://www.eib.org>
90. <http://www.iadb.org/>
91. <http://www.ida.org/>
92. <http://www.ifc.org/>
93. <http://www.imf.org>
94. <http://www.halkbank.com.mk/>
95. <http://www.kb.com.mk/>
96. <http://www.mbdp.com.mk>
97. <http://www.miga.org/>
98. <http://www.nbrm.gov.mk>
99. <http://www.nlbtc.com.mk>
100. <http://oecd.org>
101. <http://www.ohridskabanka.mk/>
102. <http://www.sparkasse.mk>
103. <http://stb.com.mk/>
104. <http://www.ttk.com.mk>
105. <http://www.unctad.org>
106. <http://www.unibank.com.mk/>
107. <http://www.wikipedia.org>
108. <http://www.worldbank.org>
109. <http://www.worldbank.org/ibrd>

ПРИЛОЗИ

Графикон бр. 1 Топ 10 земји кориснички на МБОР фондовите

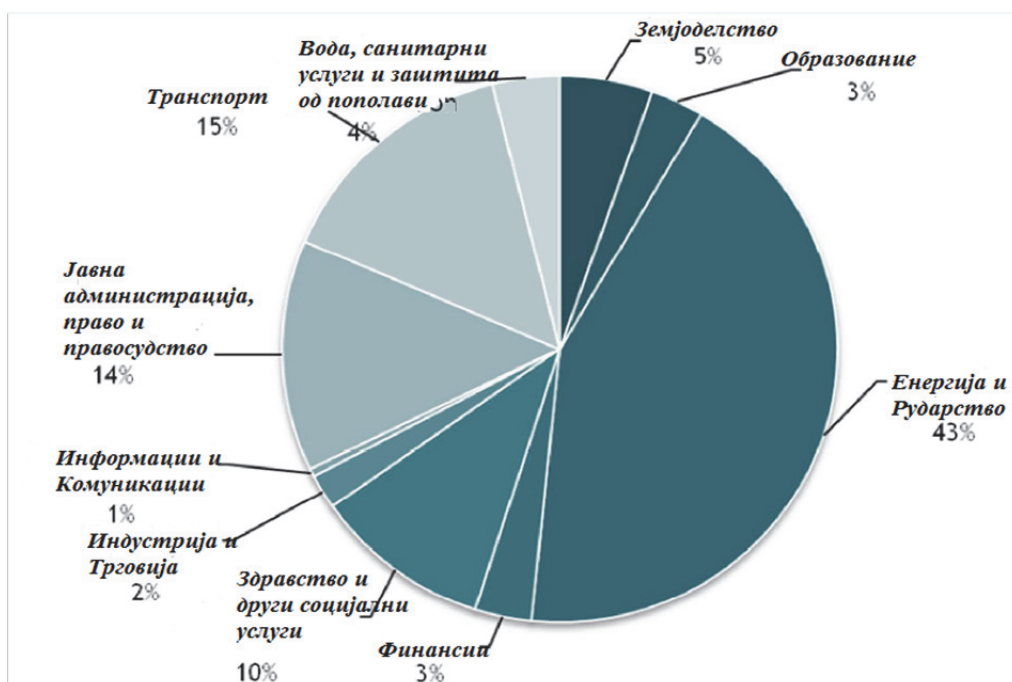
Извор: worldbank.org

Табела бр. 1 Гласачка моќ и капитал по земји членки во Светска Банка

ЗЕМЈА ЧЛЕНКА	ВКУПНА ВРЕДНОСТ ВО МИЛИОНИ САД\$	% ОД ВКУПНИОТ КАПИТАЛ	БРОЈ НА ГЛАСОВИ	% ОД ВКУПНИТЕ ГЛАСОВИ
САД	31.965	16,83	265.219	16,36
ЈАПОНИЈА	15.321	8,07	127.250	7,85
ОБЕДИНЕТО КРАЛСТВО	8.734	4,60	72.649	4,48
ФРАНЦИЈА	8.372	4,41	69.647	4,30
КИНА	8.372	4,41	69.647	4,30
ИТАЛИЈА	5.404	2,85	45.045	2,78
ИНДИЈА	5.404	2,85	45.045	2,78
КАНАДА	5.404	2,85	45.045	2,78
САУДИСКА АРАБИЈА	5.404	2,85	45.045	2,78
РУСИЈА	5.404	2,85	45.045	2,78
ВКУПНО 11 ЗЕМЈИ	105.188	55,42	874.686	53,97
ВКУПНО 186 ЗЕМЈИ ЧЛЕНКИ	189.918	100,00	1.620.815	100,00

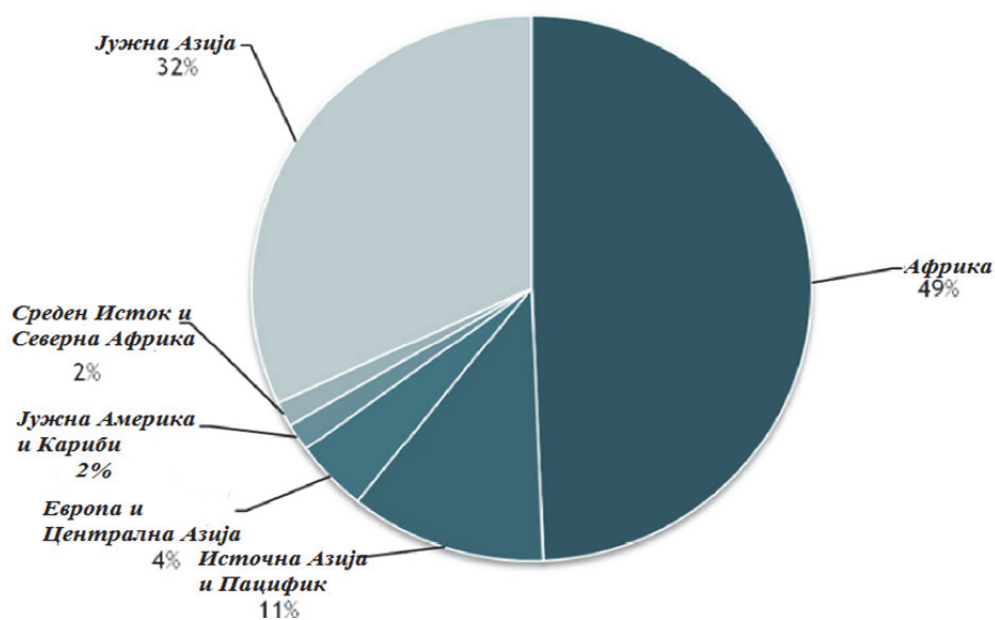
Извор: worldbank.org

Графикон бр. 2 Секторска дистрибуција на ИДА портфолиото

Извор: <http://www.worldbank.org/ida/>

Графикон бр. 3 Географска дистрибуција на ИДА портфолиото

Извор: <http://www.worldbank.org/ida/>

Табела бр. 2 Топ 10 Корисници на ИДА Фондовите

ТОП 10 КОРИСНИЦИ НА ИДА КРЕДИТИ ЗА ФИСКАЛНАТА 2010 (ВКЛУЧИТЕЛНО И РЕГИОНАЛНИ ПРОЕКТИ)	
ЗЕМЈА	ВКУПНА ВРЕДНОСТ НА ФОНДОВИ (ВО МИЛИОНИ САД \$)
ИНДИЈА	2.578
ВИЕТНАМ	1.429
ТАНЗАНИЈА	943
ЕТИОПИЈА	890
НИГЕРИЈА	890
БАНГЛАДЕШ	828
КЕНИЈА	614
УГАНДА	480
Д.Р.КОНГО	460
ГАНА	433

Извор: <http://www.worldbank.org/ida/>

Табела бр. 3 Портфолио на ИФЦ во ИДА земји во 2010 година

ИДА ЗЕМЈА	БРОЈ НА ПРОЕКТИ	КРЕДИТ	СОПСТВЕНИЧКИ КАПИТАЛ	ВКУПНО	%
АВГАНИСТАН	12		10.000	10.000	0,15
ЕРМЕНИЈА	17	13.100	0	13.100	0,19
АЗЕРБЕЈДАН	46	20.700	0	20.700	0,30
БАНГЛАДЕШ	46	7.000	933	7.933	0,12
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	45	6.676	0	6.676	0,10
БУРКИНА ФАСО	18			0	0,28
КАМЕРУН	53	21.166	19.068	40.234	0,32
ЧАД	9	20.898	460	21.358	0,31
Д.Р. КОНГО	27	7.000		7.000	0,12
ЕТИОПИЈА	9		1.321	1.321	0,07
ГАМБИЈА	12	2.255	5.040	7.295	0,03
ЏОРџИЈА	38	43.671	7.649	51.320	0,76
ГАНА	108	231.897	837	232.734	3,43
ГУИНЕА	16	5.602	14.759	20.361	0,30
ГУАНА	8	199		199	0,00
ХАИТИ	13	10.819	4.792	15.611	0,23
ХОНДУРАС	31	34.000	1.434	35.434	0,52
ИНДИЈА	458	655.552	95.564	751.116	11,06
ИНДОНЕЗИЈА	195	32.885	13.358	46.243	0,68
КЕНИЈА	128		763	763	0,01
КИРГИСТАН	23	12.500		12.500	0,18
Д.Р. ЛАО	13	2.000	2.453	4.453	0,07
ЛИБЕРИЈА	10	3.000	450	3.450	0,05
МАДАГАСКАР	45	4.150	243	4.393	0,06
МАЛДИВИ	9	50.000		50.000	0,74
МАЛИ	36	20.607		20.607	0,30
МОЛДАВИЈА	22	9.000		9.000	0,13
МОНГОЛИЈА	20	1.000	1.603	2.603	0,04
МОЗАМБИК	47		498	498	0,01
НИКАРАГВА	24	6.300	0	6.300	0,09
НИГЕРИЈА	132	89.670	-744	88.926	1,31
ПАКИСТАН	221	117.040	69.198	186.238	2,74
ПАПУА НОВА ГВИНЕЈА	11	80.000	4.727	84.727	1,25
РУАНДА	16	10.250	0	10.250	0,15
СЕНЕГАЛ	42	0	1.206	1.206	0,02
ТАЦИКИСТАН	28	3.500	2.405	5.905	0,09
ТАНЗАНИЈА	71	6.059	6.101	12.160	0,18
ТОГО	11	9.000	4.741	13.741	0,20
УГАНДА	60	51.993	0	51.993	0,77
УЗБЕКИСТАН	27	4.300	0	4.300	0,06
ВИЕТНАМ	69	84.800	2.341	87.141	1,28
ЈЕМЕН	18	22.400	0	22.400	0,33
ЗАМБИЈА	57		6.000	6.000	0,19
ИДА ЗЕМЈИ ВКУПНО	2.301	1.700.989	277.199	1.978.188	29,12

Извор: "Annual Portfolio Performance Review – FY 10", IFC, 09.2010

Табела бр. 4 Развојни резултати на ИФЦ во Суб - Сахарска Африка
во период 2008 - 2010 година

Суб - Сахарска Африка	Портфолио		
	2008	2009	2010
Кредити за МСП (број на кредити)	161329	292406	131765
Кредити за МСП (вредност во милиони САД\$)	2109	3679	3097
Генерирана енергија (во милиони корисници)	19,1	13,5	2,8
Комунални услуги (во милиони корисници)	4,7	5,2	0,02
Телефонски конекции (во милиони корисници)	32,6	46,6	12,6
Пациенти кои имале корист	112450	150296	754500
Студенти кои имале корист	388000	442073	5000
Вработувања	141636	161036	48414
Купени домашни добра и услуги (милиони САД\$)	2299,3	2803,7	4,7
Плаќање влада (милиони САД\$)	3388,8	1739	910,9

Извор: “Annual Portfolio Performance Review – FY 10”, IFC, 09.2010

Табела бр.5 Развојни резултати на ИФЦ во Источна Азија и Пацифик
во период 2008 - 2010 година

Источна Азија и Пацифик	Портфолио		
	2.008,00	2.009,00	2.010,00
Кредити за МСП (број на кредити)	142.169,00	292.406,00	131.765,00
Кредити за МСП (вредност во милиони САД\$)	20.496,00	3.679,00	3.097,00
Генерирана енергија (во милиони корисници)	20,90	13,50	2,80
Комунални услуги (во милиони корисници)	19,60	5,20	0,02
Телефонски конекции (во милиони корисници)	18,00	46,60	12,60
Пациенти кои имале корист	1.025.258,00	150.296,00	754.500,00
Вработувања	592.608,00	161.036,00	48.414,00
Купени домашни добра и услуги (милиони САД\$)	8.422,00	2.803,70	4,70
Плаќање влада (милиони САД\$)	816,20	1.739,00	910,90

Извор:“ Annual Portfolio Performance Review – FY 10”, IFC, 09.2010

Табела бр.6 Развојни резултати на ИФЦ во Европа и Централна Азија
во период 2008 - 2010 година

Европа и Централна Азија	Портфолио		
	2008	2009	2010
Кредити за МСП (број на кредити)	556.550,00	987.560,00	1.602.526,00
Кредити за МСП (вредност во милиони САД\$)	34.391,00	32.055,00	28.355,00
Комунални услуги (во милиони корисници)	4,80	4,40	0,30
Телефонски конекции (во милиони корисници)	15,50	15,30	0,00
Пациенти кои имале корист	449.660,00	755.739,00	1.464.000,00
Студенти кои имале корист	9.574,00	1.431,00	0,00
Вработувања	324.278,00	271.994,00	77.160,00
Купени домашни добра и услуги (милиони САД\$)	16.566,00	8.828,00	4.541,40
Плаќање влада (милиони САД\$)	4.643,50	2.150,00	324,10

Извор:“ Annual Portfolio Performance Review – FY 10”, IFC, 09.2010

Табела бр. 7 Развојни резултати на ИФЦ во Јужна Америка и Карибите
во период 2008 - 2010 година

Европа и Централна Азија	Портфолио		
	2008	2009	2010
Кредити за МСП (број на кредити)	4.814.271,00	3.813.982,00	3.378.280,00
Кредити за МСП (вредност во милиони САД\$)	25.302,00	34.295,00	9.585,00
Генерирана енергија (во милиони корисници)	71,70	67,20	6,00
Комунални услуги (во милиони корисници)	29,10	30,70	7,14
Телефонски конекции (во милиони корисници)	5,10	7,30	11,40
Пациенти кои имале корист	1.281.370,00	1.798.144,00	170.000,00
Студенти кои имале корист	759.354,00	916.385,00	940.900,00
Вработувања	573.213,00	689.198,00	63.051,00
Купени домашни добра и услуги (милиони САД\$)	18.131,30	12.418,60	5.497,20
Плаќање влада (милиони САД\$)	9.247,00	10.070,20	6.070,20

Извор:“ Annual Portfolio Performance Review – FY 10”, IFC, 09.2010

Табела бр. 8 Развојни резултати на ИФЦ во Среден Исток и Северна Африка
во периодот 2008 - 2010 година

Среден Исток и Северна Африка	Портфолио		
	2008	2009	2010
Кредити за МСП (број на кредити)	1.375.493,00	1.407.576,00	4.750,00
Кредити за МСП (вредност во милиони САД\$)	9.180,00	9.313,00	620,00
Генерирана енергија (во милиони корисници)	20,40	19,60	1,00
Комунални услуги (во милиони корисници)	3,50	3,30	5,00
Пациенти кои имале корист	489.793,00	2.076.520,00	855.000,00
Студенти кои имале корист	448,00	4.215,00	13.200,00
Вработувања	87.668,00	80.824,00	25.664,00
Купени домашни добра и услуги (милиони САД\$)	550,00	785,10	781,40
Плаќање влада (милиони САД\$)	1.772,00	2.857,00	381,40

Извор: “Annual Portfolio Performance Review – FY 10”, IFC, 09.2010-

Табела бр.9 Развојни резултати на ИФЦ во Јужна Азија во периодот 2008 - 2010 година

Јужна Азија	Портфолио		
	2008	2009	2010
Кредити за МСП (број на кредити)	917.517,00	958.200,00	3.788.000,00
Кредити за МСП (вредност во милиони САД\$)	8.476,00	12.796,00	4.125,00
Генерирана енергија (во милиони корисници)	21,30	7,60	4,10
Комунални услуги (во милиони корисници)	0,80	0,90	4,20
Телефонски конекции (во милиони корисници)	148,90	82,20	
Пациенти кои имале корист	1.215.650,00	1.031.055,00	750,00
Студенти кои имале корист	2.125.991,00	1.662.912,00	1.053.000,00
Вработувања	206.984,00	254.724,00	12.897,00
Купени домашни добра и услуги (милиони САД\$)	2.525,50	5.754,30	1.353,20
Плаќање влада (милиони САД\$)	1.898,70	2.000,50	1.010,00

Извор: “Annual Portfolio Performance Review – FY 10”, IFC, 09.2010

Табела бр. 10 Секторска дистрибуција на ЕБОР проектите во Република Македонија заклучно со 31 август 2009 година

Сектор	Нето кумулативен обем			
	Број на проекти	Вкупна вредност на проектот	ЕБОР потпишани проекти	% по сектори
ЕУР во милиони				
Финансиски институции	31	286	111	22%
Банкарски заеми	18	139	66	13%
Банкарски капитал	4	111	26	5%
Нефинансиски Банкарски Финансиски Институции	1	1	1	0%
Фондови за инвестиции во капитал на компании	5	17	5	1%
Мали бизниси	3	18	13	3%
Инфраструктура	6	354	136	27%
Транспорт	5	317	119	24%
Општини	1	37	17	3%
Енергетика	5	237	126	25%
Струја И енергија	4	164	109	22%
Природни ресурси	1	73	17	3%
Специализирани Индустрii	10	153	86	17%
Телекомуникации	2	73	45	9%
Недвижности И туризам	4	43	11	2%
Агрибизнис	4	37	30	6%
Останати индустрii	6	137	48	9%
ВКУПНО	58	1,167	507	100%

Извор: “ Strategy for Macedonia 2010-2013”, Documents of the EBRD, 23.02.2010

Табела бр. 11 Секторска дистрибуција на ТАМ Проектите на ЕБОР во Република Македонија

Проекти по сектори	Договорна сума во ЕУР	Исплатена сума во ЕУР
Локална управа	345,190	345,190
Финансии	425,000	0
Градежништво	99,750	87,359
Производство	1,213,687	838,726
Транспорт, складирање	3,297,155	235,814
Енергетика	190,202	140,212
ВКУПНО	5,570,984	1,647,301

Извор: “ Strategy for Macedonia 2010-2013”, Documents of the EBRD, 23.02.2010

АНЕКС 1

ПРОЕКТИ НА МБОР ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ПРОЕКТ ЗА ОЛЕСНУВАЊЕ НА ТРАНЗИТОТ (Transit Facilitation Project)

Отворен: 18.04.1995 година; Затворен: 30.06.1999 година; Вкупна вредност на проектот: 38 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 24 милиони САД \$; Дел кој го покрива Владата на Република Македонија: 14 милиони САД \$

Општи оценки за проектот: Ова е прв проект на некоја од институциите на Светска Банка во транспортниот сектор. Проектот започна да се подготвува веднаш откако Република Македонија стана членка на Светска Банка на почетокот на 1994 година. Важноста на реализацијата на овој проект произлегуваше од воспоставените санкции од страна на Организацијата на Обединетите Нации (ООН) врз тогашна Југославија и ембаргото на Република Грција врз Република Македонија. Последиците по македонската економија беа огромни заради оневозможениот пристап до Солунското пристаниште, поради што мораше да се работи на изнаоѓање на алтернативни пристапи до пристаништа. Тоа беа Драч – Република Албанија и Бургас – Република Бугарија. Патните секции за реализација предвидени со проектот беа коридорот Исток – Запад, бидејќи оваа транспортна рута беше многу запоставена во претходниот период заради ниското ниво на трговија со Република Бугарија и политичката изолација на Република Албанија.

Цели на проектот:

- Справување со кризата настаната во Република Македонија како последица на затворањето на српската и грчката граница преку олеснување на транспортот Исток – Запад, со што се овозможува намалување на транспортните трошоци.
- Зајакнување на капацитетите на Министерството за Транспорт и Врски, Министерството за урбан развој, градежништво и животна средина и на Фондот за патишта.

Компоненти на проектот:

1. Градежни работи - со оваа компонента ќе се подобри пристапот на земјата до пристаништата во Република Бугарија и Република Албанија, преку преправка и доградба на околу 60 км патишта кои се дел од коридорот Исток – Запад, вклучително изградба на автопат Гостивар – Тетово во должина од 19 км (27,8 милиони САД \$) и подобрување и преправка на патот Ботун – Кичево (8,6 милиони САД \$).

2. Олеснување на транзитот – со оваа компонента ќе се финансира развојот на модерен царински систем и подобрување на времето на пренос.
3. Институционално зајакнување – техничка асистенција и обуки за зајакнување на Министерството за Транспорт и Врски, Министерството за урбан развој, градежништво и животна средина и на Фондот за патишта, во делот на економска евалуација на различни патни интервенции и планирање на трошоците .

Резултати од реализацијата на проектите: Општата оценка е дека проектот е многу успешен и дека целите на истиот се задоволени.

- Доградени и преправени 60 км патишта (автопат Гостивар – Тетово и магистрала Ботун – Кичево) и подобра услуга на царинските служби, што влијаеше на намалување на трошоците и побрзо движење на стоката помеѓу границите.
- Техничката поддршка на МБОР овозможи воведување и успешна имплементација на царински информационен систем и воспоставување на процедура за одложување на декларации.

**ПРОЕКТ ЗА РАЗВОЈ НА ПРИВАТНИОТ СЕКТОР- ПСД 1 (Private Sector Development Loan) И
ПРОЕКТ ЗА РАЗВОЈ НА ПРИВАТНИОТ СЕКТОР 2- ПСД 2 (Private Sector Development Loan 2)**

ПСД 1 - Одобрен на: 16.05.1996 година; Затворен на: 31.10.1999 година; Вкупна вредност на проектот: 16 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 12 милиони САД \$.

ПСД 2 - Одобрен на: 31.10.1997 година; Затворен на: 31.12.2002 година; Вкупна вредност на проектот: 25 милиони САД \$;

Цели на проектите ПСД 1 и ПСД 2: Институционално зајакнување и развој на банкарскиот сектор, зголемување на конкуренцијата на пазарот на кредити, како и поддршка на пост-приватизационото реструктуирање на општествените претпријатија и развој на приватниот сектор. Поконретно целите на проектот се:

- Промовирање на развој на приватниот сектор и креирање на услови за работа на приватните претпријатија.
- Воспоставување на сигурна и одговорна банкарска практика.
- Институционална и структурна трансформација на банкарскиот сектор и стимулирање на развој на конкурентност на кредитниот пазар.

Компоненти на проектите ПСД 1 и ПСД 2:

5. Финансирање на приватниот сектор – на кредитоспособни индустриски и земјоделски компании. Вредноста на оваа компонента изнесува 13,95 милиони ДМ.
6. Финансирање на земјоделски фармери – на одговорни фармери, како би се зголемил аутпут. Вредноста на оваа компонента изнесува 3,8 милиони ДМ.

Резултати од реализацијата на проектот ПСД 1: Општо земено задоволувачки. Кредитната линија овозможи брзо повлекување на финансиски средства од страна на многу претпријатија кои беа жедни за кеш. Каматната стапка по која им се позајмуваше на претпријатијата беше пониска од пазарната, заради што имаше голем интерес за кредити. На тој начин со проектот се зголеми и конкурентноста на банкарскиот сектор, а паднаа и каматните стапки за околу 3-4%. Сепак и понатака останаа сериозни ограничувања во банкарскиот сектор, кои во иднина мора да се отстранат.

Со проектот се реализира директно вработување на 222 лица во 10 претпријатија, а поголеми беа индиректните ефекти, односно тоа што не се отпуштија вработени заради превработеност. Дополнителни ефекти беа појавата на нови производи, освојување на нови пазари, подобар квалитет на финалните производи и друго.

Останатите развојни цели беа делумно постигнати, пред сè како резултат на преамбициозно поставените барања.

Резултати од реализацијата на проектот ПСД 2: Резултатите од реализацијата на проектот беа задоволителни. 90% од средствата кои беа на располагање се повлечени за многу брзо време. Финансирани беа 75 проекти во приватниот сектор на долг рок кај претпријатија кои не можеа да најдат други алтернативни начини за финансирање на проектите. Вредноста на кредитите по проект се зголеми, при што максималната вредност беше одредена на 1,25 милиони САД \$. Проектот се реализираше преку 6 македонски банки од кои се бараше при одобрување на кредитите да ги почитуваат здравите банкарски критериуми, вклучувајќи и респектирање на барањата во однос на адекватност на капиталот, минимална ликвидност, изложеност кон странство, поврат на актива, поврат на капиталот, ризични пласмани и други.

ПРОЕКТ ЗА ЗАШТИТА НА ОХРИДСКОТО ЕЗЕРО (Lake Ohrid Conservation Project)

Одобрен на: 11.06.1998 година; Затворен на: 31.12.2004 година; Вкупна вредност на проектот: 4,4 милиони САД \$, од кои 2,25 милиони САД \$ за Република Македонија и 1,84 милиони САД \$ за Република Албанија

Грантот е обезбеден на донаторска конференција организирана од страна на Банката, на која се доби грант од Глобалниот Еколошки Фонд - ГЕФ.

Цели на проектот: Да се заштитат и чуваат природните ресурси и биодиверзитетот на Охридското Езеро, преку развој на ефективна соработка помеѓу Република Македонија и Република Албанија за заедничко управување со сливот на Охридското Езеро.

Компоненти на проектот:

A. Развој на институционална и правна рамка за управување со сливот на Охридското езеро.

B. Програма за мониторинг на Охридското езеро – воспоставување на би-национална мониторинг програма за информирање на националните и локалните власти околу условите во езерото, со цел донесување на соодветни одлуки.

C. Партиципативен менаџмент со сливот – мобилизирање на граѓански – невладини групи за изработка на Стратешки Акционен План.

D. Партиципација и поттикнување на јавната свест – поттикнување на јавната свест и поголема вклученост на општеството, за осигурување на ефективна и одржлива имплементација на проектот.

Резултати од реализацијата на проектот: општо земено достигнувањата на проектот се задоволителни. Во делот на правната рамка склучен е “Договор за Заштита и Одржлив Развој на Охридското Езеро и неговиот слив“ во јули 2004 година кој беше комплетно ратификуван од двете земји пролетта 2005 година. Тоа е квалитетна рамка за успешно долгорочно управување со Охридското езеро, и е во согласност со ЕУ регулативата. Сепак идната успешност на проектот единствено зависи од неговата успешна имплементација од двете држави. За одбележување е и фактот што за време на реализацијата на проектот мобилизирани се инвестиции од други извори во износ од околу 75 милиони САД \$.

ПРОЕКТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ЕНЕРГЕТСКИОТ СИСТЕМ(Power System Improvement Project)

Одобрен: 17.02.1998 година; Затворен: 30.06.2005 година; Вкупна вредност на проектот: 52 милиони САД \$; МБОР кредит: 35 милиони САД \$; Рок на отплата: 20 година, со 5 години грејс период; Кофинансиер: Швајцарска Влада 3,5 милиони САД \$

Цели на проектот:

- Пораст на ефикасноста на генерирање хидроенергија.
- Пораст на генерирачкиот капацитет на главните хидроенергетски електрани.
- Пораст на оперативната ефикасност на системот за генерирање и трансмисија на услуги.
- Намалување на високите загубите во електро – дистрибутивниот систем.
- Олеснување на развојот на независни производители на енергија.
- Реинтеграција на Електро – стопанство - ЕСМ во Западно Европската Електро Мрежа (the Western European Electricity network), преку подобрување на системот на контрола.

Компоненти на проектот:

1. Хидроелектрани - Обезбедување на опрема и техничка помош за 6 главни хидроелектрани кои произведуваат 28% од вкупниот капацитет во Македонија, односно 92% од хидроенергијата. Вредност на компонента - 35,6 милиони САД \$.
2. Менаџмент со енергетскиот систем – Подobar менаџмент со информации и контрола над електросистемот. Вредност на компонента - 10,1 милиони САД \$.
3. Дистрибутивен систем – Рехабилитација на дистрибуцијата, со фокус на станиците кои се наоѓаат во најлоша состојба. Вредност на компонента - 5 милиони САД \$.
4. Сигурност на браните – Ревизија на регулативата за сигурност, обука во странство, изработка на сигурносни студии, инструменти за контрола, подготовка на публикации. Вредност на компонента - 1 милиони САД \$.

Резултати: Зголемен капацитет на генерирање енергија од хидроцентралите, намалени оперативни трошоци со поголем капацитет од предвидениот.

Бенефит САД \$	Планиран во милиони САД \$	Остварен во милиони
Капацитет	3,1	10,8
Енергија	0,68	2

Намалување на операт.трош.	1	1,74
Вкупно	15	15,54

Ова е еден од најзначајните реализирани проекти во енергетскиот сектор во Република Македонија по осамостојувањето. Комплексноста на проектот, неговата интердисциплинарна структура и воопшто важноста на енергетскиот сектор за земјата, го прави исклучително значаен. За успешна и правовремена реализација на проектот беше потребно големо техничко знаење и капацитет за менаџирање, кој е во можност да го обезбедат исклучително институциите во Светска банка.

ПРОЕКТ ВО ТРАНСПОРТНИОТ СЕКТОР (Transport Sector Project)

Одобрен на: 09.02.1999 година; Затворен на: 30.09.2004 година; Вкупна вредност на проектот: 41,7 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 32 милиони САД \$;

Цели на проектот: Подобрување на ефикасноста на железницата и патиштата.

Компоненти на проектот:

1. Изградба на патот Тетово–Групчин-Вредност на компонентата -25 милиони САД \$
2. Пилот проект за одржување, дизајнирање и супервизија на истиот - Вредност на компонентата 12 милиони САД \$.
3. Техничка асистенција на Фондот за регионални и магистрални патишта (ФМРП) - Вредност на компонентата 0,2 милиони САД \$.
4. Опрема за ФМРП - Вредност на компонентата 1,2 милиони САД \$.
5. Опрема за македонски железници - Вредност на компонентата 1,5 милиони САД \$
6. Техничка асистенција и обука за Македонски Железници - Вредност на компонентата 0,4 милиони САД \$.

Резултати од реализација на проектот: Целта да се подобри ефикасноста на патиштата и железницата е постигната, но не онака како што беше предвидено при одобрувањето. Поконкретно резултатите по компоненти беа:

1. Изграден 15 км автопатот Тетово – Групчин, а беа и прилагодени пристапните патишта.
2. Употребени се нови технологии за одржување на патиштата, кои носат заштеда на трошоци и се лесно применливи во различни околности.
3. Техничка асистенција на ФМРП - Оваа компонента е ограничено задоволително исполнета.

4. Опрема за ФМРП - Задоволително е исполнета оваа компонента, набавена е предвидената листа на опрема.
5. Опрема за македонски железници - Задоволително исполнета, се надминаа бројни ограничувања и пречки кои без современа опрема не можеа да се надминат.
6. Техничка асистенција и обука за Македонски Железници - Реализацијата на оваа компонента е оценета како високо задоволителна. Изработени се неколку студии, неколку обуки, консултации, кои ќе бидат од огромно значење во иднина.

МИНИ ХИДРО-ЕНЕРГЕТСКИ ПРОЕКТ (Mini Hydropower Project – GEF Project)

Одобрен на: 30.11.1999 година; Затворен на: 30.06.2004 година; Вкупна вредност на проектот со кој управува МБОР: 3,09 милиони САД \$; Грант на ГЕФ: 0,75 милиони САД \$; Остатокот од средствата се обезбедени од извозни кредити, билатерални грантови, Владата на Република Македонија.

Цел на проектот: Одговор на зголемената побарувачката за енергија, со намалено загадување на воздухот. Поконкретно, целите на проектот се:

- Намалување на емисијата на јаглерод диоксид преку генерирање на енергијата преку мини хидроцентрали, наместо преку лигнит во термоцентрали.
- Промовирање на развојот на мали хидроцентрали преку независни производители на енергија. Проектот ќе се реализира преку договори кои ќе ги склучи Владата, со кои ќе ја купува енергијата (преку ЕСМ), која ќе се произведува во малите хидроцентрали.

Резултати од реализација на проектот:

- Првата цел беше постигната повеќе од задоволително. После реализацијата на проектот се генерира поголема енергија, со поголем капацитет и со пониски трошоци.
- Проектот предизвика голем интерес и кај други држави на Балканот, кои испраќаа делегации за да се видат хидроцентралите и да се анализира бенефитот од истите. Како резултат на тоа се јавија неколку нови потенцијални проекти.
- Покрај остварувањето на поставените цели во делот на екологијата, проектот овозможи остварување на одредени цели и во делот на намалување на сиромаштијата за граѓаните во реоните на Кавадарци и Дебар. Откако ќе се

исплати словенечкиот извозниот кредит, градот ќе остварува приходи од продажба на енергија во износ од 370.000 САД \$ годишно, со минимални трошоци. Тие средства може да се искористат потоа за изградба и подобрување на условите во школите, патиштата, и друго.

ОВОЗМОЖУВАЊЕ НА АКТИВНОСТИ И ПРОЦЕНКА НА ПОТРЕБНИОТ КАПАЦИТЕТ– GEF ПАРТНЕРСТВО (Enabling Activities & Assessment of Capacity Needs GEF Partnership)

Одобрен на: 03.07.2001 година; Затворен: 30.06.2004 година; Вкупна вредност на проектот: 0,34 милиони САД \$ – Грант на ГЕФ, со кој управува МБОР.

Цел на проектот: Манаџмент со природните и останатите ресурси значајни за зачувување на животната околина.

ПРОЕКТ ЗА МОДЕРНИЗАЦИЈА НА ОБРАЗОВАНИЕТО (Education Modernization Project)

Одобрен: 16.12.2003; Затворен: 31.12.2011; Вкупна вредност на проектот: 19,5 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 5 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години и 5 години грејс период; Кофинансиери: Министерство за надворешни работи и Министерство за корпоративен развој на Холандија – 12 милиони САД \$; Влада на Република Македонија: 2,5 милиони САД \$:

Цели на проектот:

- Цел 1 – Подобрување на квалитетот и зголемување на бројот на запишани во таргетираните училишта преку зајакнување на планирањето и менаџментот.
- Цел - Подobar квалитет и ефикасност на децентрализираниот образовен систем.

Компоненти на проектот:

1. Подobar квалитет во образованието и зголемување на бројот на запишани во училиштата – особено фокус на развој на ефективностa преку организирање на обуки за вработените, самoeвалуација, планирање и имплементација на училишни грантови за подобрување на условите во училиштата, кои во просек изнесуваа од 10,000 до 15,000 САД \$ по училиште. За оваа компонента беа наменети 16,34 милиони САД \$, што е 84,6% од вкупната вредност на проектот.
2. Изградба на капацитети за поддршка на децентрализацијата во образованието – Воведување и поддршка на стратегиско и финансиско планирање и менаџмент

на информацискиот систем во образованието. За оваа компонента беа наменети 1,75 милиони САД \$, односно 9% од вкупната вредност на проектот.

3. Менаџмент, мониторинг и евалуација на проектот - За оваа компонента беа наменети 1,17 милиони САД \$, односно 6% од вредноста на проектот.

Резултати од проектите: Корист од реализацијата на проектот имаа 324.244 ученици, 427 основни и средни училишта, 26,038 учители и наставници, кои беа обучени преку 9 модули. Сите општини беа вклучени во проектот и имаа голема корист од школските грантови. Особено зајакна капацитетот на Министерството за Образование и Наука, Државниот Просветен Инспекторат, Државниот центар за тестирање и Регионалниот Образовен Комитет. По одделните цели, резултатите се следни:

- Цел 1 : 60% од учениците достигнале минимално ниво според PIRLS study; Нето запишани ученици во училиштата 95%;Отпишани ученици од основно 1%; Запишани ученици во средно училиште 98%; Отпишани ученици од средно училиште 1,5%
- Цел 2: Училиштата го зголемија фокусот на почувствителните групи, особено на Ромите и на ученици со посебни потреби, што се оствари преку обука на учители и развој на училишни техники; Пораст на трошоци кои не се поврзани со плати.

ПРОЕКТ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА (Social Protection Loan)

Одобрен: 13.05.2004 година; Затворен: 31.05.2011 година; Вкупна вредност на проектот: 11,18 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 9,8 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години со 5 години грејс период; Дел кој го финансира Владата на Република Македонија – 1,38 милиони САД \$; Корисник: Министерство за Труд и Социјална Политика

Потребата од реализација на проектите: Во времето на одобрување на проектот социјалната поддршка во Република Македонија беше со многу слаб административен капацитет и со комплексен и фрагментиран систем на социјални бенефиции. Социјалните трансфери изнесуваа 12,5% од БДП во текот на периодот од 2000 година до 2005, а во 2005 година паднаа на 11% од БДП. Тоа беше многу помалку од делот наменет за социјални трансфери во земјите од Југоисточна Европа, каде во просек изнесува 14% од БДП. До 2002 година најмалку половина милион луѓе , односно 25% од вкупната популација во земјата беше невработена и примаше некој облик на помош

од државните институции. При тоа, ефикасноста и ефективноста на системот беше многу слаба, програмите не беа добро таргетирани, и имаше многу грешки и пропусти во одредувањето на тоа кој треба да е приметел на помош, а кој не.

Пензискиот систем мораше да се промени. Вкупните расходи за пензии во 2002 година изнесуваа 10,8% од БДП, а Фондот за Пензиско и Инвалидско Осигурување (ПИОМ) имаше недостиг на приходи во износ од 3% од БДП, како дополнителен на своите приходи. Со оглед на ваквата состојба и со оглед на очекувањата за иден раст на структурниот дефицит, Владата беше свесна дека мора да се спроведат реформи во пензискиот систем. Од тие причини таа и се обрати за помош до МБОР.

Цели на проекцијата:

- Подобрување на ефикасноста и ефективноста на системот за социјална заштита преку подобра администрација и долгорочна одржливост на пензискиот систем.
- Подобра таргетирање на корисниците на парични бенефиции.

Компоненти на проекцијата:

1. Администрација на пензискиот систем – подобрување на долгорочната одржливост на пензискиот систем преку зајакнување на ефикасноста и ефективноста на постојните пензиски институции за прибирање на пензиските давачки. За оваа компонента беа наменети 7,99 милиони САД \$.
2. Програма за поддршка на социјалната заштита: Имплементација на социјалните реформи и развој на технички и организациони капацитети за креирање на политики и механизми за поуспешно менаџирање на проекти и испорака на услуги. За оваа компонента беа наменети 2,58 милиони САД \$.
3. Менаџирање, мониторинг и евалуација на проекти – Поддршка на министерството за Труд и Социјална Политика и другите институции надлежни за имплементација, набавка, повлекување и пресметка на помошта. За оваа компонента беа наменети 0,51 милиони САД \$.

Резултати од реализацијата на проекцијата:

- Во делот на пензиските реформи – Подобра ефикасност и ефективност на системот за пензиска заштита преку подобра администрација и долгорочна одржливост на пензискиот систем.
- Во делот на социјалната заштита – Подобра таргетирање и администрирање на корисниците на парични бенефиции од државата.

ПРОЕКТ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЗДРАВСТВЕНИОТ СЕКТОР (Health Sector Management Project)

Одобрен: 13.05.2004 година; Затворен: 31.10.2010 година; Вкупна вредност на проектот 11,34 милиони САД \$; Кредит МБОР: 10 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години со 5 години грејс период; Корисник: Министерство за Здравство.

Потребата од реализација на проектот: Менаџирањето со јавните расходи е од исклучително значење за остварување на економски раст, намалување на сиромаштијата и постигнување на социјална стабилност. При тоа клучно е да се постигне рационализација на јавните трошења без тоа да се одрази на квалитетот на услугите и еднаквиот пристап за сите граѓани до нив. Јавните расходи во здравството изнесуваа 5,5-5,6% од БДП во периодот 2001-2004 година. Тое е повисоко од другите ниско средно доходовни земји (каде во просек изнесуваа 2,3%) и од просекот за земјите од Европа и Централна Азија (4%). Расходите во здравството како % од вкупните државни расходи беше исто така висок во однос на другите ниско средно доходовни земји.

Она што особено загрижуваше, беше фактот што и покрај тоа што расходите беа високи, квалитетот на услугите беше низок. Здравствената грижа во земјата беше оценета како сиромашна – слаба. Слаб беше капацитетот на болниците и имаше голем број на заболени во однос на бројот на жители. Во распределбата на трошоците доминираа трошоците за секундарно и терцијално здравство, додека имаше ниско ниво на инвестиции во примарното здравство, кое имаше екстремно низок квалитет, особено во руралните средини. Тоа беше и причината што пациентите ги одбегнуваа услугите на примарното здравство.

Финансирањето на здравствената грижа беше организирано преку системот на социјално осигурување и плаќање на придонеси за здравствено осигурување. Владата во изминатиов период се обидуваа преку имплементирање на бројни проекти да ја подобри состојбата во здравството, но тие реформи генерираа само нови проблеми. Затоа финансиската поддршка и стручното знаење и искуство на МБОР беа неопходни.

Цели на проектот:

- Унапредување на капацитетот на Министерството за Здравство и Фондот за Здравствено Осигурување за формулирање и имплементација на ефикасни политики и механизми во здравството. Унапредување на менаџирањето со финансиите во здравственото осигурување и договорите со снабдувачите.

- Развој и имплементација на ефикасна шема за реструктуирање на болниците, со ставање на акцент на квалитетот на услугите во примарното здравство, заради пренасочување на пациентите кон користење на истите.

Компоненти на проектот:

1. Формулирање и имплементација на политики – Поддршка на првата фаза со премин кон тековно секојдневно оценување на приоритети, креирање на политики, контрола и евалуација во Министерството за Здравство. За оваа компонента беа наменети 1,04 милиони САД \$, односно 9% од вкупните трошоци на проектот.
2. Зајакнување на управувањето и менаџирањето со Фондот за здравствено осигурување(ФЗО) – Поддршка на имплементацијата на промените во функционирањето на ФЗО во однос на прибирањето на придонеси и менаџмент со набавките. Тоа ќе придонесе за зголемување на фискалната дисциплина, транспарентност и ефикасност на услугите на ФЗО. За оваа компонента беа наменети 3,45 милиони САД \$, односно 30% од вкупната вредност на проектот.
3. Подобра испорака на услуги – Подобрување на квалитетот и ефикасноста на здравствената грижа, преку поддршка на обуката на вработените, промовирање на нов менаџмент, нови методи и инструменти. За оваа компонента беа наменети 5,58 милиони САД \$, односно 49% од вкупната вредност на проектот.
4. Менаџирање и мониторинг на проектот – Обезбедување на ефикасна администрација и имплементација на проектот. За оваа компонента беа наменети 1,27 милиони САД \$, односно 11% од вкупната вредност на проектот.

Резултатите од реализацијата на проектите: Со проектот се достигнати 15 индикатори за успешност на проектот, додека 7 од нив се надминати.

- Намалување на времето на задржување во болниците за 15%.
- Зголемување на бројот на болните кои веднаш се отпуштаат после операција за 20% во 2006.
- Намалување за 30% на болните кои повторно се вратиле на лекување заради истата причина за која биле лекувани во период од 3 месеци.
- Зголемување на износот на прибрани приходи за 5%.
- Намалување на бројот на рецепти искористени во аптеки кои немаат договор со ФЗО.
- Намален број на упатувања до специјалисти и болници за 10%.

ПРОЕКТ ЗА ПРИЛАГОДУВАЊЕ НА УПРАВУВАЊЕТО ВО ЈАВНИОТ СЕКТОР 2 (Public Sector Manegement Adjustment Loan 2 – PSMAL 2)

Одобрен : 13.05.2004 година; Затворен: 30.06.2005 година; Вкупна вредност на проектот- 30 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 30 Милиони САД \$; Рок на доспевање 17 години со 5 години грејс период; Корисник на проектот: Влада на Република Македонија

Цел на проектот: ПСМАЛ 2 е една од серијата на операции чија цел е подобрување на управувањето со јавниот сектор во Република Македонија.

Компоненти на проектот:

1. Формулирање на буџетот – Зголемено користење на буџетот како политички инструмент и негово реално формулирање. Осигурување дека Буџетот се формулира во склоп на предвидените макроекономски рамки и дека се одредени фиксни плафони на индивидуалните буџетски корисници
2. Извршување на Буџетот – Зајакнување на контролата над буџетските трошења од страна на Трезорот и консолидирање на вонбуџетските фондови преку единствена сметка во Трезорот.
3. Ревизија – Зајакнување на интерната ревизија во Министерството за Финансии и поставување на нова единица за внатрешна ревизија. Надминување на слабостите во работењето на Државниот Завод за Ревизија.
4. Јавни набавки – Намалување на политичкото влијание при склучување на договорите, зголемување на конкурентноста и транспарентноста. Со проектот се поддржува и формулирање на нов Закон за Јавни Набавки и основање на посебно одделение за јавни набавки во Министерството за Финансии, за контрола на извршувањето на законот. Се поставува и обврска за истакнување на податоци за сите извршени набавки на месечна основа.
5. Државни службеници – Извршување и правилно спроведување на новиот Закон за државни службеници. Поставување на правила за вработување и механизми за платен список и еднообразна пресметка на плата со која се стимулира извршувањето на законот.
6. Реформи во менаџирањето со расходите во јавниот сектор – Со оваа компонента се бара намалување на трошоците и зголемување на ефективноста на трошењата во социјалниот сектор . Поддршка на специфични реформи во здравствениот сектор, зајакнување на контролата во Фондот за Здравствено Осигурување и

реформи при јавните набавки кај фармацевтите. Кај Фондот за Пензиско и Инвалидско Осигурување се предвидува поефикасно прибирање на придонесите, буџетирање и внатрешна контрола. Со оваа компонента исто така се дава техничка поддршка и изработка на политички студии за поефективно администрирање и таргетирање на осигурителните субвенции.

Резултати: Постигнувањата од проектот се рангирани како задоволителни. Беа поставени 31 барање од кои сите се задоволени пред планираниот термин.

ПРОЕКТ ЗА КАТАСТАР И РЕГИСТРАЦИЈА НА НЕДВИЖНОСТИ (Real estate Cadastre & Registration Project)

Одобрен: 15.03.2005 година; Планирано затворање на проектот: 31.12.2013 – Проектот е сеуште активен; Вкупна вредност на проектот: 16 милиони САД \$; Кредит од МБОР – 14 милиони САД \$; Влада на Република Македонија – 2 милиони САД \$; Корисник – Државен Завод за Геодетски Работи

Цел на проектот: Изградба на ефикасен и ефективен катастар на недвижности и регистрационен систем и развој на ефикасен пазар на земја и недвижности.

Компоненти на проектот:

1. Завршување на реформите во Катастарот на недвижности и реагистрација на права. Оваа компонента е со вредност од 6,62 милиони САД \$.
2. Институционален развој и поефикасна испорака на услуги – вредност на компонентата 4,66 милиони САД \$.
3. Развој на земјишна политика – Вредност на компонентата 0,7 милиони САД \$.
4. Проект менаџмент – Вредноста на оваа компонента е 0,79 милиони САД \$.
5. Дигитален катастар и веб гис (WEB GIS) ⁷⁹ – Вредност на компонентата 5,4 милиони САД \$.
6. Поддршка на АЛПА – Вредноста на оваа компонента изнесува 1,1 милиони САД \$.

Резултати од реализацијата на проектот: Проектот е сеуште активен и во досегашниот период на реализација забележан е огромен напредок. Катастарот на недвижности сега покрива 98% од територијата на Република Македонија, донесен е нов закон за Катастар, со кој се олеснува процесот на регистрација на земјиште, а има

⁷⁹ WEB GIS - Систем на географски информации за размена и дистрибуција на податоци заснован на интернет.

значаен напредок и во однос на капацитетот и начинот на управување со Агенцијата за катастар на недвижности, во насока на подобрување на квалитетот на услугите и ориентација кон клиентите. Како резултат на сите овие спроведени реформи се зголеми бројот на регитрирани трансакции од 42,116 во 2005 година, на 93,240 во 2009 година, бројот на хипотеки е зголемен за 114%, а скратено е и времето за регистрација на трансакциите, па така сега 70% од трансакциите се завршуваат за еден ден, додека останатите 30%, во рок од 3 до 8 дена. Со оглед на достигнатите резултати од овој проект банката ја продолжи поддршката на овој сектор преку:

ЗАЕМОТ ЗА ДОПОЛНИТЕЛНО ФИНАНСИРАЊЕ НА ПРОЕКТОТ ЗА КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ И РЕГИСТРАЦИЈА (AF Real Estate Cadastre & Registration Project)

Одобрен: 11.05.2010 година; Вкупна вредност на проектот: 12,1 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 12,1 милиони САД \$; Рок на доспевање 25 години со 8 години грејс период; Корисник на кредитот: Агенција на катастар за недвижности (АКН); Министерство за финансии – Управа за Имотно – Правни Работи.

Цел на проектот: Изградба на ефикасен и ефективен катастар на недвижности и систем на регистрација на имотни права, кој треба да придонесе за развој на пазарот на земја и недвижности.

Компоненти на проектот:

1. Воспоставување на катастар на недвижности—Компонентата е веќе реализирана.
2. Институционално зајакнување – Поддршка на нови активности со кои ќе се обезбеди потребниот софтвер и адаптација и приспособување на функциите за финансиско управување, човечки ресурси, мониторинг и известување во АКН, за да може Агенцијата да продолжи по својот пат кон самофинансирање и целосна ориентација кон потребите на клиентите; ќе продолжат и јавните кампањи и ќе се поддржи спроведување на редовни анкети за клиентите и истражувања на пазарите.
3. Развој на земјишна политика - поддршката за развој на дополнителни политики за изработка на Стратегија за Национална инфраструктура на просторни податоци (НИПП), како и исполнување на критериумите и условите на ИНСПИРЕ директивата на Европската Унија. Работата на неколку клучни теми за политики ќе продолжи (управување со државно земјиште,

бесправно изградени објекти, фонд за обештетување), со оглед на нивната важност за развојот на земјишната политика во земјата.

4. Дигитален катастар и ВЕБ ГИС- Активностите од оваа компонента се однесуваат на: дигитализација и векторизација на постојните планови и контрола на квалитетот; ажурирање на база на податоци за дигитални катастарски планови и подобрување на софтверот за одржување на дигиталните катастарски планови и тренинг; создавање платформа за размена и дистрибуција на податоците со јавноста, приватниот сектор и други владини институции; надградба на национална референтна инфраструктура.
5. Поддршка на Управата за Имотно Правни Работи (УИПР) - Оваа компонента ќе поддржи техничка асистенција и тренинг на УИПР; набавка на опрема и умрежување со цел да се овозможат подобри услуги за граѓаните; автоматизација на записите за приватизација и архивска документација, со цел да се создаде дигитална база за подобро пребарување и управување; реновирање и опремување на канцеларискиот простор со цел да се подобри шалтерското работење.

ПРОЕКТ ЗА РЕФОРМА НА ДЕЛОВНОТО ОПКРУЖУВАЊЕ И ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ (Business Environment Reform & Institution Strengthening Project – Beris)

Одобрен: 21.06.2005 година; Затворен: 31.12.2010 година; Вкупна вредност на проектот: 14,59 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 11,3 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години со 5 години грејс период; Дел од проектот кој го покрива Владата на Република Македонија: 3,29 милиони САД \$; Корисник: Централен регистар на Република Македонија и Народна Банка на Република Македонија (треба да склучат договор со Министерството за економија).

Општии оценки за состојбата пред одобрување на проектот: И покрај достигнувањата на земјата во однос на макроекономската стабилност, македонската економија се соочуваше со бројни предизвици, кои произлегуваа од регионалната и внатрешната нестабилност и проблеми. Како најголеми проблеми, пред се се потенцираа слабиот судски систем, неспособноста и неподготвеноста да се привлечат стратешки инвеститори за приватизација на државните компании. Домашните компании не беа конкурентни на меѓународниот пазар, го губеа пазарното учество на домашниот и на традиционалниот надворешен пазар, а немаа и потенцијал да освојуваат нови пазари.

Конкурентноста на домашните компании беше дополнително погодена од фактот што земјата имаше застарена национална методологија за стандардизирано тестирање и квалитет, кои не беа меѓународно признати, а со тоа и не беа компатибилни со ЕУ поставените стандарди. Увозот се зголемуваше, со што растеше трговскиот дефицит, земјата имаше ниска стапка на економски раст, мал прилив на странски директни инвестиции, и како дополнително на тоа висок политички ризик, како во земјата, така и на целиот Балкан. Пристапот до кредитни информации беше ограничен. И покрај тоа што беше поставен системот оне-стоп-шоп во Централниот Регистар, тоа не даваше навремени и комплетни кредитни информации за барателите на кредити. Сето тоа заедно значеше неповолна деловна-бизнис клима во Република Македонија.

Цели на проектот: Зајакнување на капацитетот на Владата за подобрување на одредени подрачја од бизнис климата согласно со ЕУ барањата.

Компоненти на проектот:

1. Бизнис регулација – Идентификување на слабостите кои влијаат лошо на бизнис климата и преземање на мерки за нивно надминување. За оваа компонента беа наменети 1,984 милиони ЕУР.
2. Систем за методологија, стандарди, тестирање и квалитет (МСТК) – Унапредување на конкурентноста на земјата, зајакнување на МСТК инфраструктурата и услугите според стандардите на ЕУ. За оваа компонента беа наменети 4,037 милиони ЕУР.
3. Режим на конкуренција – Зајакнување на капацитетот на Република Македонија за имплементирање на политиките на конкуренција на ЕУ. За оваа компонента беа наменети 1,308 милиони ЕУР.
4. Пристап до информации – за оваа компонента беа наменети 3,676 милиони ЕУР.
5. Поддршка на координацијата на проектот – 0,313 милиони ЕУР.

Резултати од реализација на проектот – најголемо достигнување беше промовирањето на капацитет за координација и имплементација на законски реформи и испорака на јавни услуги во согласност со ЕУ барањата. Поконкретно некои од бенефитите од проектот се:

- Република Македонија го подобри својот ранг според Доинг Бизнис на Светска Банка, од 96 место во 2007 година, на 22 место во 2012 година. Беше во групата на топ реформатори во 2009 и 2011 година и е земја која во периодот од 2005 до 2010 година, кумулативно извршила најголем број на реформи.

- Согласно со Извештајот на Европската Унија за прогрес на земјата, Република Македонија има постигнато позитивен напредок во делот на исполнување на економските критериуми и во делот на областите каде се очекува иден развој.
- Достигнати се дел од директивите на ЕУ кои се однесуваат на бизнис регулативата и нејзиното воведување во националното законодавство.

ПРОЕКТ ЗА РЕФОРМИ ВО ЖЕЛЕЗНИЦАТА (Railways reform)

Одобрен: 15.09.2005 година; Затворен: 30.04.2011 година; Вкупна вредност на проектот: 19,9 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 19,38 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години со 5 години грејс период; Дел кој го покрива Владата на Република Македонија: 516.820 САД \$; Корисник на кредитот: Македонски железници Транспорт (9,030 милиони ЕУР), Македонски Железници Инфраструктура (5,970 милиони ЕУР)

Цел на проектот: Реформирање на железничкиот сектор во Република Македонија преку реструктурирање на неефикасниот и непрофитабилниот загубар Македонски Железници, од кој ќе се формираат два правни субјекти Македонски железници – Транспорт и Македонски Железници – Инфраструктура, со што ќе се изврши издвојување на оперативните активности од инфраструктурата. Исто така со проектот ќе се креира соодветна законска регулатива, со која ќе се воспостави отворена и конкурентска клима за влез на други железнички оператори.

- Унапредување на финансиската одржливост, продуктивност и ефективност на Македонските Железници.
- Зголемување на капацитетот на железничкиот транспорт и механизација и модернизација на железничката инфраструктура.

Компоненти на проектот:

1. Техничка асистенција, консултантски услуги за реструктурирање и подготовка на правна рамка за влез на приватен инвеститор. Вредноста на компонентата 1,52 милиони ЕУР.
2. Социјално ублажување – различни услуги за лицата кои ќе останат без работа заради реформите во железницата. Вредност на компонентата - 0,65 милиони ЕУР.
3. Зголемување на оперативниот капацитет на Македонски Железници Транспорт – Преработка и надградба на 20 електрични локомотиви, надградба на 60

вагони, набавка на 20 нови вагони и други активности. Вредност на компонентата - 7,9 милиони ЕУР.

4. Модернизација и одржување на инфраструктурата на Македонски Железници
Инфраструктура – Обезбедување и инсталација на централен сообраќаен контролен систем, набавка на механизација за одржување на шините и останатата железничка инфраструктура, развој на капацитетот на информациониот систем. Вредност на компонентата - 5,25 милиони ЕУР.

Резултати од реализација на проектите: Воглавно целите на проектот се успешно постигнати. Со реформите кои беа спроведени со проектот, Република Македонија е пред поголем број на земји на Балканот во оваа свера, што е потврдено и од страна на Европската Комисија. Според оценките на Светска Банка може да се каже дека овие реформи се “успешна приказна во Европа”⁸⁰.

- Компонента 1 - Македонски Железници се трансформираа во две пазарно ориентирани компании. Донесени се клучните закони – Закон за железнички систем, Закон за сигурност во железничкиот систем, Закон за транспорт на опасни добра со железница, Закон за безбедност и здравје при работа.
- Компонента 2 – значајно подобрен капацитетот на Македонски Железници Транспорт. Набавени се вагони и локомотиви.
- Компонента 3 - Одржување на шините, подобра механизација, поради што дојде до намалување на ограничувањата на брзината, инсталиран е централен сообраќаен контролен систем.

ПРВ ПРОГРАМСКИ ЗАЕМ ЗА РАЗВОЈНИ ПОЛИТИКИ – ПДПЛ 1

Одобрен: 27.10.2005 година; Затворен: 30.06.2006 година; Вкупна вредност на проектот: 30 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 30 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години со 5 години грејс период.

ВТОР ПРОГРАМСКИ ЗАЕМ ЗА РАЗВОЈНИ ПОЛИТИКИ - ПДПЛ 2

Одобрен: 27.03.2007 година; Затворен: 31.12.2007 година; Вкупна вредност на проектот: 30 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 30 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години со 5 години грејс период.

⁸⁰ “Implementation Completion and Result Report, Report No. ICR 1573”, World Bank, Washington, 31.10.2011

ТРЕТ ПРОГРАМСКИ ЗАЕМ ЗА РАЗВОЈНИ ПОЛИТИКИ – ПДПЛ 3

Одобрен: 13.05.2008 година; Затворен: 31.12.2008 година; Вкупна вредност на проектот: 25 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 25 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години со 5 години грејс период.

ПДПЛ проектите 1, 2 и 3 се серија од 3 операции на МБОР во Република Македонија кои се спроведоа во периодот 2005-2008 година. Нивната вкупна вредност е 85 милиони САД \$. Со овие проекти се поддржаа економските реформи на Владата чиј фокус беше економскиот раст, а се однесуваа на подобрување на инвестиционата клима и зајакнување на ефикасноста и управувањето со јавниот сектор, како и поддржување на Република Македонија на патот кон Европската Унија.

Цели на проектите ПДПЛ 1 и ПДПЛ 2: Промовирање на економски раст и развој и креирање на работни места, преку:

- Подобрување на инвестиционата клима преку:
 - Реформи во судството – креирање на подобра правна рамка и изградба на капацитет за навремено спроведување на судските реформи.
 - Реформи на пазарот на труд – креирање на правна рамка која допринесува за пораст на флексибилноста на пазарот на труд, вклучувајќи ги и договорите за работа и колективно договарање.
 - Зајакнување на регулативата која се однесува на финансискиот сектор и супервизијата.
 - Подобрување на бизнис климата – укинување на непотребната регулатива и намалување на трошоци за процедурите поврзани со водење на бизнис.
- Зајакнување на управувањето со јавниот сектор преку:
 - Реформи во јавната администрација.
 - Реформи во здравствениот систем - подобрување на финансиското менаџирање, транспарентноста и управувањето со ФЗО и јавните здравствени институции, вклучително и при набавката на лекови.
 - Децентрализација – поддршка на креирањето на стабилна и одржлива локална влада преку поттикнување на втората фаза од децентрализацијата.

Резултати од реализацијата на проектите:

- Подобрување на инвестиционата клима

- Судски систем – Во 27 основни судови е намален бројот на заостанати случаи од 576 во 2006 година, на 22 во 2007 година. Поефикасно спроведување на судските одлуки, заради воведувањето на извршителите од 2006 година. На овој начин се зголеми спроведувањето на судските одлуки од 18% во 2005 година, на 39% во 2009 година. 24% од случаите сега се спроведуваат во рок од 8 месеци. Подобра регулатива и имплементација на правната рамка за банкротот и стечајот. Скратено е просечното време за затворање на фирма од 3 години и 7 месеци, на 2 години и 2 месеци. Намален е за половина бројот на постапки за стечај од 2007 година. Зголемена е транспарентноста, брзината и праведноста на административните постапки, а донесен е и нов закон за формирање на Управен – Административен Суд. Зголемен е институционалниот капацитет за имплементација и мониторинг на реформите. Со асистенција на УСАИД поставен е информатички систем во сите судови и воведен е електронски систем на распоредување на судските случаи. Се врши и оценување на судиите.
- Реформи на пазарот на труд – Остварена е флексибилност на пазарот на труд и значителен институционален и законски прогрес. Останува проблемот со големата невработеност и фактот дека 1/3 од вкупните вработувања се нелегални. Донесен е нов Закон за Работни Односи, за кој МБОР даде огромна техничка поддршка, со што се креира модел кој е комбинација на неколку добри практики. Преку Дански Доверителски Фонд се обезбеди и поддршка за имплементација на новиот закон од страна на Државниот инспекторат.
- Подобрување на бизнис климата – Подобрување на рангот според Доинг Бизнис, во однос на условите за водење на бизнис. Подобрувања во бројни области почнувајќи од времето, трошоците и постапките потребни за отворање на бизнис, понатака регулаторната гилотина и чистење на законите и подзаконските акти од непотребната регулатива, која го попречуваше бизнисот, и спроведување на бројни други реформи.
- Зајакнување на управувањето со јавниот сектор – Воведување на стратегиски менаџмент, менаџмент со човечките ресурси, спроведување на ефикасни здравствени реформи, воспоставување на стабилни и транспарентни механизми

за финансирање на локалната самоуправа и пораст на приходите на општините преку вклучување на дел од ДДВ-то кој е пресметан по специфична формула .

ТРЕТ ПРОЕКТ ЗА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД ПРОГРАМАТА ЗА ЕНЕРГЕТСКА ЗАЕДНИЦА НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА (Third Energy Community of South East Europe Program – ECSEE APL 3)

Одобрен на: 10.01.2006 година; Затворење на: 31.03.2014 година; Вкупна вредност на проектот: 39,7 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 25 милиони САД \$; Дел кој го покрива Владата на Република Македонија: 14,7 милиони САД \$; Корисник на кредитот: МЕПСО – Македонија.

ДОПОЛНИТЕЛНО ФИНАНСИРАЊЕ НА ПРОЕКТОТ НА АД МЕПСО (Energy Infrastructure Improvement)

Одобрен: 05.04.2011 година; Проектот е сеуште активен; Вкупна вредност на проектот: 27,3 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 19,1 милиони САД \$

Дел кој го покрива Владата: 8,2 милиони САД \$;

Цели на основниот проект и проектот за дојолнително финансирање: Поддршка на функционирањето на МЕПСО во однос на регионалниот енергетски пазар преку финансирање на инвестиции потребни за рехабилитација и надградба на електричната дистрибуциона мрежа, зголемување на нивото на интерконекција со соседните енергетски мрежи и зајакнување на институционалниот капацитет на МЕПСО.

Компоненти на основниот проект и проектот за дојолнително финансирање:

1. Проширување на 5 субстанции во Скопје.
2. Изградба на интерконекциски линии.
3. Надградба на постојните ЕМС и плански софтвери.
4. Поддршка на институционалниот развој.

Резултати од реализацијата на проектот:

- Дуплирано е генерирањето и дистрибуцијата на енергија.
- Основана е независна регулаторна комисија за давање на лиценци за учесниците во енергетскиот сектор и за определување на тарифите.
- Либерализиран е пазарот преку овозможување на најголемите приватни енергетски корисници да набавуваат енергија на Балканскиот пазар.

- Дополнителна либерализација на пазарот, преку донесување на нов закон со кој се проширува бројот на подобни корисници за самостојна набавка на енергија.

ПРОЕКТ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА РЕФОРМИТЕ ВО ПРАВНИОТ И СУДСКИОТ СИСТЕМ И ИНСТИТУЦИОНАЛНА ПОДДРШКА (Legal & Judicial implementation & Institutional Support Project)

Одобрен: 01.01.2006 година; Затворен: 30.06.2012 година; Вкупна вредност на проектот: 14,77 милиони САД \$; Дел кој го покрива Владата на Република Македонија: 2,357,805 САД \$.

Општии услови во земјата пред реализацијата на проектот: Неефикасен и нетранспарентен судски систем, предмет на сестрани критики од меѓународните институции, но и од домашните компании и граѓаните. Судскиот систем кој не е во состојба да обезбеди адекватна заштита на имотните права, договорите, кредитните права, и долго е оценуван од страна на учесниците во бизнисот како едно од најкритичните области кои неповолно влијаат на инвестиционата клима. Довербата во судскиот систем континуирано опаѓа.

Цел на проектот: Со овој проект треба да се придонесе за успешна имплементација на развојните цели и подобрување на судската инфраструктура. Завршување на изградбата на Кривичниот Суд во Скопје и целосно искористување на расположивите фондови.

- Подобрување на ефикасноста и ефективноста на судскиот систем и бизнис климата.
- Подобрување на министерскиот и судскиот капацитет за систематско имплементирање на судските реформи и клучните закони.
- Подобрување на судската инфраструктура.

Компоненти на проектот:

1. Зголемување на капацитетот на Министерството за Правда и на судството, преку унапредување на квалитетот на судскиот менаџмент, во судството, административната инспекција, подобрување на администрацијата на судството.
2. Финансирање на унапредувањето на судската инфраструктура, со која би се обезбедила поефективна и посигурна работа на судиите и би се овозможил

јавноста пристап до судски документи. Со оваа компонента се покриени реновирање и модернизација на голем број на судови низ државата, како и давање на техничка поддршка за зајакнување на менаџментот и одржувањето на реалната имотна актива.

3. Подобрување на судскиот информациоен и технолошки систем преку интегрирање на различни информационо технолошки системи, обезбедување на електронски пристап до законите за широка категорија на лица (судии, адвокати, нотари и други), обезбедување на хардвери, обука, техничка асистенција и друго.

Резултати: Направени се значителни подобрувања во судската и правосудната рамка. Системот на судот е подобро организиран, а новите закони, вклучувајќи го и Законот за Управна Постапка, ги намалуваат заостанатите предмети и го зајакнуваат извршувањето на судските пресуди. Со новиот закон за стечај се скрати просечното време за процесирање во судовите од 43 на 26 месеци.

ПАТОТ ДО ЕВРОПА: ПРОГРАМА ЗА РЕФОРМА ВО СМЕТКОВОДСТВОТО И ИНСТИТУЦИОНАЛНО ЗАЈАКНУВАЊЕ (Road to Europe: Program of Accounting Reform and Institutional Strengthening – REPARIS)

Одобрен: 05.12.2006 година; Затворен: 30.06.2010 година; Вкупна вредност на проектот: 5,67 милиони САД \$; МБОР е администратор на средствата обезбедени од грант на Мултидонаторски Доверителски Фонд

Цел на проектот: РЕПАРИС е програма која е развиена од страна на Светска Банка во тесна соработка со Организацијата за Економска Соработка и Развој (ОЕЦД), Европската Комисија (ЕК) и други партнери. Преку оваа програма се нуди обука за раководни државни службеници, регулатори на финансискиот сектор, тела за сметководство и ревизија во однос на нови прашања, трендови кои се појавуваат во ЕУ и во глобални рамки, а кои имаат влијание врз сметководството и ревизијата. Со оваа програма треба да се формира и професионално тело за сметководство (Институт за овластени ревизори), надзор над ревизијата, едукативен и професионален развој. Законодавството од областа на сметководство и ревизија треба да е усогласено со ЕУ практиката и да се зајакнат напорите за образование на професионални сметководители и воспоставување на етички кодекс на професијата. Во оваа програма

учествуваат и Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Косово, Молдавија, Црна Гора и Србија.

ГРАНТ ЗА ОБНОВЛИВА ЕНЕРГИЈА (Sustainable Energy Project – GEF Project)

Одобрен: 19.12.2006 година; Затворен: 30.09.2012 година; Грант на Глобалниот Еколошки фонд - ГЕФ: 5,5 милиони САД \$; Корисник: Министерство за Економија на Република Македонија

Улога на МБОР: Вклученоста на банката е од исклучително значење од неколку аспекти. Прво, искуството кое го има банката во спроведувањето на вакви проекти во соседните земји е од незаменливо значење и за подготовката и за имплементацијата на проектот. Второ, вклученоста на банката дава дополнителен кредибилитет, но и притисок на властите за да навремено и сеопфатно ги реализираат реформите предвидени со проектот.

Цели на проектот: Проектот е фокусиран на развојот и имплементацијата на профитабилни енергетски проекти, со кои ќе се обезбеди долгорочна енергетска сигурност. Унапредување на оддржливиот развој на обновливата енергија преку поддршка на развојот на регулаторната рамка, институционалните капацитети и на неопходните финансиски механизми за поддршка на тој развој. Поконкретно целите на проектот се:

- Промена на неповолната инвестициона клима и услови, и креирање клима со која се поттикнува развојот на оддржливата енергија, преку обезбедување на финансиска, методолошка, информациона и институционална поддршка.
- Зголемување на инвестициите насочени кон пораст на енергетската ефикасност преку развој на пазарно финансиски механизми .

Компоненти на проектот:

1. Институционална поддршка, техничка асистенција и проект менаџмент - воспоставување на повластена регулатива, правила за генерирање на обновлива енергија. За оваа компонента беа наменети 1,75 милиони САД \$.
2. Финансиска поддршка за енергетска ефикасност во јавните установи – За оваа компонента беа наменети 2,2 милиони САД \$.
3. Финансирање на активности со кои се поддржува обновливата енергија – за оваа компонента беа наменети 1,55 милиони САД \$.

ВТОР ПРОЕКТ ЗА ОЛЕСНУВАЊЕ НА ТРГОВИЈАТА И ТРАНСПОРТОТ ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА (Second Trade and Transport Facilitation Project – TTFSE 2)

Одобрен: 29.05.2007 година; Затворен: 30.06.2012 година; Вкупна вредност на проектот: 27,5 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 20 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години со 5 години грејс период; Дел кој го покрива Владата на Република Македонија: 7,5 милиони САД \$; Корисник на кредитот: Фондот за магистрални и регионални патишта; Царинска управа; Македонски Железници.

Цели на проектот: Подобрување на условите и олеснување на процедурата при премин на границата. Превземање на активности за подобрување на условите и постапката на граничните премини при премин со железница, и мерки со кои ќе се стимулира користењето на железницата во меѓународниот транспорт. Поголема комуникација и кооперација помеѓу Царинските испостави со истовремено подобрување на условите за работа во истите.

Компоненти на проектот:

1. Надоградба на коридорот X, автопат секција Табановце – Куманово. Вредност компонента - 11,79 милиони САД \$.
2. Надоградба на патниот терминал на границата Блаце со Косово. Вредност на компонентата - 2 милиони САД \$.
3. Модернизација на системот за наплата на патарина. Вредност компонентата - 0,02 милиони САД \$.
4. Модернизација на телекомуникацискиот систем и хармонизација на софтверските апликации. Вредност на компонентата - 1,09 милиони САД \$.
5. Поддршка на имплементацијата на проектот. Вредност на компонентата - 0,1 милиони САД \$.

*Резултати од досегашната реализација на проектот:*⁸¹ Општо земено резултатите се задоволителни, со исклучок на физичките инвестиции во компонентата 2, односно модернизацијата на патничкиот премин Блаце, која заостанува зад планираниот временски термин. Заклучно со Декември 2011 година, прогресот беше добар и изнесуваше 97% но заради временските услови потоа работите стагнираа.

⁸¹ "Implementation Status and Results, Macedonia, Second Trade and Transport Facilitation Project – Report No ISR 6077", The World Bank, Washington, 09.04.2012

ПРОЕКТ ЗА ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО И ПРИСТАПУВАЊЕ (Agriculture Strengthening and Accession Project)

Одобрен: 12.01.2007 година; Затворен: 31.12.2012 година; Вкупна вредност на проектот: 24,9 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 20 милиони САД \$; Рок на доспевање: 17 години со 5 години грејс период.; Дел кој го покрива Владата на Република Македонија: 4,9 милиони САД \$; Корисник на кредитот: Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство

Општи оценки значајни за реализацијата на проектот: Земјоделството игра клучна улога во македонската економија, бидејќи придонесува со 12% во БДП и абсорбира голем дел од вработените во руралните средини. Околу 49% од вкупната површина во земјата е земјоделско земјиште. Сепак и покрај големото значење на земјоделството, проблемите во овој сектор беа големи. Тоа беа: ограничен пораст на продуктивноста на трудот и на конкурентноста, мала употреба на инпути и современа земјоделска технологија, слабо менаџирање, неповолни иригациони системи, голема зависност од временските услови, и друго. Соочени со застарена технологија, слаба промоција, достапност до кредит, неспособност да се одговори на барањата за производство на здрава и сигурна храна, производителите на земјоделски производи беа ставени на marginите.

Оттука и потребата за реализација на акции со кои ќе се креира клима за вклучување на приватниот сектор, преку креирање на одржливи политики, атрактивна правна рамка и инвестирање во јавни добра. Неопходно беше и реформирање на државните институции, за да се направат способни да го трансформираат земјоделството во модерен сектор, кој ќе биде конкурентен на внатрешниот и на надворешниот пазар. Особено беше потребна поддршка и позитивни искуства за поефикасно користење на ЕУ претпристапните фондови.

Цел на проектот: Подобра испорака на владината помош во земјоделскиот сектор на начин кој е компатибилен со ЕУ предпристапните барања.

Компоненти на проектот:

1. Зајакнување на административните и менаџерските капацитети на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ) согласно со барањата на ЕУ – Да се подобри менаџментот, администрацијата, информатичката технологија, вработените и институционалната структура, преку воспоставување и надоградба на капацитетите потребни за ефективно дизајнирање, имплементација, менаџмент,

контрола и евалуација на националната земјоделска политика во согласност со ЕУ барањата. Вредност на компонентата - 13,5 милиони САД \$.

2. Поддршка на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство во испорака на ЕУ фондовите за рурален развој – Да се воспостави Платна Агенција која ќе биде акредитирана за управување со ИПАРД фондовите на ЕУ , кои се користат пред пристапувањето во ЕУ и ЦАП фондовите кои се користат после пристапувањето. Поддршка на подобрувањето на капацитетот на потенцијалните апликанти за успешно аплицирање за фондовите на ЕУ. Вредноста на оваа компонента изнесува 3,6 милиони САД \$.
3. Развој на ефективни ветеринарни капацитети – Како дел од интегрираниот систем за квалитет на храната, конзистентен со барањата на ЕУ. Со ова ќе се обезбеди производство на сигурни производи од животинско потекло и заштита и намалување на болестите кај животните. Поддршка на производителите да одговорат на барањата за користење на ИПАРД фондовите и овозможување на македонските производители во обезбедувањето на стабилен извоз со висока вредност. Вредност компонентата - 4,1 милиони САД \$.
4. Комплетирање на реформите во иригациониот сектор кои започнаа во 2003 година – Вредност на компонентата - 5,9 милиони САД \$.

Резултатите од досегашната имплементација на проектот: Досегашните постигнувања од проектот се оценети како задоволителни.

ПРОЕКТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ПОСТОЕЧКАТА РЕГИОНАЛНА И ЛОКАЛНА МРЕЖА
(Regional and Local Roads Program Support Project)

Одобрен: 13.05.2008 година; Планирано затворање на проектот: 31.06.2013; Вкупна вредност на проектот: 105,2 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 105,2 милиони САД \$;
Цел на проектот: Подобрување на условите и квалитетот на дел од регионалната и локалната патна мрежа. Примарната цел е намалување на трошоците на транспортните корисници. Поконкретно проектот ќе опфаќа:

- Подобрување на условите на патиштата заради намалување на трошоците на транспортните корисници на краток рок.
- Широка институционална поддршка за унапредување на севкупниот патен менаџмент и намалување на трошоците на транспортните корисници на среден и долг рок.

Компоненти на проектот:

1. Регионални патишта – Рехабилитација и периодично одржување на регионалните патишта. Финансирање на околу 330 км асфалтен пат во периодот 2008-2012 година (околу 8,7% од сите регионални патишта). Тоа вклучува локални поправки и периодично одржување. Предвидено е подготовката на тендерската документација и супервизијата на работата да биде извршена од страна на Фондот за Магистрални и Регионални Патишта. Вредност на компонентата - 51,1 милиони САД \$.
2. Локални патишта - Рехабилитација и локално одржување на локалните патишта. Со оваа компонента е предвидено финансирање на околу 420 км асфалтирани и неасфалтирани локални патишта. Вклучува локални поправки, отстранување на одредени структурни слоеви од патиштата, дренажа и целосно или делумно преасфалтирање и асфалтирање. Вредност на компонентата - 51,1 милиони САД \$.
3. Институционална поддршка – Зајакнување на севкупниот владин капацитет за менаџирање и одржување на националната патна мрежа преку Фондот за Магистрални и Регионални Патишта (ФМРП). Ќе се обезбеди различни видови на поддршка: утврдување на слабостите во работата на ФМРП и определување на конкретни мерки за нивно надминување, спроведување на акции за имплементација на националната транспортна стратегија и новиот закон за патишта, спроведување на регуларна финансиска и техничка ревизија, обука, набавка на канцелариска и информатичка технологија и други активности.

Резултати од реализацијата на проектот: Според среднорочната ревизија на реализацијата на проектот⁸², постигнат е добар прогрес во имплементацијата на проектот. Рехабилитирани се 287 км регионални патишта и 192 км локални патишта, а во тек се и активностите за останати 88 км, за кои се распишани 4 тендери. Реконструкција и изградба на патишта во регионите на Скопје, Битола, Штип, Велес, и други градови. ФМРП успева успешно да ја измена реализацијата на проектот.

⁸² “Implementation Status and Results – Macedonia, Regional and Local Roads Program Support Project- Report No. ISR51174, World Bank, Washington, 12.02.2011

ПРОЕКТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ОПШТИНСКИ УСЛУГИ (Municipal Services Improvement)

Одобрен: 23.03.2009 година; Предвидено затворање: 30.11.2017 година; Вкупна вредност на проектот: 25 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 25 милиони САД \$; Рок на доспевање: 13 години со 5 години грејс период; Корисник на кредитот: Општините, Општините во градот Скопје, Градот Скопје, кои ги исполниле условите за задолжување, согласно со Законот за Долг и Законот за Единиците на Локална Самоуправа. Договорите со општините за грантови ги склучува Министерството за Финансии.

ДОПОЛНИТЕЛНО ФИНАНСИРАЊЕ ЗА ПРОЕКТОТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ОПШТИНСКИТЕ УСЛУГИ (Add'l Financing – Municipal Services Improvement Project)

Одобрен: 10.05.2012 година; Вкупна вредност на проектот: 50 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 50 милиони САД \$; Корисниците на кредитот се идентични како и на Основниот Проект за Подобрување на Општинските Услуги.

Основни оценки за состојбата пред одобрувањето на проектот: Македонија беше соочена со предизвикот да ги зголеми инвестициите во општински услуги и во инфраструктура кои ќе бидат од голема корист и за граѓаните и за бизнисот. Инвестициите во локална инфраструктура ја подобруваат бизнис климата и го поддржуваат процесот на креирање на работни места. Истовремено, за да се обезбеди фискална стабилност и да се овозможи пораст на јавните инвестиции во општините, Владата треба да ги зголеми финансиската стабилност и оперативната ефикасност во испораката на локални услуги.

Пред една деценија, почетокот на децентрализацијата ги трансформира локалните буџети. Како резултат на тоа дојде до пораст на локалните приходи од 1,98 милијарди денари во 1999 година, на 10,50 милијарди денари во 2007 година, односно 26 милијарди денари во 2010 година. Општините континуирано го подобруваат финансискиот менаџмент и скоро сите (84 од 85) преминаа во втората фаза од децентрализацијата и сега се подготвени за позајмување. Сепак приходите на општините како % од БДП и понатака остануваа мали (во просек под 6%).

Цели на проектите: Подобрување на транспарентноста, финансиската одржливост на општините и зголемување на квалитетот на општинските услуги. Поконкретно со проектите сака да се постигне следното:

- Финансирање на инвестициите во базична локална инфраструктура и општински услуги.
- Обезбедување на техничка асистенција на општините и на претпријатијата за комунални услуги.
- Поддршка на институционалните реформи во општините, преку доделување на перформансни грантови.
- Поддршка на операциите на Единицата за Управување со проектот која е одговорна за имплементација на проектот.

Компоненти на проектот:

А. Општински инвестиции – Обезбедување на кредити на општините кои се подобни за позајмување. Селекција на проектите кои ќе се финансираат според повратот кој го генерираат, при што предност ќе имаат проектите кои имаат повисок поврат, се поприоритетни и предизвикуваат заштеда во трошоците. Предвидената вредност за оваа компонента во основниот проект изнесуваше 21,95 милиони САД \$, а со дополнителното финансирање е предвидено 46,2 милиони САД \$.

В. Изградба на капацитети и институционални реформи - за оваа компонента со основниот проект е предвидено 0,35 милиони САД \$, а со дополнителното финансирање 2,6 милиони САД \$.

С.Перформанси грантови – за оваа компонента со основниот проект беа предвидени 1,7 милиони САД \$, а со дополнителното финансирање 3,9 милиони САД \$.

Д. Проект менаџмент и оперативни трошоци – За оваа компонента со основниот проект беа предвидени 1 милион САД \$, а со дополнителното финансирање 1,2 милиони САД \$.

ПРОЕКТ ЗА УСЛОВЕНИ ПАРИЧНИ ТРАНСФЕРИ (Conditional Cash Transfers Project)

Одобрен на: 16.01.2009 година; Затворен: 28.02.2014 година; Вкупна вредност на проектот: 26,2 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 25 милиони САД \$; Рок на доспевање: 25 години со 7 години грејс период; Дел кој го покрива Владата на Република Македонија: 1,2 милиони САД \$; Корисник на кредитот: Министерство за труд и социјална политика.

Цел на проектот: Зајакнување на ефективноста и ефикасноста на Владата на Република Македонија преку:

- Воведување на условен кеш трансфер
- Подобрување на административниот надзор, мониторинг и евалуација на социјалните трансфери

Компоненти на проектот:

1. Подобрување на поврзаноста на човечкиот капитал со кеш поддршката – Поддршка на имплементацијата на програмата за условни парични трансфери, која е наменета за сиромашните фамилии со деца во средно образование.
2. Зајакнување на сигурносната мрежа – Зајакнување на ефикасноста и ефективноста на целокупната сигурносна мрежа, преку подобрување на администрацијата, испораката на услуги, зајакнување на централните и локалните капацитети и надзорот.
3. Проект менаџмент, мониторинг и евалуација на резултатите - Осигурување на ефективната администрација и имплементација на проектот, развој и спроведување на ефективна контрола на проектот и евалуација на резултатите, развој и имплементирање на кампања за развој на јавната свест.

Резултати од досегашната реализација на проектот: Лицата кои беа подобни за користење на социјалните трансфери веќе ги примија првите средства во учебната 2010/2011. Значителен прогрес е постигнат и во делот на развој на менаџирањето со информацискиот систем на паричните трансфери, тој е тестиран, оперативен и преку него се извршени првите плаќања.

ПРВ ЗАЕМ ЗА РАЗВОЈНИ ПОЛИТИКИ (Development Policy Loan – DPL)

Одобрен: 15.12.2009 година; Затворен: 31.12.2010 година; Вкупна вредност на проектот: 30 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 30 милиони САД \$; Рок на доспевање: 25 години со 8 години грејс период; Корисник на кредитот: Министерство за Финансии

Општи услови во Република Македонија пред реализацијата на проектот: Големата економска и финансиска криза не можеше, а да не остави последици врз економијата на Република Македонија. Како што се ширеше кризата во регионот, така опаѓаше побарувачката за македонскиот извоз, цените на основните извозни производи паѓаа, драстично се намалија и СДИ, стапката на економски раст од 6% во првите три квартали од 2008 година, падна на 0,9% во 2009 година, извозот се намали за 11%

истата година, индустриското производство за 8%, СДИ за 70% (од 600 милиони САД\$ во 2008 година, на 186 милиони САД \$ во 2009 година, условите за бизнис се влошуваа, финансиските критериуми стануваа се построги, а парите ограничени и скапи. Јавните приходи опаѓаа, Владата на два пати изврши корекција – ребаланс на Буџетот, бидејќи беше јасно дека јавните приходи се пониски од планираните. Воопшто, постоеше висок степен на неизвесност и несигурност во однос на траењето и идниот интензитет на кризата.

И покрај тоа што земјата имаше цврста макроекономска политика пред настапувањето на кризата, сепак тоа не ја направи имуна на предизвиците. И покрај завидната стапка на економски раст, неколку години пред кризата, тоа не допринесе до намалување на сиромаштијата, и понатака остана проблемот со високата стапка на невработеност. Токму тие, сиромашните беа и најпогодени од кризата, заради тоа и мораше да се извршат прилагодувања во политиките, со кои ќе се заштитат токму тие – најсиромашните.

Цел на проекцијата: ДПЛ проектот е прв од серијата на два предвидени проекти за развојни политики. Поконкретно целите на проектот се:

- Осигурување дека буџетот е во функција на макроекономската стабилност, преку подобрување на резултатите од јавните расходи.
 - Дефицит во буџетот за 2010 година до 2,5% од БДП.
 - Спроведување на првата фаза од планираното намалување на социјалните придонеси од 32,5% од бруто платата во 2008 година, на 28,4% во 2009 година.
 - Нови амандмани на Законот за здравствено осигурување, со кои се воспоставува трезорска функција во рамките на ФЗО.
 - Замрзнување на платите за вработените во државните институции.
- Обезбедување на адекватна поддршка за најосетливите социјални групи, преку реформа на социјалната мрежа и подобра администрација
 - Нивото на расходи за социјални трансфери да остане на претходно предвиденото ниво.
 - Да се донесе нов Закон за Социјална заштита и создавање на услови за понатамошна хармонизација на ова поле.

- Осигурување дека систематскиот ризик ќе биде идентификуван на време и дека навремено ќе бидат превземени корективни акции, за да се елиминираат евентуални слабости.

Резултати од реализацијата на проектите:

- Макроекономска стабилност – Дефицитот во буџетот за 2009 година беше 2,7% од БДП, во однос на првично планираниот 2,8% од БДП. Во 2010 година дефицитот беше како што се бараше 2,5% од БДП, што и покрај порастот (во 2008 1% од БДП, а претходно мал суфицит), ја остави Република Македонија како една од земјите со најнисок дефицит во однос на останатите земји од Европа и Централна Азија. Јавниот долг во 2010 година остана релативно низок и изнесуваше 24,8% од БДП, а до крајот на реализацијата на проектот достигна 29%, со што и понатака остана некритичен. Се на се дефицитот и јавниот долг на државата, се во функција на долгорочна финансиска оддржливост и солвентност на државата. Расходите за плати во буџетот се намалија од 10,5% во 2009 година, на 9,8% во 2010 година, а намалени се и трошењата за набавка на добра и услуги од 4,6% во 2008 година, на 3,5% во 2010 година. Почнувајќи од 01.01.2009 година намалени се социјалните придонеси од 32,5% на 28,4% од бруто платата. Во 2010 година се намалија на 27% од бруто платата. Подобрена е и оддржливоста на пензискиот и здравствениот систем.
- Расходите за социјални трансфери останаа како што беа предвидени првично. Нов Закон за социјална заштита со кој се обезбедува среднорочно унапредување на функционирањето на социјалниот систем. Развиен е единствен регистар за водење на корисниците на социјални трансфери. Воведен е системот на условен кеш трансфер.
- Подобар квалитет на контролата, подготвеноста за работа во услови на криза и оддржливост на банкарскиот сектор. Високо ниво на адекватност на капиталот и задоволителна ликвидност на банкарскиот сектор.

ГАРАНЦИЈА БАЗИРАНА НА ПОЛИТИКИ (Policy Based Guarantee - PBG)

Одобрена: 10.11.2011 година; Вкупна вредност на гаранцијата на МБОР: 134,9 милиони САД \$;

Општите оценки за гаранцијата: најнапред беше предвидено да се користи ДПЛ 2 кредит, но наместо кредит на барање на Владата на Република Македонија се пристапи

кон користење на гаранција. Имено, Владата се позајми на меѓународниот финансиски пазар од Дојче Банк и Сити Банк и ја искористи гаранцијата на МБОР за поволни услови на позајмување.

Цел на гаранцијата: Основните цели на гаранцијата се идентични како целите кои ги споменавме во делот за ДПЛ1, со таа разлика што оваа гаранција има и дополнителна цел, а тоа е пристап на земјата до меѓународните финансиски пазари и позајмување под поволни услови и по ниска цена, диверзифицирање на кредитното портфолио и можност за обезбедување на пообемни фондови.

Резултатите од реализацијата на гаранцијата и од проектите кој е покриен со гаранцијата:

- Владата започна независно да позајмува на меѓународните финансиски пазари.
- Владата се позајми на рок од 5 години со каматна стапка пониска од ЕУРИБОР + 500 БП.
- Расходите за плати кои се покриени со Буџетот се пониски за 32% од вкупните јавни приходи.
- Пораст на бројот на вработени кои се социјално осигурани од 407,887 лица во 2009 година, на 420,000 во 2011 година.
- Расходите за пензии пониски од 9% од БДП во 2011 година.
- Расходите за институциите од јавниот здравствен сектор (ФЗО и Институтот за јавно здравство) не надминуваат 1,7 милијарда денари (0,4% од БДП во 2011 година).
- Финансиските Извештаи на јавните здравствени установи се објавуваат на месечна основа.
- Времето потребно за процесуирање на социјалната финансиска помош се намали на 30 дена.
- % на вкупните средства наменети за социјални трансфери кој е насочен кон најсиромашните се зголеми од 37% до 2009 година, на 40% во 2011 година, а се очекува и понатамошно зголемување.

ПРОЕКТ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ОД ПРИРОДНИ КАТАСТРОФИ (South East Europe and Caucasus Catastrophe Risk Insurance Facility – Serbia and Macedonia)

Одобрен: 03.03.2011 година; Планирано затворање: 31.12.2015 година; Вкупна вредност на проектот: 10 милиони САД \$; Кредит на МБОР за Република Македонија : 5 милиони САД \$; Рок на доспевање: 22 години со 6 години грејс период; Корисник на кредитот: Министерство за Финансии

Цел на проектот: Подобрување на пристапот на домаќинствата, фармерите, приватниот сектор, владините агенции до финансиска заштита од загуби предизвикани од климатски промени и геолошки опасности.

Компоненти на проектот:

1. Учество во заедничкиот Европски реосигурителен Фонд за Југоисточна Европа и Кавказ, преку финансирање на делот од партиципацијата кој треба да се плати во Фондот. За возврат Фондот треба овозможи раст на пазарот на ризични осигурувања од катастрофа во земјите членки. Првата фаза ќе биде финансирана од МБОР, преку кредит за Македонија и Србија, додека втората фаза преку ИДА фондови наменети за Босна и Херцеговина, Грузија и Црна Гора.
2. Техничка Асистенција – финансирање преку донаторски фондови и имплементирање на:
 - Оценка и моделирање на ризикот во земјите членки.
 - Дизајнирање и оценка на соодветни производи за осигурување од катастрофи.
 - Мали станици за мониторинг на временските услови, за поддршка на параметрите за временското осигурување.
 - Техничка асистенција за креирање на правна рамка и политички реформи за создавање на поволни пазарни услови.

Резултати од реализација на проектот: Со оглед на временскиот период од почетокот на реализација на овој проект до моментот на пишување на овој труд, од објективни причини не сме во можност да дадеме оценка за достигнатите резултати.

АНЕКС 2 ПРОЕКТИ НА ИДА РЕАЛИЗИРАНИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

КРЕДИТ ЗА ЕКОНОМСКО ОПОРАВУВАЊЕ (Economic Recovery Loan)

Одобрен на: 08.02.1994 година; Затворен на: 31.03.1995 година; Вкупна вредност на кредитот: 80 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 40 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 40 милиони САД \$

Општии оценки за состојбата во Република Македонија во времето на одобрувањето на проектот: Македонската економија се наоѓаше во исклучително тешка положба и беше поставена пред огромни предизвици. Земјата на надворешно поле водеше политичка борба за меѓународно признавање, додека внатрешно водеше битка со високата инфлација, падот на општественото производство, и воопшто на аутпутот, губење на традиционалните пазари, а со тоа и драстичен пад на извозот. Кога на сето тоа ќе се додаде нестабилното опкружување заради воените дејствија на бившите југословенски простори, ембаргото од Грција, се добива реална претстава за сериозноста на целокупната состојба. Нестабилност во земјата создаваше и падот на јавните приходи, и тоа од 48% од БДП во 1990 година, на 28% од БДП во 1992 година. Се спроведуваа програми за структурно прилагодување кои даваа одредени – ограничени резултати во поглед на приватизацијата, трговската либерализација, реформи во банкарскиот систем, даночниот системот, јавната администрација. Сепак тоа беше далеку од доволно и остануваше уште многу што да се направи. Дополнителен проблем беше отсуството на надворешната поддршка, односно во периодот од 1991 – 1993 скоро и да немаше финансиска поддршка од меѓународната заедница. Затоа од исклучителна важност беше вклучувањето на институциите на Светска Банка во надминувањето на сложената состојба. Банката не само што даде финансиска поддршка, туку даде и техничка асистенција за успешна имплементација и контрола на резултатите од проектот, што беше од исклучителна важност со оглед на неискуството на Република Македонија во изминатиот период во поглед на менаџирањето и имплементацијата на проекти од овој тип.

Цели на проектите:

- Поддршка на Владината програма за стабилизација и структурно прилагодување преку финансирање на трошоците поврзани со реструктуирање на македонската економија, и тоа во следниве области:
 - Фискално реструктуирање и фискално штедење.
 - Реформи во банкарскиот сектор.
 - Приватизација, реструктуирање на компаниите, развој на приватниот сектор.
 - Замрзнување на платите, прилагодување на мрежата за социјална заштита.

Резултати од реализацијата на проектите: Исклучително задоволителни

- Макроекономска стабилност – достигнувањето на оваа цел ги надмина првичните очекувања. Инфлацијата беше 55%, што беше пониска од првично планираната инфлација од 70%, и од нивото од 230% во 1993 година. Девизниот курс остана стабилен, државните резерви успеаа да се оддржат на задоволително ниво. Фискалните перформанси беа подобри од очекуваните.
- Реформи во банкарскиот сектор – Подготвен беше план за рехабилитација на банкарскиот систем преку кој требаше да се постигне намалување на загубите во банкарскиот сектор и да се спречи понатамошното влошување на состојбата во банкарскиот сектор во иднина. Тоа се остваруваше и преку утврдување на најголемите 25 фирми – загубари, кои непотребно ги оптоваруваа билансите на банките со неперформансни заеми кои требаше да одат на товар на буџетот на Република Македонија, но само од социјални причини. На тој начин се постигна банките да доделуваат кредити само на кредитоспособни компании, согласно здравите банкарски принципи и критериуми. Во склоп на овој проект беше и третманот на прашањето за замрзнатите девизни штедни влогови, како и решавање на проблемот со пресметување на камата на истите, која во просек изнесуваше 3% од БДП годишно, со што претставуваше сериозно оптоварување. Проектот допринесе и за воспоставување на поефикасна супервизија и контрола на банките во поглед на изложеноста и поефикасна ревизија.
- Приватизација, реструктуирање на компаниите и развој на приватниот сектор – Донесен е Закон за приватизација во Јуни 1993 година, кој според тимот на банката имаше недостатоци и требаше да се корегира со одредени амандмани, но

според нивните оценки, тоа дополнително би ја одложило приватизацијата, поради што во тој период законот остана да се применува како таков.

- Пазар на труд и мрежа за социјална сигурност – Главните ограничувања во делот на пазарот на трудот и социјалната сигурност, кои беа опфатени со овие промени беа: намалување на високите трошоци кои им се поставуваа на фирмите заради плаќање на обуки, принудни одмори, прекумерна вработеност и слично. Преку различно социјални мерки делумно се обештетија погодените вработени со овие реформи, а се изврши и промена во социјалната мрежа, чии расходи достигнаа, односно претставуваа 40% од вкупните владини расходи, односно 13% од БДП. Промени имаше и во делот на пензискиот фонд кој беше преоптоварен и тоа преку укинување на предвременото пензионирање, зголемување на годините за одење во пензија, делумно индексирање, проширување на основа за пресметка и слично.

ПРОЕКТ ЗА СОЦИЈАЛНИ РЕФОРМИ (Social Reform Project – SRTAP)

Одобрен: 16.05.1995 година; Затворен: 30.09.1999 година; Вкупна вредност на проектот: 17,14 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 14 милиони САД \$;

Општии оценки за проектот: СРТАП проектот беше така дизајниран да може да го поддржи реструктуирањето и процесот на приватизација на 24^{те} најголеми загубари, преку нивнин стечај, продажба, ликвидација или затворање.

Цел на проектот: Поддршка и асистирање на Владата во процесот на намалување на социјалните тензии, предизвикани од реструктуирањето на претпријатијата и ослободувањето од прекумерната вработеност.

- Реструктуирање на претпријатијата во општествена сопственост.
- Подобра испорака на социјалните бенефиции и подобро прибирање на социјалните придонеси.
- Промовирање на јавната свест за значењето на социјалните реформи.
- Поддршка на перманентната имплементација на програмата за реструктуирање на компаниите.

Компоненти на проектот:

1. Прераспределување на вработени
2. Развој на кампања за јавно информирање
3. Програма за социјални користи

4. Техничка асистенција на програмите за Структурно Прилагодување

Резултатите од реализацијата на проектите:

- Се реструктурираа 23 од најголемите загубари во 160 одделни компании, од кои 130 се приватизираа, 10 се ликвидираа и 20 останаа под закрила на државата.
- Преку поделба на невработените во четири групи според приоритетот се постигна значителен прогрес и општ успех во правилно насочување на социјалните бенефиции: Прва група – Невработени од големи загубари; Втора група - Невработени од банкротирани претпријатија; Трета група – Невработени од државни претпријатија; Четврта група – Невработени кои прв пат бараат работа.

ПРОЕКТ ЗА ПРЕСТРУКТУИРАЊЕ НА ФИНАНСИСКИОТ СЕКТОР И СЕКТОРОТ ПРЕТПРИЈАТИЈА 1 (Financial & Enterprise Sector Adjustment Loan – FESAL 1)

Одобрен на: 09.01.1995 година; Затворен на: 22.06.1995 година; Вкупна вредност на проектот и кредит на ИДА: 85 милиони САД\$

Општите оценки за состојбата пред одобрување на ФЕСАЛ 1: Последиците од претходниот систем беа сеуште длабоко присутни во македонската економија и многу бавно течеше процесот на реформи со кој требаше да се воспостават новите начини на управување, работа и воопшто да се примени пазарната економија во сите свери на деловното живеење. Последиците од претходниот систем особено се рефлектираа во секторот на претпријатија и банкарскиот сектор. И покрај донесувањето на првиот Закон за Приватизација, со кој се овозможи “инсајдерите “ – директорите и вработените да ги купуваат компаниите, тоа не ги даде очекуваните резултати, се создадоа проблеми во одредени компании кои заради социјални и политички причини не можеа да се затворат, а генерираа енормни загуби, и непотребно го оптоваруваа финансискиот сектор. 80% од банкарскиот сектор беше неликвиден, при што Стопанска банка, како најголема банка во земјата веќе беше неликвидна и се снабдуваше со ликвидносни кредити, од страна Народната Банка на Република Македонија, но и имаше преференцијален третман во однос на барањата за задолжителна реформа, што беше крајно спротивно на монетарната политика, но и на реформите со кои се промовираше разумно банкарско работење и поддршка само на

оние банки кои добро работат. Затоа, имаше хитна потреба од реструктурирање финансискиот сектор, на Стопанска Банка, но и на Банката за Надворешна Трговија, која исто така беше неликвидна. Оттука со овој проект се сакаше да се постигне промена во начинот на управување со банките и претпријатијата, преку приватизација и развој на приватниот сектор, како и воспоставување на финансиска дисциплина во работењето на претпријатијата и банките, преку цврсти буџетски ограничувања.

ПРОЕКТ ЗА ПРЕСТРУКТУИРАЊЕ НА ФИНАНСИСКИОТ СЕКТОР И СЕКТОРОТ ПРЕТПРИЈАТИЈА 2 (Financial & Enterprise Sector Adjustment Loan – FESAL 2)

Одобрен на: 14.12.2000 година; Затворен на: 31.12.2003 година; Вкупна вредност на проектот: 65,31 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 20 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 30,31 милиони САД \$; Останати финансиери: Министерство за надворешни работи и Министерство за развој на Холандија

Цели на проектите ФЕСАЛ 1 и 2: Поддршка на Владата во спроведувањето на финансиските реформи и во реформирањето на претпријатијата. Поконкретно целите се:

- Зајакнување на банкарскиот систем и подобрување на посредничката работа на банките.
- Подобрување на бизнис климата.
- Решавање на приватизацијата, финансиско реструктурирање или затворање на големите загубари.

Компоненти на проектите:

1. Регулаторна и супервизорска рамка – Модернизирање на банкарската регулатива; Реформа на депозитно-осигурителните шеми; Зајакнување на регулативата на Народна Банка на Република Македонија (НБРМ) .
2. Инфраструктурен развој на финансискиот систем – Создавање на соодветна правна рамка и правилно функционирање на банкарскиот систем.
3. Реформи во бизнис климата –Олеснување на постапката за започнување на бизнисот и промена на СДИ режимот; Зајакнување на правната рамка за спроведување на правата на кредиторите и акционерите; Изградба на институции за поддршка на ефективна пресметка и ревизија.
4. Реформи на претпријатијата –Решавање на околу 30 големи загубари кои беа во делумна или целосна државна сопственост, преку продажба, финансиско

реструктурирање или затворање, со користење на транспарентна и меѓународно призната процедура; Рационализација на владината програма за поддршка на претпријатијата.

Резултатите од реализацијата на проектот: Задоволително постигнување на поставените цели. Креирана е правна рамка соодветна за стимулирање на развојот на приватниот сектор, креирање на работни места и поддршка на развојот на поздрав и поразвиен финансиски, особено банкарски сектор. Значително е унапредена и супервизијата, донесен е нов Закон за Банки, намалени се номиналните и реалните каматни стапки, забележан е пораст на националното штедење. Долгорочно се оствари влез на странски капитал во македонските банки, што е пропратено со диверзификација на банкарските производи и услуги. Решени се најголемите загубари, кои го кочеа бизнисот. Се елиминаа поголемиот број на пречки при започнувањето на бизнис, а зајакнаа и правата на акционерите и кредиторите. Се формираа нови институции и се зајакна финансиската инфраструктура, со што се создадоа подобни услови за функционирање на пазарната економија.

ПРОЕКТ ЗА ПОДДРШКА НА ПРИВАТНИТЕ ФАРМЕРИ (Private Farmer Support Project)

Одобрен на: 16.05.1996 година; Затворен на: 31.12.1999 година; Вкупна вредност на проектот: 10,2 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 7,9 милиони САД \$; Кофинансиер: Општините во Република Македонија - 2,3 милиони САД \$.

Цел на проектот: Поддршка на процесот на економска трансформација, преку зајакнување на пристапот на приватните фармери до современа технологија и информации, а со тоа зголемување на продуктивноста и приходите.

Компонентите на проектот:

1. Советодавни услуги за фармерите
2. Ветеринарни услуги
3. Земјоделски маркетинг
4. Рурално финансиско посредување

Резултатите од реализацијата на проектот: Задоволителни и покрај значајните екстерналии и преамбициозната агенда, предвидена со проектот. Проектот допринесе до подобрени технички услуги за приватните фармери и подобар пристап до истите, зајакнување на капацитетот на владините институции кои обезбедуваат јавни услуги за фармерите. Ресурсите на проектот беа насочени кон приватниот сектор. Се

стимулираше формирање на локални и национални асоцијации на фармери, чија основна цел и функција треба да биде заштита на интересите на поединечните фармери. со проектот се формира официјално призната асоцијација на фармери која броеше 25,000 приватни фармери. Се поддржаа и истражувачки активности кои резултираа со пазарни иновации. Дојде до приватизација на ветеринарниот сектор и формирање на 104 ветеринарни амбуланти, во однос на 33 државни амбуланти, пред тоа, со што ветеринарните услуги станаа далеку подостапни до фармерите, со истовремено позаинтересирани и поамбициозни приватни ветеринари, кои имаа интерес за пружање на далеку поквалитетни и побрзи услуги. Тоа секако дека допринесе до поширока имунизација кај животните и намалување на заболувањата и спречување на ширењето на болести. Истовремено, локалните финансиски институции го подобрија пристапот до кредити за фармерите. Проектот придонесе и за забележително зајакнување на владините институции кои работат со фармерите, кои станаа поподготвени за успешно прибирање, анализа и известување на податоци околу заболувањата и станаа поефективни во спроведувањето на санитарната инспекција, а се зајакна и капацитетот на државните лаборатории.

ПРОЕКТ ЗА ТРАНЗИЦИЈА НА ЗДРАВСТВЕНИОТ СЕКТОР (Health Sector Transition Project)

Одобрен на: 20.06.1996 година; Затворен на: 30.03.2002 година; Вкупна вредност на проектот: 19,4 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 16,9 милиони САД \$

Цел на проектот:

- Подобро здравје на населението преку промовирање на квалитет на основните здравствени услуги.
- Поддршка на почетната фаза од политичките реформи за зголемување на ефективноста на трошоците, фискалната одговорност и почитување на изборот на пациентот во здравствениот систем.

Компоненти на проектот:

5. Финансирање и менаџмент во здравството – Преку поддршка на технички студии, развој на информациски систем и зајакнување на менаџерските способности на Министерството за Здравство, Фондот за Здравствено Осигурување. За оваа компонента беа наменети 4,2 милиони САД \$, од кои ИДА обезбеди 4 милиони САД \$.

6. Основни здравствени услуги – Обезбедување на примарна здравствена грижа во руралните средини, стручно надоградување на докторите и останатиот медицински персонал во примарното здравство и обезбедување на средства за заштита од пет високо приоритетни заболувања. За оваа компонента беа наменети 7,8 милиони САД \$, од кои ИДА обезбеди 6,5 милиони САД \$.
7. Снабдување и дистрибуција на лекови - Финансирање на обезбедувањето на основни лекови во примарното здравство, технички совети, опременост, обуки и слично. За оваа компонента беа предвидени 6,4 милиони САД \$, од кои ИДА обезбеди 5,4 милиони САД \$.
8. Управување со проектот – Формирање на Меѓународна Проектна Единица, која ќе биде одговорна за координирање, менаџмент и контрола на проектот. За оваа компонента беа наменети 1 милиони САД \$, од кои ИДА обезбеди 0,9 милиони САД \$.

Резултати од реализацијата на проектот: Општо проектот даде задоволителни резултати. При имплементацијата и повлекувањето на средствата од проектот имаше одредени проблеми, кои се должеа на честата промена на Министерите за Здравство (за 6 години, колку што се реализираше проектот се променаа 6 министри), но и во прекомплексноста на проектот, кој според стручњациите на Светска Банка не сооддејствувал со капацитетите на земја, која за прв пат позајмува. Проектот имаше придонес за подобрување на здравствените услуги во примарното здравство. Особено се подобри грижата кај новороденчината, мајчината грижа и педијатријата, при што беше организирана обука во Кралската Алфред Болница во Австрија, а се отвори и Центар за Перинатологија и Неонатологија. Истовремено при реализацијата на проектот се забележа ограниченоста на кадарот и техничките способности во Министерството, ФЗО, болниците, поради што се организираа обуки, долгорочна посета на школи, со што се зајакнаа капацитетите на институциите во здравството. Со програмата за приоритети се направи проценка на здравствените капацитети, со што се направи многу на полето на имунизацијата, заштитата од туберкулоза, од СИДА, се поттикнаа крводарителските акции, и друго. Се зајакна и капацитетот на институциите задолжени за набавка на лекови за креирање на позитивна листа на лекови, за препишување на лекови на пациенти, за спроведување на лабораториски контроли на лековите и слично.

ПРОЕКТ ЗА СТРУКТУРНО ПРИЛАГОДУВАЊЕ (Structural Adjustment Loan & Credit)

Одобрен на: 06.05.1997 година; Затворен на: 31.12.1998 година; Вкупна вредност на проектот: 68,3 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 30 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 30 милиони САД \$; Кофинансиери: Грант од Норвешка Влада – 7,48 милиони САД \$, Грант од Јапонска Влада – 0,81 милиони САД \$.

Цели на проектот:

- Продолжување со либерализација на трговската политика преку промени во царинската политика, во ограничувањата, рационализација на увозните давачки, зајакнување на извозот и друго.
- Намалување на ценовните интервенции на аутпутот, преорентација на Министерството за Земјоделство од интервенции кон поддршка на приватниот сектор. Приватизација на земјоделските компании и комбинати, зајакнување на правната рамка за развој на приватниот сектор.

Резултати од реализацијата на проектот: Поставените цели се задоволително постигнати:

- Трговска политика – Елиминирани се трговските ограничувања, се имплементираше нова царинска тарифа, намалени се царинските стапки и трговските такси, елиминирани се дискреционите исклучоци, направена е ревизија на Царинскиот Закон, ограничена е извозната поддршка (финансиска).
- Земјоделска политика – Целите се делумно постигнати – укинати се ценовните интервенции, укината е и помошта за сите земјоделски производи, освен за тутунот и пченицата.
- Реформа во државните земјоделски претпријатија – создадена е поповолна клима за влез на приватен капитал и приватизирани се 80% од земјоделските фирми, што беше повеќе од првично планираните 70%.

ПРОЕКТ ЗА РЕХАБИЛИТАЦИЈА НА ОБРАЗОВАНИЕТО (Education Rehabilitation Project)

Одобрен на: 02.09.1997 година; Затворен на: 31.03.2001 година; Вкупна вредност на проектот: 12,6 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 5 милиони САД \$; Билатерални донатори – мобилизирани од ИДА – 6,9 милиони САД \$.

Општи оценки за состојбата пред одобрување на проектот: Македонија беше најсиромашна република во составот на тогашната федерација Југославија, со многу слаби образовни достигнувања и слаба институционална рамка за управување со

образованието. Образованието се бореше со малкуте финансиски ресурси кои ги имаше на располагање, од кои околу 80% беа наменети за плати на вработените, а многу малку остануваше за други намени. Имаше очајна школска инфраструктура и слаб квалитет на образовниот процес, кој дополнително уште повеќе ослабнуваше. Проектот за рехабилитација на образованието беше прв проект кој се реализираше во оваа дејност.

Цели на проектот:

- Подобрување на условите за учење во сиромашните и руралните средини преку рехабилитација на 50 -56 основни училишта.
- Подобар квалитет на образовниот инпут, преку обука на учители и наставници и реформи во образовната литература.
- Зајакнување на капацитетите на Министерството за Образование преку тестирање на ученици, програмски развој.

Компоненти на проектот:

1. Рехабилитација на училиштата – финансирање на реновирање на 56 училиштата во сиромашни и рурални средини, од што корист ќе имаат 15,000 ученици. Вредноста на оваа компонента беше определена на 10,6 милиони САД \$, од кои ИДА обезбеди 4 милиони САД \$.
2. Пилот учебници – Финансирање на производство на учебници, стимулирање на приватниот сектор за издавање на учебници, подобри педагошки услуги, подобар квалитет на книгите и контрола на трошоците, избор на најповолен издавач преку тендер, развој на конкурентноста и транспарентноста во производството на учебници. Вредноста на оваа компонента беше 0,7 милиони САД \$, од кои ИДА обезбеди 0,4 милиони САД \$.
3. Обука на учители – Оваа компонента е кофинансирана со Швајцарската Агенција за Развојна Кооперација, со цел поддршка на Министерството за Образование во воспоставувањето на нови модерни интерактивни учителски техники и обука на учители, како круцијален фактор за квалитетен инпут во образовниот процес. Вредноста на оваа компонента беше 0,7 милиони САД \$, од кои ИДА обезбеди 0,2 милиони САД \$.
4. Контрола на учењето – Кофинансирано со Холандската Влада, со цел зголемување на капацитетите на Министерството за Образование во воспоставувањето на нови образовни стандарди и контрола на знаењето на

учениците во основното и средното образование. Вредноста на оваа компонента беше 0,5 милиони САД \$, од кои ИДА обезбеди 0,3 милиони САД \$.

5. Менаџирање на проектот – финансирање на покривањето на инкрименталните трошоци на институцијата која ќе биде надлежна за набавка на опрема, супервизија, пресметка и повлекување на средства.

Резултати од реализацијата на проектот: Поголемиот дел од активностите беа реализирани, освен обуката на учители и наставници. Проектот имаше импликација и врз политиките и влијаеше на институционалните промени. Најголем резултат од проектот е подобрувањето на условите за учење на 8,500 ученици во основните училишта и обезбедување на нови и поквалитетни учебници.

ПРОЕКТ ЗА РЕХАБИЛИТАЦИЈА НА НАВОДНУВАЊЕТО (Irrigation Rehabilitation Project)

Одобрен на 04.11.1997 година; Затворен на: 15.11.2006 година; Вкупна вредност на проектот: 32,5 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 5 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 7,5 милиони САД \$; Кофинансиер: Министерство за надворешни работи и Министерство за развој на Холандија: 12 милиони САД \$; Општините во Република Македонија: 8 милиони САД \$.

Општите оценки за состојбата пред реализација на проектот: И покрај тешката економска состојба во која се наоѓаше македонската економија, земјоделскиот сектор најбрзо се опоравуваше и се наоѓаше во најдобра положба. Аутпутот се зголеми за 8% во 1994 година и 3% во 1995 година. Во земјоделството беше вработено 15% од населението и тоа креираше 18% од БДП. 50% од населението живееше во руралните средини, при што најголемиот дел од него беше тесно поврзан со земјоделската активност. Од аспект на иригационите системи во земјата, историски гледано значителни средства се инвестираа во 40-тите години на минатиот век, но заради нивното неадекватно одржување нивната состојба беше лоша. Земјоделството во земјата и покрај тоа што покажуваше подобри резултати од останатите сектори, сепак беше далеку од она што реално може да го пружи и даде за земјата. Парцелите беа фрагментирани, мали и неповолни за примена на модерна земјоделска техника и методи на производство. Потребата од оспособување на постојните и изградба на нови иригациони системи беше повеќе од потребна.

Цел на проектот:

- Искористување на предностите на иригационите системи од страна на приватните фармери преку рехабилитација на трите оштетени иригациони шеми.
- Обезбедување на оддржливост и ефикасност на иригационите шеми преку партиципативен менаџмент.

Компоненти на проектот:

1. Рехабилитација на системот – извршување на најважните и итните поправки на иригациониот систем. Вредноста на оваа компонента изнесува 20,72 милиони САД \$.
2. Институционален развој – Помош на Владата во зголемување на ефикасноста и оддржливоста на иригационите системи. Вредноста на оваа компонента изнесува 1,89 милиони САД \$.
3. Технички студии – Изработка на четири технички студии за решавање на проблеми. Вредноста на оваа компонента изнесува 0,51 милиони САД \$.
4. Администрација и контрола на проектот – обезбедување на навремена и ефикасна имплементација на проектот. Вредноста на компонентата изнесува 3,01 милиони САД \$.
5. Имплементациона поддршка – Финансирање на инкременталните трошоци за иригационите системи. Вредноста на оваа компонента изнесува 0,5 милиони САД \$.

Резултати од реализација на проектот: Општа оценка на Светска Банка е дека проектот даде задоволителни резултати, особено доколку се земе во предвид Косовската криза која настапи за време на реализацијата на проектот.

- Им се овозможи на приватните фармери комплетно да ги искористат предностите на иригационите системи во земјоделството.
- Зголемена е ефикасноста и оддржливоста на системот за наводнување преку воведување на партиципативен менаџмент.
- Проектот опфати 22,625 ха во реонот на Тиквеш, Брегалница и Полог, што беше 62% од планираните 31,240 ха. Причината за помалиот опфат беше недоволната информираност и неколку добри, врнежливи години.
- Бројот на фармери кои имаа корист од имплементацијата на проектот беше 12,200.

ПРОЕКТ ЗА ПРИЛАГОДУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИОТ СЕКТОР (Social Sector Adjustment Loan)

Одобрен на: 09.07.1998 година; Затворен: 14.04.2000 година; Вкупна вредност на проектот: 29 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 29 милиони САД \$.

Цели на проектот:

- Подобрување на долгорочната финансиска солвентност на социјалниот сектор.
- Подобрување на ефикасноста на пазарот на труд и намалување на расходите и дисторциите на пазарот на труд.
- Намалување на сиромаштијата преку подобрување на ефикасноста на социјалниот сектор.

Компоненти на проектот: Проектот беше дизајниран во согласност со Стратегијата на Владата за промовирање на економски раст, макроекономска стабилност и поддршка на најсиромашните граѓани.

1. Социјална заштита – Реформи во пензискиот систем и креирање на законска рамка за приватни пензиски фондови. Реформа во поддршката на социјалниот сектор, подобро таргетирање на бенефициите, зајакнување на ефикасноста и поттик за работа.
2. Пазар на труд – Реформа во осигурувањето од невработеност, со цел да се подобри солвентноста на Фондот за осигурување од невработеност, намалување на ограничувањата при вработување, фундаментални промени во регулирањето на работната сила, со кои се олеснува вработувањето и се обезбедува поголема флексибилност за фирмите при колективното договарање.
3. Здравје – Реструктурирање на системот за здравствено осигурување, преку заштеди во ФЗО и подобрување на квалитетот на здравствените услуги.

Резултати од реализацијата на проектот: Целите на проектот се постигнаа на задоволително ниво.

ПРОЕКТ ЗА ТЕХНИЧКА ПОДДРШКА НА ПЕНЗИСКИТЕ РЕФОРМИ (Pension Reform Technical Assistance Project)

Одобрен на: 09.07.1998 година; Затворен на: 31.03.2002 година; Вкупна вредност на проектот: 1,4 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 1 милиони САД \$.

Цел на проектот: Реформа на пензискиот систем преку која ќе се подобри долгорочната одржливост на јавниот пензиски систем и ќе се креира приватна пензиска шема.

- Реформирање на пензиските политики преку соодветна лигислатива.
- Зајакнување на капацитетите на Министерството за Труд и Социјална Политика.

Компоненти на проектот:

1. Дизајнирање на пензиските реформи – за оваа компонента беа наменети 0,66 милиони САД \$.
2. Креирање на соодветна правна рамка – за оваа компонента беа наменети 0,54 милиони САД \$.
3. Менаџирање на проектот – за оваа компонента беа наменети 0,2 милиони САД \$.

Резултати: Со овој проект се подобри долгорочната финансиска одржливост и се формира приватен пензиски столб, со што се осигура одржливоста на пензиските бенефиции. На долг рок овие реформи ќе допринесат за намалување на дисторциите на пазарот на труд, баланс на пензискиот систем и развој и продлабочување на пазарот на капитал во земјата. Гледано по компоненти резултатите се следни:

1. Реформиран е скапиот пај-ас – ју-го (pay-as-you-go) систем, со повеќестолбниот пензиски систем. Организирани се екстерни обуки и техничка помош од меѓународни експерти, локални консултанти, адвокати, новинари и економисти за унапредување на способностите на вработените во Министерството за Труд и Социјална Политика. Со проектот се поддржа и развој на широк дијалог и дискусија околу различните опции за реформирање на пензискиот систем, при што беа вклучени и еминентни странски експерти.
2. Донесен е нов Закон за Пензиско и Инвалидско Осигурување.
3. Задоволителни оценки во однос на набавките, повлекувањата на финансиски средства за време на реализацијата на проектот.

ПРОЕКТ ЗА ИТНО ОПОРАВУВАЊЕ (Emergency Recovery Credit)

Одобрен на: 13.05.1999 година; Затворен на: 31.12.2000 година; Вкупна вредност на проектот: 50 милиони САД \$ - Кредит на ИДА.

Општи оценки за состојбата пред одобрувањето на кредитот: Косовската криза од пролетта 1999 година имаше негативно влијание врз интерната стабилност и економската состојба во Република Македонија. Во земјата дојдоа огромен број на косовски бегалци, односно во периодот од Март 1998 година, па се до април 1999 година, околу 600,000, што е 30% од вкупната популација во земјата. Политичкиот и економскиот притисок врз земјата беше огромен, состојбата дополнително отежната заради кризата и попречувањето на размената со најголемиот трговски партнер – Србија, а беше прекинат и пристапот на Македонија, кон остатокот од Европа. Иако земјата од 1996 година започна да бележи одредена стапка на економски раст, сепак останатите состојби и понатака беа главно неповолни (СДИ; мала конкурентност, низок извоз и друго) и затоа се проценуваше дека доколку земјата не добие поддршка од ИДА и ММФ, како резултат на кризата ќе забележи пад од 9%, и на БДП и на извозот.

Проектот за итно опоравување беше одобрен од Бордот многу брзо, практично за помалку од два месеци, од започнувањето на конфликтот, со што Светска банка, преку ИДА беше прва меѓународна институција, која во такви услови и пружи помош и поддршка на Република Македонија. Со тоа и во реалноста се потврди заложбата на институциите на Светска банка за хитна испорака на финансиска поддршка, преку скратена процедура за подготовка и одобрување на проектите, во случај кога тоа го бараат условите.

Цел на проектот: Со овој проект беше предвидена поддршка на Владата во воспоставување на макроекономската стабилност, надоместување на губитоците во извозот, во СДИ и кредитите, одржување на стабилност на платниот биланс, надминување на притисокот предизвикан од зголемените јавни расходи и намалените јавни приходи. Со проектот се финансираше увозот потребен за да ја одржи земјата макроекономската стабилност. Поконкретно целта на проектот беше дефинирана на следниов начин:

- Брзо обновување на активата и нивото на производство преку финансирање на критичниот увоз.

Компоненти на проектот:

1. Финансирање на широка листа на увоз: конструкциони материјали, семиња, ѓубрива, земјоделска опрема, резервни делови, инпути, конструкциона опрема, индустриска машинерија, сировини и стоки за индустрија, медицински материјали и опрема, нафта и нафтени деривати, јаглен и средства за транспорт по вода и земја.

Резултати од реализацијата на проектот: Општо земено остварувањето е задоволително и постигнати се развојните цели. Кредитот беше повлечен многу брзо, односно во септември, само два и пол месеци по одобрувањето. Тоа овозможи поефективно исполнување на поставените цели. Задоволена беше макроекономската стабилност, трговијата започна да се опоравува, се одржа задоволително ниво на резерви и контролиран фискален дефицит.

Уште еден огромен придонес на овој проект е тоа што тој беше аларм за останатите донатори да и помогнат на Република Македонија. Така започна да пристигнува поддршка од САД \$, Европската Унија, Холандија и други, а беше одложено и плаќањето на долгот кон Парискиот Клуб на Доверители, за една година.

ПРОЕКТ ЗА СОЦИЈАЛНА ПОДДРШКА (Social Support Project)

Одобрен на: 29.06.1999 година; Затворен на: 31.07.2003 година; Вкупна вредност на проектот: 11,6 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 10 милиони САД \$.

Општи оценки за проектот: Проектот беше имплементиран во услови на висока невработеност и неповолна економска положба. Беше така дизајниран за да ги поддржи целокупните економски реформи, но посебен акцент беше даден на поддршката на програмите за реструктуирање на претпријатијата и напорите за ублажување на економските пореметувања, предизвикани од Косовската криза.

Цели на проектот: Ублажување на негативните социјални и економски влијанија предизвикани од реструктуирањето на претпријатијата со општествен капитал, како и поради економските нарушувања и Косовската криза.

Компоненти на проектот:

1. Реструктуирање на работната сила – ублажување на негативните социјални и економски влијанија, предизвикани од банкотот и реструктуирањето на општествените претпријатија, настанат заради ослободувањето од

превработеноста. Со компонентата се покриени финансиските обештетувања на засегнатите вработени, како и контролата на лицата кои добиваат социјални бенефиции, со цел да се утврди дали најпогодените добиваат помош. Вредноста на оваа компонента беше 4,95 милиони САД \$.

2. Прераспределување на работни места – Прераспределба на отпуштените од работа заради банкрот, заради рационализација на работните места, Косовската криза, долгорочна невработеност и други причини. Со оваа компонента е предвидено креирање на правна рамка со која ќе се овозможи Агенцијата за приватизација да обезбеди ресурси со кои ќе се компензираат последиците од отпуштањата од работа, преку прераспределување во други компании. Вредноста на оваа компонента изнесува 5,91 милиони САД \$.
3. Социјални користи – Подобри социјални бенефиции и ефективност на програмата за социјална заштита, зајакнување на капацитетот на Министерството за Труд и Социјална Политика и развој на програма за зголемување на ефикасноста на пазарот на труд. Вредноста на оваа компонента е 0,26 милиони САД \$.
4. Менаџирање на проектот – Ефективна администрација на целокупниот проект, пресметки и набавки поврзани со истиот. Вредноста на оваа компонента е 0,42 милиони САД \$.

Резултати од реализација на проектот: Општо земено постигнати се задоволителни резултати од проектот. Некои од нив:

- Поддршка на реструктуирањето и приватизацијата на државните компании.
- Реализирани се активни програми со кои се покриваа 35,000 невработени во 43 општини и креирани се нови 14,000 работни места.
- Ефикасна испорака на социјалните бенефиции со кои се зајакна капацитетот на Министерството за Труд и Социјална Политика.

ПРОЕКТ ЗА ОЛЕСНУВАЊЕ НА ТРГОВИЈАТА И ТРАНСПОРТОТ ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
(Trade & Transport Facilitation in South East Europe)

Одобрен на: 25.07.2000 година; Затворен на: 31.12.2005 година; Вкупна вредност на проектот: 14,5 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 9,3 милиони САД \$; Влада на САД \$: 2,1 милиони САД \$; Влада на Република Македонија: 3,1 милиони САД \$

Општи податоци за проектот: Проектот е дел од регионалната програма за зајакнување и модернизација на царинската администрација и останатата контрола на

границите во Албанија, Хрватска, Македонија и Романија. Подоцна се приклучија Србија и Црна Гора, а потоа и Молдавија. Проектот е реализиран во соработка со Светска Банка, Владата на Република Македонија, Европска Унија и САД \$.

Цел на проектот:

- Намалување на царинските трошоци во трговијата и транспортот.
- Намалување на криумчарењето и шверцот преку граница.

Компоненти на проектот:

1. Институционални реформи на царинската администрација – вредноста на оваа компонента е предвидена на 2 милиони САД \$, односно 14% од вкупната вредност на проектот.
2. Трговски развој - вредноста на оваа компонента е предвидена на 0,4 милиони САД \$, односно 3% од вкупната вредност на проектот.
3. Подобрување на интегралниот царински информативен систем - вредноста на оваа компонента е предвидена на 5,6 милиони САД \$, односно 39% од вкупната вредност на проектот.
4. Олеснување на преминот преку граница - вредноста на оваа компонента е предвидена на 5,9 милиони САД \$, односно 40,8% од вкупната вредност на проектот.
5. Имплементација на проектот и програмата - вредноста на оваа компонента е предвидена на 0,5 милиони САД \$, односно 3,3% од вкупната вредност на проектот.

Резултати од реализација на проектот: Општо земено целите се остварени на задоволително ниво. Поконкретно резултатите беа:

- Се даде силна поддршка на царинските реформи.
- Се зајакнаа механизмите за интеракција и кооперација помеѓу јавни и приватни институции на локално, национално и регионално ниво.
- Се овозможи размена на информации и беа организирани обуки во приватниот сектор.
- Се финансираше развојот на инфраструктурата и се набави опрема за граничните премини, а се спроведе и имплементација на пилот градови како дел од интегрираниот систем на царински процедури.

ПРОЕКТ ЗА РАЗВОЈ НА ОПШТИНИТЕ И КУЛТУРАТА (Community Development & Culture project)

Одобрен на: 21.06.2001 година; Затворен на: 30.06.2006 година; Вкупна вредност на проектот: 6,12 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 5 милиони САД \$; Општините: 0,4 милиони САД \$; Влада на Република Македонија: 0,66 милиони САД \$; Италија: 0,74 милиони САД \$.

Општини оценки за состојбата пред реализација на проектот: Република Македонија имаше голем дефицит на ресурси за финансирање на социоекономскиот развој, а од друга страна се одликуваше со културна различност и мултикултурни промени кои се силен потенцијал и богатство кое може да се искористи за во иднина да се трансформираат различностите во вредна актива.

Цел на проектот: Воспоставување на услови кои ќе овозможат социо-економски развој преку мобилизирање на неискористените културни и природни ресурси за формирање на културно базирани индустрии, како ракотворби и туризам, во области кои се во непосредна близина на културно наследство, преку унапредување на менаџирањето со културната актива, особено на локално ниво.

Компоненти на проектот:

7. Развој на интегриран сајт.
8. Институционален развој на национално ниво.

Резултати од реализација на проектот: целите поставени со проектот се успешно реализирани. Се изврши ефективна мобилизација на општеството за културен развој и креирање на вредна актива и се постигна многу во делот на промовирање на ракотворбите и туризмот. Со тоа се разви општествената свест за економската вредност на културното и природното наследство и можноста на тој начин да се создаде профит. Истовремено се развија и менаџерски капацитети за успешно управување со надлежните институции.

Со проектот се имплементираа 204 грантови, од кои фокусот на 34 грантови беше поставен на физичкото културно наследство, 72 грантови беа за културни настани, 11 за природно богатство и 34 грантови за ракотворби. 30% од грантовите дадоа многу добри резултати, а околу 70% дадоа материјална корист за развој на туризмот.

Со проектот беше обезбедена и техничка помош за локалните власти при креирањето на локални стратегии за дефиниција и идентификација на културната и природната актива.

ПРОЕКТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ПРЕТПРИЈАТИЕТО ЗА ВОДОСНАБДУВАЊЕ (Water Utility Improvement Project)

Одобрена на: 26.06.2001 година; Затворен на: 31.12.2006 година; Вкупна вредност на проектот: 42.37 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 13,1 милиони САД \$; Кредит на МБОР: 16,17 милиони САД \$; Влада на Република Македонија: 13,1 милиони САД \$.

Цел на проектот:

- Подобрување на оперативната ефикасност на претпријатието Водовод Скопје, кој е најголем снабдувач на вода во земјата, со цел да се оспособи за испорака на квалитетни услуги по разумни цени и развој на здрава основа за подигнување на цврст отпад во градот.

Компоненти на проектот:

1. Вода и отпадни води – Оваа компонента е составена од пет субкомпоненти: рехабилитација на водоснабдувањето и третирањето на отпадните води, финансирање на развојот на ефикасноста на водоводната мрежа, реструктуирање на Водовод Скопје преку техничка асистенција и набавка на опрема, инженеринг и супервизија на услуги и поддршка на проект менаџментот.
2. Развој на стратегија и акционен план за имплементација на менаџмент во третманот на отпадните води, вклучувајќи го и приватниот сектор.
3. Проект менаџмент и оперативни трошоци за покривање на ревизија, консултации и инкрементални услуги.

ПРОЕКТ ЗА РАЗВОЈ НА ДЕЦА И МЛАДИНЦИ (Children and Youth Development Project)

Одобен на: 26.06.2001 година; Затворен на: 31.07.2006 година; Вкупна вредност на проектот: 4,01 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 2,5 милиони САД \$; Американски фонд за деца: 0,359 милиони САД \$; Влада на Република Македонија: 1,151 милиони САД \$.

Општии оценки околу проектот: Во време на одобрувањето на проектот Република Македонија беше оптоварена со следните проблеми: внатрешен конфликт, криминал, недоволна грижа околу сексуално преносливите болести, масовно ширење на дрогата, невработеност помеѓу младите. Бројот на деца кои манифестираат деликвентско однесување се дуплира во период од само пет години. Во истиот период бројот на корисници на дрога се зголеми четири пати, а бројот на криминални акти извршени од

страна на малолетници се зголеми за 50%. Бројот на запишани во средно училиште од одредени етнички групи, особено Албанци, Роми, Турци не соодејствуваше со нивното процентуално учество во вкупната популација, особено кај женскиот пол. Училиштата беа поделени по етничка линија. Тагргет група кон која е насочен проектот се децата и младинците на возраст од 15 до 24 години, но подоцна беше проширена и со деца помали од 15 години.

Цел на проектот: Со проектот сакаше да се постигне социјална кохезија, особено после конфликтот од 2001 година, преку социјална интеграција на младите со различно социо-културно минато. Поконкретно целите на проектот беа следни:

- Поддршка на младите и адолесцентите во ризичната група од 15 до 24 години.
- Заштита од нивна маргинализација и намалување на нивната изложеноста на пороци (дрога, алкохол).

Компоненти на проектот:

1. Продолжување со тест методите и експериментите преку постојните центри за млади. Акцентот ќе биде ставен на различни активности кои се од интерес за младите, како што се спорт, компјутери, информатичка технологија, изучување на странски јазици, стекнување на социјални вештини, креативност, одржување на семинари, воведување на најразлични пилот програми. За да се овозможи реализација на поставените цели, предвидено е покрај постојните центри, основање на нови осум центри, според претходен селективен процес, при што предност ќе се даде на новите идеи во запоставените подрачја. Проектот ќе се реализира и ќе биде поддржан од страна на сите средни училишта во земјата.
2. Поддршка на учеството на младите во креирањето на Стратегијата за деца и младинци, промовирање на одржливост на програмата и воспоставување на мониторинг механизми за олеснување на изградбата на институционалните капацитети.

Резултати од реализацијата на проектот: Се поддржа процесот на децентрализација и се развија политики за поддршка на младите на локално ниво. Девет општини побараа поддршка за развој на ефективни политики за млади. Во 27 од вкупно 33 општини кои беа опфатени со проектот се одржуваа тренинзи за развој на политики за млади. Според едно независно истражување извршено во три општини, главната придобивка од реализацијата на проектот беше зајакнување на локалните органи кои ги тангираат младите и децата, поттикнување на зачленувањето на граѓаните во најразлични организации и зголемување на учеството на младите во јавниот живот.

Проектот разви институционална врска со повеќе локални влади кои ги зајакнаа своите капацитети за справување со проблемите на децата и младинците од таргетната група. Вклучувањето на општините е гаранција за долгорочна одржливост на проектот.

ПРОЕКТ ЗА ИТНО ЕКОНОМСКО ОПОРАВУВАЊЕ (Emergency Economic Recovery project)

Одобрен на: 13.12.2001 година; Затворен на: 31.12.2002 година; Вкупна вредност на проектот: 15 милиони САД \$ – Кредит на ИДА.

Општии оценки за проектот: Кредитот следи по конфликтот од 2001 година и неговата основна цел беше обезбедување на пристап на приватниот сектор до неопходниот увоз. Целта во суштина беше да се врати активата и нивото на производството на состојба пред конфликтот. Преку проектот беа обезбедени околу 15 милиони САД \$ во странска валута, со кои приватните увозници беа во состојба да обезбедат девизи за плаќање на неопходниот увоз на добра кои се клучни за економско опоравување. Во текот на подготовката на проектот немаше многу време за преговарање и условување со реформи или промена на политичката клима. Средствата беа итно потребни, заради што проектот беше така дизајниран, да може веднаш да се повлече и имплементира.

Цел на проектот: Обезбедување на итни девизни средства за финансирање на неопходниот увоз.

Компоненти на проектот: Проектот имаше една единствена компонента – Финансирање на неопходниот увоз за приватниот сектор.

Резултати од реализација на проектот: Високо задоволувачки. Поконкретно резултатите беа:

- Се подобрија макроекономските показатели, економскиот раст се опорави од негативната стапка на економски раст од -4,5% во 2001 година на раст од 0,3% во 2002 година. Инфлацијата се одржа на задоволително ниво од 1%, дефицитот на буџетот од 7,2% на 4,6% од БДП.
- Со поволните перформанси кои се остварија со проектот, но и преку посветеноста на банката, започна да пристигнува поддршка и од други институции, организации и држави. Вкупната вредност на донациите кои дополнително успеаа да се мобилизираат изнесуваа 154 милиони САД \$ за поддршка на платниот биланс, 76 милиони САД \$ за пост-конфликтна

реконструкција и 45 милиони САД \$ за имплементација на Охридскиот рамковен договор.

ПРОЕКТ ЗА МЕНАЦИРАЊЕ И ПРИЛАГОДУВАЊЕ НА ЈАВНИОТ СЕКТОР (Public Sector Management Adjustment Credit)

Одобрен: 09.04.2002 година; Затворен на: 31.03.2003 година; Вкупна вредност на проектот: 15 милиони САД \$ – Кредит на ИДА.

Општи оценки околу проекцијата: Република Македонија мораше да го реформира јавниот сектор во согласност со барањата на современата пазарна економија. Модернизирање на јавниот сектор беше неопходно за да истиот се оспособи за донесување на добри одлуки, правилно дизајнирање на макроекономската и фискалната рамка, обезбедување на ефикасна испорака на јавни услуги, правовремено и ефикасно решавање на социјалните проблеми поврзани со невработеноста, здравствените услуги, пензии и случно.

Цел на проекцијата: Креирање на модерен јавен сектор, способен да го поддржи развојот на приватниот сектор и ефикасна испорака на јавните услуги.

Компоненти на проекцијата:

1. Менаџмент на буџет – компонентата опфаќа: Приоретизација и формулирање на буџетот во рамките експлицитна макроекономска рамка; зајакнување на фискалната дисциплина и транспарентноста во прибирањето на даноци и подобро менаџирање; намалување на непотребните трошоци.
2. Реформи во социјалниот сектор – Подобра контрола на трошоците во здравството; поставување на долгорочни мерила, кои ќе обезбедат подобро насочување на социјалните бенефити; осигурување на фискална одржливост на пензискиот систем.
3. Реформи во менаџирањето со цивилниот сектор.

Резултати од реализацијата на проекцијата: Постигнати се подобрувања во однос на квалитетот на буџетот и фискалниот менаџмент, подобрувања има и во делот на мобилизирањето и прибирањето на јавните приходи.

ПРОЕКТ ЗА РАЗВОЈ НА ОПШТИНИТЕ (Community Development Project)

Одобрен на: 30.05.2002 година; Затворен на: 30.06.2006 година; Вкупна вредност на проектот: 9,56 милиони САД \$; Кредит на ИДА: 5 милиони САД \$; Странски мултинационални институции: 3 милиони САД \$; Влада на Република Македонија: 0,97 милиони САД; Локални општини: 0,59 милиони САД \$.

Општи оценки за состојбата во Република Македонија пред одобрување на проектот: И покрај делумното стабилизирање на состојбата во земјата по конфликтот од 2001 година со постигнувањето на Охридскиот Рамковен Договор, голем број на проблеми и понатака останаа за решавање. Тоа пред се беа социјалните тензии, невработеноста, неповолната положба на жената во општеството и недоволниот капацитет на општините за испорака на квалитетни услуги. За да може земјата да обезбеди намалување на сиромаштијата и економски раст мораше да спроведат реформи, со кои ќе се решат овие проблеми.

Цел на проектот: Поддршка на Владата на Република Македонија во напорите за реобединување на луѓето, намалување на социјалните тензии и друго. Фокусот на проектот беше ставен на развој на мали локални иницијативи, кои ќе бидат во согласност со интегрираната развојна рамка, која е така дизајнирана да може да одговори на социјалните приоритети и да помогне во воспоставувањето на мирот. Целта е со проектот да се постигне развој на инфраструктурата, изградба на соодветни капацитети кои се способни да продуцираат квалитетни локални услуги. Проектот ќе го поддржи и процесот на децентрализација, со кој ќе се зголемат компетенциите на локалните власти, како и буџетите на локалните самоуправи, ќе се зголеми учеството на граѓаните во донесувањето на одлуки, со истовремено зголемување на еманципацијата на локално ниво. За поголема ефикасност проектот ќе се реализира по два пристапи и тоа: Регионален пристап – Осум региони, групирани според број на население, сиромаштија, број на невработени, раселени и уништени од војната објекти; и Локални општини – 123 општини и градот Скопје.

Компоненти на проектот:

1. Инвестициони проекти во општините – На грантовска база ќе се финансираат мал обем на општински работи, вклучително инфраструктурно унапредување, испорака на квалитетни услуги, мали пакети за промовирање на меѓуопштинската интеграција, подобрување на образованието и здравството на локално ниво. За оваа компонента беа обезбедени 7,04 милиони САД \$.

2. Институционално зајакнување на локално ниво - Овозможување на општините да можат да ги утврдат потребите и приоритетите за локален развој. Поддршка на процесот на децентрализација преку зголемување на фондовите и компетенциите на општинската администрација и вклучување на граѓаните во донесувањето на одлуки. За оваа компонента беа обезбедени 0,33 милиони САД \$.

3. Теренска посета, прибирање на информации и мониторинг на проектот – За оваа компонента беа наменети 0,19 милиони САД \$.

4. Поддршка на менаџирањето на проектот – Набавка на канцелариска опрема, софтвери, принтери, консултации, оперативни трошоци и друго. За оваа компонента беа обезбедени 0,69 милиони САД \$.

Резултати од реализација на проектите: Проектот успешно ги поддржа напорите за пост-конфликтен развој и реобединување на луѓето. Беа реализирани значаен број на инфраструктурни мини проекти од областа на водоснабдувањето, изградба и поправки на школи, локални патишта и други услуги за подобрување на локалните услови за живеење.

АНЕКС 3

ПРЕГЛЕД НА ПРОЕКТИТЕ НА ЕИБ РЕАЛИЗИРАНИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Име на проектот	Датум на потпишување	Вкупна вредност на проектот во милиони ЕУР	Кредит на ЕИБ во милиони ЕУР	Сектор	Опис на проектот
Проект за изградба на патишта во Р. Македонија	23.07.1998	142	70	Транспорт	Изградба на две секции од патната мрежа Скопје-Тетово (36 км) и Стоби - Демир Капија (31 км). Развојот на патната мрежа и изградбата на автопатот ќе го олесни меѓународниот сообраќај и ќе го забрза извозот. Тоа беа два клучни фактори во тоа време за враќање на економскиот раст во Р. Македонија. Патната секција чија изградба беше финансирана со проектот е дел од Коридорот VIII и X и значи успешен развој на Пан-Европска Транспортна Мрежа.
Проект 2 за изградба на патишта во Р. Македонија	24.07.1999		60	Транспорт	Модернизацијата на патната мрежа беше од круцијална важност во пост - военото реконструирање на Балканот. На овој начин се подобри сообраќајната циркулација околу Скопје на главната рута Е75 и пристап до исток - запад Е65 рутата. Двете линии се дел од Транс - Европскиот Транспортен Коридор и имаат централна улога за развојот на македонската економија, а се и витална конекција со соседните земји, особено со пристаништето во Солун. Ова ќе придонесе и за олеснување на меѓународниот транспорт и забрзување на извозот, кои се клучни за враќање на македонската економија во нормала. Проектот покрива Изградба на скопската обиколница и надградба на автопатот север - југ.
Глобално финансирање на МСП и инфраструктурни проекти од локална самоуправа	26.06.2001	20	20	Кредит на линија	Бенефит од проектот има постојниот приватен сектор, кој ќе има можност да добие пристап до финансии преку кредитна линија која беше канализирана преку Стопанска и Комерцијална Банка, кои заедно креираат повеќе од 1/2 од домашниот кредитен пазар. Поддршката беше наменета за продуктивни сектори кои се значајни за долгорочниот раст и развој на земјата.
ЕСМ Енергетска Субстанција	02.12.2003		13	Енергија	Надоградување на неколку енергетски субстанции и трансмисиони линии. Со инвестицијата ќе се задоволи и подобри квалитетот и оддржливоста при снабдувањето со енергија и намалување на трошоците за одржување и редуцирање на техничките загуби.

Тугунска банка	23.11.2006 11.08.2008	20	20 (две линии по 10)	Кредит на линија	Финансирање на МСП и мали локални инфраструктурни проекти во соработка со локалните власти. На овој начин се обезбедува пристап до долгорочни финансиски средства под прифатливи услови, пред се прифатлива каматна стапка за економскиот сектор.
Европски Фонд за Југоисточна Европа	30.11.2007	25	За Македон ија 1,38125	Услуги	Финансирање на МСП и домување, со што се овозможува поттикнување на економскиот развој во Југоисточна Европа преку обезбедување на кредити за микро, мали и средни претпријатија и промовирање на домувањето.
Кредит МБДБ за МСП и приоритетни кредитирања	25.06.2009	100	100	Кредит на линија	Поддршка на МСП при инвестирање во економија на знаење, енергија и заштита на околината. Средствата ќе бидат пласирани преку локални комерцијални банки. Проектот е еден вид на партнество со локалните банки, кои обезбедуваат 50% од средствата. За МСП, ЕИБ може да покрие и 100% од вредноста на проектот, но само до износ од 12,5 милиони ЕУР по проект.
ЕФСЕ II (EFSE II)	09.07.2010	30	2,3376 За Македон ија	Услуги	Финансиска поддршка за развојот на финансискиот сектор преку обезбедување на дополнителни финансиски средства за микро, мали и средни претпријатија.
Проект водоснабдување и одведување на отпадни води	14.07.2010	100	50	Вода, канали зација и цврст отпад	Зголемување на снабденоста со вода во руралните средини и подобрување на третманот на отпадните води. Проектот предвидува инвестирање во поголемиот дел од вкупно 84 општини во период 2009 - 2013 година. Проектот е дизајниран така да биде во согласност со ЕУ правилата, да го подобри животниот стандард на населението и да ја подобри регулативата за развој на МСП во градовите и руралните средини.
ПЦХ(РСН) Кредит за МСП и приоритетни проекти	07.06.2011	145	10 за Македон ија	Кредит на линија	Како дел од Источното партнерство, покрај Србија, Бугарија, Албанија, Босна Херцеговина, Грузија, Ерменија, Молдавија и Романија и Македонија беше вклучена во овој проект, преку кој се обезбедуваат кредити за МСП.
Кредит МБДБ 2 за МСП и приоритетни кредитирања	14.10.2011	50	50	Кредит на линија	Поддршка за проекти на МСП, без оглед на износот на инвестицијата, во делот на економија на знаење, енергија, заштита на околината и услуги. На овој начин ќе се обезбеди неопходната финансиска - кредитна поддршка за МСП. Значаен напредок е и тоа што од корисниците ќе се бара почитување на националната и европската законска рамка.
Проект за изградба на автопат на Коридорот X на делницата Демир Капија – Смоквица	17.10.2011		65	Трансп орт	Изградба на автопат Демир Капија - Смоквица во јужна Македонија, како дел од Коридорот X.

Кредит МБДБ 3 за МСП и приоритетни кредитирања	10.07.2012	100	100	Кредит на линија	Најмалку 70% од вредноста наменета за проекти на МСП. Кредитите ќе се одобруваат преку локални комерцијални банки. Проектите мора да ги исполнуваат стандардните критериуми за да бидат одобрени. Преку овие проекти се очекува и придонес во приближувањето на Република Македонија кон ЕУ, и поддршка на малиот сектор кој страда од неликвидност и недостиг на долгорочни кредитни финансиски средства. Проектот, заедно со останатите два, ќе има позитивно влијание преку намалување на невработеноста и подобрување на квалитетот на живеење на граѓаните. Кредитите се со многу ниска каматна стапка споредено со тековната пазарна стапка на финансискиот пазар во земјата.
Кредит за МСП и приоритетни проекти	19.12.2012	10	10	Кредит на линија	Кредитот е главно наменет за МСП, но и за други корисници од различни големини или сопственици, вклучително и локалната власт. Основната цел на проектот е подобрување на пристапот до финансиски ресурси под поволни услови.

АНЕКС 4

ПРЕГЛЕД НА НА ПРОЕКТИ НА ЕБОР РЕАЛИЗИРАНИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Име на проектот	Одобрен на:	Вкупна вредност на проектот во милиони САД	Дел од проектот кој го покрива ЕБОР во милиони САД \$	Банкарски инструмент	Сектор	Карактеристики и цели на проектот	Влијание врз транзиција
Макстил	15.09.1998	70	15		Производство и услуги	Модернизација и обновување на производството на челик. Враќање на интегрираниот капацитет на производство и зголемување на ефикасноста.	Тоа е најголема инвестиција во тој период од било кој меѓународен стратески инвеститор. Со оглед на тоа дека земјата имаше најниско ниво на СДИ по глава на жител, проектот треба да има значаен демонстрационен ефект.
СЕАФ Македонија	27.04.1999	13	4	капитална и квази-капитална инвестиција	Капитален фонд	СЕАФ - Македонија ќе биде фонд, кој ќе врши капитални и квази - капитални инвестиции во МСП. Инвестирање во сопственички капитал останува сеуште крајно недостапно за МСП. Една од главните причини која ги лимитира банките да им позајмуваат долгорочно на МСП, се неадекватните биланси на МСП. Затоа основната цел на овој проект е да се изврши капитално инвестирање во МСП, со што се овозможуваат широки перспективи за во иднина. Фондот ќе инвестира во компании со силен потенцијал за раст, кои имаат помеѓу 5 и 100 вработени и приход помеѓу 150.000 и 2 милиони САД\$. Тоа ќе се приватни компании или компании кои ќе се приватизираат. Инвестициите ќе се движат од 400.000 САД\$ до 1 милиони САД\$.	Проектот треба да допринесе за развој на вештини кај менаџментот на МСП, со оглед на тоа што СЕАФ ќе работи непосредно со МСП. На овој начин ќе му се покаже на локалниот пазар како се финансира развојот на компаниите и на тој начин ќе служи како модел за иден развој. На овој начин СЕАФ ќе ги измени локалните понуди во модерни финансиски и бизнис техники, односно ќе изврши трансфер на финансиски и менаџмент кноу - хау. Фондот исто така ќе воспостави стандарди за корпоративно управување и водење на бизнис.
Алколоид АД	26.05.1999	35.4 ЕУР	8.7 ЕУР	кредит со можност за опција	Производство и услуги	Осовременување и модернизација на фармацевтската компанија "Алколоид", преку отворање на нов производствен погон со GMP (Good Manufacturing Practice) сертификат.	Ова е прв индустриски проект во кој финансира ЕБОР, а е 100% домашна сопственост. Проектот треба да има силен демонстрационен ефект, кој произлегува од извршеното реструктурирање и осовременување според западните стандарди, а ќе се промовира и развојот на локалните компании. Еколошките програми кои се составен дел од проектот ќе допринесат исто така за приближување до ЕУ стандардите. Проектот ќе допринесе и за интеграција на македонскиот приватен сектор во меѓународната економија.
Итно ГСМ проширување и модернизација	07.09.1999	18.92 ЕУР	18.77 ЕУР		Информацио-Комуникациска технологија	Обезбедување на подобар квалитет и поголема оперативна ефикасност на информациониот систем на Македонски Телекомуникации. Со проектот ќе се прошири ГСМ мрежата и ќе се овозможи компанијата да одговори на зголемената побарувачка.	Проектот треба да има значајно влијание на приватизацијата на Македонски Телекомуникации и за унапредување на корпоративното управување. Приватизација на Македонски Телеком ќе биде прва приватизација на инфраструктурни објекти во земјата.
Акциона програма за општини и екологија	11.11.1999	57.7 ЕУР	20.8 ЕУР		Опшнска и еколошка инфраструктура	Инвестирање во изградба, модернизација и проширување на водоводната и канализационата инфраструктура. На тој начин ќе дојде до: Подобар квалитет и сигурност во снабдувањето со вода; Намалување на негативните ефекти по здравјето и животната околина заради	Проектот ќе има позитивно влијание на транзицијата преку: - Комерцијализација - децентрализација и комерцијализација на снабдувањето со вода и комунални услуги.

						несоодветен третман на отпадните води; подобрување на финансиските и оперативните способности на компаниите за водоснабдување и комунални услуги; Форсирање на учество на приватниот сектор.	-Демонстрационен ефект - очекуваните подобрувања во оперативната ефикасност треба да ги поттикнат и останатите општински претпријатија во други сектори да го применат тој модел. - Конкурентни набавки - проектот треба да овозможи промовирање на транспарентна постапка при набавка, според конкурентни пазарни услови.
Стопанска Банка	12.09.1999	78,4 ЕУР	9,2ЕУР	Капитал на банката (10,5% од акционерската главница)	Финансиски сектор	Со приватизацијата на Стопанска Банка, најголеми акционери станаа Националната Банка на Грција, ИФЦ и ЕБОР. Дојде и до зголемување на капиталната база на банката преку што ЕБОР го зајакна своето сопственичко учество, а и даде придонес во модернизацијата на банкарскиот систем, проширувањето на филијалите и обука на вработените.	Со зголемување на капиталот на банката ќе се зголеми довербата во банкарскиот систем.
Извозна и Кредитна Банка	05.05.2000	3,07 ЕУР	3,07 ЕУР	Капитал на банката	Финансиски сектор	Инвестирање во комбинација од примарни акции со право на глас, и преференцијални, конвертабилни акции без право на глас. Со тоа ЕБОР стана сопственик на 31% од капиталот на банката, од кој 10% акции со право на глас. Проектот треба да допринесе до зајакнување на улогата на банката како средно голема банка, чиј што фокус ќе бидат МСП. Проектот требаше да допринесе и за привлекување на стратегиски инвеститор.	
Тесалоники-Скопје Гасовод за сурова нафта	24.11.2000	123 ЕУР	59 ЕУР, од кои 29 ЕУР синдикализирани		Природни ресурси	Изградба на нафтовод од Хеленик петролеум до Рафинерија Окта во Република Македонија, со што се обезбедуваше поголема сигурност во снабдувањето во регионот и помали транспортни трошоци.	Проектот треба да допринесе до пораст на соработката во останатите економски сектори. Со проектот банката го започна и дијалогот со владата на Р. Македонија околу долгорочната либерализација на овој пазар. Проектот ќе има значајно влијание и врз регионалната интеграција, бидејќи Окта ќе го снабдува со нафта и регионалниот пазар.
Проект за регионални патишта-Македонија	22.12.2000	148 ЕУР	40 ЕУР		Транспорт	Надоградба на 12 км од патот Смоквица - Гевгелија (блиску до Грчка граница), формирајќи дел од Пан Европскиот Коридор Х и изградба на автопатот до Скопје, како дел од Пан Европски Коридор VII. Поддршката на ЕБОР за овој проект е условена од фактот што тој е од огромно значење за меѓународните трговски врски во Југоисточна Европа.	Проектот ќе има значајно влијание на транзицијата, преку изработка на тригодишен план за патишта, развој на институционално оддржување на патиштата и слично.
Проект за надоградување на цивилна воздушна пловидба	05.02.2002	11,2 ЕУР	11,2ЕУР		Транспорт	Проектот се состои од низа на инвестиции, чија цел е зголемување на безбедноста на цивилната авијација, и воопшто ќе влијае на развојот на цивилната авијација во Република Македонија. Целта на проектот е:Зголемување на сигурноста на летовите над Р. Македонија; подготовка за очекуваниот пораст на сообраќај на среден рок; Оддржување на аеродромот во Охрид; Обезбедување на општа поддршка за развој на цивилната авијација и институционалните реформи.	Проектот ќе ја поддржи транзицијата на Агенцијата за Цивилна и Воздушна Пловидба, како засобен ентитет, и ќе го охрабри јасното диференцирање на надлежностите.
Стопанска Банка 2 зголемување на капиталот	10.06.2002	4,3 ЕУР	0,534ЕУР	Капитал на банката	Финансиски сектор	Со зголемувањето на капиталната база ќе се овозможи завршување со процесот на реструктурирање на банката.	Зголемувањето на капиталот на Стопанска банка ќе допринесе за пораст на довербата во банката.

ЕСМ Купување на дел пред приватизација	21.06. 2002	45 ЕУР	45ЕУР	Акции на ЕСМ	Струја и Енергија	Поддршка на процесот на реструктурирање и приватизација на ЕСМ. Учеството на ЕСМ во приватизацијата на ЕСМ ќе допринесе за привлекување на звучни стратегиски инвеститори и промовирање на транспарентен, конкурентен и законски заснован процес на приватизација на ЕСМ.	Квалитетниот и транспарентен процес на приватизација ќе допринесе за привлекување на стратегиски инвеститори. Со проектот се поддржуваат и долгорочните реформи во ЕСМ, преку кои компанијата ќе се усогласи со ЕУ енергетските директиви. Пост - приватизационата инволвираност на банката ќе овозможи добро владеење и комуникации помеѓу компанијата и локалните власти.
Прокредит Банка	17.12. 2002	19,5Е УР	8,5ЕУР	1,25 мил. ЕУР купување на капитал и "сениор" кредит 7 мил.ЕУР	Мал бизнис	Гринфилд инвестиција во нова банка за микрокредитирање. На овој начин ќе се допринесе за обезбедување на перменентен пристап до финансии за МСП во Р. Македонија, што ќе значи директна поддршка за приватниот сектор. Овој проект ќе биде и охрабрување за останатите банки да позајмуваат на приватниот сектор.	Проектот има значајно влијание на процесот на транзиција. Со проектот ќе се овозможи пристап до финансиски услуги за МСП, за кои финансиските услуги претходно беа недостапни. Значајно ќе биде и тоа што банката во своето работење ќе ги имплементира принципите на транспарентност, конкурентност и здраво корпоративно управување.
Пренос и интерконекција	25.04. 2003	50 ЕУР	41 ЕУР		Струја и Енергија	Изградба на 150 км дистрибутивна линија; Надogradување на субстанција во Дуброво; Изградба на нова суб станица во Штип. На овој начин проектот ќе овозможи зголемување на системската стабилност, особено во Источниот дел од земјата, намалување на системските загуби и воспоставување на регионален електричен пазар.	Подобрување на секторските перформанси, поддршка на долгорочните реформи во тарифирањето, пораст на конкурентноста преку поврзување со мрежата на Бугарија и друго.
Прилепски мермерен комбинат	29.05. 2003	11ЕУ Р	8ЕУР	Кредит од кои Е22 мил. ЕУР ќе се оствар и преку локална банка	Произв одство и услуги	Со проектот ќе се обезбеди капитал за модернизација и зголемување на аутпутот и продуктивноста на компанијата, како и обезбедување на среднорочен работен капитал.	Со проектот ќе се овозможи производство на високо квалитетен мермер, што ќе допринесе до голем пораст на извозот, зајакнување на конкурентската позиција на компанијата на меѓународниот пазар. Проектот исто така ќе допринесе за промовирање на корпоративното владеење и стекнување на знаење и обуки кои ќе се во согласност со ЕУ стандардите. Бидејќи дел од планираната среднорочна финансиска поддршка ќе се оствари преку локални комерцијална банка, се очекува демонстрационен ефект врз останатите локални банки.
Извозна и Кредитна Банка - Кредитна линија за мал бизнис	07.12. 2004	5 ЕУР	5 ЕУР	Кредит со 5 години доспева ње	Мал бизнис	Со проектот ќе се обезбедат 5 милиони ЕУР на среден рок, кои Извозна и кредита банка ќе ги позајмува на МСП. Суб кредитите се наменети за финансирање на капитални програми и работен капитал.	Со проектот ќе се обезбедат среднорочни финансиски средства и ќе се надомести јазот кој што постои заради достапноста само на финансиски средства на краток рок. Главната транзициона придобивка ќе биде зајакнувањето на финансиското посредување кое е многу слабо во земјата.
НЛБ Тутунска Банка	10.11. 2004	20 ЕУР	20ЕУР	А/В кредит и, од кои Б е синдика лизиран кредит	Финанс иски сектор	Преку овој проект на НЛБ Тутунска Банка ќе се овозможи одобрување на краткорочни и среднорочни кредити на приватниот сектор, во услови кога нивото на посредување во банкарскиот сектор е на многу ниско ниво.	Проектот треба да има позитивно влијание врз економскиот развој на земјата, преку обезбедување на пристап до финансии за приватниот сектор. Проектот е и можност за банката да се стекне со знаење и најдобра практика во однос на процесот на одобрување на кредити. Ова е прв синдикализиран заем за банкарска институција во Република Македонија.
Арчело Метал Скопје	24.06. 2005	25 ЕУР	25 ЕУР	Кредит	Произв одство и услуги	Проектот е за обезбедување на работен капитал и подобрување на енергетската ефикасност на компанијата.	Главна транзиционите ефекти ќе се изразат преку реструктурирање (подобрување на оперативната практика) и добро управување (воведување на меѓународно признати стандарди и еколошки

							правила).
Тетекс Кредитна/Тетовска Банка	10.04. 2006	4 ЕУР	4 ЕУР	Капитал на банката	Финансиски сектор	Поддршка при формирањето на една банка, како резултат на спојувањето на Тетекс Банката и Тетовската Банка. ЕБОР се стекнува со учество од 25% од капиталот на банката. Проектот ќе допринесе за реструктурирање и трансформација на банката, што ќе овозможи таа да стане клучен играч на полето на финансирање на МСП.	Доминацијата на 3 големи банки и постоењето на голем број на мали банки генерално земено делува ограничувачки на развојот на пазарот и појавата на нови производи. Оттука ова спојување на двете банки ќе предизвика демонстрационен ефект и кај другите банки, ќе промовира здрава конкуренција на пазарот, високи корпоративни стандарди и ќе го подобри пристапот на МСП до финансиски ресурси.
ЕСМ 2 - Инвестиција за ефикасност на дистрибуција она мрежа	21.06. 2007	90 ЕУР	35 ЕУР	Кредит	Струја и Енергија	Проектот е поддршка на инвестиционата програма за надградување на електричната мрежа во Р. Македонија. Акцентот е ставен на 4 подрачја: Надоградување на мрежата и конекциите; Надоградување на субстанциите и трансформаторите; Менување на струјумери; Надградување на системот и администрацијата.	Проектот ќе придонесе за надминување на пресерти во оперативна ефикасност и ќе игра клучна улога во идното либерализирање и реструктурирање на секторот.
Програма за регионални и локални патишта	01.07. 2008	130 ЕУР	50 ЕУР	Кредит	Транспорт	Финансирање на програмата за одржување и рехабилитација на локалните и регионалните патишта, во различни делови од земјата, во должина од околу 1,000 км. Овие патишта обезбедуваат пристап до важните коридори. Проектот е кофинансиран со МБОР.	Проектот е дел од програмата за институционално зајакнување на Фондот за национални и регионални патишта и реструктурирање на Македонија Пат, како и подготовка на новиот Закон за Патишта. Проектот ќе има позитивно влијание на севкупниот економски развој на земјата и развојот на регионалната интеграција.
Македонски Железници - Коридор X	16.03. 2010	19,7 ЕУР	17,6 ЕУР	Кредит	Транспорт	Обновување на железничката линија од Коридорот X. Тоа опфаќа и замена на дрвени со бетонски прагови, од околу 50 км.	Проектот е корисен бидејќи ќе се даде поддршка и за идниот процес на реструктурирање на железницата.
Коридор X	17.12. 2010	316.9 ЕУР	107 ЕУР	Кредит	Транспорт	Кофинансирање заедно со ИПА пред пристапните фондови на ЕУ и ЕИБ, за изградба на нова секција од коридорот X, во делот Смоквица - Демир Капија, во должина од 28 км. Со проектот се финансира и изградба на патарина и електронска наплата на истата.	Воведување на електрична патарина; Воведување на перформансно базирани договори; Дефинирање на клучните елементи за концесионирање на Коридорот X на приватен оператор.
Проект за хидроелектрана Бошков Мост	04.04. 2011	84 ЕУР	65 ЕУР	Кредит	Струја и Енергија	Изградба на хидроелектрана Бошков Мост, блиску до Дебар - Западна Македонија.	Со проектот ќе се постигне зголемување на квалитетот и сигурноста во снабдувањето со енергија. Со оглед на јазот кој постои во капацитетот проектот ќе го демонстрира потенцијалот за креирање на обновлива енергија во Западен Балкан, особено на иновативниот пристап, кој носи помала карбонска емисија. Проектот ќе се реализира во согласност со најдобрата еколошка и техничка практика.
Проект за урбан транспорт Скопје	12.07. 2011	7,89 ЕУР	5,6 ЕУР	Кредит	Општинска и еколошка инфраструктура	Целта на проектот е подобрување на превозот на граѓаните на главниот град и зголемување на сигурноста на патиштата, преку воведување на систем за автоматски сообраќаен менаџмент во центарот на градот, надополнет со реконструкција на еден од најзначајните коридори во градот - улицата Првوماјска.	Транзициониот ефект од проектот ќе биде: Децентрализација преку позајмување на општината; Подобра менаџирање во сообраќајот; Имплементирање на најдобрата практика за сигурност на патиштата.
Скопје Сити Мал	24.06. 2011	70 ЕУР	17,9 ЕУР	Кредит	Имот	Изградба на елитен шопинг центар во Скопје, со површина од приближно 37,000м ² .	Се очекува проектот да има силен транзициски ефект и позитивно да влијае на следниве подрачја: Конкуренција и Поставување на стандарди при водење на бизнис.

Охридска Банка АД	14.04. 2012	5EYP	5EYP	Кредит ирање на банки	Финансиски сектор	Со проектот ќе и се овозможи на Охридска Банка одобрување на постојните и на нови клиенти кредити во поголем износ и со подолг рок на доспевање.	Со оваа кредитна линија ќе се постават стандардите за водење на бизнис, преку поставување на соодветни барања и услови при одобрување на кредити.
Охридска Банка АД за МСП	17.04. 2012	10 EYP	10EYP	Кредит	Финансиски сектор	Поддршка на стратегијата на Република Македонија за економски раст, преку обезбедување на пристап до финансии за МСП. Преку овој кредит ќе и се овозможи на Охридска Банка проширување на своите кредитни активности во секторите за кои се смета дека има голем потенцијал за развој. Истовремено со овој проект ќе се овозможи зајакнување на позицијата на банката во регионите во кои остварува помал обем на активности.	Со проектот се поддржува регионална и секторска експанзија на Охридска Банка.
Железнички Коридор VIII - Фаза 1	24.07. 2012	60,7 EYP	48,2 EYP	Кредит	Транспорт	Проектот е наменет за рехабилитација на секцијата 1 од Железничкиот Коридор - Источна Секција. Предвидената секција е долга 88,2 км, и е поделена во 3 подсекции. Средствата на ЕБОР се наменети за надоградување на делот Куманово - Бјелаковце, во должина од 30,8 км. Со изградба на овој коридор, значително ќе се унапреди транспортниот систем на Република Македонија, и ќе се овозможи патување до Истанбул по пократок пат, во споредба со сегашните услови преку Грција. Тоа истовремено ќе значи поголема регионална интеграција на земјата во регионот.	Реализацијата на проектот ќе претставува стимулс за дополнителни реформи, и тоа во делот на енергетската ефикасност, секторски реформи и друго.
Проект за обновување на железничката флота	04.09. 2012	59 EYP	50 EYP	Кредит	Транспорт	ЕБОР одобри кредит покриен со државна гаранцијана Македонски Железници Транспорт, како поддршка на програмата за модернизација. Проектот вклучува набавка на нови патнички и товарни вагони, рехабилитација на локомотивите и советодавни услуги. Клучна цел на проектот е зголемување на оперативната ефикасност.	Со проектот се поддржуваат идните реформи на секторот за товарни и патнички транспорт и комерцијализација на активностите на Македонски Железници, вклучително и соодветно менаџирање на енергетската ефикасност.
М - НАВ Модернизација	13.11. 2012	13,35 EYP	11,15EYP	Кредит	Транспорт	М-НАВ е задолжена за навигација на воздушниот простор на Република Македонија и со овој проект се финансира технолошко усовршување на опремата и активностите. Преку овој проект ќе се овозможи приближување до ЕУ стандардите.	Многу е значајно тоа што овој проект ќе значи приближување и имплементирање на ЕУ стандардите во соодветната област, што ќе и овозможи на компанијата да работи на транспарентен и комерцијално базиран начин. Тоа истовремено ќе значи и поддршка за неопходните промени во регулативата кои треба да се извршат во иднина.